

Д-р Марјан Ѓуровски е доцент на Факултетот за безбедност-Скопје при Универзитетот „Св.Климент Охридски“ избран во научните области безбедносни науки, меѓународна безбедност и меѓународни односи.

На Институтот за безбедност, одбрана и мир при Филозофскиот факултет на Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје со одбрана на докторската дисертација „Анализа на современите теориско концепциски пристапи во креирање на безбедносната политика на Република Македонија“ се стекнува со звањето Доктор по општествени науки од полињата на безбедност и одбрана-безбедност. Воедно на УКИМ-Скопје каде и дипломирал, на постдипломските студии ја изработил магистерската теза „Влијанието на евроатланските интеграции врз економијата на Република Македонија“ со што се здобил со звање Магистер на политички науки.

Во 2017 година избран е за продекан за наука и развој на Факултетот за безбедност-Скопје. Коавтор е на универзитетскиот учебник „Управувањето со кризи меѓу теоријата и практиката“, универзитетската монографија „Евроатланските интеграции безбедносен клуч-економскиот развој и меѓународната безбедност“, покрај тоа над 30-тина научни и стручни трудови има објавено во земјата и во странство. Раководел и партиципирал во неколку научно-истражувачки проекти од безбедносните и политичките науки и повеќе национални проекти суштински за трансформација на македонската одбрана и безбедност. За време на конфликтот во 2001 година и големата владина коалиција, до 2013 година во одреден период бил на повеќе функции и советнички позиции во извршната власт на Република Македонија. Покрај тоа работел и како новинар, уредник до 2001 година. Сопруг е и татко на една ќерка.

БЕЗБЕДНОСНИ ПОЛИТИКИ И КОНЦЕПТИ

Фондација Конрад Аденауер во Република Македонија

Почнувајќи од јули 2000, кога беше отворено претставништвото на Фондацијата „Конрад Аденауер“ во Скопје, беа реализирани значаен број на активности кои имаат за цел да придонесат натамошно да се подобруваат вкупните прилики во Република Македонија. Во таа смисла, соработката со академската заедница за нас претставува посебен императив и предизвик, при што поддршката во издавањето на овој учебник е уште еден логичен чекор во оваа насока. Искрено се надеваме дека оваа книга ќе им ги збогати знаењата не само на студентите од Факултетот за безбедност во Скопје, туку и на останатите академци од другите високообразовни институции во државата. Истовремено, веруваме дека ова четиво ќе биде предизвик и за сите други добронамерници кои во рамките на своите професии, исто така, се занимаваат со прашањата што се третираат во него.

ISBN 978-608-4828-23-5
ISBN 978-608-4648-32-1

Д-Р МАРЈАН ЃУРОВСКИ

д-р Марјан Ѓуровски

БЕЗБЕДНОСНИ ПОЛИТИКИ И КОНЦЕПТИ

д-р Марјан Ѓуровски

БЕЗБЕДНОСНИ ПОЛИТИКИ И КОНЦЕПТИ

ИМПРЕСУМ

Наслов:

Безбедносни политики и концепти

Издавач:

Фондација Конрад Аденауер во Република Македонија
Факултет за безбедност – Скопје, Универзитет „Св.Климент Охридски“ - Битола

Автор:

Доц. д-р Марјан Ѓуровски, Факултет за безбедност – Скопје,
Универзитет “Св. Климент Охридски” – Битола

Рецензенти:

Проф. д-р Томе Батковски
Проф. д-р Пере Аслимоски

Координација:

Даниела Поповска
Јоханес Д. Раи

Лектура:

Ивана Коцевска

Дизајн и печат:

Винсент Графика ДОО Скопје

Тираж:

300 примероци

Книгата може бесплатно да се преземе на:

<http://www.kas.de/mazedonien/en/>

Напомена:

Ставовите изнесени во книгата не се ставови на Фондацијата Конрад Аденауер, туку се лични гледишта на авторот.

Со одлука 02-2/97 од 21.12.2017 година на Деканатската управа на Факултетот за безбедност – Скопје при Универзитетот “Св. Климент Охридски” – Битола, се одобрува печатење на книгата, која согласно рецензиите објавени во Билтенот на УКЛО-Битола бр. 436 од 01.12.2017 година може да се користи на прв и втор циклус на студии на Факултетот за безбедност-Скопје по предметите Безбедносни стратегии, Безбедносни политики, Современи теории и системи за безбедност, како и на други факултети во Република Македонија. Сите права се заштитени. Ниту еден дел од оваа книга не може да биде репродуциран или користен во било која форма за умножување, фотокопирање или чување во информатички системи, без претходна дозвола од авторот.

д-р Марјан Ѓуровски

БЕЗБЕДНОСНИ ПОЛИТИКИ И КОНЦЕПТИ

***Во знак на благодарност, љубов и почит
на сопругата Габи и ќерката Ана***

СОДРЖИНА

ВОВЕД	19
ГЛАВА 1	
БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА	43
1. ТЕОРИСКО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА	45
2. ПОТРЕБА ОД ГРАДЕЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА	49
2.1. Ширење на концептот за безбедноста и редефиниција на безбедносна политика	50
2.2. Како е формулирана безбедносна политика?	53
2.3. Кои се клучните прашања за формулирање на ефективна безбедносна политика?	55
2.4. Како е структурирана безбедносна политика?	55
2.5. Цели и задачи на безбедносна политика	57
2.6. Начин на спроведување на безбедносна политика	60
2.7. Начела за ефективна и демократска безбедносна политика	61
3. СТРУКТУРА И ОБЕМ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА	62
3.1. Фактори за развој на безбедносна политика	65
4. СОДРЖИНАТА НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА	78
4.1. Постапка за изработка и примена на стратегија за безбедност	82
ГЛАВА 2	
БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	89
1. ОСНОВИ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	91

2. ОПКРУЖУВАЊЕТО И ПОЛОЖБАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КАКО ДЕТЕРМИНАНТИ ВО ФОРМИРАЊЕТО НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА	96
3. БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА НИЗ ПРИЗМАТА НА СТРАТЕГИСКИТЕ ДОКУМЕНТИ	103
3.1. Темелни вредности и национални интереси на РМ како појдовна основа за градење на безбедносната политика	103
3.2. Ризиците и заканите по националната безбедност како фактори кои ја детерминираат безбедносната политика	107
4. ФОРМУЛИРАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	113
4.1. Поделементи на безбедносната политика на Република Македонија	118
4.1.1. Надворешна политика	118
4.1.2. Економска политика	121
4.1.3. Одбранбена политика	122
4.1.4. Политика на внатрешната безбедност	123
4.1.5. Политика на заштита на животната средина	127
5. ФАКТОРИ НА ВЛИЈАНИЕ ВО КРЕИРАЊЕТО НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	127
6. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	132
7. НИВОА И НАЧИН НА КРЕИРАЊЕ НА ПОЛИТИКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	139
8. СПРОВЕДУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	158
ГЛАВА 3 МИСЛЕЊЕ ЗА РИЗИЦИТЕ И ЗАКАНИТЕ ПО БЕЗБЕДНОСТА	205
1. МИСЛЕЊЕ НА ГРАЃАНИТЕ ЗА РИЗИЦИТЕ И ЗАКАНИТЕ ПО БЕЗБЕДНОСТА	207

2. МИСЛЕЊЕТО ЗА КОНЦЕПТИТЕ ЗА БЕЗБЕДНОСТА НА МАКЕДОНИЈА	211
3. МИСЛЕЊЕ ЗА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ КАКО КЛУЧНА АЛКА ЗА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	213
3.1. Мислењето за широкиот концепт за безбедноста и Република Македонија	218
3.2. Мислење за политичката безбедност	219
3.3. Мислење за економската безбедност	231
3.4. Мислење за воената безбедност	237
3.5. Мислење за социеталната безбедност	238
3.6. Мислење за еколошката безбедност	243
3.7. Мислење за приватната безбедност	244
3.8. Утврдување на безбедносната политика	246

**ГЛАВА 4
КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА БЕЗБЕДНОСНИТЕ
ПОЛИТИКИ НА ДРУГИ ЗЕМЈИ** **249**

1. Република Албанија	251
2. Република Србија	268
3. Црна Гора	290
4. Република Хрватска	301
5. Република Косово	314
6. Босна и Херцеговина	320
7. Република Грција	329
8. Република Словенија	335
9. СР Германија	338
10. САД	350
11. Израел	368
12. Финска	372
13. Швајцарска конфедерација	376

14. Шведска	379
15. Франција	382
16. Русија	385
17. Турција	395

ГЛАВА 5
ШИРОК КОНЦЕПТ НА БЕЗБЕДНОСТА СПОРЕД
„СОВРЕМЕНИТЕ БЕЗБЕДНОСНИ СТУДИИ“
НА АЛАН КОЛИНС **403**

1. ВОЕНА БЕЗБЕДНОСТ	405
1.1. Воената стратегија и безбедност	407
1.2. Воената безбедност, поединецот и политиката	412
2. ПОЛИТИЧКА БЕЗБЕДНОСТ	413
2.1. Дилема за несигурноста на слабите држави	417
2.2. Слаби држави	418
2.2. Закани за слабите држави	421
2.4. „Дилема за несигурноста“ на слабите држави	425
2.5. Безбедносни стратегии во слабите држави	427
2.6. Безбедносни стратегии за елитата	427
2.7. Перспективи за слабите држави	431
3. ОПШТЕСТВЕНА (СОЦИЕТАЛНА) БЕЗБЕДНОСТ	434
3.1. Државата и социеталната безбедност	436
3.2. Општеството и идентитетот	437
3.3. Ризици за општествениот идентитет	441
3.4. Пет сектори за безбедност	443
4. ЕКОНОМСКА БЕЗБЕДНОСТ	446
4.1. Општо за економската безбедност	447
4.2. Проучувања на економската безбедност	449
4.2.1. Економски инструменти на надворешната политика	450
4.2.2. Геоекономија	451
4.2.3. Меѓународната меѓузависнот врз националната безбедност	452
4.3. Економски закани по безбедноста	455
4.3.1. Поединец	455
4.3.2. Претпријатија	456
4.3.3. Држава	457

4.3.4. Животни потреби	458
4.3.5. Меѓународен економски систем	460
5. ЕКОЛОШКА БЕЗБЕДНОСТ	461

ГЛАВА 6
РЕЗУЛТАТИ ОД СПРОВЕДЕНИТЕ
ИСТРАЖУВАЊА СО КРЕАТОРИТЕ
НА БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА **467**

1. ИНТЕРВЈУ	469
1.1. Ризици и закани по безбедноста на Република Македонија	475
1.2. Концепти за безбедноста во Република Македонија	488
1.3. Безбедносниот систем клучна алка за безбедноста политика	491
1.4. Можности за примена на широк концепт на безбедноста во Република Македонија	499
1.5. Политичката безбедност на Република Македонија	500
1.6. Економската безбедност на Република Македонија	504
1.7. Воената безбедност на Република Македонија	507
1.8. Социеталната безбедност на Република Македонија	511
1.9. Справување со еколошката безбедност преку системот за управување со кризи на Република Македонија	517
1.10. Концептот на приватна безбедност во Република Македонија	518
1.11. Процесот на утврдување на безбедносната полтика на Република Македонија	521

ЗАКЛУЧОЦИ **527**

БИБЛИОГРАФИЈА **549**

АПСТРАКТ

АПСТРАКТ

Безбедноста како концепт е предуслов за постоење на живот – индивидуален и социетален и се однесува на отсуство од закани и заштита од нив. Сфаќањето на безбедноста како вроден интерес на секоја индивидуа и на пошироките човечки колективитети – фамилија, општество, нација, држава, меѓународен систем, укажува на потребата од проширување на концептот на безбедноста кон овие колективитети. Оттука, во теоријата се обликуваат концепти како национална и меѓународна безбедност и, во поново време, индивидуална, социетална и глобална безбедност, што укажува на значајно ширење на нови димензии на безбедноста.

Безбедносната политика претставува многу сложена дејност и тешко е да се определи која политика е успешна а која не. Од мноштвото фактори кои влијаат врз успешноста на водењето безбедносна политика, на прво место би требало да се стават оние кои се однесуваат на објективното детектирање на безбедносните појави, меѓусебната соработка и координација на безбедносните институции. Оние кои се одговорни, надлежни и должни да водат безбедносна политика треба навремено и објективно да располагаат со безбедносни сознанија. Тоа ќе им овозможи да прават реална безбедносна проценка, да ја утврдуваат безбедносната состојба и да можат да предвидуваат идни безбедносни настани.

За успешна, односно добра безбедносна политика, се смета онаа која е способна да ги разреши безбедносните проблеми со минимални средства и со минимална штета. Современите економски, политички, правни и културни состојби во светот ја детерминираат потребата од усогласено водење на безбедносната политика на ниво на светот, на ниво на обединети држави или региони и на ниво на на-

ционална држава. Содржината на безбедносната политика е детерминирана, односно е „производ“ на реалните состојби и реалниот живот во конкретната држава, регионот или светот. Таа треба да биде во функција на општеството, на државата и на граѓаните за да овозможува безбедно да се унапредуваат вкупните односи во заедницата.

Клучни зборови: *безбедносна политика, ризици, закани, безбедносен систем, безбедност, концепти, теории*

ABSTRACT

Security as a concept is a prerequisite for the existence of life - individual and societal, and refers to the absence of threats and protection from them. The understanding of security as an innate interest of each individual and the broader human collectivity - family, society, nation, state, international system, indicates the need to expand the concept of security to these collectivities. In theory, therefore, concepts such as national and international security are formed, and in recent times the concepts of individual, societal and global security, pointing to a significant expansion of new dimensions of security.

Security policy is a very complex activity and it is difficult to determine which policy is successful and which one is not. From the multitude of factors which influence the success of developing the security policy in the first place should be put those relating to the objective detection of security-related phenomena, mutual cooperation and coordination between the security institutions. Those responsible, competent and obliged to develop security policies should have at their disposal security information timely and objectively. It will enable them to make real security assessment, to determine the security situation and to predict future security events.

A successful or good security policy is the one that is able to resolve the security issues with minimal resources and minimal damage. The contemporary economic, political, legal and cultural conditions in the world determine the need for concerted security policy at world level, and also at the levels of united states or regions, as well as the national state.

The content of the security policy is determined or is a "product" of the real situations and the real life in the particular state, region or in the world. It should be in the

function of the society, the state and the citizens so as to provide for safe improvement of the overall community relations.

Keywords: *security policy, risks, threats, security system, security, concepts, theories*

ВОВЕД

На крајот на 20 и почетокот на 21 век под влијание на промените кои настанаа во меѓународните односи (глобализацијата и регионализацијата, демографските и еколошките проблеми), истражувањето на безбедноста беше проширено со концептите на индивидуалната, социеталната, регионалната, меѓународната, глобалната безбедност и др.

Според теоријата за хиерархијата на човековите потреби на Абрахам Маслов, безбедноста стои веднаш до потребата за исхрана и минимум биолошка егзистенција. „Кога ќе кажеме дека живееме безбедно, тогаш мислиме на општото „милје“ во кое човекот ја остварува својата животна и работно-творечка егзистенција. Кога нема загрозувања под она што го нарекуваме „нормално“ – она што може да се толерира, тогаш можеме да кажеме дека постои просечна безбедна состојба“.

Рedefинирањето на безбедноста и нејзините концепти се движи во просторот на дијалектиката помеѓу сознаниите и материјалните фактори, односно помеѓу изменетите услови за опстанок и просперитет и новите научни сознанија. Доаѓањето до најсоодветен концепт кој ќе оствари влијание во креирањето на безбедносна политика која воедно ќе одговори на потребите и ризиците на Република Македонија е фокусот, меѓу другото, на оваа книга.

Приговорите на традиционалистите за слабеење на конзистентноста треба да се третираат со должно внимание, но, исто така, е точно дека сведувањето на безбедносната агенда само на воените прашања и на државната безбедност не е ниту единствениот, ниту најдобриот начин за објаснување на новите предизвици. При тоа е сосема јасно дека не секое прашање, на пример, од сферата на економијата или на екологијата може да добие третман на безбедносно прашање, меѓутоа нивното исклучување ап-

риори сигурно не го зацврстува методолошкиот пристап во истражувањето.

Начелното прифаќање од наша страна на т.н. повеќе-секторски пристап во безбедносниот систем на Република Македонија, односно на пошироката безбедносна агенда, подразбира две работи: прво, подетално разгледување на секторите, т.е. концептите што предлагаме да станат (или да останат) нејзин составен дел, и второ, нивната внатрешна структура и содржина. Конкретно, ќе зборуваме за пет сектори, т.е. концепти: воен, политички, економски, социјален (или идентитетски) и еколошки.

На сите набројани сектори, односно концепти им недостига квалитетот на независно постоење. Неспорно е дека сите тие имаат свои препознатливи матрици, но, сепак, остануваат составни делови на целината, на генеричниот поим на безбедноста.

Клучните прашања во редуцирањето на концептот на безбедноста и нејзините политики во случајот на Република Македонија се: што/кој е референтен објект на безбедноста, чија безбедност е во прашање, што значи безбедноста и кои се неопходните услови за нејзино исполнување. Овие прашања се протегаат од политичките преку економските кон општествените, како и евентуалните воени проблеми на Република Македонија.

Преку книгата се дава симплифициран одговор на прашањето кој е референтен објект на безбедноста, односно безбедноста на државата, бидејќи не се задоволуваат современите димензии на концептот на безбедноста. Безбедноста на кој било од референтните објекти не може да се воспостави во вакуум или во изолација од другите актери на меѓународниот систем. Безбедноста на еден од

нив претставува состојба – предуслов за безбедноста на другите субјекти.¹

Во годините што доаѓаат законите за безбедноста на Република Македонија нема да произлегуваат од класичните армии, туку од организирани криминални групи и од нивната спрега со политичкиот и со етничкиот екстремизам. Иако, во изминатава деценија атрактивноста на политичките идеологии е значајно намалена по серијата војни и направените меѓународни договори што ја запреа реализацијата на идеите за големи држави на Балканот, во регионот сè уште се присутни преостанатите две страни на триаголникот на насилството: значителен арсенал оружје, како и неколку илјади луѓе, чијашто единствена професија е војувањето.

Во досегашните анализи на безбедносните показатели во Република Македонија многу малку внимание е посветувано на економските фактори и тенденции и на нивното влијание и значење за создавањето позитивна безбедносна околина. Во услови кога потенцијалите на македонската економија се исклучително слаби, не е возможно значително алиментирање и поддршка на реформите и на развојот во секторите на одбраната и на безбедноста, ниту, пак, атрактивна финансиска стимулација што ќе гарантира висока мотивираност на основниот и на старешинскиот кадар во армијата и во полицијата, како и на нивните резервни компоненти.

Безбедносната политика претставува многу мулти-дисциплинарна дејност, во функција на објективно детектирање на безбедносните појави, меѓусебната соработка и координацијата на безбедносните институции. За успешна, односно добра безбедносна политика се смета онаа која е способна да ги разреши безбедносните проблеми со

¹ С.Никодиновска-Стефановска „За безбедноста-нови концепти“, Годишник на Факултетот за безбедност – Скопје, 2009.

минимални средства и со минимална штета. Имајќи предвид дека водењето безбедносна политика претставува основ за успешно и безбедно општество, неопходно е определување базични претпоставки, појдовни основи, засновани на реални поставки.

Предметот на истражување временски го обработува периодот од 1993 до 2013 година, односно од донесената Резолуција за пристапување на Република Македонија во НАТО во 1993 година, потврдена 2007 година, потоа Резолуцијата за членство на Република Македонија во Европската Унија во 2004 година, потоа Охридскиот договор од 2001 година и неговата имплементација. Се опфаќа целокупниот период на независност на Република Македонија, со цел да се разгледаат сите донесени клучни документи, важни за надворешната и за внатрешната безбедносна политика на земјата.

Целите на истражувањето чии резултати се презентирани во книгата се во насока на научна дескрипција на современите теориско-концепциски пристапи во креирањето политики за одржување на безбедноста и развој на безбедносниот систем на Република Македонија. Анализата на резултатите од теоретското анализирање и емпириското истражување дава одредени насоки во доменот на одговарачката теоретска и практична дејност и да овозможи давање релевантни заклучоци и предлози. Практичната цел на оваа тема е повеќекратна, пред сè, поради фактот што во научната и стручна литература недостасуваат трудови и анализи на овој предмет или доколку ги има истите ги карактеризира парцијален научен пристап што зборува за октроираност на ефектите во пракса.

Во оваа книга авторот се води од тврдењето дека рационалната претпоставка за целосна примена на соодветен безбедносен концепт ќе придонесе за правилно креирање на безбедносната политика на Република Македонија.

Научната цел која се постигнува преку овој ракопис е да се проучат надворешната и внатрешната политика како елементи на безбедносната политика на РМ и нивното влијание врз актуелните состојби во областа на националната безбедност. Исто така, преку механизмите за превенцијата на безбедносните ризици и закани треба да се додадат одредени насоки кои треба да претставуваат идејни решенија во креирањето на безбедносната проценка на состојбите во државата.

Во македонската научна теорија и практика од осамостојувањето на Република Македонија до денес малубројни се анализите од овој тип. Оттука, добиените сознанија ќе претставуваат основа за понатамошни истражувања од оваа област.

Резултатите од истражувањето неминовно ќе доведат до иницирање нови истражувања од оваа област, ќе дадат придонес кон науката во делот на основите на безбедносните науки и поттик за дополнување на безбедносната политика на Република Македонија.

Воедно, целта на книгата е во насока на научна дескрипција на современите пристапи за одржување на безбедноста и развој на безбедносниот систем и безбедносната политика на Република Македонија. Анализата на резултатите и емпириското истражување дадоа одредени насоки во доменот на теоретската и практичната дејност и овозможија давање релевантни заклучоци и предлози. Исто така, трудот е насочен кон добивање валидни резултати и научно верификувани сознанија кои овозможија имплементација на рационално и прифатливо решение во одржувањето на безбедноста и справувањето со ризиците и заканите. Преку аргументирано докажување и презентирање на добиените резултати и согледување на вкупните состојби се дефинираа системските и институционалните

решенија, односно започнување нова фаза на квалитативен развој на овој сегмент.

Согледувајќи ја целата комплексност на темата, книгата е насочена кон следното:

- » Се согледа кои од основните концепти се прифатливи и применливи за развојот на безбедносниот систем на Република Македонија и справување со безбедносните ризици и закани;
- » Се утврди нивото на имплементација на современите пристапи на безбедноста и кои се ефектите од примена на безбедносниот систем на Република Македонија;
- » Се направи анализа на надлежностите и организацијата на безбедносниот систем во однос на остварување на уставните и законските определби и спроведувањето на безбедносните политики;
- » Се согледа гледиштата на граѓаните за функционирањето на безбедносниот систем.

Во првата глава „Безбедносни политики“ се дава теориска основа на определување на безбедносната политика, потоа се аргументира потребата од градење на политика за безбедноста, нејзиното ширење, односно редефинирање. Покрај тоа, се одговара на прашањето како е формулирана безбедносната политика, кои се клучните фактори во тој процес, како е структурирана и кои се нејзините цели и задачи. Во вториот дел се прави анализа на начинот на креирање и спроведување на безбедносната политика и факторите за нејзин развој. Особено внимание се посветува на постапката за изработка и примена на стратегијата за безбедност. Во првиот дел особено е значајно што покрај широкиот круг на академски извори, во дебата се користат сегменти и тези од книгата „Современи безбедносни политики: државата и националната безбедност на почетокот на 21 век“, од авторите Сениша

Таталовиќ, Антон Гризолд и Влатко Цвртила, која е едно од позначајните дела за оваа област од регионот.

Во втората глава „Безбедносната политика на Република Македонија“ детаљно се навлегува во дефинираните цели, задачи, темелни вредности и национални интереси на земјата како појдовна основа за градење на безбедносната политика. Покрај тоа, се нагласуваат ризиците и заканите по безбедноста како фактори кои ја детерминираат безбедносната политика. Овде се прави приказ на последните официјални документи од безбедносната политика на Република Македонија. При тоа се дава компаративна анализа на состојбата денес со онаа што во 2002 година Панде Лазаревски и Петар Атанасов ја прават во „Поставеноста и остварувањето на политиката на национална безбедност на Република Македонија“. Воедно особено значајно е што во оваа книга се поместуваат и искажаните академски ставови на Оливер Бакрески за принципите и предизвиците за координација на безбедносниот систем.

Во третиот дел од книгата се презентираат перцепциите на граѓаните за безбедноста и безбедносната политика на Република Македонија, преку безбедносните концепти до ризиците и заканите кои тие ги чувствуваат секојдневно.

Четвртата глава на книгата е компаративна анализа, односно презентација на безбедносните политики на други држави од регионот, Европската Унија, САД, Русија и др.

Петтата глава посветена на „Широкиот концепт на безбедноста“ ја дава теориската поставеност и дефинирање на широкиот пристап на безбедноста од страна на Алан Колинс во неговата книга „Современи безбедносни студии“, меѓу другото, и на други странски автори. На овој начин се прави и достапна за изучување од студентите

странска литература на македонски јазик која е особено значајна за науката за безбедност и современите погледи за безбедноста преку петте сектори кои произлегуваат од Копенхашката школа за безбедност. Потоа по пренесување на современите библиографски странски извори за широкиот концепт за безбедност преку мислењето на граѓаните и стручната јавност во земјата се дава подлабока анализа на неговата одрживост за Република Македонија и нејзиниот безбедносен концепт.

На крајот, преку соодветен методолошки пристап храбро се навлегува во компаративна анализа на ставовите на носителите на јавни функции во безбедносниот систем со ставовите и граѓаните. Воедно, на крајот се даваат конкретни заклучоци и предлози за воспоставување концепт на интегрална безбедност и градење на безбедносната политика во согласност со видикот кој го дава широкиот концепт за безбедност.

Поради тоа, практичната цел на оваа книга е повеќекратна, пред сè, поради фактот што во научната и стручна литература недостасуваат трудови и анализи на овој предмет или доколку ги има ги карактеризира парцијален научен пристап, што зборува за октроираност на ефектите во праксата.

Покрај научната цел, ова книга ги има и следните практични цели:

- » Се согледа како современите концепти влијаат во одржување на безбедноста во нашата држава;
- » Се виде комплексноста и специфичноста на пристапите и нивното влијание и развој на безбедноста во државата;
- » Се истражија основните фактори и нивното влијание врз успешното имплементирање на основните концепти во системот на национална безбедност;

- » Се виде кои од основните концепти се најпогодни и најприменливи во безбедносниот систем на Република Македонија;
- » Се утврдија евентуалните критични области во безбедносниот систем на Република Македонија во кои се потребни елементи за позитивна промена;
- » Се дојде до предлози и можни решенија за градење ефикасен безбедносен систем во Република Македонија и, секако, креирање соодветна безбедносна политика.

Примената на соодветни концепти за безбедност е условена од безбедносните предизвици со кои се соочува државата, како и од определени фактори кои придонесуваат за успешното имплементирање на основните концепти во системот на национална безбедност со цел успешно да се справи со безбедносните ризици.

Преку механизмите за превенцијата на безбедносните ризици и закани се дадоа одредени насоки кои треба да претставуваат идејни решенија во креирањето на безбедносната проценка на состојбите во државата.

Посебна цел беше да се пронајде врската помеѓу безбедноста и системот и нејзиното влијание во креирањето на превентивни мерки за спречување конфликти. Остварувањето на оваа цел придонесе за идентификација на безбедносните закани и справување со конфликтните ситуации. Со тоа, се наметна порационално размислување и раководење со настанатите состојби заради целосно минимизирање или во најидеална ситуација, комплетно елиминирање на можните последици врз животот и здравјето на граѓаните, нивниот имот и државата во целина.

Од научен аспект, истражувањето е мошне значајно за унапредување на системот за безбедност. Покрај ова истражувањето доведе до:

- » Согледување на досегашниот развој на структурите и потребата за нивно понатамошно усовршување и развој;
- » Понатамошен развој, рационализирање и стандардизирање во системот за безбедност;
- » Понатамошен развој на капацитети и способности за остварување на безбедносниот концепт.

Во свое име и во име на Факултетот за безбедност-Скопје се благодарувам на фондацијата „Конрад Аденауер„ за поддршката за издавање на оваа книга, како и на континуираната успешна соработка. Преку објавувањето на книгата и бројните заеднички проекти фондацијата и нејзиниот директор г-дин Јоханес Раи со својот тим на соработници придонесува кон високото образование во Република Македонија и поголема безбедност, регионална соработка и развој на регионот и Европа.

Во македонската научна теорија и практика не постојат многу анализи од овој тип. Оттука, добиените сознанија претставуваат основа за понатамошни истражувања од оваа област.

Резултатите од истражувањето неминовно ќе доведат до иницирање нови истражувања од оваа област, ќе даваат придонес кон науката во делот на основите на безбедносните науки и поттик за дополнување на безбедносниот концепт на Република Македонија.

Основно е при утврдувањето на мострата да се одбегне пристрасноста. Тоа се обезбедуваше преку примена на случајноста во изборот. Кога го употребуваме поимот „случајност“, пред сè, имаме предвид дека се работи за грижливо планирана активност, при што во статистичката маса на сите единици им се дава подеднаква можност да бидат избрани.

Во истражувањето е користен повеќетапен примерок. Повеќетапниот примерок е тип на стратификациски примерок. Тој се применува кога популацијата е голема, а за истражување немате многу време и пари. На пример, сакаме да го утврдиме мислењето на граѓаните за законите по личната безбедност. По случаен избор избираме неколку места, потоа во нив определен број на населени целини, а изборот на соговорниците ќе биде случаен.

Во применетите истражувања, кои се преземаат на факултетите, помалку се посветува внимание на проблемот на примерокот, што е и разбирливо кога се знае дека овие истражувања имаат, пред сè, за цел не да се утврдуваат законите и законитостите во областа на безбедноста (тие се обично резултат на фундаменталните истражувања), туку да ги направат применети во практиката. Меѓутоа, има доста проблеми при реализацијата во зависност од средината во која се спроведуваат (на факултетите нови модели на учење, нови наставни поставки итн., во органите на управата нови модели на решавање на проблемите) кои треба најнапред да бидат проверени (следени и проучувани) на помал број на испитаници, на ограничен број постапки и ограничени содржини и слично, пред да се „прошират“ на сите учесници, наставните содржини, варијаблите и постапките на кои се однесува таквото истражување.²

Испитаниците беа избирани на тој начин што најнапред во секоја општина, градско или селско населено место, се формираше јадро. Во секое од јадрата се вршеше посета на секое петто домаќинство во индивидуалните живеалишта, односно секое 20 домаќинство во колективните живеалишта. Доколку на денот на посетата никој не е присутен или одбие соработка, предмет на интерес беше

² Цане Т. Мојаноски: *Методологија на безбедносните науки – аналитички постапки*; Книга III, Скопје, 2013; стр. 254-264.

следното живеалиште. Упатствата беа така срочени доколку некој и во тој случај одбие, тогаш изборот е на следното петто живеалиште.

Изборот на испитаниците беше извршен по принципот на близок роденден на член на семејството. Применето е структурирано интервју (лице во лице). Истражувањето беше концепирано така да ги опфати сите делови на Република Македонија и да се постигне приближен број на испитаници од сите делови, од град и село. Имено, заради релевантност на резултатите е водено сметка подеднакво да бидат застапени испитаници од сите региони во Република Македонија во согласност со официјалната територијална поделеност. Спроведено е во 37 општини во Македонија (Гази Баба, Ѓорче Петров, Кисела Вода, Сарај, Центар, Чаир, Берово, Битола, Босилово, Велес, Винаца, Гевгелија, Гостивар, Делчево, Демир Хисар, Илинден, Кавдарци, Кочани, Кратово, Крива Паланка, Кривогаштани, Крушево, Липково, Маврово и Ростуша, Македонски Брод, Ново Село, Охрид, Прилеп, Пробиштип, Радовиш, Ресен, Свети Николе, Струмица, Тетово, Чучер Сандево и Штип). Регионалната структура на испитаниците покажува дека таа во основа е постигната во 7 од 8-те плански региони на Република Македонија. Бројот на испитаници е нешто помал во Полошко планинскиот регион, затоа што при реализацијата постоеше неможност да се ангажира доволен број соработници, што објективно значително не ги намали специфичностите на територијалната дистрибуција. Регионално погледнато, дистрибуцијата на испитаниците изгледа вака. Следува табеларен приказ на испитаници по региони:

Табела бр. 1 Испитаници според плански регион

Плански регион во Македонија	Фреквенција
1. Скопски плански регион	197
2. Пелагониски плански регион	240
3.Североисточен плански регион	90
4. Полошки плански регион	35
5. Вардарски плански регион	198
6. Источен плански регион	173
7. Југоисточен плански регион	116
8. Југозападен плански регион	118

Според видот на населбата, од испитаниците во истражувањето 958 или 82 % живеат во град и 209 или 18 % на село. Оваа покриеност овозможува да се добијат релевантни податоци во делот на мислењето на загрозеноста на луѓето кои живеат во градска или селска средина.

Графикон бр. 1 Испитаници според место на живеење

Табела бр. 2 Испитаници според место на живеење:

	Фреквенција	Проценти	Валиден процент	Кумулативен процент
1. град	958	82,1	82,1	82,1
2. село	209	17,9	17,9	100,0
Вкупно	1167	100,0	100,0	

Во однос на половата припадност, во истражувањето е обезбедена релативно висока присутност на испитаници, 647 мажи, односно 55,4 % и 520 жени, односно 44,5 %. Оттука теоријата на родовите перспективи и еднакви можности на жените и мажите е испочитувана, со што може да се види дали има разлика во перципирањето на безбедноста кај женскиот и машкиот пол.

Графикон бр. 2 Приказ на испитаници според пол

Табела бр. 3 Испитаници според пол:

	Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
1. мажи	647	55,4	55,4	55,4
2. жени	520	44,6	44,6	100,0
Вкупно	1167	100,0	100,0	

Во анкетаирањето се опфатени испитаници на возраст од 18 до над 66-годишна возраст. Од нив, до 25 години се 24,8 %, од 26 до 35 години 21,4 %, од 36 до 45 години 23,1 %, од 46 до 55 години 20,3 %, од 56 до 65 години 6,7 % и над 66 години 3,8 %. Сите овие податоци означуваат дека може да се види дали младите и постарите лица исто се загорзени, односно нивните ставови за функционирањето на безбедносниот систем и каде тие се наоѓаат во генералната безбедносна политика на земјата. Воедно може да се дојде до заклучок дали постојат разлики во нивните ставови во зависност од возраста на која ѝ припаѓаат.

Графикон бр. 3 Испитаници според возраст

Табела бр. 4 Испитаници според возраст:

	Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
од 18 до 25 години	289	24,8	24,8	24,8
од 26 до 35 години	250	21,4	21,4	46,2
од 36 до 45 години	269	23,1	23,1	69,2
од 46 до 55 години	237	20,3	20,3	89,5
од 56 до 65 години	78	6,7	6,7	96,2
над 66 години	44	3,8	3,8	100,0
Вкупно	1167	100,0	100,0	

Табела бр. 5 Испитаници според национална припадност:

	Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
1. Македонец	1037	88,9	88,9	88,9
2. Албанец	43	3,7	3,7	92,5
3. Турчин	17	1,5	1,5	94,0
4. Влав	30	2,6	2,6	96,6
5. Србин	26	2,2	2,2	98,8
7. Ром	9	0,8	0,8	99,6
8. останати	5	0,4	0,4	100,0
Вкупно	1167	100,0	100,0	

Карактеристиките на примерокот според припадноста на националните заедници во земјата покажуваат определени отстапувања во однос на бројот на испитаници од албанската етничка заедница. Тоа е резултат на неможноста да се реализира истражувањето во општините каде што доминира населението од албанската заедница, што имаше за последица намалување на соодносите кај испитаниците.

Но и процентот на учеството на испитаници од оваа заедница дава доволно основа за изведување заклучоци. Субпримерокот од 43 испитаници спаѓа во групата на добар примерок, но тој е и доволен за примена на определени мултиваријантни аналитички постапки. Во оваа група е недоволен бројот на испитаници припадници на етничката заедница Роми. Останатите групи се во рамките приближна на структурата на населението во Република Македонија на возраст над 18 години.

И според религиската припадност, испитаниците ги следат карактеристиките на македонското општество.

Табела бр. 6 Испитаници според вероисповед

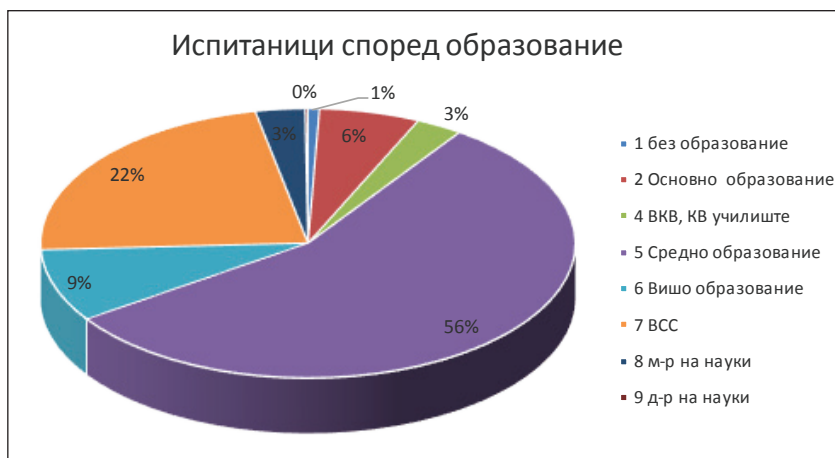
	Фреквенција	Проценти	Валиден процент	Кумулативен процент
1. православна	1075	92,1	92,1	92,1
2. муслиманска	64	5,5	5,5	97,6
3. католичка	6	0,5	0,5	98,1
4. еврејска	1	0,1	0,1	98,2
5. протестантска	8	0,7	0,7	98,9
7. атеист	13	1,1	1,1	100,0
Вкупно	1167	100,0	100,0	

Единствената недоследност на испитаниците е релативно пониското учество на припадниците од муслиманска вероисповед, кое изнесува 5,5 % од испитаниците.

Процентуалната застапеност на испитаниците според образованието изгледа вака: може да се констатира дека 56 % од испитаниците се со средно образование, 6 % се со основно, односно 1 % се без образование и 3 % се испитаници кои имаат определена квалификација. Од податоците

може да се констатира дека 6 % од испитаниците се со основно образование и се квалификувани. Втората значајна група се испитаниците со високо образование. Тие учествуваат со 3 %, а заедно со магистрите и докторите на науки 0,4 %. Доколку кон оваа група се приклучат и оние што имаат завршено више образование, тие изнесуваат 9 % од испитаниците. Ваквата дистрибуција е релевантна, односно репрезентативна, односно соодветствува со образовната структура на населението во Република Македонија.

Графикон бр. 4 Испитаници според образование

Од оваа дистрибуција може да се констатира дека е обезбедена репрезентативност на примерокот според нивото на образование на населението. Односно, тој ги следи основните карактеристики на образовната структура на возрастното население во Република Македонија.

Табела бр. 7 Испитаници според степен на образование

	Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
1. Без образование	8	0,7	0,7	0,7
2. Основно образование	71	6,1	6,1	6,8
4. ВКВ, КВ училиште	33	2,8	2,8	9,6
5. Средно образование	652	55,9	55,9	65,5
6. Вишо образование	102	8,7	8,7	74,2
7. ВСС	264	22,6	22,6	96,8
8. м-р на науки	35	3,0	3,0	99,8
9. д-р на науки	2	0,2	0,2	100,0
Вкупно	1167	100,0	100,0	

Графикон бр. 5 Испитаници според работен статус

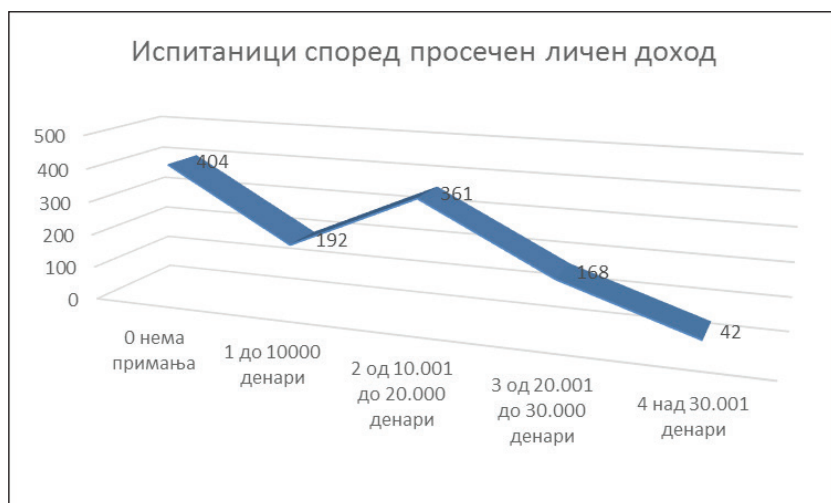
Според работниот статус, меѓу анкетираниите преовладуваат испитаниците што се изјасниле како вработено лице и тоа 372 вработени во приватен сектор, на второ место по бројноста од анкетираниите се невработените лица со вкупен број од 231 анкетирани, потоа следуваат

испитаниците чиј статус е вработен во државна администрација чиј број изнесува 229, потоа 170 се студенти, 77 пензионирани лица и 44 домаќинки/ни и исто толкав број сопственици на фирми.

Табела бр. 8 Испитаници според работен статус

	Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
1. Вработен/а во државен сектор	229	19,6	19,6	19,6
2. Вработен/а во приватен сектор	372	31,9	31,9	51,5
3. Сопственик/чка на фирма	44	3,8	3,8	55,3
4. Невработен/на	231	19,8	19,8	75,1
5. Студент/ка	170	14,6	14,6	89,6
6. Пензионер/ка	77	6,6	6,6	96,2
7. Домаќин/ка	44	3,8	3,8	100,0
Вкупно	1167	100,0	100,0	

Графикон бр. 6 Испитаници според просечен личен доход

Табела бр. 9 Испитаници според просечен личен доход (плата):

	Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
0. нема примања	404	34,6	34,6	34,6
1. до 10000 денари	192	16,5	16,5	51,1
2. од 10.001 до 20.000 денари	361	30,9	30,9	82,0
3. од 20.001 до 30.000 денари	168	14,4	14,4	96,4
4. над 30.001 денари	42	3,6	3,6	100,0
Вкупно	1167	100,0	100,0	

Структурата на испитаниците според висината на просечниот личен доход говори за сликата на лични примања, што е основа за анализирање на дадените податоци кои се однесуваат, пред сè, на економската безбедност која е дел од широкиот концепт за безбедност. Бројот од 361 испитаник кои примаат просечен личен доход во Република Македонија до 20.000 денари создава основа да се констатира дека се опфатени категории на граѓани во однос на нивните примања, односно е обезбедена соодветна покриеност на населението во истражувањето.

Во оваа книга е даден приказ и направена е компарација на повеќе академски извори од регионот и странство за безбедносните политики и стратегии, меѓу другото се користеше и изданието на Митар Ковач „Стратегиска доктрина на документите за национална безбедност“.

ГЛАВА 1

БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА

1. ТЕОРИСКО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА

Главен услов и цел на секоја државна политика е опстанокот на државата и општеството, а услов за опстанокот на државата и општеството е нејзината безбедност. Затоа, целта на дејствување на сите државни институции е насочена, меѓу другото, и на тоа. Исто така, тоа претставува и рамка на безбедносната политика, која има задача да создаде организација преку која се остварува внатрешната и надворешната безбедност на државата и општеството, односно националната безбедност.

Безбедносната политика е своевидна рамка за да се опише како земјата обезбедува безбедност за државата и нејзините граѓани, и честопати се презентира како еден интегриран документ. Овој документ, исто така, може да се нарече план, стратегија, концепт или доктрина.³

Политиката за безбедност има сегашна и идна улога, ги зацртува клучните интереси на нацијата и ги поставува насоките за решавање на тековни и можни закани и можности. Безбедносната политика хиерархиски е над другите подредени документи за безбедност, како што се воената доктрина, стратегијата за безбедност итн., кои ја третираат националната безбедност. Таа, исто така, се разликува од овие други политики поради опфатот на темите што ги разгледува, правејќи обид да ги истакне како внатрешните така и надворешните закани.

На крај, таа тежи да ги интегрира и да ги координира придонесите од актерите на националната безбедност како реакција на интересите и заканите кои се сметаат за најбитни. Некои држави, како што се Велика Британија,

³ Siniša Tatalović, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila: Suvremene sigurnosne politike: države i nacionalna sigurnost početkom 21. Stoljeća, Golden marketing / Tehnička knjiga, Zagreb, 4/2008.

Франција и Кина, немаат еден заеднички документ за безбедносна политика, туку се потпираат врз одбранбените политики или бели книги кои се насочени само на националната одбрана. Други држави не ги изнесуваат пред јавноста своите политички документи или, пак, немаат сеопфатни пишани политики за безбедност или одбрана.

Постојат пет главни причини зошто државите треба да имаат интегрирана и детаљна безбедносна политика: за да обезбедат владите да ги разгледаат сите закани на еден сеопфатен начин, за да се зголеми ефективностa на секторот за безбедност преку оптимализација на придонесите од сите безбедносни актери, за да се насочува спроведувањето на политиката, за да се гради домашен консензус, за да се унапреди регионалната и меѓународната доверба и соработка.⁴

Прво, за да има сеопфатна рамка, безбедносната политика бара целосна анализа на сите закани по националната безбедност. Внатрешните и надворешните закани долго време беа разгледувани поединечно, но сè повеќе безбедносната политика вклучува сеопфатна проценка како на домашното така и на меѓународното опкружување. При креирањето на ваквите политики треба да се побара учество на сите соодветни учесници од владата кои се занимаваат со безбедност, а во идеален случај, исто така, од меѓународните и невладините актери.

Второ, безбедносната политика може да помогне за хармонизирање на придонесите на растечкиот број актери во безбедноста, вклучувајќи ги и оние на национално ниво, локалната власт, деловната заедница (на пример, во заштитата на виталната инфраструктура), различните

⁴ Siniša Tatalović, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila: *Suvremene sigurnosne politike: države i nacionalna sigurnost početkom 21. Stoljeća*, Golden marketing / Tehnička knjiga, Zagreb, 4/2008.

организации на граѓанското општество, како и регионални и меѓународни институции. Централизираниот процес на формулирање политика кој го вклучува учеството од бројни извори може да помогне во создавањето на заедничко разбирање на безбедноста.

Трето, безбедносната политика им дава политичка насока на бројните актери вклучени во националната безбедност.

Безбедносната политика обезбедува репери за да се усогласат оперативните одлуки со краткорочните и долгорочните цели на националната политика. Централизиранiot процес овозможува оптимално користење на ресурси, помага да се избегне противречност, вишок и недостиг при изготвувањето и при спроведувањето.

Четврто, безбедносната политика обезбедува сеопфатна сопственост на безбедносната политика со тоа што ја продлабочува расправата и соработката на професионална, министерска и партиска линија. Овој дијалог може да помогне да се постигне консензус за клучни национални вредности и интереси и спектарот кој ги оспорува овие вредности и закани.

Петто, безбедносната политика е инструмент за градење доверба на регионално и меѓународно ниво. Доследната и транспарентна политика ги пренесува загриженостите на државата во врска со безбедноста до меѓународната заедница и на тој начин овозможува меѓународно разбирање и соработка.

БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА

надворешна политика, одбранбена политика, економска политика, социјална политика, еколошка политика, здравствена политика, енергетска политика, образовна политика, културна политика итн.

ОДБРАНБЕН СИСТЕМ	СИСТЕМ ЗА ВНАТРЕШНА БЕЗБЕДНОСТ	СИСТЕМ ЗА ЦИВИЛНА ЗАШТИТА
воена одбрана економска одбрана цивилна одбрана психолошка одбрана одбранбени подготовки	полиција безбедносни служби правосудство царина инспекција итн.	мерки на цивилна заштита набљудување и разузнавање организации што се занимаваат со заштита и спасување
БЕЗБЕДНОСНО САМООРГАНИЗИРАЊЕ НА ЦИВИЛНОТО ОПШТЕСТВО	СОРАБОТКА НА ДРЖАВИТЕ ВО МЕЃУНАРОДНИ БЕЗБЕДНОСНИ И ОДБРАНБЕНИ ОРГАНИЗАЦИИ (НАТО, ЕУ...)	

Приказ на елементите на безбедносната политика

Во основа, безбедносната политика се поврзува со напредни подготовки против заканите кои произлегуваат од природата, општеството и односите помеѓу заедниците. Безбедноста во такви услови е мрежа на мерки, активности и операции со чија помош се воспоставува национален безбедносен систем. Значи, со безбедносната политика се операционализираат политичките, организациските, техничките и други принципи на безбедносната политика.⁵

⁵ Мојаноски Ц. и др. „Безбедноста како предмет на истражување, Современа македонска одбрана“, Министерство за одбрана на РМ, Скопје, 2012.

2. ПОТРЕБА ОД ГРАДЕЊЕ БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА

Има неколку фазни постапки кои треба да се поминат при градењето на безбедносната политика и воедно да се запазат одредени критериуми кои се неопходен дел од самата содржина на политиката.⁶

Прво, безбедносната политика мора да ја балансира отвореноста и тајноста. Некои држави се обидуваат да го избегнат овој процес користејќи недефиниран јазик (исто така, познат како „стратегиска двосмисленост“), но ова може да ја намали ефективноста на документот. Други имаат јавни и доверливи верзии на Националната стратегија за безбедност. Меѓутоа, доколку безбедносната политика е предмет на јавна дебата, нејзината содржина најверојатно ќе ги одрази општите цели на националната безбедност, а спроведувањето ќе го остави на подредени доктрини или на други механизми за планирање.

Второ, некои согледуваат дека постои судир помеѓу потребата да се сочува слободата на дејствување и ограничувања на активностите на лидерите. Од таа причина, бројни нации во својата безбедносната политика повеќе сакаат да разгледуваат посебни прашања отколку посебни земји, и покрај тоа што во случаи кога безбедносната политика е дизајнирана да прати јасен сигнал до друга сила, може да се именуваат.

Трето, потребата од ревизији на безбедносната политика мора да се балансира наспроти нивната цена, како во човечки така и во материјален поглед. И покрај тоа што ревизиите се неопходни кога се појавуваат битни промени во стратегиското опкружување или, пак, кога моментал-

⁶ Siniša Tatalović, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila: *Suvremene sigurnosne politike: države i nacionalna sigurnost početkom 21. Stoljeća*, Golden marketing / Tehnička knjiga, Zagreb, 4/2008.

ната политика за безбедност се смета за несоодветна, доколку премногу често се во мандатот, ова може да изврши притисок врз ресурсите, особено поради тоа што добрата безбедносна политика бара инпут од оние функционери кои се вклучени во спроведување на политиката.

Четврто, безбедносната политика мора да направи рамнотежа помеѓу јавната дебата и инпутот од експертите. И покрај тоа што јавната дебата е неопходна за сопственоста, доколку има сфаќање дека документот станал заложник на политичките интереси, ова може да ја намали нејзината корист.

2.1. Ширење на концептот за безбедноста и редефиниција на безбедносната политика

Процесите на интернационализација и глобализација донесоа поголема поврзаност и настојување за единствено регулирање на светскиот поредок, повеќе отколку што било вообичаено во системот на современите држави уште во добата на студената војна.

Тој факт се одржува и денес во битот на безбедносните политики на државите. Во таа рамка во теоријата и праксата (на политиката) се појавила нова концепција за безбедноста – концепцијата за сигурност на човекот (*human security concept*), која за разлика од традиционалните концепции за национална безбедност, првенствено ја истакнува безбедноста на човекот, а не на државата како ентитет. Споменатата безбедносна концепција е резултат на пристапот кој вклучува разни дисциплини, од студиите за развој, меѓународни односи, стратешки студии, мировни студии, студии за човекови права и др. Тој пристап се развива од крајот на осумдесеттите години од минатиот век, од кога современото општество и свет сè повеќе се соочуваат со променета безбедносна парадигма и радикално променета безбедносна околина.

Концепцијата за хумана безбедност вклучува две основни претпоставки: 1. постигнување слобода од неопходности (*freedom from want*) и 2. постигнување слобода од страв (*freedom from fear*). Меѓу основните закани за безбедноста на човекот се вклучени: осиромашувањето, економската нееднаквост, болестите, загрозувањето на човековите права и слободи, деградацијата на околината и природните и други несреќи.⁷

Во таа насока, безбедносните политики на современите држави би требало навистина да ги синтетизираат своите политики на различните подрачја од општествениот и државниот живот во светло на постигнување вкупна (социјална, економска, политичка, еколошка, здравствена и др.) безбедност на своите граѓани. Во таа смисла, националната безбедност денес е значајна вредност која во развиените либерални демократски држави се реализира како темелно право на човекот. За тоа се грижат државите, ангажирајќи ги елементите на безбедносниот систем. Успешноста на дејствување на тие структури денес не е само во способноста на државата основните општествени вредности да ги обезбеди од надворешни и внатрешни закани (зачувување на мирот и обезбедување на слободата, спречување на стравот), туку и во нејзината способност да го обезбеди економскиот, политичкиот, научниот, технолошко-техничкиот и општиот општествен развој и благосостојба.

⁷ United Nations Development Program, Annual Report 1996./1997. Концепцијата за безбедност на човекот ја поврзува безбедноста со теориите за развој. Извештајот на ОН ја поставува тезата дека без мир не може да има ни развој, а без развој загрозен е мирот. Средство за постигнување на безбедноста на човекот не може да биде оружјето, туку траен развој, кој не го генерира само економскиот раст туку и рамномерно ги распространува профитите, ја обновува уништената околина за идните генерации и им дава приоритет. Концепцијата за безбедност на човекот во потполност се однесува на поединецот и неговата безбедност, кои денеска се многу поважни отколку пред половина век.

Помеѓу системот на национална безбедност и неговото опкружување има константна системска интеракција во општеството, во која првиот сака да го оправда своето постоење и да обезбеди адекватна легитимност.

Цивилното општество и политичката држава на системот за национална безбедност му поставуваат барања и очекувања за успешност на изведувањето на функцијата на подигање и одржување на безбедноста, но и барање таа функција да се реализира во согласност со законите и правилата на демократскиот политички систем. Во случај на неускладеност на системот за национална безбедност и неговата општествена околина може да се дојде до ситуација во која ќе преовладуваат барањата или на системите за национална безбедност или на неговата околина – во двата случаја настануваат негативни последици во областа за национална безбедност на одредената држава. Идеално решение на тој проблем би било урамнотежувањето на вредностите и очекувањата, кое би се основало на постоење доверба меѓу јавноста, политичките држави и системот за национална безбедност. Таква доверба може да се постигне само кога дејствувањето на сите релевантни учесници е јавно, одговорно и отворено на постојана критика и надзор.⁸

Во анализите на современите системи за национална безбедност преовладуваат истражувањата кои тие системи ги разгледуваат на национално/државно ниво. Затоа безбедносната политика и систем е потребно да се анализираат на ниво на држава со помош на различни емпириски показатели, кои овозможуваат спознавање на нивните структури и организации, но и начин на дејствување (мотивација и ефикасност). Освен тоа, треба да се обрне внимание на други фактори кои ја условуваат безбедносната способност на државата, како што се: политич-

⁸ Usp. M. Edmonds, *Armed Services and Society*, Leicester University Press, 1988., стр. 132.

ко-економската организираност и успешност, географски и демографски фактори, геостратегиската и военополитичката состојба, правата и должностите на државата кои произлегуваат од меѓународните договори и членства во меѓународни организации, јавното мислење, воено-индустрискиот комплекс и неговото влијание на т.н. мит на безбедносните политики.

Во тој поглед т.н. мит на современите безбедносни политики е одраз, анализа и оцена на општите и посебни фактори кои произлегуваат од двете околинис: 1. внатре во поединечната држава и 2. во меѓународниот систем.

2.2. Како е формулирана безбедносната политика?

Формулацијата на безбедносната политика е проследена преку стандарден политички циклус кој опфаќа иницирање, изготвување, усогласување и одобрување. Ревизијата скоро секојпат ја иницира извршната власт. Во некои случаи, законодавните или постојаните комитети по безбедносни прашања може да предложат ревизија на безбедносната политика. Процесот може да биде годишен или редовен, или само повремен.

Исто така, телото кое ја изготвува вообичаено го одредува извршната власт, и може да биде постојана комисија или постојно тело или, пак, *ad hoc*. Во многу случаи тоа е посебен совет за безбедност кој го советува претседателот (Соединети Американски Држави, Австрија, Руска Федерација), но во други случаи може да е кабинетот (Латвија или Канада) или *ad hoc* комисија. Оваа комисија обично доста се консултира со владините актери за безбедност, како што се министерствата за одбрана, разузнавачките агенции, претставниците на вооружените сили, законодавните комисиис, и сè повеќе министерствата кои традицио-

нално не се поврзани со секторот за безбедност, како што се оние за земјоделие, транспорт, здравство, имиграција и финансиско управување.

Комисијата, исто така, може да се консултира со невладини актери, како што се политичките партии, медиумите, граѓанското општество и универзитетите. Понекогаш овие групи едвај нудат повратни информации, но комисијата честопати работи на тоа да ги синтетизира нивните различни визии за безбедносната состојба во еден кохерентен приод. Степенот на учеството во формулирањето на безбедносната политика е од клучно значење за да се обезбеди широк пристап на политиката, што може да помогне да се подобри спроведувањето. Во Швајцарија беше применет двофазен приод во изготвувањето на нејзината најнова безбедносна политика: првиот, широка и сеопфатна социополитичка консултација чиј резултат е необврзувачки извештај до владата со сугестии за безбедносната политика; вториот, изготвување од страна на владино тело, кое го има предвид овој документ кога го изготвува својот извештај.

Усогласување се постигнува со тоа што од различни актери вклучени во секторот за безбедност се бара инпут за време на процесот на изготвување, и со тоа што за време на процесот првичните нацрт-закопи се доставуваат, било внатрешно, јавно, или комбинација од двете. Доколку извршната власт иницирала да се започне процесот на ревизија, не постои веројатност дека ќе треба да добие одобрение од законодавната власт, таа, исто така, може да избере да ја достави безбедносната политика до законодавното тело на земјата за да обезбеди негово донесување. Некои парламенти може да ја разгледаат безбедносната политика, додека други може да имаат право да направат значителни измени во текстот.

2.3. Кои се клучните прашања за формулирање на ефективна безбедносна политика?

Формулацијата на безбедносната политика е исклучително тешка и сложена работа. Тоа бара усогласување на голем број ставови и дилеми за чувствителни теми, од тука безбедносната политика треба да даде одговор на следните прашања: Кога треба да започне една ревизија? Кои актери треба да бидат вклучени во процесот на ревизија? Има ли независна водечка агенција која го овозможува и го консолидира инпутот на комитетите (комисиите) во безбедносната политика? Како е дефинирана националната безбедност? Кои се сегашните и можните идни предизвици по националната безбедност? Кои инструменти се достапни за националната безбедност и кои нови инструменти може да се потребни? Како безбедносната политика ја решава рамнотежата помеѓу транспарентноста и потребата да се сочува тајност во области од витално значење за националната безбедност? Дали е формирано надзорно тело кое ќе ја набљудува ревизијата на безбедносната политика? Дали телото за набљудување ги вклучува сите? Кои мерки треба да се преземат за да се дистрибуира безбедносната политика и јавноста да ја знае нејзината содржина?

Процесот на донесување одлуки, односно одлучување во рамките на безбедносната политика на државата *de facto* се одвива во матрицата на внатрешните и надворешните сили кои дејствуваат на однесувањето на субјектот на државно-политичкиот процес.⁹

2.4. Како е структурирана безбедносната политика?

И покрај тоа што безбедносните политики се разликуваат од држава до држава, тие тежат да бидат еден доку-

⁹ Usp. D. Murray и P. R. Viotti (ur) *The Defense Policies of Nations. A Comparative Study*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1994, стр.15.

мент кој разгледува најмалку три основни теми: улогата на државата во меѓународниот систем, домашните и меѓународни предизвици и можности, и одговорноста на актерите кои ги спроведуваат со цел да ги решат овие предизвици и можности.

Првата тема тежи да ја дефинира визијата на државата за меѓународниот систем и улогата што ја игра државата во тој систем. Ова бара да се земат предвид интересите и вредностите, владејачките структури и процесите на одлучување на државата. Таа обично кулминира во една долгорочна визија за тоа каде државата и општеството треба да се најдат во иднина. Преку неа се претставува политичката иднина на земјата и нејзиниот интегративен процес. Истовремено се прави план на реформскиот процес кој треба да се спроведе. Покрај тоа се бараат форми за развивање стратешки партнерства.

Втората тема претставува проценка на сегашните и идните закани и можности. Исто така, се земаат предвид и политичките ставови и приоритети, зашто тие се од интерес за партнерите за меѓународна безбедност, кои, исто така, би можеле да доведат до појава на можности за соработка.

Покрај креирањето на безбедносната политика, особено битно е кој ќе го има главниот збор во процесот на нејзино дефинирање и на крајот имплементацијата.

Структурата на процесот на одлучување за безбедносната политика ја сочинуваат следните елементи:

1. Факторите кои влијаат на начинот на донесување одлуки од внатрешната и меѓународна околина.
2. Институциите во рамките на државниот систем (претседателот на државата, владата, парламентот) и цивилното општество (невладините организации, поединци, засегнати групи, медиуми и др.).
3. Субјекти (политичари, државни службеници и др.).

Процесот на политичкото донесување одлуки и одлучување (*policy-making process*) обично ги има следните фази:

1. Идентификација на проблемот.
2. Подготовка на алтернативни решенија на проблемот и разгледување на изнесените предлози (министерство, влада, парламент).
3. Избор помеѓу понудените алтернативни решенија на проблемот (*decision-making*).
4. Имплементација на донесените одлуки за решавање на проблемот (оперирање во законите, резолуциите, одредбите и др.).
5. Евалуација (вреднување), изведба и отстранување на проблемот.¹⁰

2.5. Цели и задачи на безбедносната политика

Националната безбедност на одделна држава во современите услови е многу комплексна појава која треба да се истражува, земајќи предвид низа фактори: системот на одлучување на државата на безбедносната област; меѓународната, геостратешка и военополитичка состојба на државата; историскиот опит; големината и обликот на државата; конкретните права и должности на државата, кои произлегуваат од нејзината положба во меѓународната заедница; степенот на нејзиниот економски и општествен развој; карактеристиките на нејзиниот систем за национална безбедност; износот на финансиски средства наменети за националната безбедност; влијанието на јавното мислење и сл.

Безбедносната политика, која ги опфаќа целите, мерките и активностите за обликување и функционирање на системот за национална безбедност, е дефинирана во законите и другите документи на современите држави. Документите од областа на националната безбедност може

¹⁰ Usp. D. Fink Hafner, "Policy proces во демократски премин", *Теорија in пракса*, 32 (3-4), 1994, стр. 284.

да се разделат во неколку групи, и тоа врз основа на два критериума: прво, според областа што тој документ ја опфаќа, и второ, според основната намена на документот.

Првиот критериум, опфатот (покриеноста) на документот, овозможува разликување на различни документи во таа област (одбранбени, воено-одбранбени, цивилно-одбранбени документи). Документите од областа на националната безбедност обично ги нарекуваме резолуции, упатства, извори, стратегии за национална безбедност и слично, а ја обработуваат безбедноста во нејзиното современо комплексно значење и ги опфаќаат како надворешните, така и внатрешните аспекти на безбедноста. Одбранбените документи (кои обично ги нарекуваме бела книга, стратегија, резолуција, одбранбена доктрина, реформска иницијатива и слично) се занимаваат со одбраната како функција и структура на националната безбедност и даваат најширока рамка за обликување на одбранбената политика. Воено-одбранбените документи (се користат називите бела книга, стратешка политика, стратешка изјава, одбранбени програмски извори, воена стратегија и др.) претставуваат разработка на поширока рамка на одбранбена политика и одбранбен систем на државата и се фокусираат на вооружените сили како на субјект кој го спроведува воениот аспект на националната безбедност. Цивилно-одбранбените документи се фокусираат на други невоени аспекти од националната безбедност.

Друг е критериумот за класификација на документите од областа на националната безбедност и нивната основна намена. Така, постојат четири групи на документи: конституциски, презентациски, оперативно-упатувачки и развојни.

Во конституциските документи државите ги одредуваат основите на својата политика и структура врз областа на националната безбедност.

Презентациските документи на државата служат за тоа на домашната и странската јавност да се претстави и да се објасни тековната безбедносна политика и системот за национална безбедност, а во таа рамка, првенствено вооружените сили. Таква улога имаат тематски белите книги, кои државите ги објавуваат многу често (барем секоја година).

Оперативно-упатувачките документи со своите ставови и правила ги насочуваат тековните подготовки за оперативно дејствување на носителот на војна и одбранбени активности во рамки на националната безбедност. Во тие документи припаѓаат различни доктрини (војна, одбрана, заштита и спасување).

Посебно се важни развојните документи во кои државите ги внесуваат своите замисли и упатства во врска со развојот на својата политика и структурата на националната безбедност во среднорочен или долгорочен период.

Ако ги споредиме видовите документи според нивната основна намена, може да се заклучи дека државите кои до прва го воспоставуваат својот систем за национална безбедност, на врвот на хиерархијата на документи од таа област ги ставаат конституциските документи, кои со своите систематски и основни политички определби даваат рамка за обликување на развојните документи, кои овозможуваат понатамошно обликување на оперативно-упатувачките, односно доктринарни документи. На друга страна се државите кои веќе имаат богата традиција и искуство во областа на политиката и системот на својата национална безбедност, па главна улога имаат развојните документи, од кои по потреба произлегуваат сите други, пред сè, оперативно-упатувачките документи.¹¹

¹¹ А. Гризолд, „Национална безбедност ЗДА“, во: Богомил Ферфила, Антон Гризолд, Lance Leloup, Paul Philis, „Политички институции, политики *in* пресметка: Северноамерикански погледи“, Факултет за општествени науки. Љубљана, 2003., стр. 328-329.

2.6. Начин на спроведување на безбедносната политика

Безбедносната политика ретко нуди решенија за посебни безбедносни проблеми, бидејќи овие документи не се доволно детаљни и конкретни да ја пропишат секоја непредвидена ситуација.

Затоа, откако ќе се одобри, поединечните актери на безбедност се одговорни да ја спроведат, кое нешто најверојатно ќе вклучи детаљни проценки на способноста и ревиџија на политиката во секоја агенција.

Тие може да ги предложат следните структурни измени:

Приспособување на постојните инструменти на политика. Ова може да има импликации за нивоата на персонал, географската распределба на ресурсите, политиката за набавки и бројни други инструменти. Секоја подредена политика, како што е за националната одбрана или за воените стратегии, треба да се измени за да одговара на безбедносната политика.

Создавање нови политички инструменти. Ова може да вклучи комисии за надзор, меѓуминистерски комитети или други механизми. На национално ниво, спроведувањето на безбедносната политика може да е потпомогнато со формирање на постојани комитети кои ќе го набљудуваат начинот на кој ќе се изврши националната политика за безбедност, и покрај тоа што некои во ова може да гледаат пречка за ефективно одлучување за безбедноста. Овие групи ја оценуваат безбедносната политика во светлината на моменталните способности и проценка на заканите. Некои земји оваа задача му ја припишуваат на институционализирано тело, како што е Националниот совет за безбедност; други предвидуваат редовни состаноци на *ad hoc*

меѓуминистерска група за ревизија. Подобро е составот на телата за набљудување и постапката да ги следат истите начела на сеопфатност, транспарентност, дебата и консензус, како што тоа го прават комисиите за ревизија на безбедносната политика. Некои тела за набљудување може да предложат ревизијата на безбедносната политика да ја врши извршната власт кога тоа го сметаат за неопходно.

2.7. Начела за ефективна и демократска безбедносна политика

Комисијата или телото задолжено да ја подготви безбедносната политика треба да ги почитува следните начела: сеопфатност и реактивност. Сеопфатното формулирање на политиката е најдобар начин целосно да се разгледаат загриженостите што ги имаат учесниците на државно ниво во врска со безбедноста и овие загрижености да се усогласат со расположивите средства и способности. Исто така, мора да се побара невладин инпут и тој да се разгледа во безбедносната политика.

Дебата и консензус: Дебатата и барањето консензус се од основно значење за да се изготви нашироко поддржана и ефективно спроведена безбедносна политика. Пошироко разгледување на законите: вообичаено треба да се разгледаат бројните закани, вклучувајќи ги и оние споменати во извештајот на Високиот панел за закани, ризици и можности на ОН: економски и социјални закани (вклучувајќи пандемски и природни и случајни катастрофи), меѓудржавен конфликт, внатрешен конфликт, тероризам, оружје за масовно уништување и транснационален криминал.

Искрена проценка на начините: Безбедносната политика треба да ги процени задолженијата на различните владини тела во поглед на утврдување закани, како и се-

гашните политики по прашања како што се сојузништва, употреба на воена сила, пролиферација на оружје за масовно уништување и улогата на демократскиот и економскиот развој во визијата за безбедност на нацијата.

Транспарентност: Транспарентниот процес на формулирање помага да се спречи со крајниот производ да доминираат одредени интереси, како што се поединечни министерства или органи за безбедност.

Постојано набљудување и проценка на закана-та: Компатибилноста помеѓу постојаната безбедносна политика и националното и меѓународното опкружување кое евалуира треба постојано да се набљудува од страна на постојан комитет. Телата за набљудување треба да ги следат истите начела кои ги следат комитетите за ревизија.

Меѓународни размисли: Со оглед дека државите не постојат изолирано, ниту една држава не може да формулира чисто „национална“ политика за безбедност. Членувањето на државата во мултинационални организации или групи поврзани со безбедност или економија ќе има влијание врз формулирањето на безбедносната политика.

Почитување на меѓународното право: Безбедносната политика треба да ги земе предвид одредбите од оние меѓународни правни инструменти кон кои пристапила државата, како и општото облигационо обичајно право.

3. СТРУКТУРА И ОБЕМ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА

Безбедносната политика во светот често се изедначува со поимот државна стратегија. Државите кои теоретски успеале да најдат допирни точки помеѓу содржината на тие

поими успеале програмски, структурно и функционално да ги разграничат реалните подрачја на кои се однесуваат. Функцијата на државата која непосредно се рефлектира на безбедноста, практично гледано, претставува составен дел од стратегијата за национална безбедност.

Кога теоретски јасно се разграничени содржините на тие општи категорички поими, можат да се реализираат и поинакви методолошки пристапи, кои врз основа на клучните карактеристики можат да се класифицираат во два модела:

првиот – посебно се формулира државната стратегија која ги вклучува основните поставки и содржината на сите полистратегии, и

вториот – во државната стратегија се дефинираат само витално националните интереси и цели од кои во посебни полистратегии, па и безбедносната политика, идентификуваат интереси и цели од пониско ниво на општост.

Сите државни стратегии со различната содржина, обем и значајност на влијанието се рефлектираат врз безбедноста на народот и државата. Пристапот кој се заснова на гледиштето дека сите стратегии се од интерес за националната безбедност резултира со поистоветување на државните стратегии со стратегиите за национална безбедност. Кога доаѓа до апстракција на содржината на поединечните државни стратегии, кои непосредно се одразуваат врз безбедноста на народот и државата во мир и војна, се создаваат претпоставки за изработка и примена на политиката за национална безбедност.¹²

Од стратегијата на државата, првенствено од националните (државните) интереси и цели, се дефинираат целите и интересите од доменот на националната безбедност.

¹² Kovač M., Strategijska doktrinarna dokumenta nacionalne bezbednosti, Svet Knjige, Beograd, 2003.

Во функција на остварување и достигнување на тие интереси се формулираат предизвиците, ризиците и опасностите по безбедноста. Тие предизвици, ризици и опасности по безбедноста, како и интересите, целите и задачите на системот за безбедност и одделни потсистеми и елементи, ја сочинуваат основната содржина на политиката (стратегијата) за национална безбедност.

Од новите теоретски извори, поради различното сознајно ниво околу реалните безбедносни проблеми, често се поистоветуваат поединечни прашања од националната стратегија за безбедност и стратегијата за одбрана. Притоа се немаат предвид фактите дека стратегијата за одбрана е програмско гледиште кое е засновано врз безбедносната политика. Како што сите поединечни стратегии во пракса се реализираат преку политиката, така и стратегијата за национална безбедност се реализира преку политиката на безбедноста,¹³ а во поново време таа се означува како безбедносна политика, како значаен содржински дел од политиката на ниво на државата, посебно во кризните региони и критичките историски периоди.

Резултатите од научните истражувања во светот сè повеќе имаат влијание врз содржините, методите на формулирање и методите за примена на безбедносната политика. Со синтеза на одредени стратегиски определби во областа на безбедноста на државата (политички, економски, воени, правни, образовни, демографски итн.) се добива стратегија за национална безбедност. Тоа е, всушност, интегрален стратегиски документ, од кој во одредена мера произлегуваат корисни ставови за подготовка и ангажирање на сите потсистеми на државата во заштита на нејзината безбедност во мир и војна. На тој начин се изразува подготвеноста на државата

¹³ Во текстот често се користи синтагмата „одбрана и безбедност“, не од суштинска потреба, туку заради постепеното прифаќање на поимот безбедност, како повисок категоријален поим од поимот одбрана.

со едно ново гледиште и програма да ги брани националните вредности и интереси, како и истовремено да соработува со соседите и државите во регионот при градење доверба.

На заедничкиот програмски пристап и интегрирање во безбедносната структура се градат претпоставки за дефинирање на универзалниот и категоријален апарат, како и за дефинирање на слични процедури на практично дејствување разбирливи за сите земји-членки на истиот безбедносен систем. Исто така, на непосреден начин им се дава до знаење на сите национални субјекти од одбраната да се бранат *државата и нејзините вредности во војна и мир и дека војската не е единствено одговорна за безбедноста на народот и државата*. Од спознајна смисла, тие времиња одамна се поминати, а војската во последните десет години имала безброј прилики да се увери во вистинитоста на дадените искази, затоа што често неуспесите на другите потсистеми на безбедноста на државата неправедно им се припишувани на војската и нејзините команданти.

3.1. Фактори за развој на безбедносната политика

Управувањето на државата со политичките ставови значително влијае врз формирање на клучните искази во безбедносната политика. Секоја политика треба да ја земе предвид анализата на факторите кои ја определуваат и да се заснова на исходите кои непосредно влијаат врз содржината и карактерот на определувањето.

Секоја држава, во теоретска смисла, има заеднички фактори на кои само непосредниот израз им е различен, но, исто така, треба да се уочи дека постојат и фактори кои се специфични само за таа одредена земја, бидејќи е единствено безбедносното опкружување, законите и ризиците на кои е изложена, а, исто така, и нејзиниот систем на безбедност.

Без да навлегуваме во теоретската анализа на сличностите и разликите меѓу факторите, причинителите и корените, а во склад со теорискиот концепт кој е подолго време развиен во нашата земја, без дополнителни аргументации оправдано може да се зборува за причинителите и исходите. Всушност, се работи за објективна реалност која се презентира преку анализа на причинителите и дефинирање и одредување на нивната рефлексивност врз националната безбедност. Оваа релација на влијание на причинителите на националната безбедност изразена преку вредносните судови и определби се означува како појдовна точка која носи исто име во форма на термин или синтагма како и причинителот. За анализа на научниот аспект на документите во смисла на негова подготовка и развој, од суштинско значење се две групи на причинители и исходи: социјални и научни.

Овие исходи треба да обезбедат високо ниво на реалност на научните ставови и определувања, кои се појавуваат во функции на цели, ограничувања и критериуми за дефинирање на *безбедносната политика*, а врз нејзина основа и системот за безбедност и одбрана.

Кога зборуваме за најзначајните научни документи на државата, тогаш е сосема оправдано и извесно дека секоја држава врз основа на теоретски, емпириски и методолошки знаења ќе тежнее да почне од што пореални основи, како појдовна точка за формулирање на искази во стратешко-научните документи.

Исходите на безбедносната политика може да се дефинираат како појдовни точки и основни предвидувања и идеи на кои почиваат врховните правила на дејствувањето на државите, нејзините установи и институции во системот на безбедност.

Во согласност со содржината и обемот на дефиницијата на основните поими во областа на безбедносната политика, која во нашата војска е интензивно развиена последниве години, може посебно да се говори за исходите и причинителите, зашто помеѓу нив постои јасна разлика во поглед на непосредноста и значењето на влијанието на содржината и вистинитоста на изјавите и определбите.

Факторите на безбедноста на која било држава реално постојат и без наша волја и свест за нив, додека исходите на политиката за национална безбедност се формулираат врз основа на знаењето и предвиденото дејствување, еден дел од внатрешните и надворешните причинители, од социјален и научен карактер, за безбедноста на државите и народот. При дефинирањето на причинителите на безбедноста тешко е да се даде некоја општа операционализација, зашто безбедноста на која било држава е специфична до таа мера што може да се смета за единствена. Без оглед на таквата состојба, може да се дефинираат некои општи прашања на национална безбедност кои се разгледуваат во постапката на изработка и примена на политиката за безбедност, како што се: (1) можни облици на загрозување на државата и доктрината на потенцијалните противници (безбедносни предизвици, ризици и закани); (2) национални интереси и цели на подрачјето на безбедноста; (3) физиономија на современата војна и вооружена борба; (4) сопствени и странски искуства; (5) геостратежиска и военополитичка состојба на државата; (6) материјални и демографски можности; (7) научни и технолошки достигнувања и нивна примена во одбраната и безбедноста на државата; (8) достигнатиот степен на развој на системот на безбедност и сл.

Во зависност од нивото на воопштување на причинителите, тие може да се дефинираат и со нешто попрецизен исказ, како: (1) основни национални вредности, интереси

и цели; (2) воена, политичка и економска интеграција во светот и нивното влијание на безбедноста на државата; (3) развојот на науката и стратегијата на воените сојузи, големите сили и соседните држави; (4) форми на загрозување на основните национални вредности, интереси, цели и безбедности; (5) сојузништво; (6) физиономија на современите конфликти, војни и вооружени борби; (7) сопствени и странски искуства од војните и вооружените конфликти; (8) военополитичка и геостратешка локација на земјите; (9) карактеристиките на просторот на државите, како потенцијални бојни полиња; (10) материјални и демографски можности на земјата; (11) ниво на развој на науката во општеството и војската; (12) научни и технолошки достигнувања и нивната примена во системот на одбрана и безбедност; (13) постигнатото ниво на развој на системот на одбрана и безбедност; (14) надворешна и внатрешна политика на државите; (15) економски и стопански потенцијали на државата; (16) информативен систем; (17) систем на образование; (18) традициите и моралот на луѓето и националните малцинства; (19) религиите и нивниот однос кон одбраната и безбедноста на државата; и (20) оперативните потреби на системот на безбедност и можностите на државата.

По анализата и предвидувањата на влијанието на внатрешните и надворешните причинители на безбедноста на државата многу е тешко да се одреди веродостојноста на тие предвидувања. Тоа е предизвик и ризик на сите поединци и установи кои учествуваат во изработката и верификацијата на документите. Промашувањата во предвидувањата може да имаат катастрофални последици по народот и државата, особено ако во тој период се случуваат големи промени на глобален план.

Поради сè позначајните и подинамични промени во светот, неопходно е постојано да се анализираат причи-

нителите за националната безбедност, да се истражуваат нивните специфични аспекти и да се предвиди влијанието на националната безбедност. Во согласност со содржината, обемот, значењето и интензитетот на промената на дејствувањето на причинителите, потребно е да се преземат адекватни програмски мерки, низ изработката и редефинирање на стратегијата за национална безбедност, како и низ активностите во областа на безбедносната политика.

Социјалните причинители на безбедносната политика претставуваат комплексни проблеми кои не можат, врз основа на субјективни проценки и формирани ставови и без консултирање на науката, да ги најдат вистинските одговори, особено за оние проблеми чија перцепција во блиска иднина не е можна со разумна сигурност, бидејќи меѓународните односи се оптоварени со различни историски противречности и спротивставени интереси.

Со цел успешно да се анализираат социјалните исходи на безбедносната политика и да се идентификуваат сигурни заклучоци, неопходно е поединечно да се анализира низ: (1) конфликтите, како постојани меѓународни односи; (2) интеграциски и дезинтеграциски процеси во современиот свет; и (3) стратегиско безбедносно опкружување на регионално и национално ниво.

Постоењето на различни интересни области на државата, регионалните организации и центри на моќ во светот влијаат на развојот на теоријата во нивното влијание на можноста на избивање современи војни. Интересните области се мотивирани со економски, политички, природни, верски и други вредности и потреби, кои можат да резултираат со војни во иднина.

Концептот на национална и меѓународна безбедност е формализиран преку вековна пракса и правни норми,

меѓународни и внатрешни. Наспроти тоа, формите на безбедност во која влегува и глобалната безбедност, надвор од поддршката на земјата, немаат прецизни одредби во филозофска и нормативна смисла.

Во мултинационалните центри на моќ на Запад промените на светската сцена побудиле надеж дека дошол моментот да се оствари идејата за светска влада. Таквиот пристап бара темелна промена на односот кон постоечкиот систем на вредности и кон меѓународните организации и асоцијации. Во тој процес се инструментализирани многу држави, а првенствено САД, кои формално дејствувале под надлежност на Советот на безбедност, а често и без нив.

За потребата од извршување на улогите во новиот безбедносен амбиент многу држави ја дефинирале стратегијата и науката. Нереалните амбиции и интереси резултирале со нови критични жаришта и усложување на безбедноста во светски и регионални рамки.

Врз основа на дефиницијата за поимот безбедносна политика и анализа на конфликтите, процесот на глобализација и стратегиско безбедно опкружување, можат да се изведат валидни ставови за дефинирање на стратегијата на националната безбедност.

На безбедносната политика треба да ѝ претходат различни студии и анализи за факторите кои ја одредуваат. Со вклучувањето на релевантен стручен и компетентен кадар од министерството и научните установи може да се создадат поволни сознајни и методолошки услови за разбирање и прифаќање на завршниот документ, како и за ефикасно реализирање на сите државни функции кои со различен интензитет се рефлектираат на успешноста на организирање и спроведување на подготовка на системот за безбедност во војна и мир.

По анализирањето на основните елементи на безбедносната политика, односно стратегијата за национална безбедност, можат да се изведат општи ставови: (1) скоро сите стратешко-научни документи на државите во опкружувањето се изградени и формализирани на сличен начин; (2) поимливо-категоријалниот апарат во областа на одбраната и безбедноста на државата во значителна мера е унифициран; (3) надлежностите и процедурите во постапката на изработка и примена се дефинирани на многу сличен начин; и (4) постои високо ниво на согласност во поглед на дефинирањето на содржината, па дури и на начинот на формулирање одредени определувања во нив.

Покрај сознајните основи, кои се настанати врз основа на компаративните анализи на безбедносната политика во светот, неопходно е да се дојде до одговор и на бројни други прашања, кои се специфични за секоја држава во светот посебно. На пример, истакнати се само некои дилеми и отворени прашања кои бараат прецизни одговори, за да се формулира прагматична и ефикасна национално безбедносна политика, како што се: (1) структурата и функционирањето на безбедносниот систем; (2) проблемите од управувањето со силите на безбедносниот систем на секое ниво од организациската структура во војна и во мир; (3) проблемот на дефинирање на националните и државните интереси, вредностите и целите во мултинационалните и мултиконфесионалните држави; (4) содржината, обемот и темпото на преземање на обврските кои произлегуваат од пристапот кон безбедносните интеграции, бидејќи приемот на државите во безбедносните интеграции профилира повеќе критериуми кои непосредно се рефлектираат на системот на опремање, логистичката поддршка, кадровското оспособување, како и обуката на сите профили од командниот кадар, командата и единиците; (5) кое е тоа ниво на воена моќ кое ќе обезбеди оптимален склад помеѓу потребите и можностите на државата? Секоја земја

без реална воена моќ или со скромна воена моќ во кризните периоди, какви што се предвидуваат во XXI век, не може да смета дека со останатите активности во областа на безбедносната политика може да го надомести тој хендикеп; (6) како војската да се растовари од сите структури кои не се непосредно во функција на борбената изградба и реализацијата на уставно дефинираните улоги; (7) како брзо и ефикасно да се реорганизира постоечкиот систем на одбрана во безбедносен систем кој ќе биде компатибилен од аспект на сојузништвото и стапувањето во безбедносни интеграции; (8) како во процесот на реорганизација да се зачува автентичноста и релативната оригиналност, укажувајќи на богатата традиција, на теорискиот и практичниот развој во сферата на одбраната и безбедноста, како и актуелните сознанија?

Колку се попрецизни одговорите на гореспоменатите општи прашања, толку повеќе се со функција на сигурна основа за дефинирање на добри искази во стратегијата за национална безбедност. Безбедносните предизвици на почетокот на XXI век се големи за сите земји во светот, особено за малите народи, неразвиените и средно развиените држави. Со природниот, материјалниот, економскиот и човечкиот потенцијал многу држави во светот не се во состојба, без поголеми последици врз народот и државата, да ја сочуваат сувереноста во традиционалното значење на тој поим.

Имајќи ја предвид таа природна законитост, и сопственото однесување и дејствување треба да се темели на рационална рамка и да се почитуваат фактите, за да би се преживеало во дадено време и за да би се обезбедиле услови за напредок и нормален живот на народите во иднина, во новите и изменети околности, а притоа да не настапат некои значајни последици, поради членството во некоја безбедносна архитектура кога таа би престанала да постои.

Поголемиот дел од човештвото, по материјалните ресурси и човечките потенцијали, се залага и за мулти-поларен свет, кој е поприроден и похуман од актуелните предизвици и состојби со кои е соочена меѓународната заедница. Тоа идно време треба да се доживее во една стабилна и безбедносна архитектура, како на Балканот така и во Европа и светот. Битно влијание врз изградбата и зајакнувањето на довербата меѓу народите и државите имаат актуелните интеграциски процеси во светот, доколку тие не се претворат во спротивност во однос на прокламираните почетни цели.

Во тој поглед, Партнерството за мир влијае врз сфаќањето и начините на решавање на безбедносните проблеми денес и во блиска иднина. Меѓутоа, при профилирањето на своето место и улога во таа безбедносна архитектура, неопходно е да се имаат предвид следните факти: (1) меѓу членките на НАТО пактот не постои потполна суштинска согласност околу неговата иднина, потребата од опстанок и начинот на решавање на клучните одделни безбедносни проблеми, а со тоа и местото и улога во Партнерството за мир во глобалните и европски размери; (2) во светот не постојат сигурни анализи, проценки и предвидувања кои со значителна веројатност гарантираат дека постоечката безбедносна архитектура во Европа ќе биде актуелна и во следните десет или дваесет години; (3) интересот на Германија, а и на големиот број европски држави, исклучувајќи ја Велика Британија, е да се изгради европски систем на безбедност кој не би бил под патронат и контрола на САД. Истовремено, пак, во таа безбедносна интеграција на Европа, Русија би можела целосно да партиципира; (4) создавањето на нови центри на моќ во светот, во блиска иднина, е реалност која може да влијае врз националните цели и интереси, а со тоа и на националната безбедност; (5) со стапувањето во безбедносните интеграции, скоро по автоматизам, се стекнуваат сегашните и ид-

ните „пријатели“ и „непријатели“; (6) постоечкиот систем за одбрана постепено, во потполност се реорганизира и се маргинализира неговиот сегмент на цивилна заштита и одбрана и со изградбата на систем за безбедност и одбрана, потполно се ограничува и се контролира и војската, така што често многу држави ги запоставуваат реалните национално безбедносни потреби.

Членството во која било безбедносна организација и интеграција битно влијае врз автономноста и управувањето на системот на национална безбедност на одредената држава. Државата која правилно ќе ја сфати смислата и суштината на безбедносната организација и интеграција може поуспешно да изгради ефикасен систем на национална безбедност. Еднаш изгубените вредности, креативноста и способноста на кадрите, тешко ќе можат да се надоместат или повратат ако се направи дисконтинуитет во поглед на научните знаења, специфичностите на доктринарниот израз и организациските решенија.

Секогаш мора да се има предвид дека крајот на секоја безбедносна организација и интеграција е израз на општествените правилности и закономерности во развојот на општествените процеси. Затоа е неопходно да се има што пореален план, заради вклучување во други безбедносни интеграции, кои во тоа време ќе бидат најадекватни на националните вредности, интереси и цели. Исто така, треба да се развива безбедносен систем кој ќе биде доволно ефикасен за во таквите моменти успешно да одговори на безбедносните предизвици. Иднината на државите од југоисточна Европа, на подолг временски период, треба да се гради во рамките на унапредувањето на регионалната соработка и градењето на еден автентичен европски безбедносен систем.

При анализа на факторите на безбедносната политика, посебно внимание треба да се посвети на *научниот*

фактор, кој е составен од научните и општествените достигнувања на биотехничките, медицинските, безбедносните и воените науки. Тие научни достигнувања служат како непосредна или посредна основа за дефинирање на безбедносната политика.

Нивото на развиеноста на науката и дисциплините, во суштина, ја претставува способноста на научниот кадар да изнаоѓа квалитетни решенија на проблемите со кои се соочува праксата на одбраната и безбедноста на државата, денес и во блиска иднина. Доколку кадарот кој одлучува за содржината и ставовите на стратегијата за национална безбедност, во доменот на „технолошкиот“ аспект, не ги уважува резултатите на научната работа, тоа неминовно ќе доведе до „субјективизам“ и погрешни проценки, а со тоа и одлуки, кои на подолг план можат да ги загрозат виталните национални и државни интереси и цели.

Стратешките одлуки се носат претежно како одговор на заканите во меѓународното опкружување, така што тие најмногу се однесуваат на ангажирање на воена моќ, развој и подготвеност за борбено ангажирање на воени средства. Стратегиските одлуки ја детерминираат структурата на моќ која е потребна за извршување на донесените одлуки. Ресурсите кои со одлука се ставени на располагање, ја одредуваат мерата и опсегот на стратегиските одлуки.

Врз основа на сознанијата за содржината, начинот и интензитетот на дејствување на тие фактори, се пристапува кон објективизација на нивната содржина, што во суштина значи дека проекцијата на безбедносните интереси и цели треба да се заснова на што посигурни предвидувања за развојот на безбедносната ситуација во регионот и светот. Имајќи ја предвид таквата состојба, како и загрозеноста на виталните и државните вредности, интереси и цели, постои потреба од мултидисциплинарен пристап кон

формулирање на проблемите поврзани со научната основа на безбедносната политика.

За развојот на теориската и методолошката мисла од областа на стратегијата за национална безбедност многу се битни државната помош и експертските разговори кои имаат поголемо искуство во таа област.

Сигурноста во предвидувањето на резултатите и начините на остварување на безбедносните интереси и цели, според останатите фактори, непосредно е условена од степенот на нивната научна заснованост. Од тие причини во многу држави се основани научни установи (институти, центри, агенции) за истражување на најразлични проблеми од доменот на националната безбедност.

Затоа оправдано може да се зборува во Република Македонија за потребата од постоење Научен институт за безбедносна политика, чија програмска ориентација би била главно насочена кон фундаменталните и применети (акциони) истражувања на најразличните проблеми од безбедноста за начинот на нивно решавање и воспоставувањето безбедносни интеграциски процеси.

Институтот би ги истражувал различните аспекти од безбедноста и одбраната на народот и државата. Во суштина, тоа би било научна установа која ќе ги истражува безбедносните проблеми во мир и во војна, што ѝ дава полемолошки карактер на нејзината програмска ориентација. Но, би било неоправдано да се очекува дека сите тие безбедносни проблеми ќе се истражуваат само на тој институт. Напротив, поради мултидисциплинарноста на безбедносните проблеми, преку координација и соработка со другите научни установи во општеството би се решавале најразлични истражувачки задачи, а резултатите од

таквите истражувања би служеле за научно засновање на одлуките на државното раководство во областа на безбедноста и за изработка на стратегиски документи. Врз основа на проценките и препораките би се разработувале концептуални решенија за поединечни подрачја од националната безбедност во конкретниот безбедносен амбиент.

Овој Институт најдобро е да биде основан од страна на Владата на Република Македонија, односно да добива насоки од Комитетот за безбедност и заменик-претседателот на Владата за политички систем. Тој ќе има задача да ги разгледува прашањата од безбедносната политика, да развива иницијативи за безбедносната политика и да обезбеди коментари на министерствата и на агенциите, да ја проценува ефикасноста на безбедносната политика, да врши мониторинг и да му помага на Комитетот во водењето на имплементацијата на безбедносната политика за да обезбеди кохерентност и конзистентност и да ја надгледува примената на безбедносната политика која треба да биде во согласност со дефинираните цели. Преку Институтот, Владата, односно Комитетот за безбедност ќе подготвува иницијативи кои се однесуваат на безбедносната политика на Република Македонија. По потреба, добро е Комитетот и Институтот да основаат меѓуминистерски и меѓуагенциски работни групи кои ќе ги извршуваат нивните функции и да обезбедат меѓуагенциска координација на безбедносната политика, на процедурите и на должностите. На овој начин ќе се создаде и т.н. Кабинет за безбедност во Канцеларијата на Претседателот на Владата на Република Македонија преку кој ќе се координираат безбедносните институции и агенции и на тој начин македонското општество и Владата ќе направат сè да се постигне поголема безбедност на Република Македонија.

4. СОДРЖИНАТА НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА

Да се дојде до теориски добра и практично корисна содржина на безбедносната политика, неопходно е да се анализира содржината на доктринарните документи низ одделните држави во регионот на Европа, првенствено оние кои поминале или минуваат низ процесот на приспособување на сите потсистеми на државата за учество во интеграциските процеси.¹⁴ Таа анализа главно е насочена кон државните документи на ниво на политика за национална безбедност. Компаративната анализа на доктринарните документи е во насока на утврдување на нивните заеднички особини, различности и причини за таквата состојба. После анализата на политиката за национална безбедност може да се уочи дека во еден логичен редослед се анализирани факторите, а потоа и програмските елементи за различните потсистеми на безбедност.

Врз основа на теориските познавања на општата стратегија, како научен исход за политиката за национална безбедност, и врз основа на резултатите од компаративната анализа на политиките за национална безбедност во светот, може да се реализира операционализација на содржината на тој документ, преку следните елементи: вовед (стратешките основи на националната безбедност); (1) состојба на безбедноста (безбедносното опкружување); (2) предизвици, ризици и опасности по безбедноста; (3) националните интереси и цели или националните интереси на безбедноста; (4) политиката на националната безбедност во различните области на општествениот живот; (5) системите на националната безбедност (структура и функционирање); и заклучок.

¹⁴ Концептот за националната безбедност на Република Бугарија ги содржи следните целини: Вовед, Новата реалност, Општи одредби, Принципи на националната безбедност, Приоритети и фактори на националната безбедност и Организација и функција на системот на национална безбедност (Republic of Bulgaria, MOD, Defence policy directorate, Sofija, 2008).

Во воведот на документот јасно треба да се укаже на потребата и причината за изработката, намената и значењето, целта и смислата на постоењето, дефиницијата на основните поими и сл. Во првото прашање се дефинираат исказите за стратешко безбедносно опкружување на глобално, регионално и национално ниво. Во второто прашање, кое во некои национално безбедносни стратегии се сврзува со првото, се истакнуваат предизвиците, ризиците и опасностите кон безбедноста кои непосредно и значајно се рефлектираат врз виталните национални интереси.

Бидејќи во современата физиономија на мирот и војната сè повеќе се издвојуваат како доминантни невооружените облици на загрозување на безбедноста, неопходно е да се согледаат сите аспекти на тој проблем во поглед на носителите на спротивставеностите во управната и извршната смисла. Така и понатаму остануваат актуелни прашањата околу природните катастрофи, индустриските и другите несреќи, епидемиите, тероризмот, екстремизмот и шовинизмот, организираните активности на меѓународниот криминал, масовните миграциски придвижувања, загрозувањето на основните принципи на демократија и граѓанската слобода, субверзивните активности од поголем обем и сл.

Опасноста од агресија и воена агресија претставуваат апаратури преку кои главно се манифестираат вооружените облици на загрозување на безбедноста на државата и нејзините институции.

Надворешната политика, во поглед на националната безбедност, има големо влијание врз безбедноста на народот и државата, првенствено преку односот кон колективната безбедност и институциите во Европа и светот, кои имаат битно влијание врз релевантните меѓународни организации и асоцијации. Исто така, и останатите сегменти од стратегијата за национална безбедност се во доменот

на владата и нејзините ресорни органи, со тоа што во формулирањето на исказот треба да се консултираат научните установи и управните органи за потсистемите и елементите во стратегијата за национална безбедност.

Изјавите околу безбедносната политика треба да бидат доволно воопштени за да може да се реализира операционализацијата на документите, на пониско ниво на општост, во согласност со конкретните потреби на која било држава. Во методолошка смисла, преку прашања треба да се земат основните сегменти на која било стратегија, како програмско доктринарен документ, почнувајќи од условите, интересите и целите, во одредувањето на структурата и начинот на функционирање на системот кој треба да ги достигне дефинираните цели, раководејќи се од највисоките национални и државни интереси и одлуките од доменот на безбедносната политика и одбрана. Така, безбедносната политика претставува сигурна програмска рамка за национално безбедносната политика и одбрана, како област на практично дејствување на државните органи и институции, на надворешен и внатрешен план.

Скоро сите безбедносни политики во центарот на вниманието и заштитата ги поставуваат националните интереси, без разлика на кој начин тие се дефинирани или во кој уставен, законски или стратегиски документ. Првенствено се спомнуваат националните интереси кои се засновани на највисоките општествени вредности, како што се: (1) зачувување на суверенитетот и интегритетот на националната територија; (2) опстанокот на политичките институции; (3) опстанокот на националната култура и идентитетот. Затоа може да се каже дека тие се универзалните категории во вредносна смисла за опстанокот на народот и државата, така што нивното зачувување, краткорочно и

долгорочно ќе биде во сржта на секоја стратегија за национална безбедност.¹⁵

Од предложениот пристап јасно се уочува разликата помеѓу содржината и обемот на поимите на политиката за национална безбедност и политиката на националната безбедност и одбрана. Разликата е посебно истакната поради постоењето на недоразбирања, кај нас и во светот, во односот и субординираноста на тие категориски поими.¹⁶ Многу често политиката се издвојува како поопшт и поширок поим од стратегијата, што претставува неразбирање на почетните поставки, а со тоа и различноста во дефинирањето на пристапот при решавањето на проблемите, на кое било ниво на општост. Политиката за безбедност е поширок и поопшт поим од безбедносната политика. Затоа поедноставно може да се каже дека стратегијата за национална безбедност е програма, а политиката за национална безбедност е инструмент за нејзино реализирање.

Во некои национално безбедносни стратегии се дефинираат и основните ставови за системот за национална безбедност, неговата структура, функционирањето, начелата и управувањето. Преку заклучокот се претставуваат

¹⁵ „Државите, како и поединците, имаат интереси – кои произлегуваат од вековните мерила на вредностите и намерите – кои се мотивирани од нивните акции. Националните интереси се потребни, како и аспирациите на некои држави во однос на меѓународното опкружување. Националните интереси на САД ја одредуваат нашата вклученост во остатокот на светот. Тие обезбедуваат фокус за нашето дејствување и претставуваат почетна точка за одредување на националните интереси и цели и формулирањето на политиките и стратегиите за национална безбедност. Интересите се искажуваат како посакувана крајна состојба. Лингвистички, формулацијата на интересот не опфаќа глаголи, ниту зборови кои се модификуваат преку некаква активност“ (Види поопширно во: „The U. S. Army War College Methodology for Determining Interests and Levels of Intensity,” by H. Richard Yarger and George F. Barber, U. S. Army War College, Carlisle Barracks, Carlisle, PAA, 1997. Adapted from Department of National Security and Strategy, Directive Course 2: „War, National Policy & Strategy” (Carlisle, PA: U. S. Army War College, 1997, стр.118–125).“

¹⁶ Види поопширно во: Bartholomes Boone J. Jr.: Guide to National Security Policy and Strategy, U. S. Army War College, July 2004, стр. 75.

основните ставови за документот, неговата намена, начинот на примена, постапката на иновација, односот спрема другите субјекти во меѓународните односи, во смисла на достапноста на клучните стратешки определувања за национално безбедносниот систем, како и времето од почетокот на важењето на документот.

4.1. Постапка за изработка и примена на стратегија за безбедност

Поради потребата од изработка и примена на стратегијата за национална безбедност во светот се формулираат различни авторски и институционални методолошки и методски пристапи и модели. Тоа претежно се правело во развиените и водечки држави во светот.¹⁷ Основните методолошки чекори се прикажани на слика 2: специфичните изрази на национално ниво, првенствено во поглед на односот и редоследот на националните интереси и предизвици, ризиците и опасностите на безбедноста (состојбата на безбедноста). Моќните и развиени држави на прво место ги поставуваат националните интереси, додека малите и неразвиени држави најчесто под нивно влијание се принудени нивото и амбициите на националните интереси да ги вклопат со проценката на факторите кои ја детерминираат состојбата на безбедноста.

¹⁷ Види поопширно во: "The U. S. Army War College Methodology for Determining Interests and Levels of Intensity," by H. Richard Yarger and George F. Barber, U. S. Army War College, Carlisle Barracks, Carlisle, PA, 1997. Adapted from Department of National Security and Strategy, Directive Course 2: "War, National Policy & Strategy" (Carlisle, PA: U. S. Army War College, 1997), стр. 118–125.

Слика 1. Меѓузависност на основните категоријални поими и методолошката постапност на процесот при изработка на национално безбедносна стратегија.

По анализите на историскиот развој на концептот за безбедност и актуелните решенија, теориските модели, нагласувајќи ја специфичноста на нашата држава и народ, како и состојбата на потсистемите и елементите на безбедносниот систем и постапката на изработка и примена, стратегијата за безбедност може да се прикаже низ следните фази: прва фаза – проучување – анализа (истражување) на факторите на националната безбедност; втора фаза – дефинирање на предизвиците, ризикот и опасноста кон безбедноста; трета фаза – формулирање на национално безбедносни интереси и цели; четврта фаза – дефинирање на организациската структура (систем, потсистем и елементи) на безбедноста – вреднување на варијанти на модели; петта фаза – дефинирање на начинот – метод на функционирање на безбедносниот систем; шеста фаза – изработка (пишување) на документ за политиката за национална безбедност; седма фаза – верификација на политиката за национална безбедност; осма фаза – изградба на нормативно-правни претпоставки за примена на политиката за национална безбедност; деветта фаза – примена на политиката за национална безбедност; десетта фаза – контрола на спроведувањето и делотворноста на политиката за национална безбедност; и единаесетта фаза – редефинирање на стратегијата за национална безбедност.¹⁸

Наведените фази имплицираат постоење на повратна врска од седмата кон првата фаза, бидејќи во склад со промената на дејствувањето на факторите се пристапува со корекција на поединечните прашања или промени на комплетниот документ.¹⁹ Поради тоа со голема сигурност може да се

¹⁸ Постапката на изработка на документи е заснована врз резултатите од анализите на тој процес во светот, како и на фундаменталните теориски поставки во решавањето на слични проблеми.

¹⁹ Работниот метод за зајакнување на националната безбедност е континуиран процес. Овој работен метод се состои од три фази: Анализа на опасноста и проценка на ризикот; Стратегиско планирање и Продолжение (follow-up). Овде политичко-административните избори се развиваат во политика, законодавство и конкретни мерки (Види поопширно во: National Security Strategy and work Programme 2007–2008, written and published by: Programme National Security, Ministry of the Interior and Kingdom Relations, The Netherlands, May 2007, www.programanationaleveiligheid.nl, стр. 19).

каже дека временската димензија на траењето и важноста на политиката за национална безбедност, првенствено е условена од значајноста на содржината, обемот и интензитетот на променливоста на факторите кои ја одредуваат.

Секоја нова политика за безбедност може да се смета за почетен и основен документ на програмска реформа или реорганизација на системот за национална безбедност. Без тој документ секоја реформа или реорганизација на системот за национална безбедност не може целосно да се втемели, ниту може да резултира со егзактни показатели на ефикасноста и ефективноста на самите промени. Од тие причини таквите реформи без програмска стратегија се означуваат како формални или реформи без смисла, затоа што придонесуваат за дополнителни трошоци без квалитативна промена на системот во некоја нова национално и меѓународно посакувана состојба. Во склад со промената на називот на највисокиот стратемски документ, во областа на безбедноста се редефинираат обврските и должностите на сите субјекти во системот на националната безбедност, почнувајќи од граѓаните, државните установи и институции, организациите за јавна дејност, па сè до претпријатијата и другите правни лица.

Примената на самата стратегија е многу важно методолошко прашање. Постојат такви држави кои изработуваат стратегии за национална безбедност, но програмски не ги применуваат. По инерција, државната администрација често знае да работи по старо или да биде под влијание на политичкиот интегритет, склона да работи под моменталното субјективно размислување на раководителите, не уважувајќи ги усвоените стратемски определувања. За таквиот начин на работа не треба посебен коментар, бидејќи по правило доведува до нови не решавајќи ги веќе постоечките безбедносни проблеми.

Државите кои имаат развиени институции и современа администрација за секоја стратегија за национална безбедност донесуваат бројни други стратегиски документи, најчесто од програмски карактер, преку кои се применуваат определувањата и се достигнуваат дефинираните цели. Таков е интегрираниот пристап на ангажирање на расположивите ресурси во функција на достигнување на што побезбеден начин на живот за граѓаните во едно општество.

Пристапот за оценување на ефикасноста на системот најчесто се заснова врз следењето на нивото на реализација на дефинираните цели, кои се операционализираат за различни потсистеми. Кога ќе се појават недопустливи отстапки, веднаш се пристапува кон нова анализа на факторите и утврдување на причините за отстапувањата од планираното. На таа анализа се заснова редефинирањето на целите и исказите во стратегијата. Ако отстапувањата се недопустливи, тогаш се преминува во изработка на нов документ, кој на друг начин ќе ги дефинира потсистемите и елементите во системот за национална безбедност, како во поглед на структурата, така и во поглед на начинот на функционирање.

Од анализата на основните елементи на различните дефиниции и пристапи кон национално безбедносните стратегии, како и врз основа на формулираната содржина и постапка на изработка и примена на стратегиите, можат да се изведат битни теориски и практични ставови.

Во секоја безбедносна политика најголемо внимание се посветува на утврдувањето на генералните определувања и ставови со кои се одредува системот на национална безбедност. Врз основа на тие искази се насочува целокупниот државен и национален напор и моќ во процесот на реализација на безбедносните национални интереси и цели. Како и во сите области на општествениот живот,

така и на подрачјето на безбедноста, знаењето сè повеќе се афирмира како врховна вредност и услов за ефикасна пракса. Тој што нема да биде во состојба ефикасно да ги предвиди промените во подрачјето на безбедноста, нема да може рационално и успешно да профилира систем на безбедност, ниту да ја оствари уставно дефинираната улога. Безбедносната политика на сеопфатен начин ги препознава најбитните предизвици, ризици и опасности кон безбедноста од оние кои се актуелни и оние кои веројатно ќе бидат присутни во блиска иднина. Политиката е основа за проектирање на систем за национална безбедност, неговите елементи и потсистеми, како и за спроведувањето на безбедносни политики во функција на достигнување на дефинирани цели.

При дефинирањето на безбедносната стратегија се настојува да се разбере идното безбедносно опкружување проценувајќи ги минатото и сегашноста, во корист на заштитата на националните интереси и вредности, како и правото на граѓанинот на мирен и достоинствен живот. Тешко е со сигурност да се процени иднината, затоа секоја стратегија ризикува да биде надмината од некакви ситуации и да не ги исполни очекувањата. Лошата безбедносна политика може да понуди лажно чувство на сигурност на национално и на ниво на граѓанин, како друштвена единка. Примената на безбедносната политика изнудува полн ангажман на сите државни субјекти здружени за нејзина реализација, затоа што само на тој начин се остварува потполн и интегриран начин на функционирање на системот за национална безбедност.

Создавањето на национално безбедносни документи и политики е трајна задача на надлежните државни органи. Поддршката на јавноста и општествените институции е битен предуслов за остварување на високиот степен на ефикасна безбедносна сила во процесот на решавање на

ризикот и опасностите по безбедноста. Координацијата врз дејствувањето на државните институции за остварување на стратешките цели на националната безбедносна политика е од посебно значење и непосредно влијае врз ефикасното и ефективното интегрирање на напорите на законодавната и извршната власт, како и останатите институции во општеството. Имајќи ја предвид потребата од координација на различните субјекти и интегративниот напор, многу држави имаат формирано совети за национална безбедност. Таквиот пристап во суштина ги условува сложеноста и непрекинатото формирање на нови предизвици, ризици и опасности по безбедноста. Безбедносната политика преку текст се дава на меѓународната и домашната јавност за транспарентно да се увидат клучните стратешки определувања во креирањето на националната и учеството во регионалната и меѓународната изградба на што поповолна состојба на безбедност.

ГЛАВА 2

БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. ОСНОВИ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Со прогласувањето на независноста и сувереноста на 8 Септември 1991 година, Република Македонија постепено почна да гради сопствена безбедносна политика. Во првите години од независноста од самиот почеток почна да се говори за самостоен систем за национална безбедност, се градеа институциите на државата, а наспроти тоа немаше никој да работи на подготвување на основните документи, односно изградба на безбедносна политика. Згора на тоа, немаше никаков стратегиски документ со кој се обработуваат безбедносните состојби. Безбедносна политика беше очекуван концепт во наредниот период кој се движеше паралелно со процесот на градење на безбедносен систем на Република Македонија. Земјата започна со изградба на сопствен автономен современ систем на безбедност заснован на новите предизвици и закани кон новата самостојна држава. Се отворија процеси на длабоки и темелни промени во сите области од животот: економијата, политиката, здравството, образованието, културата, надворешната политика, одбраната, безбедноста и сл. Со оглед на тоа што Република Македонија има релативно т.н. кус „стаж“ на независна држава и не се среќавала порано со создавање на сопствена безбедносна политика и ако се има предвид отсуството на релативното искуство и професионални знаења во државните институции, органи и кај поединците ангажирани врз прашањата од доментот на безбедноста, сето тоа на почетокот претставуваше потенцијален извор на проблеми и фактор на посредно загрозување на интересите на земјата.

Денес Република Македонија е самостојна, демократска и социјална држава во која суверенитетот произлегува од граѓаните и им припаѓа ним. Граѓаните на Република

Македонија ја остваруваат безбедносната политика преку демократски избрани претставници. Со новиот Устав и други законски акти е создаден нов вредносен систем на норми, а врз основа на него нормативно е утврден и нов безбедносен систем кој требаше да биде организиран во согласност со потребите на новото општество и способен кадровски и стручно успешно да ги заштити (обезбедува) воспоставените вредности.

Значи, Република Македонија по осамостојувањето во 1991 година не поседуваше каков било специфичен модел или план за дизајнирање/креирање на стратегиско-доктринарна рамка. Стратегиските документи во тоа време не беа креирани според еден базичен план, туку секој од нив поседуваше специфични причини или потреби за негово креирање, за што често се наидуваше на реакции од околината. Но, во текот на 90-тите години од минатиот век и раните 2000-ти, секогаш постоеше консензус од пошироката јавност за потребата за развој и усвојување како на стратегиско-доктринарна рамка, така и за имплементација на реформите, односно извршување на политиките, па затоа овие години се наречени и декада на стратегиите.

Со донесувањето на првите стратегиски документи постепено почна да се навестува потребата да се усогласи заеднички став за решавање на безбедносните прашања со еден сеопфатен документ кој би бил сублимат на заедничка активност на сите субјекти за остварување на безбедноста на Република Македонија.

Први стратегиски документи усвоени во Република Македонија се Белата книга за одбрана, донесена во 1998 година и Стратегијата за одбрана, донесена во 1999. Првично изгледа дека хиерархијата на донесување на стратегиски документи по важност не е запазена, затоа што сеопфатни стратегии што ќе го водат целиот безбедносен

систем, како Охридскиот рамковен договор и Националната концепција за безбедност и одбрана, беа донесени во 2001 и 2003 година, проследено со донесување на Стратешкиот одбранбен преглед и стратегии за полиција и гранично управување, надминувајќи го јазот предизвикан од непостоење сеопфатни стратегии кои за возврат ќе бидат водилка за другите сектори. Друг сеопфатен документ кој беше усвоен е Националната безбедносна стратегија. Со оглед на тоа што првите развиени документи беа Белата книга за одбрана и Стратегијата за одбрана, кои, всушност, треба да се документи што треба да произлезат од Националната концепција за безбедност и одбрана и Националната безбедносна стратегија, нивното дефинирање и усвојување ја отвори потребата од ажурирање на практично целата стратегиско-доктринарна рамка на државата.

Процесот на развој на стратегиско-доктринарната рамка во Република Македонија може да се подели на два периода. Како прв период е деценијата од 90-тите години од минатиот век, која се карактеризира со преземање неадекватни постапки за започнување на креирање на стратегиско-доктринарна рамка. Како втор период е периодот непосредно пред крајот на оваа деценија и првите години од 21 век, за кој сведочи поволното домашно и регионално опкружување за преземање на развој и креирање на истата.

Во 90-тите години од минатиот век земјата се соочи со неефикасност во функционирањето на процесот на донесување на безбедносни одлуки, несоодветноста на човечкиот фактор и концептуалната и менаџерска некомпетентност да се справи со проблемите на внатрешни социјални, економски и политички промени, кои сериозно влијаеја на развојот на стратегиско-доктринарната рамка, со што истото резултираше со неуспех за нејзино воспоставување.

На крајот на 20 век, сепак, се трансформира политичкото и безбедносното опкружување во кое требаше да се развива рамката. Кризата во поранешна Југославија беше завршена, безбедносниот вакуум од 90-тите веќе не постоеше и земјата почна да гради амбиции за евроатлантски интеграции. Овие промени ја принудија земјата да вложи напор и ресурси во развојот на стратегиско-доктринарната рамка. Појавата на стабилно, реформистички ориентирано мнозинство кое дојде на власт во доцните 90-ти и раните 2000-ти, дозволи спроведување програми за креирање на стратегиско-доктринарна рамка. Покрај тоа, и она што е, исто така, многу важно, добиена е поддршка од јавноста за овој процес.

Изворите врз кои се базирале процесот на изготвување на стратегиите ги вклучуваат: Уставот, законите и подзаконските акти; слични стратегии на „репер“-земји (како што се НАТО и земјите-членки на ЕУ) и меѓународни организации; документи за одбранбена и безбедносна политика на национално ниво; лично знаење и искуство на креаторите; внатрешни проценки во врска со националните вредности, интереси и барања; заклучоци и препораки од истражувачки извештаи; теоретска национална и меѓународна литература; слични документи објавени во други институции од меѓународен, регионален и национален карактер; совети и препораки од меѓународни и билатерални експерти и други.

Кога Македонија започна со првата генерација на реформи во безбедносниот систем, веднаш по стекнувањето на независноста во 1991 година, во која беа вклучени воспоставување на нови институции, структури, и синџири на одговорност во безбедносниот систем и соодветни структури за демократска контрола врз истиот, не постојеа безбедносни стратегии. Земјата ги постави основните принципи и структури за надзор врз безбедносниот сек-

тор, овластувајќи го Парламентот да ги контролира и да ги одобрува буџетите во безбедносниот систем. Сето ова се случи како резултат на вкупната демократизација на сите процеси во земјата. Сепак, со подоцнежните промени во опкружувањето се увиде дека се потребни повеќе реформи од оние воспоставени со првата генерација и истите се нарекуваат втора генерација на реформи во безбедносниот систем. Втората генерација на реформи се однесуваа на понатамошна консолидација на демократската контрола врз вооружените сили, зајакнување на постапките на транспарентност и отчетност, подобрување на структурите и институциите во однос на спроведување политика и подобрување на ефикасноста и ефективноста во работата на безбедносниот систем, поширока вклученост на граѓанското општество и создавање силна цивилна одбранбена и безбедносна заедница, подобрување на способноста за ефективна гранична заштита, реформата на агенциите за разузнавање, разоружување, демилитаризација и реинтеграција, одржување на реформите во судството и правната реформа и борбата против корупцијата и организираниот криминал во безбедносниот систем.

Клучна одлика на безбедносните стратегии беше да обезбедат политичка основа за реформирање и професионализација на безбедносниот систем. Ова подразбираше дефинирање на мисиите, задачите и структурите на актерите во безбедносниот систем во согласност со новото опкружување, новите предизвици и приоритети.

Она што е значајно да се нагласи е дека безбедносните стратегии, и покрај начинот на кој беа иницирани и целите кои ги оствариле, имаа своја заслуга имајќи го предвид тешкиот период, периодот на транзиција, во кој се развивало македонското општество и безбедносните институции. Вистинското прашање со кое беше соочена Република Македонија беше дали владата ќе се води од логи-

ката за специфични безбедносни реформи во развојот на стратегиите или од логиката на проценка на моменталните околности. Безбедносните стратегии водени од вкупната безбедносна реформи во голема мера ќе служат на севкупните безбедносни реформи и ќе претставуваат цврста основа за продолжување на реформите во оваа област. Самиот концепт на реформа на безбедносниот систем признава дека се потребни стратегиите како понатамошна водилка на реформите. Промените кои треба да бидат преземени во безбедносниот систем не можат да бидат воведени преку ноќ. Не требаше само да се изменат процедурите и законодавството, туку и односот и менталитетот на луѓето. Ова значи дека промените треба бавно да се одвиваат, вклучувајќи ги и сите нивоа на безбедносниот систем во реформската агенда.

2. ОПКРУЖУВАЊЕТО И ПОЛОЖБАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КАКО ДЕТЕРМИНАНТИ ВО ФОРМИРАЊЕТО НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА

Во оформувањето на безбедносниот политика на Република Македонија клучна детерминанта е, секако, положбата и опкружувањето, кои треба да генерираат во кој правец треба да се размислува за клучните одлуки и какви политики да се градат со соседите, односно да се поведуваат регионални иницијативи. На пример, положбата на Република Македонија е значаен елемент за градење на безбедносниот политика, како и негативните карактеристики, кои треба да претставуваат своевидна инспирација за креаторите на безбедносниот политика за реално да се согледа потребата за позиционирање на Република Македонија во регионот и пошироко во светот.

Анализирајќи ја геополитичката поставеност и опкружувањето на Република Македонија во последните десет години, примарна тенденција е постојаното проширување на стратешкиот простор на земјата. Две причини се клучни за стабилизирањето на овој процес: пацифицирање на регионот по серијата војни и конфликти наметнато од надвор и навлегувањето на Република Македонија во суштинските фази на евроатлантската интегративна агенда.

Прогресивното ширење на НАТО и на ЕУ ја прошири и зоната на стабилност, интеграции и мултилатерални ангажмани во нашето опкружување, што додаде стратешка длабочина и нови партнери на Република Македонија. Формалното приближување кон ЕУ, од друга страна, реално придонесе и за поголем стремеж на балканската кон европската политика во социјалната, политичката, одбранбената, економската и во надворешно-политичката сфера.

Долгата серија војни и судири во голема мера го испразнија балканското буре со барут, но демократските тенденции во регионот сè уште не се самоодржливи. Присутните наклоности на државите да трагаат по „природните граници“, дефинитивно треба да бидат заменети со потрага по европските граници на толеранција и интеграции. Иако фразата што му се припишува на Bismarck дека „тој што има контрола врз Македонија во своите раце го држи клучот на Балканот“ одамна е реликвија во музејот на историјата, во Република Македонија сè уште постојат луѓе што веруваат во нејзиниот потенцијал. Традиционалните стратегии место скицирање на новите геополитички шеми редовно ги преценуваат регионалните закани, а рутински ги потценуваат сериозните внатрешни контрадикции.

Спротивно на главниот заклучок на повеќето домашни експерти и аналитичари, реалноста е дека Република Маке-

донија како мала и економски слаба држава без лесен пристап кон главните комуникациски и енергетски коридори во Европа има маргинална релевантност во стратешка смисла.

Меѓутоа, динамичните промени во значењето на поимот политички простор имаат свое влијание врз сите негови димензии, вклучувајќи ја тука и т.н. внатрешна геополитика, која има специфично значење за Република Македонија. На овој план (не само кај нас) е забележливо отсуството на соодветни студии за односот меѓу територијата и политичките активности во државите. Анализата на внатрешната геополитиката е секогаш повеќедимензионален потфат, при што не е доволно да се анализира само поставеноста на политичките субјекти и моќта во однос на физичката конфигурација, туку и демографските, културните и економските аспекти на конкретната ситуација. Во тој контекст, нужно е да се прави разлика меѓу т.н. постојани фактори (географската позиција на земјата, физичките карактеристики на внатрешниот простор, виталните културни специфики, како што се јазикот и религијата) и внатрешните и надворешните променливи, во кои спаѓаат социополитичката структура на општеството, стратешките мотиви на политичките субјекти и, евентуално, на етнополитичките коалиции, геоекономските интереси, распоредот на ресурсите во државата и сл.

Иако може да се констатира дека од 2001 година, кога во Република Македонија имаше појава на конкуритивни стратегии врз исти територии, таквите тенденции загубија значителен степен од својата автентичност и потенцијал, сепак, неколку елементи од внатрешната геополитика на земјата, поради своето значење на среден и на долг рок, заслужуваат дополнителни анализи.

Меѓутоа, неколку показатели веќе денес потврдуваат дека идните предизвици за стабилноста на државата ле-

жат многу повеќе во нејзината внатрешна динамика, отколку во непосредното регионално опкружување.

Најголемата закана за унитарноста на државата – конфликтот од 2001 година, иако во политичка и законска смисла е релативно надминат, уште долго ќе предизвикува скептицизам кај обичните луѓе, кои не се убедени во дефинитивните намери на „другата“ страна. Релевантноста на Договорот зависи од еднаквото прифаќање кај двете најголеми етнички заедници – во спротивно неговата вредност и траење како мировен договор се поминати. Иако целосната имплементација и живеењето во духот на Рамковниот договор ќе остане примарен предизвик и во годините што се пред нас, сигурно е дека Македонија не може да преживее т.н. нов Рамковен договор, ако до него повторно дојде со употреба на сила. Евентуални модификации на текстот не можат да се исклучат, но само ако двете страни низ демократска процедура се согласат околу заедничките приоритети.

Најголемиот предизвик во таа смисла ќе биде децентрализацијата, каде што политичките водачи од етникумите треба суптилно да балансираат меѓу моќта и принципите. За кредибилитетот на целиот процес е најважно да се ослободат локалните иницијативи и креативноста на луѓето, со децении навикнати на раководење од централните авторитети, при тоа не дозволувајќи под преттекст на пренесување на надлежностите да се промовираат етничките агенди. Особено е реална опасноста од намерна политичка манипулација заради засилување на перцепцијата на локалните етнички заедници дека новите општински граници се, всушност, етнички граници. Но, заложбата на релевантните политички субјекти за целосна интеграција на земјата во НАТО и ЕУ говори дека идејата за етнички граници нема целосна поддршка кај кредибилниот фактор кај етничките заедници во Република Македонија.

Поблиското безбедносно опкружување на Република Македонија значајно се измени во изминатите неколку години, пред сè, како резултат на демократските и интегративните процеси во евроатлантскиот регион. Проширувањето на НАТО и ЕУ има крајно позитивно влијание во рамките на настојувањата за изградба на целосна/единствена безбедносна архитектура во Европа. Со тоа значајно се унапреди безбедносното опкружување и овие процеси треба што побрзо да резултираат со целосно членство на сите земји од Балканот во НАТО и ЕУ, со што ќе се постигне долготрајна стабилизација и безбедност во овој дел на Европа.

Во таа насока битно е и заедничкото учество на земјите-членки на НАТО и партнерите во операциите за заштита на светскиот мир и безбедност. Од друга страна, тоа доведува до процес на внатрешна трансформација и унапредување на капацитетите на Алијансата, во согласност со проширеното членство и безбедносните реалности. Воедно, тие капацитети истовремено претставуваат и модел за безбедносен развој за земјите-партнери кои се стремат да станат членки, но и оние кои едноставно ја градат својата компатибилност со Алијансата. Соработката на полето на безбедноста доведе до создавање на нови форми на партнерства на НАТО со земји од други региони и континенти, со што значајно географски се прошири зоната на соработка и солидарност, како и специфичната соработка со другите меѓународни организации. Во рамките на соработката на Југоисточна Европа значајни се процесите на соработка во рамките на регионалните организации и иницијативи (Пактот за стабилност, Процесот за соработка во ЈИЕ, СЕДМ, RACVIAC, СЕКИ Центарот и др.). Во тој поглед посебен придонес во рамките на регионалната соработка има Повелбата за партнерство меѓу Македонија, Хрватска и Албанија и САД, преку која трите земји со поддршка од четвртиот партнер, САД, меѓусебно си помагаат во напо-

рите за постигнување на индивидуалните и колективните капацитети на ниво на Алијансата и истовремено заеднички работат на унапредување на безбедноста и развојот на регионот.

Република Македонија е во централниот дел на Југоисточна Европа и претставува природна и географска крстосница меѓу Европа, Азија и Африка, што е од големо значење за нејзиниот развој. Од безбедносен аспект, таа е и една од крстосниците на главните патишта на тероризмот, илегалната миграција, илегалната трговија со дрога, оружје и луѓе од Азија и Африка кон Западна Европа. И покрај сите напори за заштита на границата и елиминирање на овие закани, Република Македонија е свесна дека не може сама да ги реши транснационалните опасности без помош и соработка со своите соседи и меѓународната заедница.

Нашата држава припаѓа на помладите европски земји со лимитирани ресурси и недостиг на одредени енергенци и други стратегиски материјали. Република Македонија сè уште ја зацврстува и ја унапредува демократската основа и институциите. И покрај ова, Република Македонија перманентно создава безбедносно опкружување и услови за модерно цивилно општество, како и за трансформација и развој на економијата, при тоа водејќи сметка за социјалната димензија и заштитата и унапредувањето на животната средина. Основите на напредокот и развојот на Република Македонија трајно ги гледа во нејзините граѓани и нејзината решеност за изградба на демократско општество и држава, заедно со потенцијалот што го има во високото образование за своите граѓани и високото ниво на квалификувана и стручна работна сила. Република Македонија е цврсто решена да ги реализира своите интереси и да создава безбедносно опкружување со активно и континуирано учество во меѓународната заедница и меѓународните

односи. Оттука, Република Македонија се определува дека остварувањето на своите национални интереси и подобрувањето на сопствената безбедност не може да биде на и за сметка на слабењето на безбедноста на другите држави.

Можностите и целокупниот потенцијал на Република Македонија претставуваат перманентен извор на нејзината изградба и напредок, кои бараат вонредни и максимални напори од сите граѓани и институции на општеството и државата, особено во услови на влошена безбедносна состојба и криза. Несовладувањето на овие предизвици може суштински да наштети на остварувањето на националните интереси на државата.

Во можностите, според Националната концепција за безбедност и одбрана, значајни за Република Македонија, спаѓаат: активна партиципација во ширењето на мирот и стабилноста во функција на зголемување на општата безбедност во регионот и Европа, со перманентно зголемување на можностите и капацитетите за превенција и справување со кризи; вклучување во сите меѓународни, глобални, политички, економски, социјални и други текови, предводени од меѓународните институции и организации; целосна партиципација и интеграција во евроатлантските структури, во функција на ширење на стабилноста и безбедноста, изразена преку процесите и активностите за подготовка за членство во НАТО и ЕУ, но постојано и во тесна соработка со ОБСЕ и ООН; перманентно унапредување и развој на добрососедските односи и регионалната соработка во функција на подобрување на безбедносната состојба и опкружување, како и политичка и економска стабилност и напредок; доизградување и унапредување на демократските основи на државата, врз основа на почитувањето на основните слободи и права на човекот и граѓанинот; достигнување правична и соодветна застапеност на сите етнички заедници во органите на државната

власт и јавната администрација на сите нивоа, особено во безбедносните структури; доизградување на јавната администрација, како сервис на граѓаните, со висока професионалност, политичка неутралност, компетентност и ефикасност; создавање услови за функционирање на пазарната економија, социјално и еколошки ориентирана, како и унапредување на условите за живот и работа на граѓаните; унапредување на научно, техничко-технолошката, информатичката и инфраструктурната основа на државата и создавање услови за користење економски и други сопствени ресурси и можности во функција на безбедноста.

Колку овие можности, кои ѝ се отвораат, државата ќе ги искористи за зголемување на безбедноста на своите граѓани и унапредување на нивната благосостојба зависи од умешноста на државното раководство. Во секој случај потребно е постојано да се следат промените во безбедносното опкружување и соодветно да се реагира на секоја нова можност што ќе се појави.

3. БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА НИЗ ПРИЗМАТА НА СТРАТЕГИСКИТЕ ДОКУМЕНТИ

3.1. Темелните вредности и националните интереси на РМ како појдовна основа за градење на безбедносната политика

Според **Националната концепција за безбедност и одбрана**²⁰ на Република Македонија, интересите на државата се темелат врз „долгорочните потреби на македон-

²⁰ Националната концепција за безбедност и одбрана („Службен весник на РМ“, бр 40 / 2003).

ското општество кои се пресудни за животот и безбедноста на граѓаните, но и за стабилноста, функционирањето и континуитетот на државата", се истакнува во документот. *Интересите произлегуваат од највисоките **темелни вредности** утврдени со Уставот на Република Македонија,²¹ во кои, во основа, спаѓаат: Основните слободи и права на човекот и граѓанинот, слободното изразување на националната припадност, демократијата, владеењето на правото и почитувањето на општоприфатените меѓународни норми; Интегрирањето и правичната застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и другите јавни институции на сите нивоа; Заштита на сопственоста, слободата на пазарот и претприемништвото, хуманизмот, социјалната правда и солидарност; унапредувањето и развојот на локалната самоуправа и Заштитата и унапредувањето на животната средина.*

Оттука, **траен интерес** (темелен), суштествен за општанококт на државата е *зачувувањето и унапредувањето на нејзиниот државен идентитет со слободно изразување на етничкиот идентитет на сите граѓани на Република Македонија, како и заштита на независноста и територијалниот интегритет.*

Витални интереси на Република Македонија со кои се унапредува безбедносната состојба и со кои се создаваат услови за подобар живот на граѓаните и функционирањето на државата и општеството се: *Заштита и унапредување на мирот и безбедноста, животот, здравјето, имотот и личната безбедност на граѓаните на Република Македонија; Развој на мултиетничкото општество засновано врз меѓусебна доверба, заеднички напори и стремеж на сите етнички заедници за стабилност и сестран напредок на државата; Економски развој заснован врз принципите*

²¹ Уставот на Република Македонија е објавен во „Службен весник на РМ“, бр. 52/ 91, Амандманите на истите се објавени во бр. 1/ 92; 31/98; 91/01 и 84/03.

на пазарната економија, приватната сопственост, како и заштита на виталната инфраструктура и ресурси на Република Македонија; Заштита и унапредување на демократските основи на правната државата – политички плурализам, парламентарна демократија, поделба на власта и демократски и фер избори, владеење на правото, доследно почитување на човековите права и слободи, како и правата и слободите на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници и постојано одржување и унапредување на вкупната внатрешна безбедност на општеството и државата; Политичко-одбранбена интеграција во НАТО, политичка, економска и безбедносна интеграција во Европската Унија, како и во другите системи за колективна безбедност.

Како **важни интереси** за Република Македонија, кои се предуслови за креирање и остварување на трајниот мир и виталните интереси на Република Македонија, во Концепцијата се наведуваат: *Изградба и развој на сите форми на соработка со соседите, а во интерес на мирот, безбедноста и развојот на Република Македонија и нејзините соседи; Сопствен придонес за зачувување и унапредување на мирот и стабилноста во Југоисточна Европа (ЈИЕ) заради зајакнување на зоната на демократијата, безбедноста и просперитетот на сите земји во регионот; Учество во изградба на мирот и стабилноста во регионот, Европа и светот, како и превенција и изградба на инструментите за рано предупредување на тензиите и кризите, со цел – навремено и ефикасно решавање по мирен пат; Зачувување и напредок на меѓународниот поредок заснован врз праведност, заемно почитување на меѓународниот поредок втемелен во меѓународното право, како и политичка и економска рамноправност на државите; Обезбедување услови и унапредување на внатрешно политичката стабилност и можности заради еднакво право на учество кое во себе треба да содржи и општоприфатен консензус во врска со прашањето од траен, витален и важен интерес на земјата; Создавање услови за унапредување*

на безбедносната култура; Изградба на праведна, социјална држава со еднакви можности за сите граѓани без оглед на нивната полова, расна, верска, политичка, социјална, културна и друга припадност; Создавање услови за изградба на општество со комуникации и односи со кои ќе се развиваат заеднички вредности и култура на живеењето, особено кај младата генерација, во духот на толеранцијата, негувањето на демократските вредности и почитувањето на личниот интегритет, втемелен во европската демократска традиција, без оглед на етничката, верската или друга припадност и Зачувување и заштита на животната средина во државата во соработка со поширокото опкружување.

Во Концепцијата за национална безбедност и одбрана на Република Македонија се нагласува дека таа ќе ги остварува, со доследно почитување на човековите права и слободи, демократските принципи и почитување на меѓународното право, што, од своја страна, ќе овозможи решавање на споровите по мирен пат, унапредување на мирот и стабилноста и јакнење на угледот на Република Македонија во демократскиот свет. Во рамките на демократските норми и принципи и почитувањето на меѓународното право, Република Македонија е подготвена да учествува во превенцијата и решавањето на кризи сама и во соработка со меѓународната заедница. Понатаму, Република Македонија е подготвена во рамките на меѓународното право сама, но и по своја одлука, во соработка со партнерите и пријателите, а заради заштита на нејзините интереси, да ги преземе сите мерки и да ги ангажира сите ресурси, заради заштита на нејзиниот траен интерес и во согласност со меѓународното право и Повелбата на Обединетите нации, Република Македонија води соодветна безбедносна политика и го усовршува безбедносниот систем, кој треба да биде способен, ефикасен и кредибилен да одговори на безбедносните предизвици на овој век, да решава кризи внатре, да помогне во решавањето на кризите во регионот и пошироко, се вели во Концепцијата.

3.2. Ризиците и заканите по националната безбедност како фактори кои ја детерминираат безбедносната политика

За прв пат во Република Македонија процената на ризиците и заканите по националната безбедност беше јавно публикувана во **Стратегијата за одбрана на Република Македонија**²² од 1998 година. Во овој документ се оперираше со термините *опасности и извори на загрозување*. Додека во **Националната концепција за безбедност и одбрана** од 2003 година се употребуваат поимите *ризиците и заканите* по националната безбедност. Карактеристично е што до објавувањето на овие стратегиски документи беа правени процени на заканите за потребите на одбраната, меѓутоа овие процени не беа изнесувани јавно. Потоа Република Македонија направи јавна проценка на ризиците и заканите. Во законот за управување со кризи од 2004 година е дадена дефиниција на **„ризиците и опасностите“** по националната безбедност и поимот **„загрозеност на безбедноста на Републиката“**.²³ Подетална проценка на ризиците и заканите по националната безбедност е направена во **Стратегискиот одбранбен преглед**²⁴ (СОП) во 2004 година. Во понатамошниот дел ќе се задржиме на подетална анализа на ризиците и заканите по националната безбедност дефинирани во овие стратегиски документи на државата.²⁵

²² Стратегија за одбрана на Република Македонија („Службен весник на РМ“, бр.8/1992).

²³ Тоа се дефинира како „секое загрозување од ризици и опасност по добрата и животната средина, здравјето и животот на луѓето и животните и по растенијата, имотот и другите материјални добра од поголем обем, стабилноста, функционирањето на државата и нејзиниот поредок утврден со Уставот, за кои не постојат услови за прогласување на воена или вонредна состојба“.

²⁴ Стратегиски одбранбен преглед, Министерство за одбрана на РМ, 2004.
²⁵ Повеќе за теориските аспекти на изготвување на национални документи од областа на безбедноста и одбраната види кај: Слободан Димишковски, Основи на националната одбрана на Република Македонија (воено-политички аспекти), НИП „Глобус“, Скопје 1996; Зоран Нацев и Радко Начевски, Војна, мир и безбедност, Македонска ризница, Куманово, 2000; Стојан Кузев, Стратегија за одбрана, „Југореклам“ Скопје, 2001.

Иако на долг рок, не постои опасност од конвенционална војна во Европа, распаѓањето на биполарниот свет, рецидивите и последиците од распаѓањето на одделни поранешни социјалистички држави, негативните последици од глобализацијата, националната, верската, големодржавната и територијалната конфронтација – се потенцијални и реални ризици и опасности кои можат да доведат до кризи и конфликти, се вели во Националната концепција за безбедност и одбрана.

Во **ризички и опасности** по безбедноста на Република Македонија спаѓаат: *Можните манифестации на екстремна национализам, расна и верска нетрпеливост; Облиците и активностите сврзани со меѓународниот тероризам, организираниот криминал, нелегалната миграција, нелегалната трговија со дрога, оружје, луѓе, како и последиците од употребата на средствата за масовно уништување; Поседувањето на големи количини илегално оружје; Транзициските проблеми, како што се: корупцијата, урбаниот тероризам, тешкиот криминал, вклучувајќи уцени, рекламирање, убиства и напади врз сопственоста на граѓаните, економскиот криминал, даночната евазија, недоизграденоста на институциите на демократскиот систем, проблемите во функционирање на судството, социјалните проблеми и невработеноста; Активностите на странските специјални служби насочени кон влошување на безбедносната состојба, со тоа и забавување на демократските и интегративните процеси, особено на оние кон НАТО и ЕУ; Последиците од судир на интереси за користење на изворите и патиштата на стратегиските енергенци, како и попречување и блокирање на нивниот узвоз во Република Македонија; Елементарните и други непогоди, техничко-технолошките катастрофи, заразните заболувања на луѓето и животните предизвикани од домашни и/или надворешни чинители; Компјутерскиот криминал, пиратството и злоу-*

потребата на информатичката технологија особено во делот на личните податоци на граѓаните, деловната, службената и државната тајна и Деградација и уништувањето на животната средина.

Подетална процена на заканите, ризиците и опасностите од становиште на одбраната е направена во *Стратегискиот одбранбен преглед* изработен во Министерството за одбрана, а одобрен од страна на Собранието на РМ во 2004 година.²⁶ Карактеристично е што во овој документ се наведуваат и заканите по безбедноста, што не е случај со Концепцијата која оперира со поимите ризици и опасности. И во овој документ се констатира дека „РМ на подолг рок не е веќе под закана на конвенционална војна“. Но, сепак, се нагласува дека во Европа постојат нови предизвици и закани за мирот и меѓународната стабилност, предизвикани од распаѓањето на биполарниот свет, рецидивите и последиците од распаѓањето од одделни поранешни социјалистички држави, негативните последици од глобализацијата, националната, верската, големодржавната и територијалната конфронтација. Република Македонија не е имуна на ова и сега и во иднина ќе биде исправена пред товарот на безбедносните и одбранбени барања.

На среден рок (од три до пет години) е очекувано со сличен интензитет, но и со постепено опаѓање да постојат заканите, ризиците и опасностите предизвикани од екстремниот национализам, расна и верска нетрпеливост, тероризмот и организираниот криминал, како и од импликациите од состојбата од непосредното опкружување на РМ. Ова значи дека АРМ ќе треба да ги развива „вештините за помош на внатрешната безбедност, борбата против тероризмот и другите вооружени инциденти“, се вели во документот. Обезбедувањето на границата и натаму ќе

²⁶ Стратегиски одбранбен преглед, Министерство за одбрана на РМ, 2004.

биде едно од главните прашања сè додека регионалната гранична безбедност не е на соодветно ниво, АРМ ќе мора да биде подготвена и способна во ова да ѝ помага на полицијата, ако ситуацијата се влоши. Критичен момент и можност за подрастично зголемување за безбедноста на Република Македонија е и очекуваната интеграција во НАТО, што ќе обезбеди дополнителен имплус за побрза реализација на вака зацртаните реформи во безбедносниот и одбранбениот систем. Не се очекува зголемување на интензитетот на другите неконвенционални и асиметрични закани.

На долг рок (од пет до десет години и натаму) се очекува понатамошно опаѓање на заканите, ризиците и опасностите предизвикани од екстремниот национализам, расната и верска нетрпеливост, тероризмот и организираниот криминал, како и од импликациите од состојбата во непосредното опкружување во Република Македонија. Сепак, АРМ и натаму треба да ги одржува и да располага со соодветни капацитети за справување со овие закани и да дава помош на силите на полицијата, но само ако тие побараат помош и поддршка, регулирана со закон и други нормативно-правни акти и процедури. На подолг рок (десет години и натаму) останува ризикот од конвенционални закани и од минимални други неконвенционални и асиметрични закани, ризици и опасности.

Процентата на заканите, ризиците и опасностите субмарно и по степен на интензитет е дадена во следниов преглед. Овие закани се поставени во безбедносниот сектор како целина. Од безбедносниот систем се очекува да ги сочува способностите за да се справи со најсериозните и опасни закани.

Табела бр. 10 Проценка на заканите по безбедноста на Република Македонија

ЗАКАНИ, РИЗИЦИ И ОПАСНОСТИ	НА ИНТЕНЗИТЕТ		
	Во моментот	Среден рок	Долг рок
Конвенционална војна – агресија	МНОГУ НИЗОК	МНОГУ НИЗОК	МНОГУ НИЗОК
Можни манифестации на екстрем национализам, расна и верска нетрпеливост, меѓународен тероризам, организиран криминал, нелегална миграција, нелегална трговија од сите видови вклучувајќи трговија со стратегиски и материјали за двојна употреба, недоволно обезбедени и ефикасни граници и друго	ВИСОК	СРЕДЕН	НИЗОК
Поседување големи количества илегално оружје, транзациски проблеми, како што се: корупцијата, урбаниот тероризам, тешкиот криминал, економскиот криминал, даночната евазија и друго	ВИСОК	СРЕДЕН	НИЗОК
Активности на странски специјални служби насочени кон влошување на безбедносната состојба, последици од судир на интереси за користење на изворите и патиштата на стратегиските енергенци	СРЕДЕН	СРЕДЕН	НИЗОК
Елементарни и други непогоди, техничко-технолошки катастрофи, епидемии и слично	НИЗОК	НИЗОК	НИЗОК
Дегредација и уништување на животната средина	СРЕДЕН	СРЕДЕН	СРЕДЕН
Компјутерски криминал со големи штети	НИЗОК	СРЕДЕН	ВИСОК

Извор: Стратегиски одбранбен преглед, МО на РМ, 2004

Безбедносната проценка претставува прв и основен чекор во планирање на безбедносните мерки и во поставување организациски структури кои треба да ја спроведат пропишаната безбедносна политика. Преку погоре утврдените конкретни безбедносни ризици и закани, воедно дефинираните носители на безбедносното загрозување, а потоа доаѓање до капацитетите за спротивставување на загрозувањата по Република Македонија, треба да се дојде до квалитетна безбедносна проценка од која зависи ефикасноста на безбедносниот систем и имплементацијата

на безбедносната политика. Следењето и проценката на безбедносните појави се основна претпоставка за успешно владеење со безбедносната состојба, како и за ангажирање на капацитетите во насока на реализација на поставените безбедносни цели во политиката.

При изработката на безбедносните проценки е потребно да се обезбеди единствена методологија за изработка на проценки, затоа што таа е неопходен услов за еднообразна работа на институциите во безбедносниот систем. Поседувањето на методологија за изработка на безбедносни проценки е посебно значајно за високобирокуптизираните институции, затоа што тие мора да остварат највисок степен на единствено дејствување. Единственото дејствување на безбедносните институции на целата територија не е можно да се оствари без единствен став по клучните безбедносни прашања кои се дел од безбедносната политика, односно единствена оцена за безбедноста и за мерките кои треба да се преземат за да се одговори на конкретното безбедносно прашање. Треба да се има предвид единствена методологија и структура на изработка на безбедносна проценка во голем број институции. Може да се заклучи дека структурата на безбедносните проценки, со одредени разлики од институција до институција, треба да ја сочинуваат следните елементи: општ концепт на безбедносна проценка, анализа на состојбата за релевантна безбедносна појава, утврдување состојба на безбедноста, донесување заклучоци со оцена на безбедносната состојба, прогноза за движењето на состојбата на безбедноста и донесување безбедносни задачи.

За да имаат усогласен став за безбедносната политика, креаторите треба да ги имаат предвид ризиците и заканите со цел соодветно да реагираат, по што безбедносната политика ќе се препушти на конкретните компоненти кои треба да ја спроведуваат безбедносната политика на земјата.

4. ФОРМУЛИРАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Стратегиско-доктринарната рамка на Република Македонија во моментот ги вклучува следните национални документи: Национална концепција за безбедност и одбрана; Стратегискиот одбранбен преглед; Стратегија за одбрана; Белата книга за одбрана, Стратегијата за реформи во полицијата и Националната стратегија за интегрирано гранично управување, како и Охридскиот рамковен договор. Постои значителен напредок во однос на развојот на оваа рамка во Република Македонија врз основа на поставеност на новата хиерархија на донесување стратегии со донесувањето на Националната концепција за безбедност и одбрана во јуни 2003 година и Националната безбедносна стратегија во јануари 2008 година. Значителен напредок беше направен и со Охридскиот рамковен договор како политички документ – водилка на севкупниот дизајн на стратегиско-доктринарната рамка на земјата.

Во креирањето на Националната концепција за безбедност и одбрана клучна улога имаше Кабинетот на Премиерот. Охридскиот рамковен договор беше подготвен од страна на домашните лидери, вклучувајќи ги и кабинетите на Претседателот и на Премиерот, лидерите на политичките партии и нивните советници, како и меѓународните претставници (ЕУ, САД) и нивниот персонал за поддршка. Стратегискиот одбранбен преглед беше креиран од страна на Министерството за одбрана, зајакнат со експертска помош од страна на НАТО Советодавниот тим и тимот на Буз Ален Хамилтон, присутни како советодавни тимови во земјата. Процесот на дефинирање и усвојување на Прегледот обезбеди можност за воспоставување на интелектуална и политичка основа за улогата и целите на вооружените сили. Тоа беше средство за одредување какви

вооружени сили Република Македонија може навистина да си дозволи, а во исто време да обезбеди ресурси преку даночните обврзници, како и фундамент за трансформација на армијата од „национална армија“ во модерна, ефикасна, одржлива и професионална армија. Пред отпочнувањето со изготвување на Прегледот, постоеја две алтернативи како да се направи истото. Првата беше да се направи внатре во рамките на Министерството за одбрана, каде што ќе бидат разгледани постојните способности, ќе бидат проценети и развиени трошоците за одбраната во согласност со расположивите ресурси, а одбранбените планови ќе бидат постојано надградувани. Ова требаше да се направи преку етаблираните работни групи за спроведување на НАТО програмата за Партнерство за мир. Овој процес ќе покажеше дека 90 % од буџетот за одбрана се троши само за плати, па со самото тоа потребен беше нов свеж пристап кон конципирање на идните реформи. Втората алтернатива беше да се започне со Преглед кој ќе биде политички предводен, а истиот ќе претставува фундамент за одбранбениот сектор во земјата, кој ќе вклучува и елементи од првиот разгледуван пристап. Избрана беше втората алтернатива, со што се пристапи кон изработка на Стратегиски одбранбен преглед. Овој политички предводен процес бараше и владина и претседателска поддршка и нивна заложба за реализација на истиот. Прегледот започна врз основа на релевантните и ажурирани стратегиски анализи дадени во Националната концепција за безбедност и одбрана.

Стратегијата за одбрана и Белата книга за одбрана беа подготвени, исто така, од страна на Министерството за одбрана со помош од советодавните тимови, додека Националната стратегија за безбедност беше изработена од страна на Владата. Стратегијата за реформи во полицијата и Националната стратегија за интегрирано гранично управување беа подготвени од страна на персоналот од Минис-

терството за внатрешни работи, кој користел експертиза преку проектите за реформи во полицијата финансирани од ЕУ и раководени од страна на Европската агенција за реконструкција.

Во развојот на стратегии беше вклучена и поширока јавна дебата. Процесот од 2002 година беше почетна точка. Како пример, есента 2003 година пред усвојувањето на Политичката рамка на Стратегискиот одбранбен преглед, се одржа дебата на која беа повикани сите поранешни министри за одбрана и поранешни началници на Генералштабот на АРМ. И понатаму се задржа овој тренд на организирање јавни дебати со истакнати личности, експерти во делот на одбраната и безбедноста пред донесување клучни документи. Уште еден пример е и воспоставената пракса во Министерството за одбрана за организирање јавни дебати и размена на мислења по стратегиски документи. Дел од нив се и јавните дебати организирани за Белата книга на одбраната 2012, Стратегијата за одбранбена дипломатија 2012 и Стратегијата за паметна одбрана 2012.

Во однос на стратегиските документи со кои се дефинира политиката на национална безбедност на државата, во Законот за одбрана е регулирано дека се донесуваат два документа кои ја регулираат оваа материја. Тоа се *Национална концепција за безбедност и одбрана* (ја донесува Собранието на РМ) и *Стратегија за одбрана* (ја донесува Претседателот, Владата дава мислење, а ја подготвува Министерството за одбрана). Па така, според Националната концепција за безбедност и одбрана **политиката на национална безбедност** на РМ претставува *сложен и меѓузависен збир на мерки, активности, планови и програми што ги презема државата заради заштита, одржување и унапредување на нејзината безбедност и безбедноста на нејзините граѓани, во согласност со расположивите ресурси и со активна соработка со меѓународната заедница*. Во

себе таа систематски ги содржи политичката, економската, одбранбената, внатрешно-безбедносната, социјалната и еколошката компонента.

Основна и долгорочна цел на политиката на националната безбедност е да ја заштити, да ја одржува и да ја унапредува безбедносната состојба на државата, создавајќи амбиент за остварување на националните интереси на РМ. За остварување на оваа цел, се наведува во Концепцијата, и неопходно е да се преземат и постојано да се одржуваат и унапредуваат следниве **мерки и активности:** одржување и унапредување на ефикасноста и објективноста на средствата и методите за собирање податоци и информации од значење за безбедноста; квалитетна и континуирана експертска анализа на безбедносното опкружување, заради активно учество во неговото креирање и превенција на ризиците и опасностите; одржување и унапредување на соодветни безбедносни капацитети и способности за превенција, минимизирање и елиминирање на безбедносните ризици и опасности, како и за разрешување на конфликтните и кризни ситуации; одржување и унапредување на нивото на подготвеност на органите на државната власт и усогласување на прописите, правилата и процедурите за навремена координација, менаџмент, како и заради ефикасен, навремен и соодветен одговор на безбедносните ризици и опасности; развој на граничната служба која е ефикасна да ја контролира границата и граничната зона надвор од легалните гранични премини, која ќе ги спречува сите видови нелегална трговија, која ќе изгради капацитети и единствени процедури за соработка и заемна помош со соседите, регионот и меѓународната заедница. Граничната служба треба да обезбеди постојано унапредување на односите на доверба и заемна соработка со локалното население, како и да води сметка за застапеноста на етничките заедници во својот состав и насочувањето на системот на безбедност кон постигнување на

интероперабилност со други, слични системи во демократските држави во Европа.

Политиката на Национална безбедност на Република Македонија, според Концепцијата, се темели и треба да се води според следниве **насоки**: активно и реално вклучување во меѓународните напори за креирање и подобрување на мирот и безбедноста, имајќи предвид дека безбедноста е неделива и не зависи само од една држава; суверено право на самоодбрана и гарантирање на својата безбедност со право на сопствено одлучување за приклучување кон сојузи; право на неприфаќање одделни обврски и договори за кои ќе се процени дека можат да ја загрозат безбедноста на Република Македонија и/или негативно да влијаат врз безбедноста на други држави; компатибилност на националната безбедност во согласност со уставните и законските решенија, како и со меѓународните стандарди и ратификуваните меѓународни договори; вградување во националното законодавство и дипломатска активност тоа да го направат сите соседи – на општо прифатените норми и стандарди во сите области на меѓународното право и нивна доследна примена во практиката; одделните институции задолжени за безбедност, иако и натаму имаат клучно место и улога во современото сфаќање на безбедноста, не се повеќе единствено надлежни за заштита, одржување и изградба на безбедносното опкружување и состојба. Затоа оцената, мерките и активностите за заштита, одржување и унапредување треба да се гледаат како систем на сложени и меѓузависни фактори, како што се политичките, економските, одбранбените и внатрешно-безбедносните, социјалните, еколошките и други; постојана демократска и цивилна контрола и надзор врз институциите и силите чија дејност е безбедност и одбрана на државата; превенција, односно мерки и активности кои овозможуваат превенција на ризиците, опасностите и кризите, нивна навремена идентификација и отстранување; координација

на мерките, активностите и безбедносните капацитети со примена на навремена и целесообразна употреба на способностите и ресурсите за справување со кризи, како и можност за давање, односно примање помош и соработка; перманентна одговорност на органите на државната власт, на локалната самоуправа, политичките партии и другите правни и економски субјекти, невладиниот сектор и други асоцијации, како и сите граѓани, за учество во остварувањето на политиката на националната безбедност.

Во Концепцијата за Национална безбедност и одбрана погледите на политиката на националната безбедност се групирани во следните области: **надворешна, економска, одбранбена, политика на внатрешната безбедност и политика на заштита на животната средина.** Под инструменти се подразбираат сите нормативно-правни, организациски, процедурални, човечки и други ресурси, како и други можности и способности кои им стојат на располагање на носителите и учесниците во остварувањето на безбедносната политика, исто така, и односите, комуникацијата и соработката со сите владини и невладини, домашни и меѓународни организации, органи, тела, асоцијации и други форми на дејствување и соработка.

4.1. Поделемнти на безбедносната политика на Република Македонија

4.1.1. Надворешна политика

Надворешната политика, дефинирано во Националната концепција за безбедност и одбрана, е насочена кон заштита, одржување и унапредување на интересите на РМ во односите со другите држави. Тргувајќи од долгорочните приоритети во водењето на надворешната политика, РМ се залага за градење добрососедски односи со сите земји од непосредното и поширокото соседство, активно учест-

вува во иницијативите за регионална соработка и континуирано се ангажира на продлабочување на односите и креирање на безбедноста во рамките на ООН, ОБСЕ и другите меѓународни организации и институции.

Иницијативата за членство во НАТО е еден од виталните интереси на Република Македонија, се вели во Концепцијата. Во таа смисла, Република Македонија цврсто ги поддржува процесите на трансформација и проширување на Алијансата. Во тој правец, државата смета дека со проширувањето треба да се опфати и таа, што ќе придонесе за зајакнување на мирот и стабилноста во Југоисточна Европа.

Република Македонија е свесна за нерационалноста и недоволната ефикасност на изолиран систем за безбедност, а особено на систем за одбрана на малите и економски недоволно моќни земји. Затоа, таа се ориентира кон учество и активности во колективните системи за безбедност, со крајна цел – зачленување во НАТО.

Своите подготовки и трансформации Република Македонија ги спроведува врз основа на акциониот план за членство во НАТО. Во таа смисла, Годишната национална програма за членство во НАТО ја смета за основен инструмент за реализација на мерките и активностите од чии решенија произлегуваат сите натамошни трансформации и приспособувања и во чија функција се ставени сите капацитети и ресурси на државата.

Важни елементи кои ги поддржуваат овие процеси се и индивидуалната програма за партнерство, а особено Процесот на планирање и преглед на партнерството (ПАРП), во рамките на кој се остваруваат партнерските цели и кои паралелно со прифаќањето и имплементацијата на стандардите, плански и организирано ја доведоа Република

Македонија до целосна компатибилност и интероперативност со НАТО.

Оттука произлегува и подготвеноста на државата за постојана селекција и идентификација на капацитетите и нивно ставање на располагање на НАТО, што се реализира врз основа на почитување на суверенитетот на Република Македонија и замен договор. Република Македонија ги има идентификувано, пријавено и подготвено можностите и капацитетите со кои ќе учествува во НАТО и/или се предводени од НАТО и мировни и хуманитарни операции.

Интеграцијата во ЕУ, како еден од виталните интереси на Република Македонија, е сложен процес со долгорочни последици по политиката, економијата и безбедноста на РМ. Свесно за ова, Република Македонија е подготвена да ги забрза сите процеси, особено хармонизацијата на законодавството, решенијата и процедурите со оние што важат во ЕУ, за забрзување на нејзиниот прием, ангажирајќи ги сите расположливи способности и капацитети.

Република Македонија ја уважува желбата за развој на европски безбедносен и одбранбен идентитет. Имајќи ја предвид комплементарноста на европскиот безбедносен и одбранбен идентитет, развиван во рамките на НАТО и европската безбедносна и одбранбена политика, Република Македонија е подготвена, во рамките на своите можности, да партиципира во овие процеси.

Меѓусебното почитување и еднаквата подготвеност за соработка, Република Македонија ги смета за основа и водечка нишка за интензивирање, продлабочување и изнаоѓање нови форми на соработка со сите свои соседи и региони, кои се во интерес на мирот и безбедноста во нејзиното непосредно опкружување, регионот и Европа.

Грижата за заштита и перманентното подигање на слободите и правата на припадниците на македонскиот народ кои живеат во соседните земји и регионот е составен дел на овие односи и е од посебен интерес за Република Македонија.

Во интерес на мирот и стабилноста, земјата е подготвена да ги имплементира сите меѓународни аранжмани кои се однесуваат на контролата и на ширење на оружјето за масовно уништување, меѓународните аранжмани за други видови оружје, како и аранжманите за надзор врз извозот на технологија и оружје, особено усогласувајќи ги со Кодексот на ЕУ за извоз на оружје.

Заради својата и општата безбедност во регионот, Европа и светот, Република Македонија изразува подготвеност за соработка, ставање на соработка на сите свои капацитети и прифаќање на мерките и процедурите за борба против транснационалните ризици и опасности, а, пред сè, против тероризмот, организираниот криминал, илегалната миграција и сите видови илегална трговија.

4.1.2. Економска политика

Во Националната концепција се даваат основните насоки за економската политика на државата. Оформувањето на безбедносното опкружување и безбедносната стабилност е во тесна зависност од економската состојба на државата и нејзината соработка, смета Република Македонија. Исто така, таа смета дека натамошното унапредување на економските односи, во согласност со заеднички усвоените мерки и активности во соработка со ЕУ, Меѓународниот монетарен фонд, Светската банка, како и членството во Светската трговска организација, е од особен интерес за Република Македонија.

Завршувањето на процесите на трансформација и приватизација на економските субјекти и изградбата на пазарна економија, исто така, е од особен интерес за Република Македонија. Особено внимание треба да се посвети на развојот на стопанството и други производствени и услужни дејности, изработувајќи соодветна стратегија за економски развој, која воедно ќе води сметка за социјалната и еколошката димензија на развојот, со посебен акцент на стопанските дејности и производи, таму каде што имаме компаративна вредност во однос на земјите од регионот и другите трговски партнери. Едновремено, стратегијата мора да ги содржи мерките и активностите за создавање на конкурентно, пазарно стопанство и имплементација на барањата на законодавството, техничко-технолошките стандарди и други норми од економска природа кои се на сила во ЕУ.

Науката, образованието и оспособувањето на граѓаните и работната сила треба да се приспособат и да се трансформираат, за да можат да ги следат, да ги поддржуваат и да ги развиваат овие процеси. Одржувањето на макроекономската стабилност, изградувањето на механизми и предуслови за подобрување на законската регулатива за гаранции и влез на странскиот капитал, редукцијата на јавната потрошувачка, перманентното зголемување на производството, извозот, вработеноста и животниот стандард на граѓаните се од пресудно значење за развојот на Република Македонија и подобрување на нејзината вкупна безбедност.

4.1.3. Одбранбена политика

Одбранбената политика на Република Македонија е насочена кон постојано зголемување на одбранбените способности и соодветен развој на системот за одбрана и заштита на трајниот интерес и учество, помош и соработка

во заштитата на виталните интереси на РМ. Оваа подразбира оптимални и, соодветно на можностите и потребите, подготвени и опремени вооружени сили, како и соодветно опремени и подготвени носители и извршители на цивилната одбрана за одговор на ризиците и опасностите по безбедноста на Република Македонија, се вели во Националната концепција за безбедност и одбрана.

Одбранбената политика на Република Македонија се стреми кон соодветна изградба, усогласеност и координација на системот за одбрана со другите делови на системот за национална безбедност. Одбранбената политика на Република Македонија во рамките на системот на национална безбедност е насочена кон натоомшно интензивирање на сите обврски од областа на одбраната, а особено вооружените сили, што значи исполнување на барањата и утврдените обврски за целосно реструктурирање и подготовка за членство на Република Македонија во НАТО како еден од нејзините витални интереси. Со ова ќе се придонесе за зголемување на безбедноста на државата и за подобрување на надворешното безбедносно опкружување во регионот и во Европа.

4.1.4. Политика на внатрешна безбедност

Во Националната концепција за безбедност и одбрана се дадени насоките за политиката за внатрешна безбедност. Па така, политиката на внатрешна безбедност е насочена кон заштита, одржување и унапредување на интересите на Република Македонија кои се однесуваат на разрешување на ризиците и опасностите во врска со заштитата на демократскиот поредок утврден со Уставот, човековите права и слободи и другите уставноправни норми и гаранции од значење за безбедноста на Република Македонија. Неопходно е усогласено и координирано дејствување на законодавната и извршната власт во функција на оства-

рување на политиката на внатрешна безбедност, континуиран напредок на демократските процеси, изградба на правна држава и владеење на правото, со цел унапредување на нивото на доверба на граѓаните кон институциите на државата, се вели во Националната концепција за безбедност и одбрана.

Особено е приоритетно обезбедување на владеењето на правото на целата територија на Република Македонија како основен елемент на нејзиниот суверенитет, како и спречување и отстранување на сите закани и други пречки кои го нарушуваат правото на непречено располагање и користење на сопствениот имот и дом на граѓаните на Република Македонија.

Мерките и активностите за натамошен развој на независната судска власт се од голем приоритет за јакнењето на внатрешната безбедност и стабилност, заштитата на граѓаните и развојот на економскиот систем, со што се овозможува остварување на интересите на Република Македонија.

Од големо значење е создавање систем на усогласени активности меѓу разузнавачките и контраразузнавачките служби, што ќе обезбеди навремено предупредување од ризици и опасности, предлагање и преземање мерки и активности за заштита, намалување и елиминирање на ризиците и опасностите по безбедноста на Република Македонија.

Забрзувањето на интегрирањето во македонското општество и држава на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници што живеат во Република Македонија е и особен интерес за нејзината безбедност. Во таа насока треба да се максимизираат политичките и другите напори и капацитети за имплементација на Уставот во одредбите кои

се однесуваат на правата на припадниците на заедниците. Интеграцијата треба да се креира и да се имплементира преку политичко-безбедносна, економска, образовна и културна политика, мерки и активности, кои, во крајна цел, ќе градат заеднички вредности и ќе ги промовираат разликите, како основа за заедништво и интеграција.

Борбата против тероризмот, организираниот криминал, нелегалната миграција, нелегалната трговија со дрога, оружје, луѓе и стратегиски материјали е особено сложена задача за која треба да се преземат низа специфични мерки и активности, меѓу кои носечки треба да бидат: организацијата на ефикасна гранична полиција, усогласувањето на механизми и процедури за меѓудржавна размена на податоци, соработката и помошта, особено такви кои се етаблираат во земјите-членки на ЕУ и НАТО.

Министерството за внатрешни работи особено треба да ги унапреди и да ги развие процедурите и механизмите за борба против тероризмот, илегалната миграција, илегалната трговија со дрога, оружје, луѓе и стратегиски материјали со оние во развиените земји. Исто така, треба да ја подобри координацијата и да развие заеднички оперативни процедури со вооружените сили, особено во областа на борбата против тероризмот и граничното обезбедување.

Министерството за внатрешни работи развојот на полицијата треба да го насочи кон максимално можна децентрализација на полицијата на локално ниво, според економските медиуми и стандарди и во функција да стане сервис на граѓаните.

За подобрување на безбедносната состојба на Република Македонија неопходно е изградба на нови, како и подобра усогласеност и координација на постојаните мерки и инструменти за спречување на корупцијата, даночна-

та евазија, најтешките облици на криминал (уцени, убиства, рекетарства и сл.), како и уништување на сопственоста на граѓаните.

Остварувањето на повеќето активности од областа на внатрешната безбедност е основна задача, во која клучна улога има ресорот за внатрешни работи. Свое место и улога имаат и судската и другите органи на власта, органите на управата, царинската управа и инспекциските и другите служби. Нивните и идни активности треба да се насочат кон процена и преиспитување на внатрешната организација и работа, меѓусебното поврзување и координација, хармонизација на прописите и процедурите, пред сè, со оние во земјите-членки во ЕУ, за да можат успешно да се справат со оние сложени, интернационални и домашни, поусовршени методи на дејствување на носителите и извршителите на ризиците по безбедноста на Република Македонија.

Република Македонија е подложена на елиментарни непогоди, техничко-технолошки и слични катастрофи кои ја зголемуваат безбедноста на граѓаните, државата и нејзината инфраструктура. Натомошниот развој на силите на заштита и спасување на овие ризици и опасности треба да се одвива во насока на обединување на сегашните, постојаните служби во една дирекција.

Глобализацијата во светот и сè поприсутната примена на информатичката технологија бараат подобро организирани решенија и регулативи кои ќе го оневозможат информатичкиот тероризам. Неопходно е подобрување на заштитата и преземање мерки за спречување од неовластена употреба на лични податоци на граѓаните, тајните информации од страна на поединци, органите на државната власт и други органи и организации.

4.1.5. Политика на заштита на животната средина

Процесите на транзиција го намалија сфаќањето за значењето на заштитата на животната средина. Најчести причини за уништување на животната средина, покрај постоењето многу стопански капацитети со „валкана“ технологија, е човековата небрежност, небрежноста на организмите на локална самоуправа, стопанските и другите субјекти, како и сè уште „меката“ законодавна регулатива.

Натамошните активности, според Националната концепција за безбедност и одбрана, треба да бидат насочени кон развојот на стопанство со помали негативни последици кон животната средина, хармонизацијата на законодавството со она на ЕУ, доследното спроведување на мерките за заштита на животната средина од страна на организмите на државата, организмите на локалната самоуправа, стопанските и други субјекти, како и од страна на граѓаните на Република Македонија.

5. ФАКТОРИ НА ВЛИЈАНИЕ ВО КРЕИРАЊЕТО НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Искуствата во однос на развојот на стратегиско-доктринарната рамка во Република Македонија ги дефинираат факторите кои предизвикаа иницирање на истата. Меѓународната заедница и нејзиниот пристап направија огромно влијание врз креирањето на стратегиите преку спроведување помош од странски влади, програми и нивни технички советници, политички фондации, меѓународни граѓански организации и други, како и преку исполнување поставени услови за влез на земјата во евроатлантските институции. Во тој период беа организирани голем број

конференции, работилници и семинари за безбедносни прашања со надворешни експерти кои советуваа и помогнаа во дизајнирањето на истите. Сето ова наведено придонесе за развој и усвојување на стратегиски документи помогнати од страна на меѓународната заедница во многу сектори од општеството.

Меѓународна соработка, како друг фактор во иницирањето на креирање стратегии, во Република Македонија се смета како уште еден начин на демократизација на безбедносниот систем. Во годините по осамостојувањето на државата, напорите за воспоставување меѓународна соработка значително се проширија и се интензивираа. Оваа активност претставуваше израз на поширока определба на земјата за зајакнување на меѓународната соработка и нејзината цврста определба за брза и целосна интеграција во меѓународните и трансатлантските структури. Меѓународна соработка се реализира преку многу форми: членство во меѓународни организации; билатерални договори и средби со други држави; договори и средби со специјализирани меѓународни организации; контакти и средби со дипломатски претставници; учество на семинари, курсеви, обуки и други форми на едукација организирани во земјата и во странство во соработка со странски влади и меѓународни организации, и договори за билатерална или мултилатерална техничка соработка кои обезбедуваат помош за реформите во земјата.

Со потпишувањето на Охридскиот рамковен договор во август 2001 година и сè поголемата вклученост на меѓународната заедница се овозможи релативно брз пренос на западните искуства во областа на креирањето на стратегиите и како резултат на тоа, меѓународното влијание врз македонската стратегиско-доктринарна рамка стана значајно. Веќе воспоставената правна и структурна рамка на безбедносниот систем и присуството на му-

лтинационалните мисии, како што се оние на ЕУ, ОБСЕ, НАТО и Советот на Европа, чии мисии во Македонија имаа мандат да работат на трансформација на безбедносниот систем, исто така, претставуваат цврста основа за креирање на стратегиско-доктринарната рамка. По кризата во 2001 година и стабилизирањето на државните институции се отвори можност за поголемо вклучување во процесот на градење капацитети, и следствено, во креирањето на стратегиско-доктринарната рамка. Меѓународната заедница, во овој контекст, НАТО и ЕУ, одиграа значајна улога во подигнувањето на свеста во земјата за потребата од ваква рамка. НАТО преку своето присуство во Македонија од 2001 година преку советодавни тимови и високи цивилни и воени претставници, во улога на инструмент за утврдување на состојбата од страна на меѓународната заедница, претставуваше поттик за развој на безбедносните стратегии. Во процесот на приближување кон НАТО, земјата презема многу нови обврски и започна активно да учествува во меѓународните мировни операции предводени од НАТО, како што е ИСАФ операцијата во Авганистан. Со усвојувањето на стандардите на НАТО и приклучувањето кон мировните мисии, безбедносниот сектор во Македонија беше ставен под меѓународен надзор, што претставуваше уште една причина плус за развој на стратегии. НАТО воспостави константно позитивно влијание, преку заедничкото креирање на стратегиите, давајќи јасна референтна рамка. Билатералната и мултилатералната соработка и помош од НАТО и нејзините земји-членки одиграа важна улога преку директна материјална помош, како и политичка и интелектуална поддршка за домашните институции и поединци во планирањето и развојот на безбедносните стратегии. Програмите на НАТО, како што се Партнерството за мир, Акциониот план за членство и иницијативата за земјите од Југоисточна Европа, уште повеќе го забрзаа темпото на развој на стратегиите и помогнаа политичкото раководство полесно да ги протолкува нормите и оперативните проце-

дури на НАТО земјите. Одлуката на земјата да аплицира за членство во НАТО во 1999 година беше уште една причина да се забрза креирањето на документите.

Европската Унија е уште еден фактор во унапредувањето на креирањето на стратегиско-доктринарната рамка на државата. Влијанието на ЕУ во областа на безбедносниот сектор е особено забележано во креирањето стратегии за реформи во полицијата и граничното управување. Помошта на ЕУ во рамките на своите PHARE, CARDS и IPA програми, несомнено е клучен инструмент во решавањето на недостатоците во развојот на безбедносните стратегии. Спремноста и отвореноста на лидерството на земјата да прифаќа нови идеи предложени од граѓанското општество и меѓународната заедница, беше уште еден пресуден фактор за позитивна промена. Во 2002 година, Кабинетот на тогашниот претседател на Македонија, Борис Трајковски (1999-2004), организираше серија тркалезни маси под наслов „Процес 2002“ со цел да се споделат размислувања и идеи за националниот безбедносен аспект на земјата. На „Процес 2002“ зедоа учество релевантни национални и меѓународни владини и невладини институции за да дискутираат за безбедносните прашања кои се од стратешка важност за земјата, кои заклучоци подоцна послужија како основа за работата на претседателот и на владата во креирањето на стратегиските документи. Организацијата на еден ваков процес во Македонија, по вооружениот конфликт од 2001 година, беше од големо значење за подобро разбирање на безбедносните проблеми, ризици и предизвици со кои земјата се соочува и за понатамошна дискусија за можните решенија на проблемите кои се појавија од безбедносен аспект. Во тој момент во земјата не постоеше безбедносен концепт, па со самото тоа неговото донесување беше повеќе од потребно со цел развивање хармонизирано разбирање и синхронизација на дебатите за безбедносната политика на Република Македонија. Проце-

сот се состоеше од две нивоа: организација на тркалезни маси и работилници, како и објавување на резултатите од секоја фаза на процесот на интернет, како и објавување на написи во локалните медиуми. Организацијата на „Процесот 2002“ беше одраз на растечката свест и експертиза од страна на македонските цивилни владејачки структури за прашањата од делот на безбедноста и одбраната. До тогаш, тешко беше да се најдат цивили кои би креирале и би дефинирале безбедносни стратегии. Внатрешната криза, како што беше конфликтот од 2001 година, исто така, влијаеше на целиот процес. Покрај тоа, скандалите поврзани со работата на Секторот за безбедност и одбрана, исто така, беа мотивирачки фактори за креирање и развој на безбедносни стратегии.

Во однос на вклучувањето на меѓународната заедница, може да се заклучи дека меѓународните организации овозможиле значителна поддршка и помогнаа во развојот на стратегиско-доктринарната рамка на Република Македонија. Сепак, со оглед на стекнатото искуство и тековните потреби, подготвеноста за креирање и ажурирање на рамката треба константно да се одржува со помош на меѓународната заедница со примена на соодветни услови каде што е потребно.

Овие фактори се од голема вредност за разбирање на важноста на развој на стратегиско-доктринарната рамка во земјата. Сепак, во последните неколку години, појавата на одредени внатрешни и надворешни фактори даде дополнителен поттик за развој на оваа рамка. Новите околности и новото регионално и меѓународно опкружување, во отсуството на насилство, и развојот на дијалог помеѓу земјите, по конфликтите во регионот на Западен Балкан, исто така, се покажаа како соодветна средина за иницирање реформи, како и развојот на стратегиско-доктринарната рамка на Република Македонија. Одлика на функцио-

налните демократии е сите земји да бидат способни да се приспособат кон нивните стратегиско-доктринарни рамки во согласност со новите услови кои постојано имаат тенденција да се менуваат во зависност од безбедносните предизвици. Политичкото наследство и нестабилноста на политичкиот систем ја соочија Република Македонија со големи потешкотии во пристапот за развој на стратегиско-доктринарната рамка.

6. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Презентираниите концепциски определби во водењето на безбедносната политика Република Македонија помалку или повеќе успешно ги реализира во практиката. Имено, од осамостојувањето Република Македонија покажува речиси целосна отвореност кон глобализациските процеси со сите сфери на безбедносната агенда. Таа донесе консензуална политичка одлука за интеграција во евроатлантските институции, пред сè, од егзистенцијални причини од кои зависи опстанокот на државата отколку инспирирана од можноста да влијае на овие глобализациски процеси, што, впрочем, е судбината и на многу други мали држави. Соочувањето со глобалните предизвици е полесно ако тоа се прави од позиција на член на меѓународните организации.

Па така, **во економската сфера** државата го усвои моделот за пазарна економија на државата со што сите сили на пазарот се ставија во еднакви услови. Иако според последниот Извештај на Европската Унија за напредок на државата во однос на интеграцијата во Унијата се констатира дека „државата сè уште не е подготвена да го издржи пазарот и конкуренцијата во ЕУ“, и покрај светската економска криза

работите во овој сектор се одвиваат во позитивен правец. Сепак, треба да се знае дека поради скромните ресурси со кои располага државата таа не може да биде затворена во овој сектор кој е движечка сила и за другите сектори.

Република Македонија ги прифаќа меѓународните стандарди во **сферата на животната средина** поради сознанието дека планетарниот систем е единствен и дека од неговото опстојување зависи иднината на човековата цивилизација. Сепак, во имплементацијата на овие норми се оди со побавно темпо од декларираното.

Во **одбранбената сфера** се донесе одлука за членство на државата во НАТО, воено-политички сојуз кој добива глобални димензии, со што би требало да се редуцираат заканите во воената сфера на националната безбедност. Таа, исто така, активно учествува во меѓународните мировни операции со што е дел од процесот на интернационализација на безбедносната агенда. Додека, од друга страна, не се вклучи активно во интеграцијата на воено-индустрискиот комплекс на глобално ниво поради скромните ресурси што таа ги поседува. Од досегашното искуство можеме да заклучиме дека учеството на државата во мировните операции добиваше пренагласена димензија, веројатно од причина што кандидатурата за членство во НАТО се градеше на успехите во воената сфера поради поскупоствени резултати кои државата ги постигнува во политичката и економската сфера, а од кои, исто така, зависи членството во Алијансата. Понатаму, се чини дека е потценета улогата на Армијата во одбрана на суверенитетот и територијалниот интегритет на државата во традиционална смисла, иако ова прашање сè уште е актуелно во меѓународните односи на државите, особено на Балканот.

Во **политичката сфера** државата, од нејзиното осамостојување, покажува отвореност за прифаќање на вред-

ностите на „либералната демократија“ и уставно уредување според „граѓанскиот модел“. Имено, со првиот Устав на самостојна Република Македонија се отвори простор за воспоставување повеќепартиски политички систем и формирање нови политички партии дури и оние што го носеа етничкиот предзнак. Во однос на религиите, во првиот устав на државата водечко место ѝ се даде на Македонската првославна црква (МПЦ), со што на некој начин системот покажа релативна затвореност за другите цркви и религии. Со Рамковниот договор и уставните измени кои потоа уследија МПЦ ја изгуби водечката улога која ја имаше и се отвори простор за порамноправно учество и на другите цркви и религии. Дилемата е дали ќе беше подобро за државата ако се покажеше делумна затвореност на системот во државата во однос на формирањето на политички партии со етнички предзнак, односно ако се одеше со чист граѓански модел. Прашањето е дали државата можеби ќе ги избегнеше сите компликации кои се јавија во политичкиот сектор на националната безбедност.

Во однос на отвореноста на Република Македонија во **социеталната сфера**, каде што прашањето за идентитетот зазема централно место, интересни за анализа се чекорите што ги презема државата. Имено, и покрај тоа што нејзиниот идентитет е предизвикуван и оспоруван од две земји-членки на меѓународните организации кон кои таа тежнее, огромна е поддршката на јавното мислење за членство на државата во овие организации. Оттука, власта се става во тешка позиција, од една страна, таа треба да ги исполни условите кои се поставуваат пред неа за да ја доведе државата до членство во НАТО, а, од друга страна, поканата за членство, од една членка на Алијансата се условува со промена на името на државата што, секако, негативно влијае на идентитетот на државата. Како пример може да земеме многу држави во кои поддршката на јавното мислење за членство во НАТО и ЕУ е во опаѓање како

што се приближуваше моментот на зачленувањето, додека во македонскиот случај тоа е обратно. Во овие држави се ценеше дека „новиот натовски“ или „европски“ идентитет негативно ќе влијае на постојните национални/етнички идентитети.²⁷ Наспроти тоа во Македонија се верува дека новиот идентитет што државата ќе го добие со членството во НАТО и ЕУ ќе го зајакне оспоруваниот и предизвикуван национален македонски идентитет. Ова може да се објасни со фактот дека Македонија полесно ќе ја добие битката за името на државата и правата на македонското етничко малцинство во соседните држави ако биде „во“ овие институции отколку ако е „надвор“ од нив. На овој начин таа ќе ја зајакне својата преговарачка позиција и борбата за својот национален идентитет.²⁸ Друго објаснување може да биде дека „македонскиот идентитет“, кој долго време е напаѓан и оспоруван, станал „имун“ или, пак, „помалку чувствителен“ на овие предизвици, така што овој хендикеп може да биде и негова предност во ерата кога се создаваат нови идентитети од страна на супернационалните институции.

Може да заклучиме дека глобализацијата носи големи промени, нови закани, но и нови можности за националните држави. Одговорот на државите на овие процеси може да биде целосно или делумно отворање на сите безбедносни сектори, но во ниеден случај изолација од процесите, затоа што тоа по дефиниција негативно влијае на сите сектори во сферата на националната безбедност на државата. Оттука, системот треба делумно или целосно да се отвора во зависност од процените дали тоа ќе влијае позитивно или негативно врз националните интереси, суверенитетот и идентитетот на државата, како и подготвеноста на елементите во системот да се соочат со новите предизвици.

²⁷ Merje Kuss, „European Integration in Identity Narratives in Estonia: A Quest for Security“, *Journal for Peace Research*, vol.39, no.1, 2002, pp.91-108.

²⁸ Slavevski Stojan, „The Societal Security Dilemma: The Case of the Republic of Macedonia“, *Macedonian Affairs*, Vol.IV, No.9, March 2003, pp.5-28.

Македонија во периодот од стекнувањето на својата независност се вклучуваше во овие глобализациски и интеграциски процеси повеќе или помалку успешно. За да се поправи оваа слика, потребна е поголема конкуренција меѓу науката и политиката. Затоа што науката може да ги предвиди процесите и да направи процена како глобализациските процеси ќе влијаат врз националната безбедност на државата, а политиката е таа која донесува одлуки и имплементира решенија. Впечаток е дека досега оваа врска не функционираше баш најдобро.

Во однос на стратегиските документи со кои се дефинира безбедносната политика на Република Македонија, можеме да констатираме дека *не е регулирано прашањето за телото кое е задолжено да ја подготвува и да ја ажурира Националната концепција за безбедност и одбрана*. Во постоечкиот документ, кој е донесен во 2003 година и оттогаш не е ажуриран, иако се случија промени во стратегиското опкружување (прогласување на Косово за независна држава, блокиран е приемот на РМ во НАТО итн...), а во согласност со одредбите и ставовите на концепцијата кои се однесуваат на одбраната, Претседателот на Република Македонија требаше да ја иновира постојаната *Стратегија за одбрана* на Република Македонија. И покрај бројните укажувања од страна на претставници на НАТО и промените во безбедносното опкружување кои настанаа по недобивање на покана за членство во Алијансата на Самитот во Букурешт во април во 2008 година државните органи сè уште покажуваат инертност по ова прашање.

Од изложеното се гледа дека во постапката за донесување на стратегијата за одбрана се вклучени Министерството за одбрана, кое ја подготвува стратегијата, Владата, која дава мислење за стратегијата, и Претседателот, кој ја донесува стратегијата за одбрана. Постапката е тристепенена и може да се каже дека во однос на овој документ

постои и вертикална и хоризонтална поврзаност меѓу носителите на националната безбедност. Ова е добар пример како еден стратешки документ од големо значење за одбраната треба да ги поврзе и да ги вклучи во постапката за негово донесување носителите на безбедносната политика. Слична постапка треба да се пропише и за посебните стратегии за дипломатската, политичката и економската сфера. Во таа постапка треба да се вклучат што повеќе носители на националната безбедност и, секако, основните чинители и надлежни структури. Ако додадеме дека државата и општеството се динамични категории, исто како и политичко-безбедносните состојби, особено во нашето опкружување, тогаш може да констатираме дека и посебните стратегии треба да доживуваат промени, или нови изданија, како што се менуваат условите и состојбите внатре и надвор од државата. Бројни се примерите на државите кои донесуваат вакви документи или ги освежуваат на секои три до пет години.

Концептот на националната безбедност на Република Македонија се потпира врз историскиот континуитет од периодот на осамостојувањето и промовирањето на нејзиниот меѓународно-правен субјективитет, сè до најновите политички и стратешки ангажмани во рамките на меѓународните организации и на поширок меѓународен план.

Во однос на националната концепција за безбедност и одбрана, барем според законските решенија, не е пронајдена постапка или начин за нејзино дејствување. Носителите на безбедносната политика мора да пропишат законска процедура за нејзино донесување. Доколку се почитува сегашното решение, нејзиното еднострано донесување од страна на Собранието (или, пак, некој сличен документ од страна на Претседателот на Републиката), тогаш многу од носителите на безбедносната политика се исклучени од каква било соработка во врска со еден таков документ.

Истовремено, Република Македонија како мултиетничко и мултикултурно општество мора да има ваков стратегиски документ заради создавање услови за мирна кохабитација и социјална кохезија, како предуслов за градење и донесување одлуки поврзани со заедничките вредности и интереси на сите граѓани и социјални групи и заедници во државата. За да се изгради национална безбедносна стратегија, потребно е да постои стабилно општество (дефиниран социолошки супстрат) и стабилен политички систем (дефинирана политичко-правна рамка) во кој се одвива општествената интеракција или обратно. Еден од најсериозни предизвици на секое мултиетничко општество е вклучување на различните етнички групи во глобалните текови на политичкиот, економскиот и на културниот живот. Ниту едно општество не може долго да трае без одреден степен на социјална кохезија и чувство на заедничко припаѓање. Ова го покренува прашањето за тоа на кој начин општеството ќе ги интегрира своите различни етнички компоненти и ќе го организира колективниот живот за да ги задоволи нивните легитимни аспирации, без да го загуби своето единство и континуитет. Токму социјалната интеграција е еден од основните предуслови на националната безбедност и таа треба да биде третирана како категорија не само во стратегиските документи за безбедност туку и во сите стратегии на државата во политичката и социјалната сфера. Во однос на постапката и процедурата на донесување важни стратегиски одлуки и документи, ќе мора да се посвети внимание и да се овозможи поголемо учество на други интересни групи во општеството, како дел од цивилното општество, и на сите оние што имаат знаење и професионален интерес во врска со националната безбедност.²⁹

²⁹ Лазаревски П. Атанасов П „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија“, Скопје 2002.

7. НИВОА И НАЧИН НА КРЕИРАЊЕ ПОЛИТИКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Развојот на безбедносниот систем на Република Македонија зависи од добро обликувана безбедносна политика. Јасното формулирање на безбедносната политика особено во делот на определување на целите и приоритетите е многу одговорна и сложена работа. Тоа првенствено е резултат на спецификите на Република Македонија, но и на нагласената комплексност во специфичните сфери на општественото живеење. Во таа насока треба да се потенцира дека Република Македонија треба да се фокусира на утврдување на сопствената безбедносна политика преку која ќе се овозможи создавање основна концепциска и стратегиска рамка на стратегиските документи и особено мора да се води сметка и на определувањето кои ќе бидат клучните политичко-методолошко оперативни инструменти кои треба да обезбедат заштита на виталните вредности во државата, односно ќе претставуваат релевантна карактеристика за остварување на националните цели и интереси на Република Македонија. Во конципирањето на јасно разработена и добро формулирана безбедносна политика влијаат, како што претходно е нагласено, повеќе фактори. Двојна провокација за секоја држава, вклучително и Република Македонија, е имање вистински и корисни сознанија за сите безбедносни проблеми како релевантни податоци за можните закани и нивното влијание врз безбедноста, како и постоење на адекватен безбедносен ефикасен систем кој може да одговори на конкретните опасности.³⁰ Спроведувањето на безбедносната политика вклучува многу државни ресори, агенции и сектори, како и политички документи. Затоа е битно Република Македонија да подготви сеопфатна безбедносна стратегија во

³⁰ Бакрески О. „Координација на безбедносниот систем - принципи и предизвици“, Скопје 2013.

која ќе се вклучат сите битни актери и ќе се земат предвид сите аспекти на безбедноста. Само ваквиот приод ќе ѝ даде на државата можност да се справи со сите безбедносни предизвици на еден интегрален и сеопфатен начин.

При синтеза на носителите на безбедносната политика и нивните главни документи и нивоата на донесување одлуки, може да заклучиме дека генерално постојат три нивоа на функционирање (остварување на безбедносниот систем на Република Македонија и политиката):

- » Политичко безбедносно ниво преку донесување закони и стратегиски документи и одлуки;
- » Одбранено-безбедносно ниво со кои се донесува план за одбрана, документи за употреба на Армијата и полицијата, и
- » Организациско-институционално ниво во кое се Претседателот, Владата и надлежните министерства.

Оттука носители на безбедносната политика на Република Македонија се: Собранието, Претседателот на Републиката, Советот за безбедност, Владата, Министерството за одбрана и Генералштабот, Министерството за внатрешни работи, ЦУК, другите органи на управата и Агенцијата за разузнавање.

Собранието на Република Македонија како претставнички орган на граѓаните и носител на законодавната власт на Републиката усвојува закони на неговите седници, донесува национална концепција за безбедност и одбрана на Републиката, донесува заклучоци и резолуции во врска со остварувањето на безбедноста и нејзината политика, планови за развој и реформи, опременост и борбена готовност на Армијата.

Во денешните демократии, одлуките и политиките меѓу нив и за безбедноста не се донесуваат директно од граѓа-

ните, туку од нивните избрани претставници. Тие ја практикуваат нивната законодавна власт во рамките на репрезентативните институции како што е Парламентот. Значи, Парламентот е политичка институција, репрезентативен инструмент каде во принцип се практикуваат законодавните операции и контролата на Владата (парламентарна контрола). Метаморфозата на Парламентот од репрезентативен инструмент, единствено задолжен за законодавната работа, во модерна, комплексна политичка и организациона демократска институција е резултат на нараснатите потреби.³¹

Една од основните причини поради која на Парламентот (Собранието) треба да му се придава толкаво значење во креирањето на безбедносната политика се должи на фактот што станува збор за единствената институција во рамките на поделбата на власта на која може да ѝ се довери донесување најважни политички одлуки, а која тоа ќе го стори преку отворена, јавна и рационална дискусија, смета Оливер Бакрески. Тоа значи дека секој предлог треба добро да се анализира и да се поддржат само оние предлози за безбедносната политика што се во интерес на државата, односно што се согласуваат со националниот интерес, наместо некој елитен или фракционен интерес.

Основна функција на Собранието е да ги донесува законите и другите одлуки и политики кои се утврдени со Уставот на Република Македонија. Покрај тоа, Собранието ја изразува општата политичка волја на државата преку посебни акти, како што се: концепции, стратегии, декларации, резолуции, препораки и заклучоци.

Политичко контролната функција во основа значи вршење политичка контрола и надзор над Владата и над дру-

³¹ Бакрески О. „Координација на безбедносната заедница во Република Македонија“, Скопје, 2005.

гите носители на јавните функции што се одговорни пред Собранието за подготовка и реализација на безбедносната политика. Контролната функција е најглавна во доменот на Собранието и таа се остварува низ расправа на Собранието преку комисиите (во делот на одбраната и безбедноста првенствено преку Комисијата за одбрана и безбедност) и преку Анкетните комисии по одредени прашања кои имаат исклучителни надлежности во остварувањето на безбедноста и нејзината политика. Може да се констатира дека во Република Македонија извршната власт и нејзините органи имаат поголем авторитет и моќ отколку комисиите и самиот Парламент. Во основа се очекува со развојот на демократијата во нашата држава да јакне и улогата на комисиите како фундаментална задача на Парламентот во кој ќе се отворат дебати за дефинираните цели и задачи на безбедносната политика и нивна реализација.

Во однос на безбедноста, Парламентот донесува одредени декларации, како одобрување на нормативни и политички документи што претставуваат јасна визија за безбедноста (безбедносното опкружување, безбедносниот сектор, менаџментот и контролата). Овие документи мора да се јавни, широко дискутирани и да се постигне јавна поддршка. Релевантните одлуки, безбедносните политики и јавната поддршка може да бидат засновани само на мултиваријантна анализа на можните алтернативи. Постои основна потреба Собранието перманентно да се грижи за максимална подготвеност на Републиката за безбедноста во сите области и за обезбедување организација на најголемиот дел од човечкиот и од материјалниот потенцијал за имплементација на безбедносната политика. Оваа задача Собранието ја остварува со донесување на Националната концепција за безбедност и одбрана. Собранието донесува заклучоци и резолуции во врска со остварувањето на системот за безбедност и одбраната, прави планови за раз-

вој на одбраната, опременоста и борбената готовност на АРМ. Подобрувањето на местото и улогата на Собранието во безбедноста, покрај неговите уставни и законски надлежности, треба да е насочено кон поактивно учество во конципирањето на безбедносната политика, донесувањето на буџетот за одбрана балансиран со другите потреби на државата, што е особено важно за да имаме успешна безбедносна политика, како и перманентно информирање за состојбата и за тенденциите за развој на безбедноста.

Парламентарните комисии се најмоќните организации на работа во Парламентот на Република Македонија. Имајќи ја предвид комплексноста на безбедносниот сектор, развиената структура на комисиите е неопходна ако Парламентот сака да има вистинско влијание врз Владата. Комисијата е важна, затоа што овозможува директна комуникација меѓу парламентарците од различни политички партии при создавањето и имплементацијата на безбедносната политика. Комисиите се можност, но и еден од начините за поширока расправа каде што постојат предуслови за конструктивни дискусии и можност за поголема легитимност во расправата на одделни прашања, затоа што во основа тука ќе се преплетат односите меѓу партиите кои се партиципенти во Парламентот. Координацијата на политичкото ниво за овој сегмент е особено важна и во основа треба да се релативизира преку меѓупартискиот консензус.

Високополитизираните влади во Република Македонија се обидуваат да ги избегнат комисиите, бидејќи тие не сакаат да доверат политички чувствителни безбедносни прашања да се решаваат во други тела. Во такви ситуации владите претендираат кон формирање неформални *ad hoc* комисии, во кои најчесто се водат разговори со директни преговори, додека решенијата се резултат на моментални спогодби и тие се приспособени кон потребите на Владата.

Собранието на Република Македонија заради подготвување и разгледување на предлози на закони и на други акти; следење на извршувањето на актите на Собранието, како и проучување и претресување на други прашања од своја надлежност, образува постојни и повремени работни тела – комисии. Во Собранието има повеќе комисии задолжени да расправаат за определени области. Прашањата кои произлегуваат од безбедносната политика ѝ се доверени на Комисијата за одбрана и безбедност. Оваа Комисија учествува во подготовките на сите законски акти од областа на безбедноста и одбраната, разгледување на безбедносната политика и врши надзор врз остварувањето на законитоста и на уставните одредби за безбедноста и одбраната, како и на одредбите на Законот за одбрана и за внатрешни работи. Во таа смисла, функционирањето на Комисијата за одбрана и безбедност (претходно Комисија за внатрешна политика и одбрана) која ја покрива сферата на одбраната и безбедноста на државата и нејзините легални димензии, е исклучително значајно.

Особено повеќе надлежности треба да му се дадат на Парламентарниот институт при Собранието на Република Македонија, кој може да даде свој придонес кон собирање на компаративни искуства од безбедносната политика на други земји што ќе помогне кон поуспешно креирање на безбедносната политика на Република Македонија врз основа на научени лекции на земји од соседството или членки на НАТО и ЕУ.

Претседателот како претставник на Републиката и врховен командант на вооружените сили на Македонија донесува Стратегија за одбрана на Републиката, донесува правила, одлуки, наредби, укажи што се однесуваат на вооружени активности, обуката, внатрешните односи на АРМ, донесува план за одбрана на Републиката, понатаму

потпишува акти за употреба на Армијата и наредува нејзина употреба во, односно надвор од територијата на Република Македонија, пропишува организација и формација на Армијата итн.

Република Македонија има парламентарен систем со Влада која е јасно одговорна пред Парламентот, но, исто така, и многу јасна и важна улога на Претседателот за сите прашања поврзани со националната безбедност и нејзината политика. Апсолутно е јасно дека таквата поделба на надлежности и одговорности може да дејствува само ако најзначајните државни институции работат напорно во правец на заемна соработка и координација. Секоја безбедносна структурна реформа е неможна без координирани усилби на сите горенаведени институции. Без обезбедување на потребната координација се јавува двојство околу креирањето на безбедносната политика.

Советот за безбедност има советодавна улога и предлозите што ги донесува немаат обврзувачки карактер за државните органи. Така што може да се констатира дека тука не станува збор за институционална рамка за креирање на безбедносна политика. Во својата книга „Координација на безбедносната заедница во Република Македонија“, професор Оливер Бакрески констатира дека Советот е најмалку дефиниран, односно регулиран и најмалку се познати неговата позиција, задачи и улога и таа позиција се провлекува долги години. Во однос на неговата работа, посочува одредени проблеми групирани околу следните искази: симболично известување од неговите седници, непостоење стандарден систем на функционирање, непостоење стандарден систем за донесување одлуки, непостоење стандардни процедури каде би важеле неговите одлуки, препораките со кои се излегува се премногу општи, не се доволно квалитетни и постои премногу политичко тактизирање.

Ова тело е воведено со намера да претставува конкретен облик на соработка и да ја остварува потребната координација и комуникација помеѓу клучните политички фактори во областа на безбедноста, надвор од односите што се воспоставуваат меѓу институциите чии претставници се тие. Но, сепак, тоа нема некоја цврста, координирачка, а особено наредбодавачка и обврзна улога во однос на прашањата што ги разгледува во делот на имплементацијата на безбедносната политика, безбедносната состојба, бидејќи дава само мислење и предлози, а тоа само по себе не носи акција, ниту, пак, некаде е регулирано дека неговите предлози и препораки се обврзни за другите гранки на власта и се вградуваат и дополнуваат во безбедносната политика.

Иако навидум Советот се појавува во улога на советодавен орган, со оглед на неговиот состав и прашањата по кои расправа и гради ставови, мислења и донесува заклучоци, несомнено е дека се работи за исклучително значаен орган од кој зависи креирањето на политиката за безбедноста на земјата, за изградбата и за функционирањето на системот за безбедност, како и за вкупните односи во оваа сфера. За таа цел, поради неговото значење при изборот на личности како надворешни членови, пожелно е Претседателот на Републиката во составот на Советот за безбедност да вклучи експерти од наведените области кои со својата потврдена експертиза ќе дадат максимален придонес за потребите на државата во креирањето на безбедносната политика и др. Со новото решение при именување тројца членови од страна на Претседателот се има впечаток дека Советот за безбедност стана место за пазарење меѓу политичките партии наместо да се зајакне експертската компонента.

Советот за безбедност, кој е под ингеренции на Претседателот, може да претставува и своевиден форум во областа на политичките консултации на прашањата за без-

бедносната политика, но е без директна институционална моќ да промени одредена ситуација, а најмалку има оперативна моќ. Една од можните варијанти е да има поголема политичка моќ, а со тоа и моќ на утврдување на безбедносната политика. Оттука во нов посебен закон за интегрална безбедност би требало ако се зајакнуваат ингеренциите на Советот да се утврди појасно неговата улога, односите со другите органи задолжени за спроведување за безбедносната политика. Ова решение може да биде содржано во работата на Советот за безбедност, но под услов да се донесе посебен сеопфатен закон и да се зајакне неговата улога особено во мирновременски услови. Ако му се дадат законски овластувања, неговата дејност треба да биде подготовка и поткрепа на круцијалните политички и оперативни одлуки за безбедноста на Претседателот на државата и Владата. Советот со таа моќ ако би ја имал би ги советувал Претседателот и Владата при донесување на безбедносната политика. Досега се одбегнува да се зајакне улогата на Советот затоа што кај политичките субјекти постои мислење дека со таквото тело ќе се создаде еден центар на моќ кој може да ја загрози позицијата на другите органи или на политичките субјекти во Владата кон Претседателот и обратно. Ова, секако, не треба да биде причина да се обегнува да се регулира појасно местото и улогата на Советот за безбедност. Но, за тоа треба да има законски овластувања и треба да претставува дел на извршната власт, но кај нас имајќи предвид дека главниот збор според законските надлежности го има Владата, помалку е веројатно да се постигне политички консензус за зајакнување на надлежностите на Советот за безбедност во креирањето и следењето на имплементацијата на безбедносната политика.

Основни креатори и носители на безбедносната политика на Република Македонија се и Владата, соодветните министерства, при што нивното место и улога се определ-

ни во Уставот и законите во кои се дефинирани начинот на раководење и управување во областа на безбедноста.

Политиката е уметност за наведување на приоритетите, уметност за правење разлика помеѓу концептуални и идеолошки важни и практични одлуки. Во оваа смисла политиката е „одлучувачки и промислен аспект на владите во акција“, т.е. можност на владата да спроведува одредена безбедносна политика. Владата како политички авторитет е креатор на стратегијата и на улогата на структурите кои ја потпомагаат владата да ја операционализира безбедносната политика која е дел од владината, односно од државната политика.

Како во секоја држава, и Владата на Република Македонија е оптоварена со насочување на националните афери, надгледување на спроведувањето на политиката, вклучително и безбедносната политика, мобилизација на формите за поддршка за постигнување на политичките цели и обезбедување координација за кризно раководење со државата.

Владата е креатор на безбедносната политика и извршување на законите и на другите прописи на Собранието и е одговорна за нивното извршување. Со тоа може да се каже дека Владата ја има егзекутивната власт. Егзекутивната власт ги опфаќа извршните функции на државната власт, односно функциите на државата сврзани со извршувањето на законите.

Владата на Република Македонија е орган кој работи од својата надлежност ги извршува самостојно, во рамките на Уставот, на законите и на ратификуваните меѓународни договори во согласност со утврдената политика, а врз основа на принципите на транспарентност, ефикасност и заштита на човековите слободи и права.

Политичката функција на Владата на Република Македонија се изразува низ активностите на Владата во формулирањето на безбедносната политика на државата, како и во разни области на општествениот живот. Не се ретки случаите од парламентарната практика кога пратениците, односно парламентарното мнозинство е ставено во ситуација само формално да ги изгласува најважните политички одлуки за безбедноста, чии вистински инспиратори и креатори се членовите на Владата.

Во областа на безбедноста, Владата раководи со клучните ресори со кои се остварува безбедноста, па според тоа се создадени и елементарните предуслови за практикување на нејзината извршна власт во овој сегмент. Со тоа, таа станува многу значаен и неодминлив фактор во формулирањето на безбедносната политика и други документи од областа на безбедноста. Владата ја има примарната одговорност за националната безбедност и безбедносниот систем, така што јасниот систем за донесување одлуки на ова колективно и индивидуално ниво е клучно. Кога ќе се постигне политичка одлука, има потреба од сериозна подготовка од страна на администрацијата за добри алтернативи и имплементација.

За структурата на Владата значајни се три проблеми: проблемот на стабилност и трајност на власта; проблемот на основните составни елементи на власта; и проблемот кој се однесува на интеракциите меѓу елементите кои ја практикуваат власта.

Доволен доказ за демократијата е да постои одговорна, отворена и транспарентна влада. Тоа подразбира дека прашањата кои се во интерес на државата, вклучувајќи ги и оние од безбедноста, треба да бидат водени и решавани без голема тајност во Парламентот, а со тоа и граѓаните треба да бидат информирани за главните насоки и приоритети.

тети на владата. Транспарентноста треба да биде понагласена на полето на националната безбедност. Секако дека министрите за внатрешни работи и одбрана и оние што ја предводат војската се амбивалентни кон тоа, потпирајќи се на напишаното правило и сметајќи ја безбедноста и одбраната како премногу чувствителни за да бидат отворени за сите прашања кои ќе бидат во фокусот на интересот на сите граѓани. Се разбира дека има одредени податоци кои поради специфичноста треба да бидат заштитени и недостапни како информации, но сосема може да биде непрактично и да постојат практични ограничувања за поголемиот број од информациите кои се наоѓаат во институциите кои се задолжени да ја остваруваат политиката за безбедност на државата.

Во основа поголемата транспарентност во безбедноста има и своја позитивна придобивка, затоа што се создава и можност за одредена критика без разлика дали е тоа позитивна или негативна, со што се создава простор да се интервенира за да се подобри определена состојба. Во интерес на безбедносните институции е да има информативна покриеност на безбедносните прашања во медиумите.

Во однос на безбедноста, извршната власт, покрај надлежностите кои се утврдени со Уставот и законите, треба да посвети внимание на доизградување на инструментите за спроведување на безбедносната политика, поддршка на правилно наменско трошење на буџетот за безбедноста и доизградување на инструментите и процедурите за остварување на раководењето и командувањето со безбедноста; реструктурирање, димензионирање, опремување, професионализација на Армијата, во согласност со човековите ресурси и економските можности итн.

Политичката координација е дефинирана како хармонија од одлуки/активности кои ќе овозможат легитимитет на Владата. Политичката координација се користи за раз-

вој на еден посебен вид врска помеѓу различни политички програми и безбедносната политика. Овој тип на координација мора да обезбеди сите учесници кои ја имплементираат безбедносната политиката да ги усогласат своите активности и ресурси за да ја постигнат крајната цел на оваа политика – ова е хоризонталната димензија на координацијата. Во вертикалната димензија изложувањето на сопственоста на политиката може да ја спречи координираната имплементација, особено на ниво на улична бирократија. Координацијата значи дека интересот на различни социјални сегменти мора да биде избалансиран во владините одлуки, за да не се предизвикуваат социјални тензии. Владините одлуки би промовирале политички конфликти, бидејќи тие можат да промовираат интереси на една заедница, на штета на друга.

Оперативната одговорност на Владата има потреба од легитимен систем на координираност помеѓу владиниот кабинет, претседателскиот кабинет и посебните министерства, како и помеѓу министерствата и разните државни агенции во делот на безбедносната политика. Ваквата поврзаност овозможува проблемите што се појавуваат во кој и да е дел од власта да бидат заедничка сопственост и заедничка одговорност. Така, комплексноста на организационата територија се поедноставува, бидејќи внатрешната регулатива е така дизајнирана да ги ублажи последиците од евентуалните проблеми или потполно да ги анулира.

Значи, оттука друга варијанта која е прифатлива за Република Македонија во делот на координација на безбедносниот систем во подготовка и имплементација на безбедносната политика и проценка на ризиците и заканите по земјата е во извршната власт да се назначи координатор, улога која може да му се довери на потпретседателот на Владата за политички систем и тој би бил во улога на главен носител на креирањето на безбедносната политика и работата на безбедносниот систем на Република Македонија.

Владата на Република Македонија би требало да го стави акцентот на координирана имплементација на безбедносната политика преку формирање интерминистерско тело за координација на чело со вицепремиерот за политички систем. Ова тело би требало да се фокусира на деталзирање и на воспоставување систем на креирање и имплементација на безбедносната политика и би се нарекол Комитет за безбедност и безбедносна политика.

Значи, телото само по себе се задржува како унифициран субјект во фокусирањето на стратемиските политички одлуки. Еден од индикаторите на ова политичко единство е улогата на генералните политички дискусии во извршната власт. Во случај на коалициона влада, на пример, неговиот кредибилитет ќе значи интервенција во безбедносната политика и тоа може да се најде во улога на посредник помеѓу раздвоената владина коалиција. Во овој случај координацијата најчесто се раководи по принципот на задолжителна одговорност, во кој сите владини министри се задолжени да ја поддржуваат одлуката која е донесена. Тука, терминот извршна власт се користи за да демонстрира дека постои фрагментарност и координација во центарот на власта.

Владата, меѓу другото, има обврска да обезбеди мир и просперитет во државата. Со тоа ја има примарната одговорност за националната координација на безбедносната политика, така што јасниот систем за донесување одлуки на ова колективно и индивидуално ниво е клучно. Кога ќе се постигне политичка одлука се јавува потреба од сериозна подготовка од страна на администрацијата за добри алтернативи и имплементација.

За да се оствари оваа варијанта, потребно е во рамките на Владата да се воспостави најнапред добра функционална меѓуагенциска соработка и останатите надлежни министерства да имаат воспоставена структура и процедура на донесување одлуки. Постојните структури обично се

изградени околу највисокото ниво на извршната власт, но им недостасуваат слоеви на координација и подготовка на безбедносната политика.

Креирањето на политики на национално ниво во областа на безбедноста се остварува воедно и преку Генералниот секретаријат на Владата, односно Центарот за управување со кризи.

Друго ниво на координација се врши преку институционалните решенија содржани во Законот за управување со кризи, односно преку Центарот за управување со кризи (ЦУК). Законот содржи посебно поглавје за комуникација, координација и соработка за сите учесници во системот на управување со кризи. Системот за управување со кризи вклучува три органи на управување и координација и тоа: Управувачки комитет, Група на процена и Центар за управување со кризи. Според поставеноста во системот, на Управувачкиот комитет му се доверени координацијата и управувањето со кризи, додека Групата на процена врши постојано проценување на ризиците и на опасностите по безбедноста на Републиката и предлага мерки и активности за нивна превенција, рано предупредување и справување со кризна состојба. Центарот за управување со кризи е формиран како самостоен орган на државна управа по положба и функција на дирекција, со својство на правно лице. Центарот е надлежен за обезбедување континуитет во меѓуресорската и меѓународната соработка, консултации и координација во управувањето со кризи; изработување и ажурирање на единствена процена на ризиците и опасностите по безбедноста на Републиката; предлагање мерки и активности за разрешување кризна состојба и вршење други работи утврдени со закон. Воедно, Центарот е носител на вкупната поддршка (стручна, организациска, административна и друга) на Управувачкиот комитет и Групата за процена. Во рамките на ЦУК

заради информирање, следење на состојбата, размена на податоци и информации и давање предлози за управување со кризна состојба и изработка на процена се формирани повеќе регионални центри за управување со кризи.

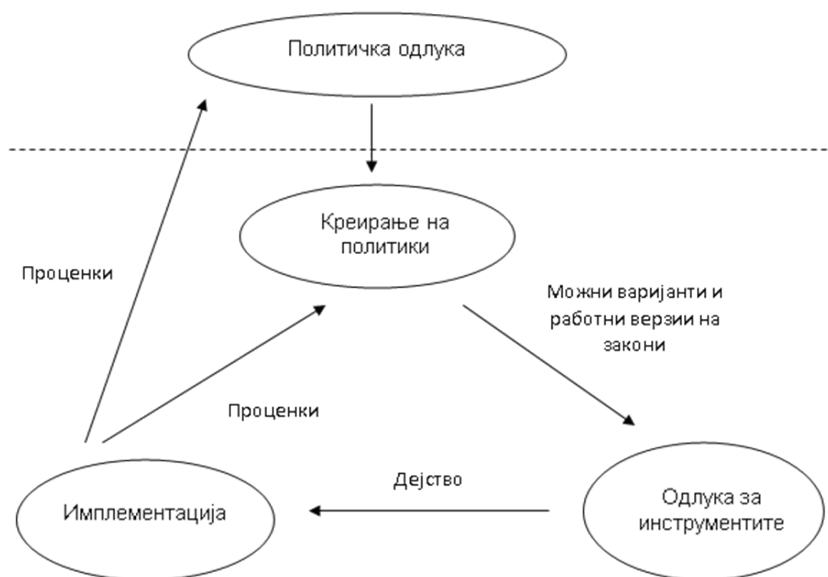
Третото, помалку можно решение може да биде Центарот за управување со кризи и Управувачкиот комитет каде може да се даваат одредени предлози при изработката на безбедносната политика, бидејќи одредени безбедносни проценки ги изработува Центарот за управување со кризи.

Следно ниво на координација се остварува преку Генералниот секретаријат на Владата на Република Македонија. Подетално, начинот на кој Генералниот секретаријат го врши процесот на креирање е објаснет во Методологијата за анализа на политиките и координација, донесена од страна на Владата на Република Македонија, на седница во 2006 година. Меѓутоа, треба да се има предвид дека со закон е утврдена обврската различните органи на државната управа меѓусебно да соработуваат, да се договараат и да информираат за сите прашања од своите ресори за кои имаат меѓусебни допирни точки. Таквата соработка има различни форми, како, на пример: размена на податоци, информации и искуства, организирани состаноци, советувања и стручни консултации, формирање заеднички стручни комисии и работни тела заради утврдување заеднички ставови по прашања од заеднички интерес. Во случај на колизија или во случај на судир на надлежностите, како арбитер се јавува Владата која ги утврдува насоките за разрешување на спорното прашање.

Во овој контекст посебно карактеристично и чувствително е прашањето за координацијата на разузнавачко-безбедносната заедница (Агенцијата за разузнавање, Военото разузнавање при Министерството за одбрана и Управата за безбедност и контраразузнавање при Минис-

терството за внатрешни работи), каде што постои функционална зависност и поврзаност.

Правната рамка преку која се регулира системот за планирање и креирање на политиките ја сочинуваат Законот за Владата на Република Македонија и Деловникот за работа на Владата на Република Македонија, во кој се поставени основите за процесите на стратешкото планирање и на анализа на политиките и координација.

Слика бр. 2 Поедноставен приказ на процесот на донесување на политики

Генералниот секретаријат на Владата на Република Македонија во рамките на НОРМАК проектот (Норвешка поддршка на Република Македонија на полето на европска интеграција и реформа на јавната администрација) во јануари 2007 година публикуваше Прирачник за креирање политики, кој претставува корисен водич за државните службеници како да постапуваат во одделните фази во процесот на креирање политики, во согласност со пози-

тивните искуства од земјите-членки на Европската Унија, постојните прописи и практика во Република Македонија.

Република Македонија прави сериозни напори за реформирање на системот за планирање и подготвување на политиките, преку донесување на новиот Деловник на Собранието на Република Македонија, воведување на механизмот на проценка на влијанието на регулативата, како и јакнење на функциите на планирање и координација во Генералниот секретаријат на Владата. Утврдувањето јасни цели на политиката, преку анализа на состојбите и консултации со заинтересираните страни е од исклучително значење за донесување квалитетни и кохерентни одлуки на Владата, но истовремено и претпоставка за европска интеграција на државата. Процесот на креирање политики е процес во кој се донесува одлука за тоа што треба да се постигне со политиката, што треба да се направи за да се постигне, како тоа да се направи на ефикасен и економичен начин, кој треба да го направи итн. Политиките се подготвуваат во рамките на системот за креирање политики и скоро секогаш се вградуваат во законски акти. Едноставно кажано, политиката е содржината или суштината, а предлогот на законскиот акт е пренесување на суштината во нормативен јазик или форма. Потребата за донесување нови политики или измени на постоечките политики може да потекнува од разни извори. Формално, во согласност со Уставот на Република Македонија (член 71), право да предлага донесување закон има секој пратеник во Собранието, Владата на Република Македонија и најмалку 10.000 избирачи.

Во Методологијата за анализа на политиките и координација, терминот политика е дефиниран како „процес за преземање или непреземање активности од страна на Владата за да се реши одреден проблем или низа меѓусебно поврзани проблеми, како и начин за утврдување насоки за остварување на утврдените цели“. Терминот политика

може, исто така, да се дефинира како „утврдена активност на Владата која на некој начин го менува или влијае врз промените во општеството или економијата надвор од владата. Тоа подразбира, покрај другото, оданочување, регулирање, трошоци, информирање, изјави, законски одредби и законски ограничувања“.

Методологијата за анализа на политиките и координација, при креирањето на политики побарува да се применуваат и да се почитуваат следните начела: Усогласеност на политиките и актите со стратешките приоритети на Владата; Фискална остварливост на политиките и актите; Усогласеност на политиките и актите со законодавството на Европската Унија; Заснованост на политиките и актите на претходно извршена анализа; Транспарентност при подготвувањето на политиките и актите; Планско спроведување на политиките и актите.

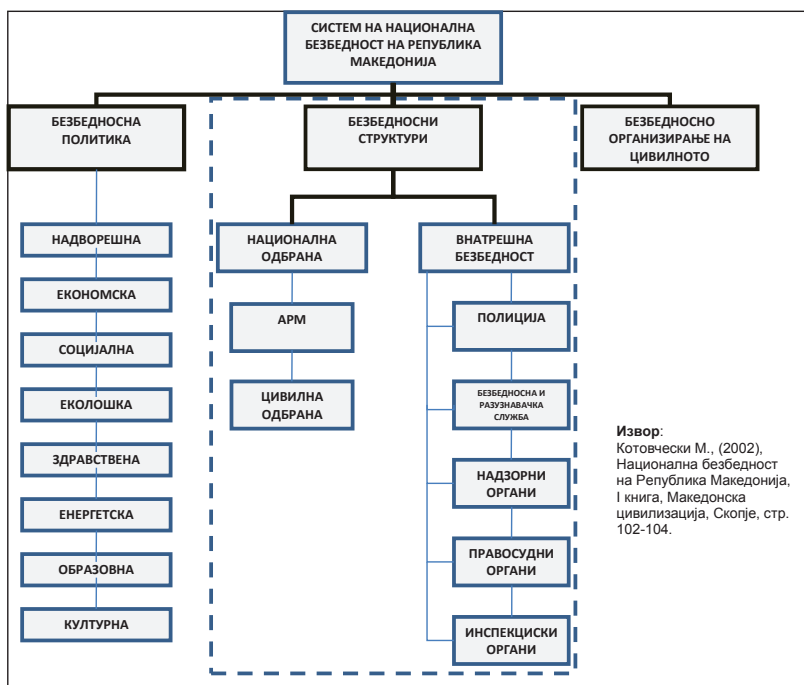
За исполнување на стратешките одбранбени мисии, одбранбената политика е насочена кон: развивање способности за одбрана на земјата; унапредување на механизмите на демократската и цивилната контрола врз АРМ и нејзината употреба во функција на целите на надворешната политика; развој на капацитетите на МО за ефикасно управување со одбранбените ресурси и процеси; доизградба, развој и одржување на воените способности на АРМ; интеграција во политичката, во одбранбената и во воената структура на НАТО; вклучување и придонес во Европската безбедносна и одбранбена политика; континуиран придонес во меѓународните операции за поддршка на мирот и безбедноста.

Под инструменти се подразбираат сите нормативно-правни, организациски, процедурални, човечки и други ресурси, како и други можности и способности кои им стојат на располагање на носителите и учесниците во оствару-

вањето на безбедносната политика, исто така, и односите, комуникацијата и соработката со сите владини и невладини, домашни и меѓународни организации, органи, тела, асоцијации и други форми на дејствување и соработка.

Важни инструменти се и сите други процеси и обврски кои произлегуваат од членството во ПЗМ, а посебно ПАРП-процесот за планирање и преглед, Индивидуалната програма за партнерство (ИПП), учеството во вежбовни и други активности, како и во хуманитарни и мисии за зачувување на мирот на НАТО или предводени од НАТО.

8. СПРОВЕДУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Слика бр. 3 Систем на национална безбедност според М. Котовчески

Системот на националната безбедност ја утврдува и ја дефинира структурата и надлежните субјекти кои во рамките на законски утврдените надлежности преземаат мерки и активности заради спротивставување на заканите и опасностите по безбедноста на Република Македонија, а во исто време воспоставува механизми за соработка и координација на сите надлежни субјекти во правец на ефикасно функционирање на системот. Концепцијата за национална безбедност и одбрана ја надополнува нормативно-правната празнина и ги доуредува најзначајните елементи на националниот систем за безбедност.

Системот на безбедноста на Република Македонија се состои од следните основни елементи кои ја спроведуваат политиката за национална безбедност:

1. Безбедносна политика;
2. Безбедносни структури (Национална одбрана и Внатрешна безбедност); и
3. Безбедносно организирање на цивилното општество.

Безбедносната политика, според Митко Котовчевски, е уредена, пред сè, со уредување на надлежностите на поединечните институции, пред сè, министерствата и владините агенции. Во фокусот на националниот систем за безбедност, всушност, се безбедносните структури, внатрешната безбедност и националната безбедност.

Субјекти на системот на националната безбедност вклучени во спроведувањето на безбедносната политика се: Претседателот на Република Македонија; Собранието на Република Македонија; Владата на Република Македонија; Министерството за внатрешни работи (и Системот на интегрирано гранично управување); Министерството за одбрана; Министерството за надворешни работи; Министерство за финансии; Агенцијата за разузнавање на Република Македонија; Советот за безбедност на Република Македонија;

Дирекцијата за класифицирани информации; Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување.

Секој од субјектите на системот за национална безбедност дејствува самостојно во рамките на своите надлежности пропишани со Уставот и законите. Заради единствен и координиран настап и преземање мерки и активности за заштита на безбедноста на државата и нејзините највисоки цели и интереси, воспоставена е тесна соработка и координација помеѓу разузнавачките и контраразузнавачките служби и агенции преку постојани работни средби, размена на податоци и информации и изготвување заеднички материјали кои се доставуваат до субјектите кои ја креираат и ја остваруваат безбедносната политика на Република Македонија.

За извршување на широкиот спектар на активности, како и за успешно, ефикасно и професионално функционирање, Министерството за одбрана треба да се потпира на неколку претпоставки. Првенствено треба јасно да се дефинира сферата на одговорност, продолжување на реформскиот курс, да се воспостават јасни цивилно-војнички односи и да се оформи соодветна експертска формација. Реформите треба да значат приспособување, а основните цели треба да бидат насочени кон поголема цивилна контрола врз вооружените сили и кон целосна имплементација на Стратегискиот одбранбен преглед. Најголем проблем во областа на цивилно-воената соработка лежи во традицијата на организацијата на државната власт и во сè уште неимплементирањето модерен систем за менаџмент на органите на власта. Надминувањето на овој проблем е можно само со меѓусебна соработка меѓу целата заедница и органите на власта и со системска и перманентна едукација на персоналот во органите на власта, како и со медиумска кампања на ниво на цела заедница. Посебен сегмент во цивилно-воената соработка што треба да

се развива е транспарентноста на одбраната и на Армијата во односите со јавноста и со Парламентот. Таа може да се надмине со поактивна улога на парламентарците, на медиумите и на невладиниот сектор. Што се однесува до експертската формација, може да се предочи дека ова прашање има неколку аспекти кои се однесуваат на нормативното регулирање, соодветната пополнетост според актот за систематизација и на подготвеноста на вработените за професионално извршување на задачите. На овие прашања може да се додадат и проблемите кои влијаат врз изградувањето на експертската формација, а произлегуваат од политизацијата.

Улогата на цивилите во структурите на системот на национална одбрана е двократна: во областа на дефинирање на политиката (чисто цивилна одговорност) и имплементација на политиката (заедничка работа со униформирани професионалци за да се обезбеди оптимално мешање на експертиза и да се гарантира ефикасност и транспарентност).

Во определувањето на моделот за тоа со каква експертска формација треба да биде опремена оваа институција со цел ефикасно и професионално да се извршуваат задачите, треба да се имаат предвид повеќе аспекти или индикатори. Најопшт одговор би бил дека е неопходен соодветен баланс на цивилни и на воени експерти, но уште поконкретно, треба да се додаде дека и едните и другите треба да се споредливи со своите знаења и вештини со оние на исти или слични позиции во современите демократии. Анализата покажа дека во процесот на едукација и тренинг досега доминираа воените аспекти оценети како приоритетни за реформите во воената сфера. Наспроти ова, за цивилните експерти, кои се од различен профил, е многу веројатно дека им е потребна соодветна или дополнителна едукација од специфични области на одбраната. Компетенциите на цивилните експерти во ова Минис-

терство се сè посложени, имајќи предвид дека треба да се одговори професионално и ефикасно на реформските процеси во безбедносниот сектор, како и на процесот на интеграција во НАТО. Оттука, цивилните експерти во одбранбената сфера ќе се соочуваат со барања за пошироки и поспецифични компетенции. Тие треба да се подготвени за истражување, анализа, планирање, подготовка на извештаи, советување, координација, соработка и други активности поврзани со процесот на ефикасно реализирање на надлежностите на министерствата и имплементација на целокупната безбедносна политика.

Во таа насока, за успешно и ефикасно креирање на политиката за безбедност и планирање и организирање на целокупната поддршка за функционирање на системот за безбедност во Република Македонија (остварување цивилна и демократска контрола, обезбедување ресурси, персонален менаџмент и друго), неопходно е да се изврши трансформација и приспособување на функциите на Министерството за одбрана во согласност со новите мисии и задачи определени во повеќе документи (Устав на РМ, Закон за одбрана, Националната концепција за безбедност и одбрана, Стратегиски одбранбен преглед, Акционен план за членство и др.).

Недостигот на легитимни цивилни, воени и безбедносни експерти способни за справување со безбедноста во однос на законодавството и пошироката јавност, беше причината зошто постоеја само мал број на безбедносни документи достапни во земјата во тој период. На Министерството за внатрешни работи и Министерството за одбрана особено им е потребен одговорен и способен цивилен персонал за извршување на безбедносно-политички функции и осигурување дека земјата поседува соодветни безбедносни стратегии. Беа направени напори да се надминат потешкотиите и постојните проблеми преку обука на персоналот од цивил-

ни и одбранбени професионалци, кои доведоа до одреден напредок во развивање на одржлива цивилна безбедносна и одбранбена заедница, која ќе биде во можност адекватно да развие и да спроведува безбедносни стратегии. ЕУ и НАТО обезбедија значителна помош во процесот на градење на институциите преку организирање обуки за јавната администрација со цел оспособување за исполнување на обврските внатре во земјата, како и за исполнување на приоритетите за евроатлантската интеграција. Обуките беа дел од речиси сите НАТО и ЕУ програми за помош во Република Македонија и тие, исто така, беа составен дел на други видови на помош, како што беа техничка помош, грантови и набавки. Главните потешкотии во недостигот на обучен кадар беа високата политизација на јавната администрација и честите промени на вработените по промената на Владата. Образованието на луѓето за безбедносните прашања остана значаен предизвик за земјата. Реално не може да се очекува потребно ниво на експертиза во однос на безбедносните прашања, доколку не постојат инвестиции во обука на релевантните експерти.

Во секоја современа држава, Генералштабот претставува основен орган во рамките на Министерството за одбрана или на Врховната команда. Неговата функција може да се определи како збир на задачи во врска со извршувањето оперативно-плански работи во областа на изградбата, подготвувањето и употребата на вооружените сили, во согласност со военополитичките цели кои ги дефинирала највисоката цивилна власт во државата во безбедносната политика. Во парламентарните системи се практикува институционалните решенија да бидат во насока на инкорпорирање на Генералштабот при Министерството за одбрана, кои ќе имаат задача да вршат постојана контрола во неговата активност. Парламентот и Владата треба да бидат одговорни за статусот на вооружените сили и да обезбедат пари за Генералштабот, но треба да

не се мешаат во внатрешните одлуки на структурирање и менаџирање на вооружените сили, вклучувајќи го и менаџментот на ресурсите.

Министерството за внатрешни работи со својата структурална позиција во државно општествените врски со тоа што го прави, со начинот на кој го прави и со симболично-то претставување на својата дејност и влијанието што го има во политичките и општествените дискурси, игра клучна улога во секое општество.³²

Безбедносно-разузнавачкиот систем на Република Македонија го сочинуваат: Управата за безбедност и контра-разузнавање, Министерството за внатрешни работи, Агенцијата за разузнавање и Службата за воена безбедност и разузнавање. За надминување на состојбата на некоординација и неусогласеност во имплементацијата на безбедносната политика треба да се побара решение што може да биде претпоставка за почитување на начелото за спроведување на дејноста на националната безбедност и безбедносната политика со сите расположиви ресурси и сите фактори на државна моќ за што е потребно да се донесе посебен пропис кој ќе ја регулира координацијата на разузнавачката заедница, а тоа не значи ништо ако нема целосна имплементација на политиката и ако информациите не се обработени и не се враќаат повторно кон системот за да може тој да реагира. Овој пропис треба да помогне во деловите за прием на информациите, обработка и предлог-одлуките. Треба, исто така, да постои посебно тело како, на пример, заеднички аналитички центар кој ќе биде под заменик-претседателот на Владата за политички систем и ќе обезбеди координација и единство на сите разузнавачки капацитети и со тоа оптимално ќе ја обезбеди безбедносна-

³² Shearing C. Reinventing policing: Policing as Governance. In Marenin, O. (ed.) Policing Change: Changing Police: International Perspectives, New York: Garland, 1996.

та проценка на Република Македонија, по што ќе се пристапи кон изработка на ефикасна безбедносна политика.

Со овој пропис во основа треба да биде утврдена задачата на Аналитичкиот центар преку кој со самите информации ќе се надгледува спроведувањето на донесените одлуки од Претседателот на Републиката и од Претседателот на Владата во областа на безбедноста, спроведување на безбедносната политика, нејзино надградување, усогласување на работата на разузнавачките служби и подготвување на седниците на Владата и на Советот за безбедност. Генерално, Аналитичкиот центар би требало да се поврзе со нов т.н. Комитет за безбедност и безбедносна политика кој ќе го раководи потпретседателот на Владата на Република Македонија за политички систем и би требало да има координативна улога со следните надлежности: да дава насоки и да ги преиспитува организацијата и работата на институциите од безбедносниот систем, постојано да ги разгледува загрозувањата за безбедноста дома и надвор и да се справува со оние проблеми за кои ќе биде задолжен. Значи, овој Комитет за безбедност и безбедносна политика при Владата треба статутарно преку посебен закон за интегрална безбедност да се имплементира во следните сфери: размена на информации, заедничка употреба на базите на податоци, интеракција на полето на оперативните и на истражните активности и следење на безбедносната политика.

Прашањето за менаџмент со човечки ресурси не го привлеке вниманието на креаторите на политиката. Земјата, исто така, многу често го игнорираше фактот дека реално постои итна потреба за едукација на граѓанското општество во областа на одбраната и безбедноста. Иако владата вложи многу напор во адаптација на старите структури во согласност со новите реалности, барањата на реформите ретко беа соодветно идентификувани или дискутирани

како дел од инклузивна и транспарентна јавна дебата. Медиумот број, како и често поделените и слабо информирани медиуми за прашањата од делот на безбедноста се делумно виновни. Поради недоволната вклученост на јавноста, на невладиниот сектор сериозно му недостасуваше капацитет за да придонесе кон *check and balances* за односите на цивилно-воениот и цивилно-безбедносниот сектор. Сепак, кога реформите беа постигнати, се создаде голема заедница на реформатори/експерти во безбедносниот сектор, што доведе до зголемен интерес во општеството и медиумите за севкупните реформи во безбедносниот систем. Земјата, како резултат на постигнатите реформи, може да смета на голем број локални надлежни невладини организации и политички партии подготвени да дискутираат и да понудат своја поддршка за безбедносни реформи.

Медиумите постепено се развија во поглед на стекнување на компетентност и експертиза за безбедносните прашања, па дури и локалниот бизнис застана во поддршка на безбедносните реформи. Медиумското покривање е значаен дел од процесот на реформата на безбедносниот сектор и негова функција е да обезбеди информации за процесот. Како резултат на инвестициите направени во професионализацијата на јавната администрација, како и во обука на персоналот во владините министерства, земјата се придвижи кон професионализација на системот за безбедност, и привлече соодветни кандидати за професионални позиции кои поседуваат високо ниво на комуникациски вештини, кои беа во можност да ја разберат важноста на безбедносните стратегии и да помогнат во дизајнирање на истите и да ги спроведат и преточат препораките за реформи дадени во безбедносната политика.

Креирањето на безбедносна политика во Република Македонија претставува процес низ кој, во настојување да се изгради целно сообразено и внатре во себе непротив-

речно настапување на нејзиниот носител, се обединуваат теориски, искусвено и интуитивно заоснованите спозна- нија за политичкиот проблем, од една страна, и парцијал- ните интересни позиции и видувања на проблемот, од дру- га. Тоа се остварува низ повеќе фази, при што постапно се доаѓа до оние решенија за безбедносно дејствување кои се примерени на објективните околности (на политичкиот амбиент) и на можностите на носителот на безбедносната политика. Иако можеби така звучи, во никој случај не е фраза ако се каже дека безбедносната политика секогаш треба да биде ориентирана кон иднината, цврсто да е вко- ренета во сегашноста, а притоа во ниту еден момент од вид да не го губи минатото.

Кога е во прашање креирањето и спроведувањето на безбедносната политика како дел од државната политика, акцентот неизбежно паѓа врз прашањето како се подгот- вуваат политичките одлуки во делот на безбедносната по- литика.

Безбедносната политика како процес за преземање или непреземање на активности од страна на Владата за да реши одреден проблем или низа од меѓусебно поврзани проблеми, како и начин за утврдување насоки за оствару- вање на утврдените цели, се остварува преку регулативни- те инструменти на политиката. Самиот процес на анализа на безбедносната политика и координација се остварува и минува низ три фази: подготвување на предлози за поли- тиката и предлози за инструментите на политиката, кон- султација меѓу министерствата и другите државни органи преку поднесување на актите и материјалите до Генерални- от секретаријат, разгледување на актите и материјалите од страна на Колегиумот на државни секретари и на крајот ут- врдување на седница на Влада и доставување доколку има потреба за тоа до Собранието на Република Македонија.

Самата подготовка на политички одлуки во врска со безбедносната политика е неопходно да помине низ следниве неколку начела и сегменти: усогласеност на безбедносната политика и актите со стратешките приоритети на Владата; фискална остварливост на безбедносната политика и актите (во согласност со фискалните ограничувања и во рамките на тригодишниот циклус на буџетско планирање и програмирање); усогласеност на безбедносната политика и актите со законодавствата на Европската Унија, НАТО итн.; заснованост на актите и безбедносната политика на претходно извршена анализа; транспарентност при подготвување на безбедносната политика и актите; планско спроведување на безбедносната политика и актите (планови за нивно спроведување со пресметани трошоци, тези на подзаконски акти за спроведување на законите, потребни организациски капацитети и човечки ресурси, како и постапка за следење и евалуација). Денес, за жал, овие начела не се почитуваат од страна на креаторите на безбедносната политика.

Оттука се поставува прашањето колку политичките одлуки за безбедносната политика на Република Македонија се темелат врз професионално знаење и систематско следење на проблемот, а во колкава мера тие се импровизираат. Во текот на изминатите две децении бевме сведоци на повеќе состојби на македонската политичка сцена кои беа клучни за процесот на европска и евроатлантска интеграција, каде што политичките партии имаа(т) можност за конкретизирање на нивните декларативни заложби за приближување на државата кон полноправно членство. Формулирањето и спроведувањето на севкупната македонска безбедносна политика, како и надворешната политика е под директно влијание на релативно професионалниот пристап при донесување на политичките одлуки, значи лесно променлива варијабла, но еве неколку такви пристапи од страна на Република Македонија: Република Маке-

донија учествува во процесот на стабилизација и асоцијација; подготвува посебни Годишни национални програми за членство во НАТО следејќи го МАП процесот; земјата ги спроведува своите обврски според Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) со ЕУ, вклучувајќи ги и оние кои се однесуваат на првата фаза од спроведувањето на („движење на работници, основање, обезбедување услуги, капитал“); пристапниот дијалог на високо ниво; визната либерализација за граѓаните на Република Македонија кои патуваат во Шенген зоната стапи во сила во декември 2009 година; Спогодбата за реадмисија меѓу Европската Унија и Република Македонија; спроведувањето на стратегијата за проширување за Република Македонија е поддржано со финансиската помош во рамките на Инструментот за претпристапна помош (ИПА); учество во мисии за поддршка на мирот во Ирак и Авганистан, потпишување на договори за стратешко партнерство со САД и Турција итн.

Оправдано врз основа на претходно изнесеното се отвора дилемата кој сè влијае врз процесот на политичкото одлучување и како може да се влијае врз физиономирањето на безбедносната политика на Република Македонија. Актери во процесот на креирање политики се индивидуи и/или групи. Нивното функционирање во еден сектор, како што е изборна политика, може да се нарекува политички потсистем. Кој сè може да биде актер во процесот на креирање на безбедносната политика е предмет на долга теоретска дебата што резултира со едноставен заклучок, дека чинителите доаѓаат од државниот и од општествениот систем. Со цел да се овозможи колку што е можно т.н. разглобена анализа на безбедносната политика креирана во секој од потсистемите, можеме да се согласиме за следнава поделба/класификација на субјектите во Република Македонија: избрани службеници, назначени службеници, групи на интерес, медиуми, истражувачки центри (факултети).

Избраните службеници кои учествуваат во процесот на креирање на безбедносната политика можат да се поделат на две категории: припадници на извршната и на законодавната власт. Иако постојат и други државни институции, правото да донесува и да извршува политики е на парламентот и на извршната власт – владата во согласност со уставниот принцип на поделба на власта. Парламентот ја проверува работата на владата во парламентарните системи, но тоа се случува ретко, особено ако владата има мнозинска поддршка во парламентот.

Како секој процес, така и креирањето на безбедносната политика на Република Македонија има слаби страни при нејзиното донесување, односно политичко одлучување.

На ова прашање од особена важност е да се наведе неподготвениот пристап, несоодветно формулирање на проблемот, а со самото тоа и отсуство на анализа, како на моментно донесените политички одлуки за безбедносната политика така и анализа на претходните извештаи. Имајќи го реченото на ум, подетално би се задржале врз фазите низ кои се гради и се спроведува безбедносната политика. Основното прашање при дефинирањето на безбедносната политика е која е суштината на проблемот што стасал во видното поле на креаторите на политиката и дали и на каков начин тој се рефлектира врз виталните национални интереси.

Во формулирањето на базичниот проблем се кријат значајни елементи од страна на носителите на безбедносната политика на земјата. Особено е битно како се одвива формулирањето на проблемот во процесна смисла, низ кои етапи минува, воедно кој сè учествува во тоа и со какви „улоги“. Оваа тема фаворизира мошне адекватен и целесообразен одговор кој може да се започне со

максимата „сè што не е забрането со закон е дозволено и иреверзибилно“. Значи, процесните дејствија, за да го доловам моментот „во процесна смисла“, се темелат на законска рамка без оглед на тоа дали се работи (на пр., за вооружен бунт, терористички напад, саботажи, диверзии, загрозување на уставниот поредок и безбедноста), сепак, проблемот ќе мине низ извршителните акти, а потоа и низ другите системски постапки зад кои, пак, се јавува широк круг на учесници, секој од нив зазема соодветно место според своите овластувања и надлежности во рамките на еден проблем како од службениците во безбедносните институции, така и од другите и меѓу индиректно надлежни органи. Од методолошка гледна точка вниманието треба да се посвети на пристапот на формулирање на проблемот (проблемите) во безбедноста на Република Македонија.

Во основа нивното формулирање од методолошки аспект се темели на три главни етапи: хипотетички ставови, општо и научно значење на истражувањето за проблемот, резултат од претходните истражувања. Но, ова е само кратка формулација која подлежи на уште меѓуточни во делот на формулирањето на проблемот, односно чекори. Значи, најпрво имаме дефинирање на проблемот, кое, пак, јавува потреба од истражување на проблемот, по идентификувањето на проблемот се пристапува кон поставување на одредени прашања за кои се бара одговор во истражувањето што треба да се спроведе, понатаму го имаме предметот, целите, задачите, очекувањата и општествената корисност од истражувањето кое би се спровело понатаму, опис на методите, техниките и истражувачкиот процес, анализа на интерните и екстерните поврзаности во моделот, поставување на општи и посебни хипотези, тестирање на хипотезите, т.е. теоретски модел, резултати од истражувањето и постапување врз таа основа. И конечно, при креирањето на безбедносната политика на Република Македонија треба да се посвети повеќе време и простор во формулирање на

проблемот во предметна смисла, односно каде се бараат неговите корени и како се толкуваат неговите појавни форми.

Пред да се премине на пишување на безбедносната политика, треба да се даде предметот на истражување, кој може да биде определена состојба, процес, аспект, концепција, проверка, верификација на резултати до кои дошле други истражувачи во Институт (Државен центар) за безбедносна политика кој е неопходно да се формира во рамки на извршната власт. Предметот ја одредува рамката во која ќе се врши истражувањето. Истиот треба да биде јасно конкретизиран, прецизно поставен и мерлив. Од предметот на истражување потоа ќе произлезат целите, задачите, очекувањата и општествената оправданост од истражувањето. Значи, проблемот што во себе го содржи предметот на стратешките истражувања се политичкото перципирање, одлучување и дејствување/реагирање својствено за државните врвови и јавноста. Оттука предметната формулација на проблемот во безбедноста и нејзината политика најпрво произлегува од поимањето проблематичност, односно постоење на проблем, па така некои се однесуваат на самата основа на виталните и државните /национални интереси (на пр., состојбите на планот на меѓуетничките односи од кои непосредно зависи територијалниот интегритет на земјата, а можеби и нејзиниот опстанок), други, пак, се само посредно релевантни и своето значење го добиваат во еден поширок контекст (на пр., пенетрација на организираниот криминал во државните структури).

Прелиминарната формулација на базичниот проблем, според Панде Лазаревски, што е и во контекстот и на истражувањето на што ги засега националната безбедност, безбедносната политика, политичката стабилност и/или благосостојбата во земјата) е (пред)фаза со која започнува физиономирањето на безбедносната политика која е дел од државната политика. Од наодите на генералната анализа

на состојбите (од значење за виталните национални интереси) и формулација на проблемот, всушност, зависи како ќе биде ориентирана безбедносната политика. При ова посебно би требало да се има на ум фактот што консеквенциите од стратешките одлуки по правило се иреверзибилни. Како што може да се забележи, ова е фундаментална фаза во креирањето на безбедносната политика. Формулацијата на проблемот е своевидна рефлексивна анализа на интересите на државата. Врз основа на коректна формулација на проблемот, може да се проектираат целите на безбедносната политика и да се пристапи кон оперативни анализи кои треба да упатат на тоа како тие цели ќе се постигнат. Со други зборови, под претпоставка дека јасно е поставена целта што треба да се постигне, изборот на стратешкиот приод следува по опстојната анализа на сите релевантни чинители што го обусловуваат исходот на конкретната политика.

Треба да се внимава како носителот на безбедносната политика пристапува кон анализа на состојбите во дадениот политички момент. Овде повторно се среќаваме со истите недоречености во креирањето на безбедносната политика на Република Македонија, како се одвива процесот и кој сè учествува во реализацијата на анализата на состојбите во даден политичко-безбедносен момент, како методолошки е осмислена анализата и каде таа е насочена во предметната смисла (што, всушност, е предмет на анализа).

Ситуационата анализа е, всушност, првата фаза со која отпочнува процесот на физиомирањето на безбедносната политика во врска со конкретен проблем. Имајќи ги предвид наодите и упатувањата од претходно извршените стратешки анализи за базичните трендови/процеси во земјата, региони/или на глобално ниво, цел на ваквата анализа е да се идентификуваат: јаките и слабите страни на земјата во контекстот на дадената проблемска ситуација; организациските јаки и слаби страни на владата

како носител на државната политика, вклучително и проценка на нејзиниот кадровски капацитет и капацитетот на професионалната поддршка што ја користи; можностите (погодностите) што земјата ги има или ѝ се отвораат, но и заканите со кои, во врска со истиот проблем, таа се соочува во своето опкружување. Ваков сопствен поглед кон огледало не се прави од страна на носителите на институциите во безбедносниот систем.

Како што се гледа, во фокусот на анализата се или би требало да бидат позициите и на владата (како носител на безбедносната политика, односно севкупната држава) и на земјата (како политичка заедница и меѓународно-правен субјект) чиј интерес е засегнат.

Зошто сега анализата на креирањето на безбедносната политика се одвива на два „колосека“? Прво, бидејќи носителот на безбедносната политика (владата) е ентитет различен во однос на земјата (државата) како политичка заедница. Имено, владата е дел од државата, но Република Македонија не може да се сведе на владата – владата и државата се две организации од различен вид и ранг! Меѓутоа, разгледувајќи конкретен спор неизбежно се наметнува размислувањето дали, всушност, постои преклопување на интересната позиција на владата (односно на партијата/партиите и личностите што неа ја сочинуваат) и на нацијата (политичката заедница), воедно каде е тука местото и позицијата на Собранието на Република Македонија и на Претседателот на државата како дел од безбедносниот систем на Република Македонија. Значи, преклопувања постојат во поглед на целната заинтересираност и, секако, нивоата на засегнатост и учество во креирањето на безбедносната политика.

Поради недореченостите и немањето официјална институција низ која ќе поминуваат стратешките документи во

врска со безбедносната политика во услови на партизирано македонско општество, дискутабилен степен на демократија и намалено, односно безначајно влијание на Парламентот во креирањето на безбедносната политика, дали во вакви услови се засегнати само интересите на оние што ја сочинуваат актуелната власт или, пак, се засегнати и интересите на сите граѓани (земјата). Вака влегуваме во таков нов пристап на односи и врска каде што и покрај тоа што делиме речиси идентични интереси, сепак, говориме за единство и затворен круг на објективизација каде што само интересите на актуелната власт се приоритетни во однос на интересите на сите граѓани и Република Македонија, момент каде перцепцијата за креирањето на безбедносната политика опфаќа повеќе агли на пристап и прави момент на засегнатост и незасегнатост. Иако анализата на Панде Лазаревски за фазата со која отпочнува процесот на оперативното физиономирање на државната политика, во која значаен дел зазема безбедносната политика, е доста словито поставена, таа, сепак, претставува една неразделна целина, а наодите имаат смисла само доколку се гледаат сите на ист таков начин. При тоа неодминливо треба да се има предвид и личниот мотив како основа на политичкиот ангажман на актерите на безбедносниот систем и на политичката сцена, односно во контекстот на претходно искажаното, меѓу другото, треба да се идентификуваат и личните интересни позиции и мотиви за политички ангажман на непосредните носители на политичката активност, односно дејствувањето во безбедносните институции, како на сопствената така и на соперничката страна. Наодите до кои се доаѓа во оваа фаза се обединуваат и се анализираат во настојување да се дојде до релевантни заклучоци за причинско-последичните врски и меѓузависноста на различните моменти, кои во контекстот на проблемската ситуација влијаат врз позицијата на земјата и/или владата. Оттаму, оваа фаза резултира со *согледување и формулирање на оперативните (фундаменталните) проблеми*, односно на

проблемите што можат да влијаат врз ефективноста и ефикасноста на безбедносната политика (на пример, слаба кадровска структура на надлежните министерства задолжени за безбедноста, МВР, МОРМ итн.), оскудна аналитичко-информациска основа, или, пак, немање материјални резерви или резервни коридори за набавка во случај на блокада на земјата. Врз основа на сумарните аналитички резултати понатаму треба да се пристапува кон политичко безбедносно предвидување, како следен чекор во процесот на формирање на „сликата“ за проблемот со кој се соочува носителот на безбедносната политика.

Кога длабински ќе се навлезе во донесените документи кои ја опфаќаат безбедносната политика, ќе се види дека најголем дел од нив ги има згазено времето, односно не се со временската потреба и простор. Заради тоа битно е како се пристапува кон предвидување на идните (можни) состојби на политичкиот амбиент и позицијата на земјата и на носителот (носителите) на безбедносната политика во тој контекст. Политичкото предвидување е фаза во која се создаваат основани претпоставки за идните состојби на безбедносниот амбиент врз основа на информациите за природата на проблемот и проблемската ситуација што се создава околу него. Тоа во себе ги интегрира претходно добиените аналитички наоди за: клучните моменти што во најголема мера влијаат врз развојот на настаните, а со тоа врз позицијата на земјата и на активностите на владата во контекст на проблемот што е предмет на разгледување и трендовите што за носителот (носителите) на безбедносната политика можат да се идентификуваат како закана или можност (погодност). Со други зборови, предвидувањето на идната безбедносна констелација и предвидувањето на идните безбедносни трендови или, за идната безбедносна констелација, релевантните трендови во некоја друга област (економија, социјала, технологија, култура итн.) подразбира претходно извонредно познавање на приро-

дата и однесувањето на клучните сили што го чинат безбедносното и во поширока смисла политички релевантното безбедносно опкружување. Она за што зборуваме метафорички може да го споредиме со дрво, при што корењата го претставуваат познавањето на безбедносно релевантното минато, стеблото – сегашноста, а гранките се прогнозите за можните идни состојби. Всушност, познавањето на минатото е услов за разбирање на сегашноста, а двете се услов за антиципирање на иднината. Основна цел на предвидувањето е да овозможи активен однос кон развој на настаните, односно да упати на: можниот развој на настаните, непосредните и посредните импликации на таквиот развој на настаните врз позицијата на земјата и/или Владата, можните начини за третирање на проблемот и на импликациите од примената на одредена политика при дадена констелација на односи. За да постигнат неброени оперативни цели, се креираат и се симулираат различни сценарија за развој на настаните. Во рамките на таквите сценарија треба да се тестираат различни варијанти на однесување на директните и посредно инволвираните страни во проблемската ситуација и постепено се гради претстава за оптималниот безбедносен приод што владата и другите елементи на безбедносните системи на Република Македонија треба да го применат во реалноста. Ако анализата на опкружувањето во основа укажува на тоа колку реално Претседателот на државата, Собранието и Владата на Република Македонија ги поставиле целите што треба да ги постигне, тогаш таа фаза заедно со предвидувањето на идните состојби на безбедносниот амбиент упатува на тоа: (а) во која насока треба да се бараат модалитетите на безбедносната политика и (б) што треба владата, односно носителот (носителите) на безбедносната политика да направи за да биде во позиција да ја реализира зацртаната политика и да ги постигне целите што си ги поставил. Имајќи го тоа предвид, треба да се пристапува кон следната фаза, а тоа е изборот на безбедносна алтернатива.

Во оваа фаза треба да се оформува ставот за тоа која од опциите за конкретно дејствување овозможува најсоодветно постигнување на саканата цел. Во таа смисла, изборот на конкретен безбедносно-политички приод подразбира претходна споредбена анализа, односно проценка за тоа какви можни консеквенции имплицира секоја од разгледуваните опции за политичко-безбедносно дејствување, па во овој контекст се поставува прашањето: Која од алтернативите е оптимална и зошто? (разбирливо, водењето сметка за етичко-вредносните консеквенции на изборот е повеќе од препорачливо). Само како мало потсетување, изборот на политичко-безбедносниот приод за креирање на одреден проблем се јавува како заокружување на процесот што го сочинуваат три меѓузависни етапи, кои според Панде Лазаревски се следните: дефинирање на проблемот што налага активност, споредување на консеквенциите од две или повеќе алтернативи за решавање на проблемот, избор на алтернативата за која се претпоставува дека ќе резултира со ефект најблизок до она што се сака да се постигне. При „одмерувањето“ која од алтернативите е вистинска, неодминливо се поставуваат прашања во врска со следниве моменти: *цели* (Што се сака?), *трошоците* (Колку ќе чини постигнувањето на поставените цели?), *ограничувања* (Кои фактори го ограничуваат/попречуваат постигнувањето на поставените цели?), *придружни ефекти* (Што сè може да произлезе од напорите да се постигнат поставените цели или, пак, со постигнувањето на поставените цели?), *време* (Кога ќе настапат консеквенциите од направениот избор во врска со алтернативата?), *ризик/неизвесност* (Каков ризик имплицира изборот и колку е извесно дека ќе ги предизвика ефектите што се очекуваат?).

Оттука, во практиката, вреднувањето и селектирањето на безбедносната политика и нејзините стратегии и концепти (начин, приод за кој се смета дека е доволно

добар за постигнување на поставената цел) подразбира постојана ориентираност кон идните состојби која мора да ја има безбедносниот систем во креирањето на безбедносната политика на Република Македонија. Станува збор за постојано расветлување на новите релации што во контекстот на динамиката на безбедносниот процес се создаваат и, во таа смисла, постојано усогласување на поставеноста и постапките на носителот (носителите) на безбедносната политика на начин на кој би се оптимизирала неговата (нивната) позиција во постојано променливата безбедносна констелација. Како што веќе еднаш рековме, политичко-безбедносниот процес е апсолутно динамичен, без висински почеток и крај. И наместо рекапитулација: *Секоја безбедносна ситуација, сфатена како пресек на динамиката на политиката како процес, имплицира избор. Таа понатаму може да се развива во различни насоки, зависно од вредносната профилираност, ригидност на целите, аналитичката моќ, стратешката имагинација, безбедносната интуиција и оперативните перформанси на безбедносните актери. Се разбира, во рамките на лепезата од можности што ги дава конкретното историско време и простор.*

Со изборот на приодот за решавање на конкретниот проблем завршува процесот на моделирање на безбедносната политика. Следната фаза е имплементацијата, односно спроведувањето на избраниот начин на безбедносно и политичко дејствување. Секако дека и во самата фаза на имплементација се можни корекции и надградби. Но, воопшто за да стане збор за некакви корекции или надградби на безбедносната политика која е во тек, таа треба да се следи, односно да се следат резултатите што таа ги постигнува.

Имплементацијата на безбедносните стратегии и концепти во Република Македонија треба да претставува систем од мерки и активности со кои се врши апликација на стратешката замисла, се изведуваат активностите што таа

ги налага, аналитички да се следи ефективноста и ефикасноста како на безбедносните операции, така и на генералниот стратешки приод во целина и, во согласност со тоа, да се прават нужни корекции и модификации. Начинот на кој тоа ќе се реализира е определен од безбедносната и политичката констелација, безбедносниот тренд и политичко-акционата перформанса на самиот субјект во безбедносниот систем на земјата. Зависно од фазата и околностите што го карактеризираат политичкиот конфликт, како пожелно од аспект на постигнување на поставените цели, се прибегнува кон *комбинирање на различни стратешки приоди*. Базичната премиса при изборот е дека благодарение на него, безбедносниот субјект ќе ги постигне целите што ги поставил. Аналогно на тоа, се претпоставува дека со избраните оперативни и функционални безбедносни стратегии и концепти ќе се реализираат одредени сегментарни и етапни цели како дел од глобалната стратешка целна рамка и во согласност со општата стратешка замисла. Бидејќи можат да се случат пропусти или при имплементацијата на безбедносната политика, или, пак, во претходната фаза кога се одлучувало за нејзиниот избор и оттаму да изостанат очекуваните ефекти (па дури и да се појават контраефекти), се наметнува неопходноста од контрола и вреднување на резултатите на политичката активност во Република Македонија низ призмата на очекуваното и доколку дошло до резултати различни од очекуваните – откривање на причините што довеле до тоа. Значи, функција на таквата контрола е благовремено да алармира за појавата на проблем во постигнувањето на проектираните цели во нивната содржинска, просторна и временска димензија, или, пак, да алармира за постоењето на потенцијално проблематичен сплет на претпоставки и околности (пред да втаса во фаза кога ќе мора да се квалификува како проблем).

Слаба страна во безбедносниот систем на Република Македонија е *организирањето и спроведувањето на процесот на следење на резултатите што ги дава безбеднос-*

ната политика. Во основа, со следењето на имплементацијата на безбедносната политика треба да се создава емпириска граѓа за тековни и етапни аналитички оценки колку таа политика вреди од аспект на постигнување на целите што се поставени пред неа. Воедно, со тоа се документира дали и каква причинско-последична врска постои помеѓу конкретната безбедносна политика и настаните во безбедносното и политичко, на пример, регионално опкружување. Притоа, посебно треба да се напомене, „мета“ на следењето не се само саканите и очекуваните промени во безбедносниот амбиент настанати како резултат на политиката што се води, туку и непредвидените и неочекуваните околности што директно или индиректно влијаат врз развојот на настаните предизвикувајќи придружни појави и прелевања надвор од саканите ефекти.

Што се однесува, пак, до веродостојноста на аналитичките оценки со кои се вреднува безбедносната политиката што се води, тие ќе зависат од точноста, веродостојноста, издржаноста и издашноста на податоците и информациите кои го документираат обемот и квалитетот на постигнување на саканата цел, што сега, секако, не се прави, преку што се ослабнува самото успешно дејствување на безбедносниот систем и се оневозможува успешната имплементација на безбедносната политика на Република Македонија.

Воедно, во дефинираниот безбедносен концепт на Републиката и нејзините елементи од системот се нема утврдено според кои критериуми се вреднуваат достигнувањата и можностите на конкретната безбедносна политика. Главното прашање што се поставува во контекстот на вреднувањето на конкретната безбедносна политика не се однесува ниту на фактите (Дали нештото постои, односно дали се случило?), ниту на активноста (Што да се прави?), туку на постигнатото (Дали и колку е вредно она што се прави, односно она што е направено?).

Вреднувањето кое сега го нема при креирањето на безбедносната политика треба да се одликува со: фокусирање врз квалитетот на политиката/програмата што е под „лупа“; меѓузависност на фактите и вредноста – да се тврди дека безбедносната политика или нејзината програма има високи перформанси значи не само тоа дека резултатите што произлегуваат од таа политика се вредни од аспект на поставената цел, туку и тоа дека тие резултати се токму производ на активностите преземени за разрешување на конкретниот проблем; *ex post* – ориентација – еволуцијата треба да се врши врз безбедносната политика или нејзината програма што се реализирала или чија реализација е во тек, за разлика од изборот или препораката на алтернативата, која иако имплицира вреднување се врши пред преземањето на активностите (*ex ante*); двојството во приодот при вреднувањето на конкретната безбедносна политика на Македонија треба да се третира, од една страна, како цел сама по себе (колку таа се остварува онака како што е зацртана), а, од друга, како средство за постигнување на поставената цел. Тоа имплицира хиерархиско поставување и третирање на безбедносната политика и програмите што се предмет на вреднување.

Функции на вреднувањето кои може да се утврдат би можеле да бидат: да се дадат веродостојни и основани сознанија за перформансите на безбедносната политика што е предмет на анализа; да придонесе кон усовршување на критериумите според кои се врши селекцијата/изборот на безбедносната стратегија и концепти; да придонесе кон реструктурирањето на безбедносниот проблем, редефинирањето на политичките и безбедносни насоки и цели и замена, корекција или надградба на аплицираната безбедносна стратегија и концепти; оцената за перформансите на безбедносната политика може да влијае врз нејзината натамошна имплементација на еден од следните начини: прис-

пособување (модифицирање) на безбедносната политика на Република Македонија што се следи и вреднува на новите услови што настанале, односно во согласност со новите сознанија до кои се дошло; продолжување со конкретната политика за безбедноста без дополнителни модификации, бидејќи информациите упатуваат на нејзините високи перформанси; сопирање на таквата безбедносна политика до колку се процени дека целта е веќе постигната. Сепак, за да можат безбедносната политика или нејзините стратегии и концепти воопшто да бидат подложени на процедурата за вреднување треба да ги исполнуваат следните услови: да бидат јасно артикулирани, јасно да бидат специфицирани целите и/или очекуваните резултати, да бидат поставени јасни претпоставки што ги поврзуваат безбедносните и политичките активности со целите и/или резултатите што ако се види не е случајот со документите кои се опфатени во безбедносната политика на Република Македонија.

Процесите и состојбите како политички, економски, културен и т.н. амбиент (реалност) во кој опстојуваат државите и владите, и како амбиент во кој се остварува безбедносната политика; меѓународната и националната констелација на интереси, цели и моќ и нормативно-институционална рамка како основа и ограничување при креирањето и спроведувањето на националната безбедносна политика; организациите како носител на конкретна безбедносна политика од значење за виталните интереси, „идентитетскиот карактер“ и психолошките профили на поединци како прв и краен носител на идеите и конкретните активности во политиката за безбедноста, и, секако, „крајна адреса“ на која стасуваат консеквенциите што произлегуваат од неа и, секако, остварувањето на виталните национални интереси, сите тие се тесно испреплетени и често преминуваат и произлегуваат една од друга. Иако имаат препознатливи параметри што до некаде ги разграничуваат, сепак, останува фактот дека дури со нивното осмислување како целина сочинета од релативно

издиференцирани но комплементарни сегменти стекнуваме потполна претстава за вкупниот опфат во успешното креирање на безбедносната политика на Република Македонија.

Поаѓајќи од предметот кој се истражува, а тоа е влијанието на современо теориско концепциските пристапи во креирањето на безбедносната политика на Република Македонија, а врз основа на претходно кажаното, се наметнува јасна потреба за развивање во земјата на т.н. стратешки истражувања/студии за безбедносната политика и нејзините концепти за безбедност и сето она што е поврзано со тоа, како отворени прашања кои се во видното поле, кои според Панде Лазаревски се следните: Што е она што претставува вистински проблем заради кој тој вреди да се истражува во еден Центар за безбедносна политика (Државен институт за безбедносна политика)? Каква е состојбата во моментот (статус)? Во која насока треба да се развива (динамика и тренд)? Ако станува збор за повеќе проблеми, тогаш кој е нивниот заеднички именител? Од која гледна точка (аспект) можат да се анализираат тие проблеми (од аспект на поединецот, групата, конкретната институција/орган, поредокот)? Кои страни (димензии) ги имаат тие проблеми (на пример, политичка-внатрешна и меѓународна, економска, организациска, социјална, психолошка...)? Кои се чинителите што ги обусловуваат тие проблеми? Дали и како тие проблеми се меѓусебно поврзани и на кој начин се рефлектираат во опкружувањето (релации)?

Прашањата и проблемите од доменот на безбедноста и нејзината политика треба да се предмет на стратешки истражувања што можат да имаат политичка, правна, организациска, психолошка, безбедносна, економска, технолошка и воена димензија. Секако, ваквата поделба е условна, бидејќи во практиката е речиси неизбежна нивната комбинација. Сепак, за момент би се задржале на тоа што, зависно од истражувачкиот приод, е во фокусот на внима-

нието на анализите како подготовка за соодветна безбедносна политика.

Политиколошката анализа акцентот треба да го стави врз: функционирањето на политичкиот и безбедносниот систем и политичката состојба и стабилност на земјата; политичкиот процес при донесувањето одлуки релевантни за безбедноста и нејзината политика и логистиката на тој процес; стратешките аспекти на безбедносната политика и способноста на политичкото водство да ги мобилизира националните ресурси; меѓународните односи и надворешната политика на земјата релевантни за безбедноста. Во иднина анализата на нормативната рамка акцентот треба да го стави врз: надлежностите и процедурите што државните институции ги имаат во доменот на безбедносната политика, надлежностите на меѓународните институции во доменот на зачувувањето на мирот и безбедноста, процедурите во меѓународните организации што важат во случај на постоење закана или, пак, ефективно нарушување на мирот и безбедноста. Политиколошката анализа треба да ја изработуваат Министерството за внатрешни работи, Министерството за одбрана, ЦУК, Разузнавачките служби и сродните факултети.

Организациската анализа во иднина акцентот треба да го стави врз утврдувањето на фактичката состојба и субјективното доживување на состојбите на планот на раководењето со организацијата (Собрание, Претседател, Влада, министерства), работни процедури, екипираноста, знаењето и вештините што се ставаат во погон, опременоста, организациската клима и правилата што реално важат, вклучувајќи го притоа и прецизното утврдување на реалниот степен на автономија што го има конкретната организација. Оваа организациска анализа треба да биде доверена на Министерството за државна администрација, Министерството за економија и факултетите од

областа на организациските науки. Неизбежна треба да биде и психолошката анализа која акцентот треба да го става врз: утврдувањето на битните карактеристики на она што би го нарекле национален карактер со посебен осврт врз предвидувањето на психодинамиката на масовното однесување во кризни ситуации. Комплексната анализа на психолошките профили на носителите на високи политички, безбедносни, воени и стопански функции кои се во позиција да донесуваат или пресудно да влијаат во донесувањето стратешки одлуки во безбедносната политика. Потоа се психолошките аспекти на загрозувањето на безбедноста на земјата зависно од формите и целите на конкретното загрозување, како и психолошките аспекти на имплементацијата на политиката на безбедност. Психолошката анализа треба да ја изработуваат соодветните институции, разузнавачките служби и факултети од соодветната област.

Врз основа на ризиците и заканите пред кои е исправена Република Македонија, неопходна е демографска анализа која акцентот треба да го стави врз демократските движења во земјата и регионот и тоа имајќи ги предвид поместувањата на етничката и верската структура (која се јавува како најсериозна основа за сепарација и конфликт), како и поместувањата во рамките на старосната структура, просторната разместеност и стилот на живот според етничка и верска припадност и поместувањата во рамките на соодносот: работно и военоспособно наспроти издржувано население. Демографската анализа треба да биде задача на Заводот за статистика, Министерството за внатрешни работи и разузнавачките служби.

Кога се говори за концептот за воена безбедност во Република Македонија, на кој повеќе не се дава поголемо место, институциите од одбранбениот сектор, како, на

пример, Воената академија треба да се задолжи со континуирана изработка на Воена анализа каде акцентот ќе го става врз: Природата и карактеристиките на военото загрозување на земјата; Воената моќ на земјата – нејзините квантитативни и дистрибутивни аспекти и квалитативните фактори: кадар, опременост, морал и водство; Ефективноста на колективните системи за безбедност и билатералните сојузништва; Моралот на нацијата, патриотизмот и карактеристиките на општеството – пред сè, степенот на кохезивност и народната поддршка што ја уживаат поредокот и владата; Геостратешките и демографските карактеристики на земјата; Алокацијата и структурата на ресурсите и виталните стопански капацитети.

Министерството за финансии и Министерството за економија, како и Народната банка на Македонија, треба да имаат свое место во креирањето на безбедносната политика преку изработка на економските анализи каде акцентот ќе го стават врз согледувањето на економската моќ на земјата како материјална основа на напорите што се прават во доменот на безбедноста на земјата, но и како фактор за работно ангажирање на работоспособното население и неутрализирање на фрустрациите произлезени од невработеноста, и, секако, како фактор на политичката стабилност на земјата.

Анализите за постигнатото ниво на научнотехнолошкиот развој на земјата кои треба да се доверат на научнообразовните институции од областа на безбедноста и други области, како енергетското и информатичкото поле, треба да се фокусираат врз импликациите кои науката и технологијата ги имаат како фактори што влијаат врз општата слика на безбедноста.

И конечно, анализите на состојбите и акутните и/или потенцијалните проблеми во доменот на загадувањето на

средината и обезбедувањето на здравјето на луѓето и стоката од страна на Министерството за здравство и Министерството за животна средина треба да се фокусираат врз импликациите што загадувањето и здравјето, односно болестите ги имаат како фактори кои влијаат врз состојбите на планот на безбедноста на Република Македонија.

Посебно прашање за природот на стратешките истражувања за безбедноста од страна на еден Државен центар (Институт за безбедносна политика) е кога предмет на истражување е адекватноста и вредноста на самите аналитички и прогностички методи/техники што се применуваат, при што еден од клучните моменти е несомнено вреднувањето и изборот на аналитичката/прогностичката парадигма која понатаму е клучот за разбирање и толкување на проблемот кој е предмет на анализа и чија иднина се прогнозира.

Проблемите во доменот на безбедноста и нејзината политика можат да се гледаат од неколку агли: Кои состојби и процеси во земјата во регионот или во поширокото опкружување го загрозуваат опстанокот на државата и нејзиниот територијален интегритет што ја прави Република Македонија зависна од надворешни чинители, како конкретно тоа се одразува врз нејзината сувереност и какви импликации тоа може да има во иднина? Како состојбите и процесите во земјата се одразуваат врз мирот и безбедноста во регионот и на кој начин ги засегнуваат интересите на другите земји од регионот? Дали во Република Македонија или во регионот големите сили имаат витални интереси, кои се тие витални интереси, дали постои конфликт на тие интереси и како тоа се одразува врз мирот и безбедноста во регионот (општо земено) и врз безбедноста (посебно)? Дали и како состојбите и процесите во земјата и регионот ги засегнуваат интересите на големите играчи на меѓународната сцена и каква реакција може да се очекува?

Секако, тоа претпоставува продлабочени анализи и темелно запознавање со реалноста во секоја од тие земји, со нивните интересни позиции и меѓусебните односи, како и издржани прогнози за можниот развој на настаните во иднина. Конкретно, станува збор за следниве видови анализи кои треба да ги изработуваат институциите од политичко-безбедносниот систем на Република Македонија: стратешки анализи, како анализа на базичните трендови втемелени врз динамичната констелација на интереси и однос на сили во конкретна земја, регион и/или на глобално ниво. Ваквиот тип на анализи овозможува предвидување на идните општи состојби релевантни за статусот на виталните национални државни интереси и е основа за нивна реинтерпретација или ререфиниција; Ситуациони анализи, како анализа на конкретната анализа во земјата и во нејзиното опкружување. Таа е едновремено слика на актуелниот миг и врска помеѓу конкретното минато и можната иднина, или, со други зборови, во рамките на оваа анализа се интерпретираат сознанијата за сегашноста со оние за минатото и со научно втемелените генерални предвидувања за иднината. Ситуационите анализи треба да се темел за издржани трендови проекции како нешто подетално, но помалку генерално во однос на предвидувањата за кои стана збор во контекстот на стратешките анализи; Операционите анализи се насочени кон конкретно идентификување на силните и слабите страни на Република Македонија во целина и на носителот на безбедносната политика посебно, или, со други зборови, ориентирани се кон согледување и оценување на капацитетот на номиналниот, но и на непосредните носители на државната политика за ефективно и ефикасно постигнување на поставените цели. При тоа од посебно значење се споредбените анализи на акционо-политичкиот капацитет на владите и државите во спор што, меѓу другото, овозможуваат согледување на јаките и слабите страни на противникот.

Во тој контекст, аналитичкото внимание посебно би требало да се задржува на следните битни моменти: маневарски карактеристики и акционата способност на страните во спор/конфликт, интересните позиции, авторитетот и моќта што тие ги имаат во врска со решавањето на конкретниот политички проблем, природата и обемот на манифестна и латентна политичка поддршка, што тие дома и на меѓународен план ја уживаат начелно или специфицирана за конкретниот проблем, нивната реална моќ како држави да го издржат спорот и да профитираат од него.

Од аспект на издржаноста на операционите анализи, од не мало значење е и располагањето со издржани сознанија за психолошките профили на непосредните носители на државната политика, како и претстава за националниот карактер, односно за политичката култура и моралот на нацијата што е во фокусот на аналитичкото внимание. Операционите анализи резултираат со препораки кои наоѓаат најнепосреден одраз врз физиономирањето на оперативно-политичките и безбедносни планови на носителот (носителите) на безбедносната политика.

Врз основа на претходно искажаното, можеме да констатираме дека безбедносната политика на Република Македонија претставува сложен и меѓузависен збир на мерки, активности, планови и програми, кои ги презема државата заради заштита, одржување, унапредување на безбедноста на државата и нејзините граѓани, во согласност со нејзините расположиви ресурси и со активна соработка со меѓународната заедница. Во себе системски ги содржи политичката, економската, одбранбената, внатрешно безбедносната, социјалната, еколошката и други области.

Како Република Македонија ќе се однесува во меѓународните односи зависи од интересите помеѓу нив. Се разликуваат два вида интереси: национален и јавен. На-

ционалниот интерес на земјата е поврзан со ресурсите и со можностите на државите што треба да им осигураат опстанок, развој и благосостојба на граѓаните. Додека јавниот интерес е заштитен со законите на државите и е насочен кон внатре, националниот интерес е насочен кон надвор. Националниот интерес на Република Македонија се поистоветува со термините: темелен интерес, витален интерес, значаен интерес и периферен интерес. Интересите кои се поврзани за опстанокот на државата лесно се препознатливи, тие се јасни и видливи. Можеме да кажеме дека виталните интереси се разликуваат од интересите за опстанокот на државата по времето кое е потребно за донесување на релевантните одлуки. Од значајните интереси не зависи опстанокот на државата или благосостојбата на граѓаните, туку на нив влијаат ризиците, заканите и опасностите од сите подрачја на општественото живеење.

Многу е важно кога се формулираат националните интереси тие да ја имаат легитимацијата на јавноста, да не бидат себични интереси на елитата на власт и да ја одразуваат волјата на поголемиот дел од граѓаните. Надворешни фактори кои влијаат на дефинирањето на националните интереси се: состојбата на меѓународните односи, состојбата на регионот, меѓународните организации и корпорации. Од внатрешните фактори може да ги истакнеме: внатрешната политичка состојба, интересите на одредени општествени групи, перцепцијата на политичките елити и државните институции.

Може да се каже, ако националниот интерес е зачувување на суверенитетот и на територијалниот интегритет на државата, тогаш оваа национална цел се остварува преку развивање добрососедски односи со државите, почитување на меѓународното право и дејствување во рамките на меѓународните институции. Сето ова се постигнува со: јакнење на довербата и размена на информации меѓу државите, изградба на стабилна и безбедна околина, почиту-

вање на основните права на државите, покажување волја за соработка и политичко и безбедно интегрирање на државата на пошироките меѓународни интеграции. Клуч за успехот во остварувањето на националните интереси е државното раководство кое ги донесува одлуките да има пристап до релевантните информации.

Според времето, интересите на земјата можат да се поделат на: краткорочни, среднорочни и долгорочни. Краткорочните интереси се поврзуваат со остварување на краткорочни цели. Остварувањето на среднорочните интереси го зголемува влијанието на државите. Остварувањето на долгорочните интереси влијае на улогата на државата и нејзиното управување.

Безбедносната политика на Република Македонија претставува рамка преку која земјата обезбедува безбедност за државата и нејзините граѓани и сето тоа се презентира како интегриран документ. Политиката ги дефинира начините за решавање на тековните и идните можни закани и ризици по безбедноста. Таа уште може да се нарече: стратегија, концепт или доктрина.

Постојат пет главни причини за Република Македонија да има интегрирана безбедносна политика, тоа се:

- » прво, безбедносната политика на Република Македонија бара целосна анализа на сите закани по националната безбедност. Внатрешните и надворешните закани долго време беа разгледувани одделно, но сè повеќе безбедносната политика вклучува сеопфатна процена како на домашното така и на меѓународното опкружување;
- » второ, безбедносната политика може да помогне во хармонизирање на придонесите на растечкиот број актери во безбедноста, вклучувајќи ги оние на

национално ниво, локалната власт, деловната заедница (на пр., во заштитата на виталната инфраструктура), различните организации на граѓанското општество, како и регионалните и меѓународните институции. Централизираниот процес на формулирање политика од бројни извори може да помогне во создавањето заедничко разбирање на безбедноста;

- » трето, безбедносната политика треба да дава политичка насока на бројните актери вклучени во остварувањето на националната безбедност на државата, централизираниот процес овозможува оптимално користење ресурси, помага да се избегнат противречностите, вишокот или недостигот ресурси, како при изготвувањето така и при спроведувањето;
- » четврто, безбедносната политика обезбедува сеопфатност во водењето на безбедносната политика. Ова може да помогне да се постигне консензус за клучни национални вредности и интереси и спектарот на закани што ги загрозува тие вредности;
- » петто, безбедносната политика треба да претставува инструмент за градење доверба на регионално и меѓународно рамниште. Доследната и транспарентна политика ја отсликува загриженоста на државата во врска со нејзината национална безбедност, но и регионалната и безбедноста на меѓународната заедница и на тој начин овозможува меѓународно разбирање и соработка.

Формулирањето на безбедносната политика на Република Македонија треба да помине низ неколку фази и тоа: иницирање, изготвување, усогласување и одобрување. Изготвувањето на безбедносната политика е од страна на извршната власт и тоа може да биде постојана комисија или постојано тело, или да се формира врз *ad*

нос основа. Комисијата на Собранието и Владата на Република Македонија обично се консултира како со владини така и со невладини актери. Ревизијата речиси секојпат ја иницира извршната власт. Во некои случаи, законодавните или постојаните комитети задолжени за безбедносните прашања треба да предложат ревизија на безбедносната политика, процесот треба да биде годишен или редовен, или само повремен. Во владини актери на Република Македонија во спроведување на безбедосната политика како што е споменато спаѓаат: Претседателот на државата, Министерството за одбрана и Министерството за внатрешни работи, разузнавачки агенции, претставници на вооружените сили, законодавни комисии и сл. Додека во невладини актери спаѓаат: политичките партии, медиумите, граѓанското општество и универзитетите.

На пример, процесот на формулирање на безбедносната политика треба да помине низ две фази. Првата фаза би вклучувала широка и сеопфатна социополитичка консултација чиј резултат е необврзувачки извештај до владата со сугестии за безбедносната политика. Во втората фаза треба да се подготвува безбедносна политика од страна на владино тело, кое го има предвид горенаведениот извештај. Усогласување ќе се постигне со тоа што од различни актери вклучени во системот за безбедност, треба да се бара инпут за време на процесот на изготвување на политиката, и со тоа за време на процесот на изработка на првичните нацрт-верзии треба да се доставуваат истите до сите вклучени актери, дали интерно или јавно, или, пак, комбинација од двете.

Битен елемент во врска со процесот на иницирање и имплементирање на стратегиите е поседувањето на капацитет и на Владата и општеството истите да ги спроведе. Проблемите со капацитетот во врска со имплементацијата

на стратегиите се манифестираа во голема мера и во Република Македонија, во обидите на Владата при донесувањето на поважните безбедносни стратегии.

Традиционалните инструменти за спроведување на националната политика се Службите за надворешни работи и вооружените сили. Другите инструменти ги вклучуваат разузнавачката служба, безбедносната служба на униформираните институции (полицијата, железничката полиција, затворските служби, судските чуври), безбедносната служба (царинските административни службеници), спасувачките служби и нивната управа (противпожарни, екипи за спасување од рудници, планинарски спасувачки екипи, медицински итни спасувачки екипи, економски мобилизирачки капацитети и капацитети на финансиските служби и институциите за заштита на класифицирани информации).

Другите инструменти за спроведување на националната безбедносна политика ги вклучуваат меѓународните и регионалните организации и институции и асоцијации во кои државата е членка – ОН, ЕУ, НАТО, ОБСЕ, Советот на Европа, невладините организации, меѓународните договори, конвенции, сојузи, норми и стандарди, и медиумите.

Во Македонија постои растечка тенденција на заинтересираност и интерес од страна на цивилните структури за прашањата поврзани со безбедносниот систем. Владите и граѓанското општество постепено ја препознаа потребата за воспоставување силна цивилна заедница која поседува експертиза во областа на безбедноста и одбраната, а која треба да содржи владини и невладини индивидуи и институции. За таа цел, основани се центри и/или факултети за безбедност, каде се организираат посебни образовни и едукативни програми за цивили, со цел да се обезбедат вештини и експертиза во областа управување со системот за безбедност.

Сепак, постсоцијалистичкото општество во Република Македонија од 90-тите години од минатиот век беше релативно затвореното општество за цивилите. Во овој период, на безбедносните служби им недостигааше капацитет за спроведување на политики, а на државните службеници им недостигааше експертиза за справување со бирократијата на безбедносниот сектор. Развојот на силна заедница на цивилни интелектуалци кои ќе бидат ангажирани во почетната фаза на изградба на безбедносни стратегии беше предизвик за земјата и иницијална точка за започнување на дефинирање на безбедносните стратегии. Почнувајќи од доцните 90-ти, воспоставувањето на безбедносната заедница беше основа за стекнување на јавната поддршка за реализацијата на реформите во безбедноста предвидени со стратегиите, како и за други прашања кои бараат поширока јавна поддршка за нивна успешна реализација и имплементација.

Делумно е виновен малиот број, како и често поделените и слабо информирани медиуми за прашањата од делот на безбедноста. Поради недоволната вклученост на јавноста, на невладиниот сектор сериозно му недостасуваше капацитет за да придонесе кон *check and balances* за односите на цивилно-воениот и цивилно-безбедносниот сектор. Сепак, кога реформите беа постигнати, се создаде голема заедница на реформатори/експерти во безбедносниот сектор, што доведе до зголемен интерес во општеството и во медиумите за севкупните реформи во секторот на безбедноста и одбраната. Земјата, како резултат на постигнатите реформи, може да смета на голем број локални надлежни невладини организации и политички партии подготвени да дискутираат и да понудат своја поддршка за безбедносните реформи.

Севкупните реформи, вклучувајќи ги и оние во политичките, безбедносните и економските сектори, не само што ги имаат надминато проблемите од поранешното поли-

тичко уредување, туку, исто така, во голема мера помогнаа во надминување на недостигот на креирање независна локална инфраструктура. Често запоставуван аспект на реформата на безбедносниот систем во Република Македонија е дали владите, всушност, се навистина компетентни да одлучуваат за спроведување на безбедносна политика и насочување на текот на безбедносните реформи. На пример, во Белата книга на одбраната од август 1998 и сродните одбранбени плански документи е нагласено дека законите ќе дојдат од надвор. Конфликтот што се случи во 2001 година, сепак, ги промени овие претпоставки и ги замрзна одбранбените планови за реформи, затоа што изворот на криза не беше од надвор, туку од внатре. Во овој контекст можеме да го разбереме значењето на цивилното владеење/контрола во оценување и дефинирање на безбедносните стратегии.

При формулирањето на безбедносната политика на Република Македонија се јавуваат проблеми кои се однесуваат во изнаоѓањето баланс меѓу различните барања за формулирањето на безбедносната политика. Па според тоа:

Прво, безбедносната политика на Република Македонија треба да ја балансира отвореноста и тајноста. Безбедносната политика треба да е предмет на јавна дебата, нејзината содржина да ги одрази општите цели на националната безбедност, а спроведувањето да го остави на подредените стратегии и доктрини или други механизми за планирање.

Второ, се забележува дека постои судир меѓу потребата да се сочува слободата на дејствување и ограничувањата на активностите на реализаторите на политиката. Во рамките на безбедносната политика се разгледуваат специфичните прашања од доменост на безбедноста отколку одделните земји кои претставуваат закана по безбедноста, и покрај тоа што во некои случаи безбедносната политика е дизајнирана да испрати јасен сигнал до друга држава или сила.

Трето, потребата од ревизија на постојаната безбедносна политика на Република Македонија мора да се балансира во согласност со цената на чинење, како во човечки ресурси така и во материјални.

Четврто, безбедносната политика мора да направи рамнотежа меѓу јавната дебата и инпутот од експертите. И покрај тоа што јавната дебата е неопходна за транспарентноста на процесот, сепак, ако документот станал заложник на политичките интереси на одредени групи, ова може да ја намали нејзината вредност.

Безбедносната политика на Република Македонија многу ретко нуди решенија за одредени специфични безбедносни проблеми, бидејќи овие документи не се доволно конкретни и детаљни за да ја пропишат секоја непредвидлива ситуација. Тука може да се предложат следниве структурни промени: приспособување на постојаните инструменти на политиката и создавање нови политички инструменти.

Приспособувањето на постојаните инструменти на политиката може да има импликации за персоналот, распределба на ресурсите, политиката за набавки и бројни други инструменти. Секоја подредена политика, како што е таа за националната безбедност, треба да се измени за да се усогласи со безбедносната политика.

На национално ниво, спроведувањето на безбедносната политика може да биде потпомогнато со формирање постојани комисии и тела кои ќе го набљудуваат начинот на кој се реализира националната безбедност, и покрај тоа што некои може во ова да гледаат пречка за ефективно одлучување за безбедносните прашања. Овие групи треба да ја оценуваат безбедносната политика во светлината на моменталните способности за процени на заканите. Треба да се разгледа можноста дали треба им се додели ваква надлежност на институционализираните тела, како

што е Советот за безбедност. Други држави да предвидуваат редовни состаноци на *ad hoc* меѓуминистерска група за ревизија. Подобро е составот на телата за набљудување и постапката да ги следат истите начела на сеопфатност, транспарентност на делата и консензусот, како што тоа го прават комисиите за ревизија на безбедносната политика.

Комисиите или телата кои ја создаваат безбедносната политика на Република Македонија треба да ги почитуваат следниве начела за демократска контрола: сеопфатност и реактивност, дебата и консензус, пошироко разгледување на законите по националната безбедност, реална процена на капацитетите, транспарентност, постојано набљудување и процена на заканата, меѓународно влијание и почитување на меѓународното право.

Сеопфатно формулирање на политиката е најдобар начин целосно да се разгледаат грижите кои ги имаат учесниците на државно ниво во врска со безбедноста и како овие предизвици да се совладаат со расположивите средства и капацитети.

Дебатата и барањето консензус се од основно значење за да се изготви широко поддржан документ кој ќе биде ефективно спроведен. Вообичаено треба да се разгледаат бројните закани, вклучувајќи ги оние споменати во Извештајот на високиот панел на закани, ризици и можности на ОН кои вклучуваат економски и социјални закани.

Безбедносната политика треба да ги процени одговорностите на различните владини тела во поглед на утврдувањето на законите, како и актуелните политики по прашања како што се: сојузништва, употребата на воена сила, пролиферацијата на оружје за масовно уништување и улогата на демократскиот економски развој во визијата за безбедноста на граѓаните.

Транспарентниот процес на формулирање на безбедносната политика на Република Македонија помага да се спречи со крајниот производ да доминира во одредени интереси, како што се поединечни министерства или органи за безбедност.

Компатибилноста меѓу постојаната безбедносна политика и меѓународното опкружување кое евалуира треба постојано да се проценува од страна на постојан комитет.

Со оглед на тоа дека државите не постојат изолирано, ниту една држава не може да формулира чисто „национална“ политика за безбедност. Безбедносната политика треба да ги земе предвид одредбите од оние меѓународни правни инструменти кон кои пристапила државата, како и општото облигационо обичајно право.

При обид да се сумира искуството од креирањето и имплементацијата на безбедносната политика на Република Македонија, како најопшти констатации може да се истакнат следните заклучоци.

Во Република Македонија не постои интегриран пристап во конципирање и спроведување на нешто што би се нарекло безбедносна политика, а што се гледа преку непостоење на:

- » јасно нормативно утврдена институционална рамка за креирање и спроведување на интегрална безбедносна политика;
- » соодветна организациска и кадровска рамка за професионален приод во идентификувањето и третирањето на прашањата релевантни за безбедносната политика на Република Македонија;
- » соодветна информатично-технолошка поддршка за интегрално следење, документирање, анализа и архивирање на создаденото за појавите и процесите релевантни за безбедноста на земјата и нејзината безбедносна политика, потоа насочување,

следење и вреднување на организациските процеси во контекст на креирањето и спроведувањето на безбедносната политика и донесување одлуки од значење за безбедноста на државата.

Комплексот на безбедност не е одреден само со проблемите на внатрешната безбедност и одбраната, туку во себе ги опфаќа сите прашања кои во даден момент или во перспектива можат да реперкуираат по безбедноста на земјата и нејзините граѓани.

Безбедносната политика на Република Македонија не е механички збир од неколку меѓусебно изолирани политики, туку посебен квалитет што во себе органски обединува аспекти од сите политики кои се водат, а кои се рефлектираат или можат да се рефлектираат (директно или посредно) врз безбедноста на земјата, внатрешната стабилност и нејзината меѓународна позиција во најширока смисла, смета Панде Лазаревски. Според него, водењето на безбедносната политика на Република Македонија подразбира споделен систем од вредности определени меѓу клучните прашања на нејзиниот опстанок и просперитет, како и доволно знаење за комплексноста на националната безбедност, за самиот процес на креирање безбедносна политика и за позиционирањето и меѓузависноста на различните чинители во контекст на креирањето и спроведувањето на таа политика.

Ако се има предвид досегашната институционална, кадровската екипираност и методолошка изграденост во поглед на следење, селектирање, анализа и вреднување на информациите релевантни за националната безбедност и нејзината политика, може да се изведе заклучок дека нема утврдено јасна процедура и нормативно-институционална рамка за утврдување на сеопфатна безбедносна политика, со што на одреден начин се кочат активностите и нема ефективна и ефикасна заштита на дефинираните национални интереси.

Покрај тоа, меѓу клучните политички субјекти не постои согласност во поглед на приоритетите во доменот на безбедносната политика, има разлика меѓу непосредните и долгорочните интереси и цели и, секако, воедно треба да се постигне консензуална согласност како да се заштитат виталните интереси на Република Македонија.

Основен столб на безбедносната политика на Република Македонија се институциите на демократскиот плуралистички политички систем, нивната правно-нормативна рамка и институционална разгранетост, но и кадровскиот потенцијал и начинот на раководење и управување. Безбедносната политика е основен гарант за заштитата на уставните вредности, како и за заштитата и личната безбедност на граѓаните, гарантирање на независноста и територијалниот интегритет на државата, политичките слободи, граѓанските и човекови права и гарантирање на материјална благосостојба и просперитет на граѓаните. Безбедносната политика на Република Македонија ги утврдува глобалните концепциско-доктринарни и стратегиски ставови и определби на безбедноста, како и посебните стратегии за дипломатската, политичката, економската и воената сфера.³³ Остварувањето на интересите на државата се осигурува преку безбедносната политика која мора да биде способна да ги неутрализира и да ги разреши сите надворешни и внатрешни закани по безбедноста на државата, односно да одговори на сите облици и видови на загрозувања по независноста, сувереноста и територијалниот интегритет.

Потребно е постоење на единствен интегрален безбедносен систем на Република Македонија кој ќе гарантира негово функционирање на сите елементи заедно, како и овозможување на хоризонтална и вертикална интеракција во системот. Значи, во земјата постојат институции на политичкиот систем, нивна нормативно правна поставе-

³³ Лазаревски П, Атанасов П „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија“, ИСППИ-Скопје 2002.

ност во однос на безбедноста на државата, но се чини не е докрај заокружена безбедносната политика. Во законските решенија и теориските експликации се јавуваат повеќе категории, како што се: безбедност, одбрана, безбедност и одбрана, одбрана и безбедност, систем за безбедност, систем за одбрана, одбранбено-заштитен систем, внатрешна безбедност, јавна безбедност, безбедносна и одбранбена политика, што повеќе создава конфузија отколку што ги дефинираат и прецизираат содржинските елементи на безбедносниот систем на Република Македонија. Истовремено сретнуваме и неколку именувања на пошироки категории во врска со безбедноста, како што се: концепција за безбедност и одбрана, стратегија за одбрана, безбедносна и одбранбена политика, политичка стратегија на одбраната, надворешна и безбедносна политика, категории што се комплементарни, што често се преклопуваат, но кои употребени надвор од соодветната институционална и законска рамка најчесто не придонесуваат за согледување на системската поставеност на безбедносната политика.

Безбедносната политика на Република Македонија мора да имплементира единствен концепциски систем за безбедност на целокупната територија на земјата, со строга хиерархиска поставеност, да ги определи структурите на посебните потсистеми (за одбрана, за внатрешна безбедност, за кризен менаџмент, за заштита и спасување и др.), да ги определи целите, функциите, методите и средствата за дејствување, како и да овозможи квалитетна вертикална и хоризонтална координација на сите нивоа на единствениот безбедносен систем. Постојат три нивоа на функционирање (остварување) на безбедносниот систем: политичко-безбедносно ниво, одбранбено безбедносно ниво и организациско институционално ниво.

Во иднина за донесување на важни документи од сферата на безбедноста треба да се пропише повеќеслојна по-

стапка. Во таа постапка треба да се вклучат што повеќе носители на безбедносната политика, и, секако, основните чинители и надлежни структури, бидејќи не се јасно разграничени и прецизирани нивоата на меѓуконтрола и одговорност меѓу различните субјекти во безбедносните структури во делот на имплементацијата на безбедносната политика.

За остварување на вредностите на безбедносната политика, во која безбедноста се третира интегрално, се дефинирани следните интереси на Република Македонија: економска и политичка интеграција во ЕУ, политичка, односно воена интеграција во колективните системи за безбедност (ООН, ОБСЕ, НАТО, ЗЕУ), развивање и заштита на демократските институции на политичкиот систем, развивање на економскиот систем врз принципите на пазарна економија, еднаква готовност за соработка со сите соседи и организирање на соодветен безбедносен систем.

Безбедносната политика на државата во годините што доаѓаат мора да биде сопфатна по својот карактер и секоја закана по безбедноста мора да биде разгледана. Петте елементи на безбедноста: воена, политичка, економска, социетална и еколошка безбедност, се сметаат како изворни елементи на државната безбедност – општеството е само една димензија каде што државата може да биде загрозувана. Додека опстанокот на државата зависи од одржувањето на суверенитетот, опстанокот на општеството зависи од нејзиниот идентитет.

Проширувањето на согледувањата за прашањата поврзани со националната безбедност има за цел да покаже за колку комплексна материја се работи. Имајќи ги предвид состојбите во регионот и нивната променливост, динамичност и интензитет, може да се каже дека безбедносниот систем треба да биде флексибилен, адаптибилен на променетите услови и сеопфатно преиспитување на секој три до пет години на безбедносната политика на Република Македонија.

ГЛАВА 3

МИСЛЕЊЕ ЗА РИЗИЦИТЕ И ЗАКАНИТЕ ПО БЕЗБЕДНОСТА

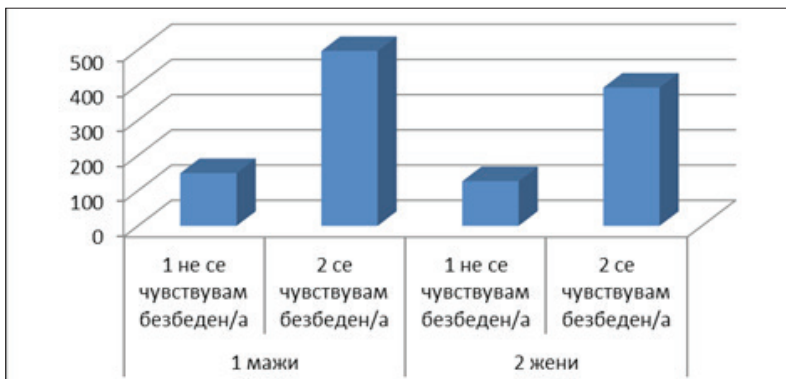

1. МИСЛЕЊЕ ЗА РИЗИЦИТЕ И ЗАКАНИТЕ ПО БЕЗБЕДНОСТА

Од осамостојувањето до денес Република Македонија влезе во процес на градење сопствен безбедносен систем кој претставува рефлекција на актуелната внатрешна, регионална и меѓународна состојба, како и огледало на времето во кое Република Македонија се бори со актуелните безбедносни предизвици. Државата, низ пишаните поставки во стратегиските безбедносни документи, смета дека не постои закана од масовни инвазии и војна, вклучувајќи ја и конвенционалната војна, но новите предизвици и закани по мирот и безбедноста на долг временски период ќе бидат исправени пред безбедносниот систем и неговата безбедносна политика. Сегашното постоење на опасности предизвикани од екстремниот национализам, расна и верска нетрпеливост, тероризмот и организираниот криминал, како и од импликациите од состојбите во непосредното опкружување на Република Македонија се очекува на долг рок да опаднат и да минимизираат зависно од актуелноста на безбедносните прашања.

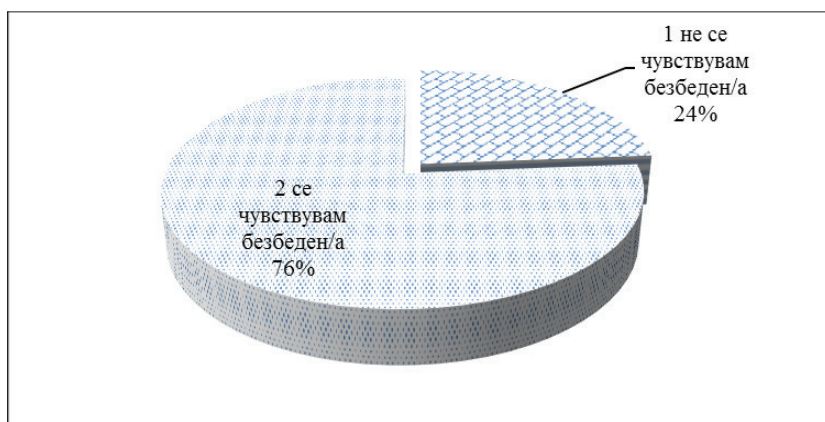
Во анкетата испитаниците беа запрашани за тоа дали се чувствуваат безбедни во средината во која живеат и работат?

Графикон бр.7 Дали се чувствувате безбеден/на во средината во која живеете и работите? – одговори: мажи-жени

Од горенаведениот графикон може да се види дека поголем број од мажите се чувствуваат побезбедни во средината каде што го поминуваат најголемиот дел од своето време, за разлика од жените. Но, бројот помеѓу оние мажи и жени кои не се чувствуваат безбедни е скоро ист, па може да се каже дека не постои разлика во однос на полот и загрозување на личната безбедност.

Графикон бр. 8 Дали се чувствувате безбеден/на во средината во која живеете?

Самата околина во која живеат, соседството, традиционалните норми на живеење и комуникација овозможиле граѓаните да изградат меѓусебна доверба, што придонесе поголемиот дел од нив да се чувствуваат безбедни во средината каде што живеат.

Врз основа на чувството на поголема лична безбедност, испитаниците беа замолени да одговорат што придонесува тие така да се чувствуваат. Покрај добрососедските односи и комуникацијата која ја имаат во животната средина, улицата и населбата во која се движат, граѓаните се на став дека не се загрозени поради тоа што живеат нормално и го почитуваат редот и законот. Индикативен е одговорот дека од способноста да се заштитат себеси им

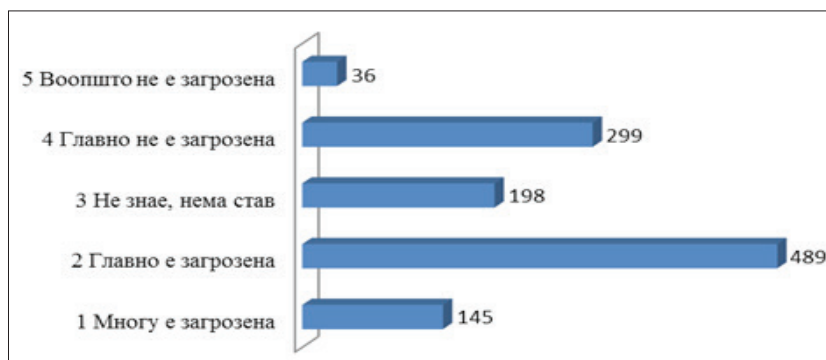
извира чувството на безбедност. Ова води кон заклучок дека истите немаат доверба во самите безбедносни институции кои имаат должност да обезбедат заштита на граѓаните, што се потврдува во следниот алтернативен одговор дека државните органи си ја работат својата работата како што треба или, пак, дел од населението поседува со или без дозвола опрема и оружје кое може да го употреби во секое време кога ќе биде загрозувана неговата слобода и безбедност. Личните примања не влијаат на чувството на личната човекова безбедност, бидејќи веројатно ова прашање е сфатено од физички аспект на загрозуеност на безбедноста во средината каде живеат и работат.

Во истражувањето кога подетално беа запрашани испитаниците за причините за загрозуеност на нивната лична безбедност, 33,8 % од нив се изјаснуваат дека лошата економска состојба и сиромаштија придонесуваат за личната несигурност, затоа економската безбедност е еден од столбовите за кој граѓаните сметаат дека е разнишан. Воедно 18,8 % од анкетираниите во порастот на уличниот криминал и насилството гледаат сериозен безбедносен ризик. Од друга страна, независно што поминаа 13 години од потпишаниот Рамковен договор, 12,2 % оценуваат дека меѓуетничките односи се разнишани и претставуваат ризик по безбедноста на земјата. Лошата работа на државните органи за 9,1 % од испитаниците е причина за чувството на загрозуеност. Нестабилноста на политичкиот систем во земјата за 5,3 % од испитаниците е потенцијална опасност за безбедноста, наркоманијата како сериозна закана која е особено присутна кај младата популација за 5,2 % од испитаниците е потенцијален ризик, а за 4,5 % од испитаниците однесувањето на екстремистичките групи во Македонија, истиот процент на испитаници сметаат дека нарушените меѓупартиски односи во државата претставуваат извор на дестабилизација, а и покрај бројните критики од меѓународниот фактор и домашната заедница

само 2,1 % од анкетираниите (не)зависноста на судството ја гледаат како виновник за какви било идни нестабилности во Република Македонија.

Главна безбедно се чувствуваат граѓаните кога станува збор за нивната физичка безбедност, животот во нивната куќа и стан, во областа на местото на живеење и, секако, во регионалното опкружување на Република Македонија. Оцените за небезбедност се незначителни особено кога ќе се земе предвид постигнатиот резултат каде е мал бројот на изјаснетите во однос на понудените алтернативни одговори.

Графинон бр. 9 Во која мерка, според Вашето мислење безбедноста во Македонија е загрозувана?

За разлика од личната безбедност, која според самите испитаници не е значително загрозувана, безбедноста на Република Македонија главно е загрозувана ако се има предвид фактот што тоа мислење го делат 489 испитаници, со овој став не се согласуваат 299, а многу е загрозувана според 145 лица. Само мал број од 36 анкетирани сметаат дека воопшто не е загрозувана безбедноста на Република Македонија.

2. МИСЛЕЊЕ ЗА КОНЦЕПЦИИТЕ ЗА БЕЗБЕДНОСТА НА МАКЕДОНИЈА

Во Република Македонија јасно доминантен е концептот на националната безбедност која до неодамна се потпираше на воената безбедност, која во последните 8 години не се поддржува во земјата, за сметка на вложувањата во полицијата. Со цел да се утврди мислењето на граѓаните кои средства треба да се употребуваат за одржување на безбедноста, а преку тоа да се утврди кој е најсоодветен концепт за безбедност на земјата, се пристапи кон следниот сет на прашања преку кои се бара идниот концепт за безбедност на Република Македонија.

Од понудените 8 алтернативни одговори на прашањето со кои средства државата на која ѝ припаѓате може да се грижи за својата безбедност, најголем број од 595 испитаници се изјасниле дека зголемувањето на животниот стандард позитивно ќе влијае врз безбедноста. Воедно и вториот одговор е поврзан со употреба на економски средства и поттикнување на подобра економска соработка со другите држави наместо политиката на изолација. Оттука број еден концепт за безбедност кој треба да се употребува во решавањето на проблемите во безбедноста и креирањето на нејзината политика е концептот на економска безбедност, кој подолу дополнително ќе биде анализиран.

Испитаниците имаат покажано висока еколошка свест, бидејќи преку анализата на податоците како втор приоритет се наметнува користење на средства за еколошка заштита и ригорозни казни за екозагадувачи. Значи, важен приоритет е еколошката заштита и безбедност на граѓаните, пред сè, во средините каде живеат поради високиот степен на аерозагадување во последните неколку години во Република Македонија.

Третиот пат кој граѓаните го гледаат како алтернатива е зачленувањето во меѓународните безбедносни организации под чија закрила сметаат дека ќе бидат посигурни. Потанаму следува концептот на политичка безбедност во чиј дијапазон на активности е употребата на дипломатски средства за решавање на безбедносни прашања. Зачудувачки е што 423 испитаници, значи некаде околу 40 % се изјасниле дека со построги закони и поголема граѓанска дисциплина позитивно ќе се влијае кон одржување на безбедноста. Најголем број на испитаници, некаде околу 290 одговориле дека воопшто не се согласуваат со употребата на воени средства, односно не го поддржуваат концептот на силна армија која може да интервенира каде што има потреба.

Графикон бр. 10 Одговори на прашањето: Според Вас дали се потребни промени на концептот за безбедност?

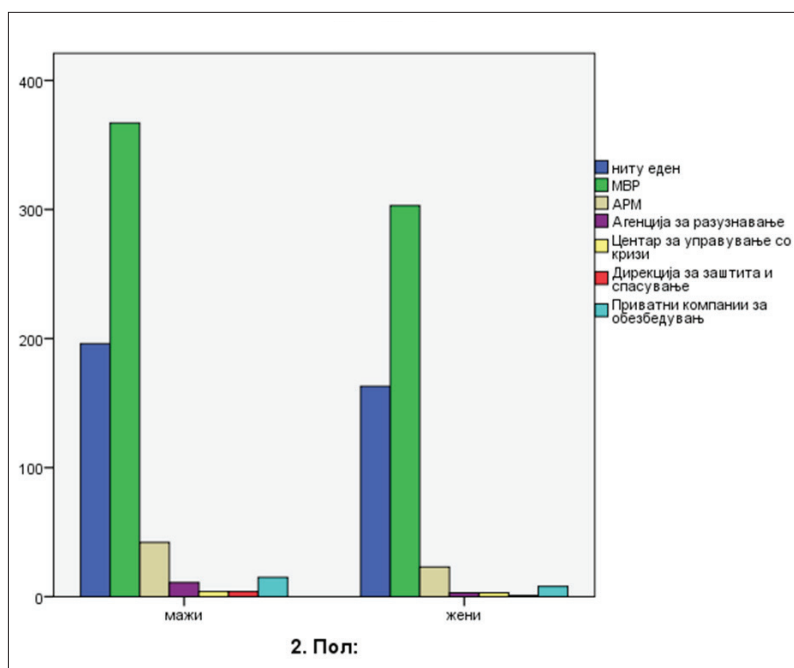

На крајот од делот за потенцијалниот иден концепт за безбедност на Република Македонија се гледа доминантниот став кај испитаниците дека во сите понудени алтернативни одговори од 69,80 % па до 78,40 % се изјасниле за промена на концептот за безбедност, односно за реформи во полицијата, разузнавачката заедница и Армијата. Ова не смее да се избегне како факт од страна на креаторите на идната безбедносна политика и дефинирањето на концептот за безбедност на земјата.

3. МИСЛЕЊЕ ЗА БЕЗБЕДНОСИОТ СИСТЕМ КАКО КЛУЧНА АЛКА ЗА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

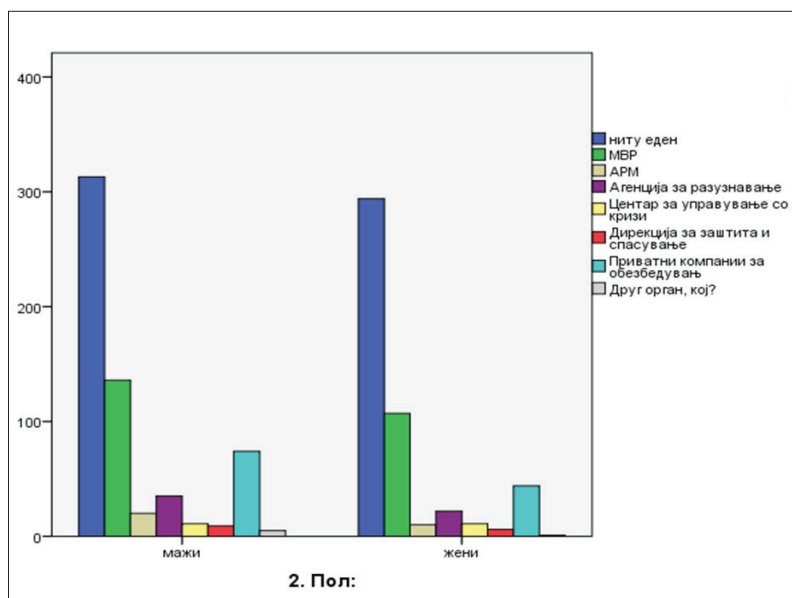
Секој чинител од безбедноста може да создаде безбедносна модерна политика која ќе одговори на времето и просторот, но дали таа ќе се реализира зависи, пред сè, од функционалноста на безбедносниот систем кој претставува клучна алка за безбедносна политикa и одржувањето на безбедноста и стабилноста на земјата. Перцепцијата на граѓаните дали секој државен орган придонесува кон чувството на безбедност е значаен податок преку кој ќе се види како граѓаните ги оценуваат актерите кои се дел од безбедносниот систем.

Графикон бр. 11 Кој од државните органи најмногу придонесува кон Вашето чувство за безбедност? – мажи – жени

За прв пат во одредено испитување на јавното мислење се среќаваме со податок граѓаните да се со поголем позитивен став кон полицијата, со тоа што сметаат дека таа повеќе придонесува кон нивното чувство за безбедност, отколку Армијата, со што поголемо значење ѝ даваат на дејствувањето на полицијата, односно одделот за јавна безбедност. Помало влијание има АРМ која досега беше институција со најголема доверба кај граѓаните, а кај мажите и жените приватните компании за обезбедување позитивно влијаат врз чувството на безбедност. Малиот процент кој го има добиено Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување ја отвора дилемата колку граѓаните ги познаваат овие органи, и колку тие се наметнале како актери во зајакнување на безбедноста, а далеку е да зборуваме во креирањето и спроведувањето на безбедносната политика.

Графикон бр. 12 Кој од државните органи најмногу влијае врз Вашето чувство за небезбедност? – одговори: мажи – жени

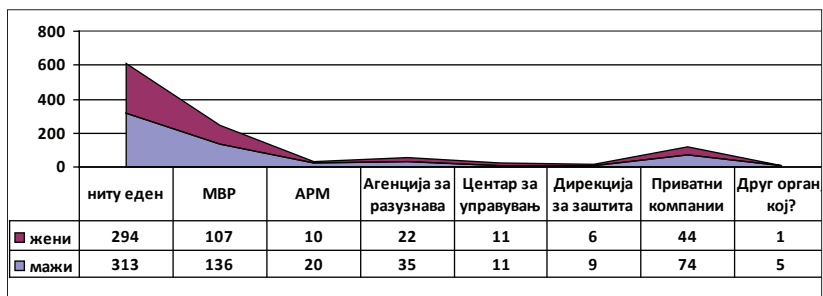

Во делот на чувството за небезбедност кај граѓаните нема промена за првото место, доколку не се земе предвид дека најголемиот дел до испитаниците оценуваат дека ниту еден од органите не влијае на нивната небезбедност. Скоро исто е мислењето кај мажите и жените за МВР, потоа како втор орган се среќава Агенцијата за разузнавање. Доколку се земе предвид дека таа во согласност со законската норматива се употребува надвор од земјата, индикативен е ставот на граѓаните кои или се незадоволни од нејзината работа, односно можна е злоупотреба на Агенцијата за разузнавање при одржувањето на внатрешната безбедност на земјата, преку што таа влијае врз чувството на небезбедност кај граѓаните. Зголемувањето на ингеренциите на дејствување на приватните компании за обезбедување не е позитивно прифатено кај граѓаните, бидејќи истите на четврто место ги вбројуваат Агенциите за обезбедување на имоти и лица во делот на влијанието за нивното чувство за небезбедност и несигурност што, секако, е во негативен контекст. И на ова прашање за небезбедноста многу мал дел од граѓаните се изјасниле за ЦУК и ДЗС, што од страна на клучните фактори во безбедносниот систем треба да го отвори прашањето за нивната улога, бидејќи самите граѓани не го чувствуваат нивното влијание ниту во позитивна, ниту, пак, во негативна конотација.

Табела бр. 13 Кој од државните органи најмногу влијае врз Вашето чувство за небезбедност? – одговори: мажи – жени

		13. Кој од државните органи најмногу влијае врз Вашето чувство за небезбедност?								Вкупно
		Ниту еден	МВР	АРМ	Агенција за разузнавање	Центар за управување со кризи	Дирекција за заштита и спасување	Приватни компании за обезбедување	Друг орган, кој?	
2. Пол:	мажи	313	136	20	35	11	9	74	5	603
	жени	294	107	10	22	11	6	44	1	495
Вкупно		607	243	30	57	22	15	118	6	1098

Графикон бр. 14 Според Вас кој најдобро ќе ја заштити безбедноста на Вас и Вашето семејство?

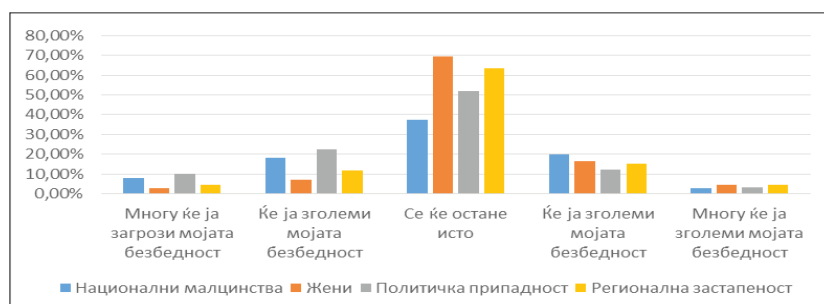

Од горенаведените резултати на прашањето за очекувањата кој најдобро ќе ја заштити безбедноста на самите граѓани како поединци и нивното семејство, над 35 % оценуваат дека тоа не може никој да го направи подобро од нив самите, односно 18 % никому не му веруваат, потоа 31,6 % улогата на добриот чувар ѝ ја доверуваат на полицијата, само 5,6 % од испитаниците би се потпреле на приватното обезбедување, на своите пријатели 2,4 %, околу 2,1 % од испитаниците сметаат дека личната безбедност може да ја гарантира НАТО, а само 1,6 % во своето соседство би имале доверба за својата лична безбедност. Врз основа на овие добиени одговори може да се заклучи дека граѓаните го преферираат и концептот на лична безбедност што, секако, треба да се поддржи од страна на безбедносната политика при неговиот развој, бидејќи бенефитите ги чувствуваат веднаш самите граѓани.

Ако се земе предвид дека безбедносните институции, всушност, се сервис на самите граѓани, преку оваа анкета им се даде можност на самите испитаници да ја оценат работата на институциите во областа на безбедноста. Армијата има највисока оценка во извршување на поставените задачи, за која само мал број од испитаниците сметаат дека лошо ги извршува своите задачи. По

неа со високи позитивни оценки е полицијата и Претседателот на државата под чии ингеренции е Советот за безбедност. Зачудува добиениот податок за позитивен став кон ова тело, бидејќи во последните неколку години тоа воопшто нема заседавано со цел да разгледа актуелно прашање од областа на безбедноста. Најлошо кај граѓаните има поминато судството, кое има добиено највисок процент на изјаснети дека лошо си ја врши својата задача, потоа е Собранието на Република Македонија кое е запоставена институција во безбедносниот систем и креирањето на политиката според самите граѓани, но и според креаторите на безбедносната политика кои беа интервјуирани за потребите на ова истражување, со што самите интервјуирани носители на функции имаат исто мислење како и граѓаните на Република Македонија. Со оценка добро имаат поминато Владата на Република Македонија и приватните агенции за обезбедување, поради што треба да се работи на зајакнување на ингеренциите на Владата во безбедноста, преку давање нови должности, односно форми на дејствување, како и посветување поголемо внимание на концептот на приватна безбедност како еден од високоприоритетните форми на одржување на безбедноста во земјата, средината во која секој од нас живее и работи.

Графикон бр. 15 Дали вработувањето во некоја од безбедносните институции ќе придонесе за Вашата безбедност?

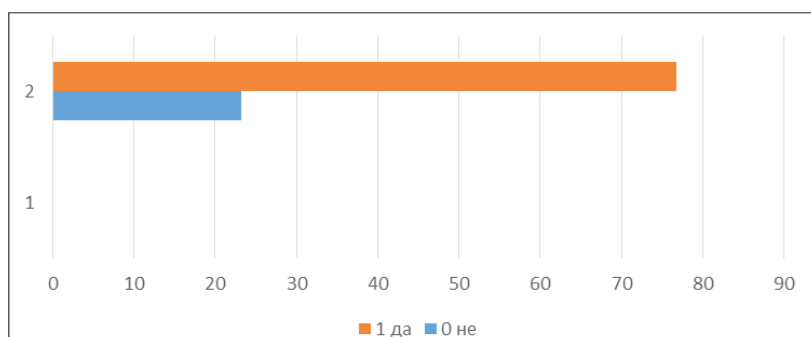

Во дефинираните безбедносни политики, особено по потпишувањето на Рамковниот договор и промените во Уставот и поттикнување на политиките на родови перспективи во органите и телата за безбедност, според граѓаните независно дали ќе се зголеми бројот на вработените според национални малцинства, повеќе жени, политичка припадност или регионална застапеност, сè ќе остане исто. Значи, само преку внатрешни реформи а не по секоја цена нови вработувања во безбедносните институции може да се придонесе за поголема безбедност на граѓаните.

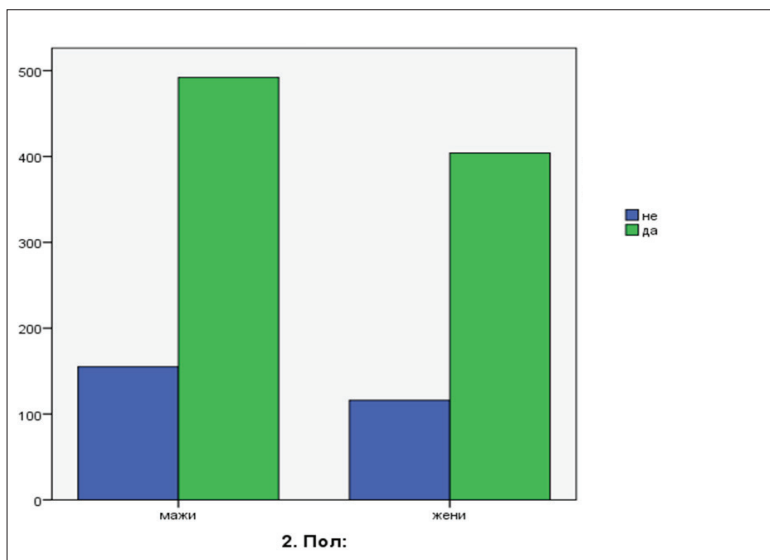
3.1. Мислење за широкиот концепт за безбедност и Република Македонија

Во истражувањето над 75 % од испитаниците се изјасниле за промени во концептот за безбедноста на Република Македонија, со што може да се истакне посебноста на безбедносните концепти кои во согласност со широкиот концепт за безбедност треба да функционираат повеќедимензионално, зависно од факторите на специфичност и условите во кои се создаваат и воедно треба да ги решаваат безбедносните ризици и закани со цел да не дојде до поголема безбедносна дестабилизација.

Графикон бр. 16 Дали се потребни промени на концептот за безбедност (проширување на концептот за безбедност)?

Графикон бр. 17 Според Вас дали се потребни промени на концептот за безбедност? – одговори според пол

Преку анализа на горенаведените податоци дадени по полова поделеност, може да се заклучи едногласноста за проширување на концептот за безбедност во Република Македонија, бидејќи самите тие не се задоволни од тоа како досега функционира, односно не одговара на новите потреби на времето и на самите граѓани кои се изложени на различен тип ризици и закани што се потврди од претходно кажаното.

3.2. Мислење за политичката безбедност

Безбедносната политика генерално треба да се остварува и да оперира на три нивоа: да влијае позитивно на севкупната меѓународна околина, да се справува унилатерално со предизвиците, ризиците и заканиите, и да дејствува солидарно со земјите и меѓународните организации и институции кои ги делат истите идеи и интереси. Во пракса тоа подразбира сè повеќе развој на принципот

на заштита и одржување и унапредување на безбедноста на Република Македонија и нејзините граѓани во согласност со расположивите ресурси. Во себе, меѓу другите, го содржи и концептот на политичка безбедност.

Табела бр.11 Доколку се чувствувате безбедно, што најмногу придонесува така да се чувствувате?

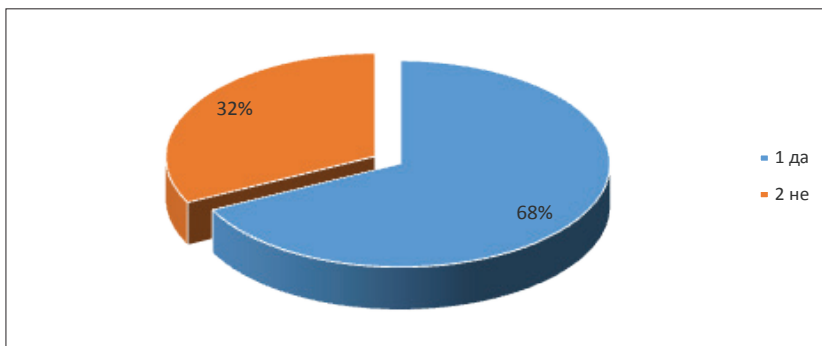
	Фреквенција	Валиден процент	Кумулативен процент
1. живеам во добро опкружување	379	36,5	36,5
2. државните органи добро ја работат својата работа	114	11,0	47,4
3. затоа што сум способен/на да се заштитам себеси	140	13,5	60,9
4. затоа што живеам нормално и го почитувам редот и законот	315	30,3	91,2
5. затоа што имаме одличен соживотот во државата	15	1,4	92,7
6. имам работа и сум економски стабилен/на	33	3,2	95,9
7. почитувањето на Уставот и законите	22	2,1	98,0
8. редовно примање на личен доход (плата)	18	1,7	99,7
9. нешто друго	3	,3	100,0
Вкупно	1039	100,0	

Безбедносните интереси директно произлегуваат од темелните вредности утврдени во Уставот на Република Македонија. Во согласност со највисокиот акт на државата се донесуваат законските и подзаконски акти чие почитување според 27 % од испитаниците влијае кон чувството на поголема безбедност, а доброто опкружување за 32,5 % од испитаниците има позитивно влијание.

Највисок приоритет во безбедносната политика за што постои јасен консензус кај сите политички субјекти е интеграцијата на Република Македонија во Европската Унија

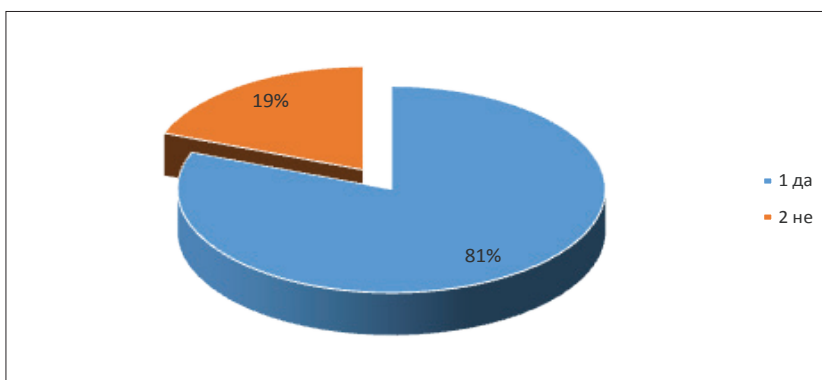
и НАТО. Во тие два стратешки приоритети има согласност кај граѓаните на земјата. Над 68 % се изјасниле за, а 32 % против зачленување на Република Македонија во ЕУ.

Графикон бр. 18 Дали Македонија треба да стане членка на ЕУ?

За разлика од Европската Унија, над 81 % од испитаниците се изјасниле за членство во Северноатлантската алијанса, а само 19 % од нив се против интеграцијата на земјата во НАТО. Со тоа уште еднаш се потврдува јасниот консензус меѓу граѓаните и креаторите на безбедносната политика за интеграција на земјата во НАТО и ЕУ.

Графикон бр. 19 Дали Македонија треба да стане членка на НАТО?

Во безбедносната политика на Република Македонија има јасно утврдени задачи кои беа ставени на проверка во ова истражување со цел да се види размислувањето на граѓаните кои од поставените задачи имаат најголем придонес кон зачувување на безбедноста. Пресудно за граѓаните, пак, е членството во НАТО, но за да се постигнат резултати во реформите се потребни финансиски средства, затоа зголемувањето на буџетот за одбраната и безбедноста може доста да влијае кон подобра безбедност. По потпишаниот Договор за стратешко партнерство во областа на безбедноста меѓу Република Македонија и САД, самите граѓани високо го почитуваат самиот Договор, со што се изјасниле позитивно кон неговото влијание кон безбедноста на земјата, за разлика од можноста за јакнење на сојузништвото на Македонија со Русија, Индија и Кина. На дел од испитаниците таков тип на партнерство или не им е познат или не го поддржуваат, со што се потврдува евроатлантската ориентација на самите граѓани и нејзините институции, односно безбедносната политика.

При детаљна анализа на мислењето на граѓаните за влијанието на влезот на Македонија во НАТО и на тој начин остварување на безбедносната политика, најголемиот број од испитаниците позитивно се изјасниле дека ќе влијае кон зголемување на безбедноста, модернизација на Армијата, ќе ја намали опасноста од надворешни напади, ќе го зголеми приливот на странски инвестиции. Мал процент од испитаниците сметаат дека зачленувањето во Алијансата ќе доведе до загуба на националниот идентитет на македонскиот народ, загуба на суверенитетот и независноста и ќе ја принуди земјата да се откаже од името Република Македонија. Средно ниво на определеност кај граѓаните има во однос на ставот дека НАТО интеграциите ќе донесат поголема опасност од тероризам.

Современото поимање на националната безбедност е комплементарен основ за секторскиот пристап според широкиот концепт на безбедност во кој најголемиот дел од содржините на националната безбедност ги презема политиката, односно политичката безбедност. Политиката се користи за институционализација на правото и стабилизацијата на авторитетот. Политичката безбедност се однесува на организациската стабилност на државите, системот на владеење и идеологиите на кои го базираат нивниот легитимитет. Политичкиот аспект на безбедноста е важна компонента на националната безбедност. Притоа политичката безбедност се однесува на стабилноста на општествениот поредок блиско поврзана со воената и социеталната безбедност и другите компоненти на национална безбедност која особено се однесува на заканите по суверенитетот. Системот на дефинирани референтни објекти, освен националните држави, нациите, системите на држави, како што се Европската Унија и Обединетите нации во глобална смисла на сеопфатност, регионалните сојузи и иницијативи во регионално-колективна смисла и поединецот во индивидуално персонална идентитетско-социетална смисла, покрај другите ги вклучува и транснационалните групи со политичка релевантност, вклучувајќи племиња, малцинства, некои верски организации, дипломатијата, преговорите и другите интеракции кои формираат средства за интеракција помеѓу предметите, односно референтните објекти. Како ќе се одрази идното влегување на Македонија во НАТО врз понудените 13 алтернативни состојби им беше дадена можност да одлучат самите испитаници. Според добиените податоци, главно се согласуваат дека НАТО сојузот ќе има значителна улога во овозможувањето на развој на инфраструктурата (телекомуникациската, воздухопловната, сообраќајната), ќе ги исклучи конфликтите со соседните земји, ќе обезбеди партнерски однос на помалите со поголемите армии, односно држави, но и овде се констатира дека се зголемува ризикот од терористички напади.

Табела бр. 12 Дали и колку се согласувате со оценките...?

Ве молиме определете дали и колку се согласувате со следните оценки (Влегувањето на РМ во НАТО...)	Воопшто не се согласувам	Главно не се согласувам	Нема став	Главно се согласува	Целосно се согласува
...постигнување на повисок степен на безбедност на РМ	4,60 %	8,40 %	15,90 %	48,60 %	22,50 %
...овозможува развој на инфраструктурата	3,70 %	10,40 %	20,20 %	49,00 %	16,70 %
...АРМ ќе биде подобро опремена	2,30 %	6,30 %	15,50 %	51,30 %	24,60 %
...ќе обезбеди партнерски однос на помалите и поголемите армии	2,80 %	7,80 %	27,20 %	44,20 %	18,00 %
...ќе ги исклучи сите можни конфликти во РМ и соседството	6,30 %	16,90 %	25,10 %	38,60 %	13,20 %
...ќе го крене општото ниво на знаење на повисок степен	6,30 %	18,20 %	31,20 %	33,00 %	11,40 %
...ќе има значајна улога во економскиот развој на РМ	4,70 %	16,70 %	27,50 %	37,40 %	13,70 %
...ја губи можноста за самостојно одлучување во кризните ситуации	5,00 %	19,40 %	28,80 %	34,70 %	12,20 %
...економски ќе ја оптовари РМ	6,10 %	22,10 %	32,60 %	28,90 %	10,40 %
...се зголемува ризикот од терористички напади	9,90 %	24,30 %	26,50 %	28,70 %	10,60 %
...НАТО ја губи смислата поради која е основана	11,10 %	23,90 %	39,20 %	18,10 %	7,80 %
...НАТО е неприроден Сојуз на држави поради разликите во целите и интересите на неговите членки	8,40 %	22,00 %	38,40 %	21,10 %	10,10 %
...АРМ ќе биде присилена да војува за интересите на други држави	5,70 %	15,20 %	19,60 %	31,00 %	28,50 %

Околу 31 % од испитаниците сметаат дека АРМ ќе биде присилена да војува за интересите на други држави и ја губи можноста за самостојно одлучување во кризни состојби, а околу 23 % мислат дека НАТО ја губи смислата за што е основан и околу 22 % сметаат дека е неприроден сојуз на држави поради разликите во целите и интересите на неговите членки. Овој број на определени за ваквиот тип на одговори говори дека мнозинството на граѓаните можноста за стабилизација на земјата ја гледаат во целосна евроатлантска интеграција.

Графикон бр. 20 Според Ваше мислење кој од следните облици влијае врз чувството на загрозеност, што е главната причина поради која така се чувствувате?

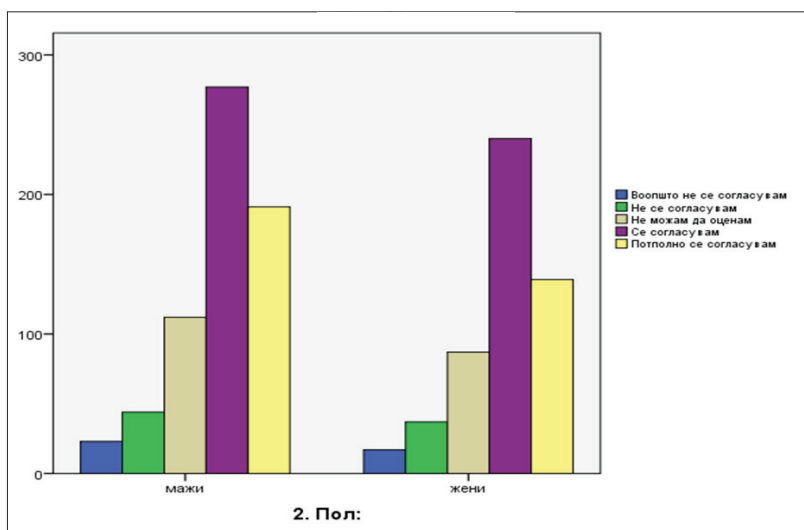
После лошата економска состојба и сиромаштија, меѓуетничките односи се потенцијален ризик-фактор за стабилноста на земјата за чиј понуден одговор се изјасниле 12,2 %. Воедно, лошата работа на државните органи, исто така, влијае за чувството на загрозеност на поединецот. Значен елемент за безбедноста, секако, е и стабилноста на политичкиот систем, кој доколку функционира во согласност со политичките и демократски процедури нема да има големо влијание врз стабилноста. Значи, доколку има често промена на владите во земјата нивната стабилност е доста неизвесна.

Табела бр. 13 Со кои средства би требало државата на која ѝ припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 1) Со дипломатски средства (со добри дипломатски односи со другите држави и нации), одговори според пол

		13. Со кои средства би требало државата на која ѝ припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 1) Со дипломатски средства (со добри дипломатски односи со другите држави и нации)					Вкупно
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Не можам да оценам	Се согласувам	Потполно се согласувам	
2. Пол:	мажи	23	44	112	277	191	647
	жени	17	37	87	240	139	520
Вкупно		40	81	199	517	330	1167

Безбедносната политика ги дефинира средствата преку кои ќе се реализира. Од горенаведените резултати видно е дека мнозинството на испитаници независно дали се мажи или жени се определиле државата да се грижи за својата безбедност со добри дипломатски средства со другите држави и нации.

Графикон бр. 21 Со кои средства би требало државата на која ѝ припаѓате да се грижи за својата безбедност 1) со дипломатски средства – одговори: мажи – жени

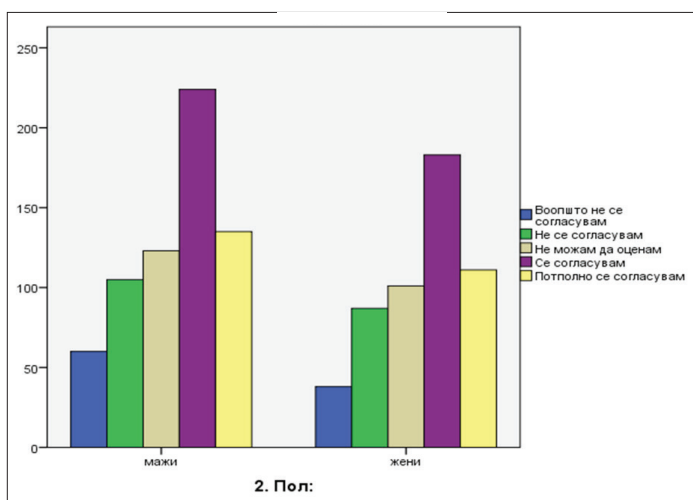

Табела бр. 14 Со кои средства би требало државата на која ѝ припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 2) Со воени (вооружени) средства (со постоење на силна армија која може да интервенира кога треба) – одговори мажи и жени

		14. Со кои средства би требало државата на која ѝ припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 2) Со воени (вооружени) средства (со постоење на силна армија која може да интервенира кога треба)					Вкупно
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Не можам да оценам	Се согласувам	Потполно се согласувам	
2. Пол:	мажи	60	105	123	224	135	647
	жени	38	87	101	183	111	520
Вкупно		98	192	224	407	246	1167

Концептот на политичка безбедност ужива поголема поддршка кај граѓаните, се гледа од тоа што над 540 испитаници не се согласуваат со употреба на воени средства, односно со постоење на силна армија која може да интервенира кога треба, мислејќи дека тоа ќе повлече голем број на финансиски средства кои може да се употребат за други значајни проекти во безбедноста и животот на граѓаните.

Графикон бр. 22 Со кои средства би требало државата на која ѝ припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 3) Со зачленување во меѓународните безбедносни организации (на пример, во НАТО) – одговори: мажи - жени

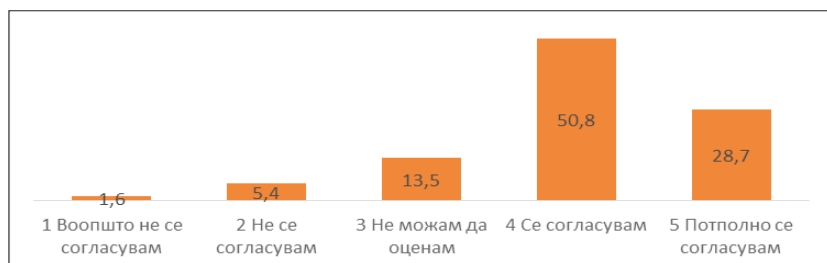
Табела бр. 15 Со кои средства би требало државата на која ѝ припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 3) Со зачленување во меѓународните безбедносни организации (на пример, во НАТО) – одговори: мажи - жени

		15. Со кои средства би требало државата на која ѝ припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 3) Со зачленување во меѓународните безбедносни организации (на пример, во НАТО)					Вкупно
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Не можам да оценам	Се согласувам	Потполно се согласувам	
2. Пол:	мажи	21	60	92	258	216	647
	жени	10	61	88	232	129	520
Вкупно		31	121	180	490	345	1167

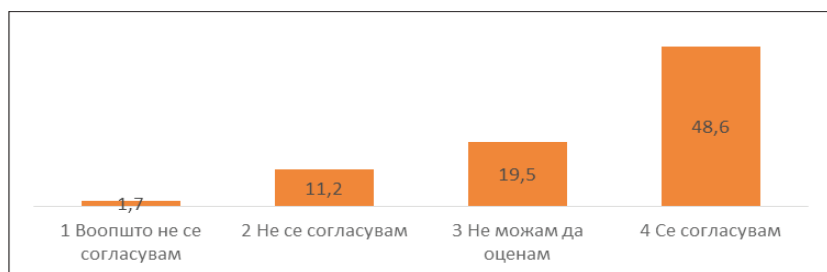
Во континуитет независно од дадените алтернативни одговори, испитаниците се определуваат за интеграција во меѓународните безбедносни организации, што е видливо и од одговорот на претходното прашање. За зачленување во меѓународните организации се определиле над 835 испитаници, наспроти 132 испитаници кои не се согласуваат со тоа, односно 180 не може да оценат.

Во целокупната анализа на ризиците и заканите по безбедноста може да се види дека клучен елемент во безбедносната стабилизација се добрите меѓуетнички односи. На поставеното прашање дали порастот на политичката напнатост во националните мешани средини може да ја загрози безбедноста на Македонија околу 50,8 % од испитаниците се согласуваат, 28,7 % потполно се согласуваат, 13,5 % не може да оценат, 5,4 % не се согласуваат, а само 1,6 % воопшто не се согласуваат.

Графикон бр. 23 Оценете дали порастот на политичката напнатост во национално мешаните средини може да ја загрози безбедноста на Македонија?

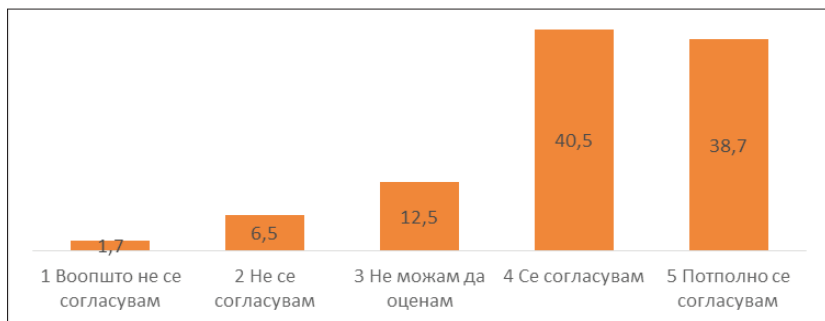

Графикон бр. 24 Дали можното насилно симнување на демократски избраната власт може да ја загрози безбедноста одвнатре на Македонија?

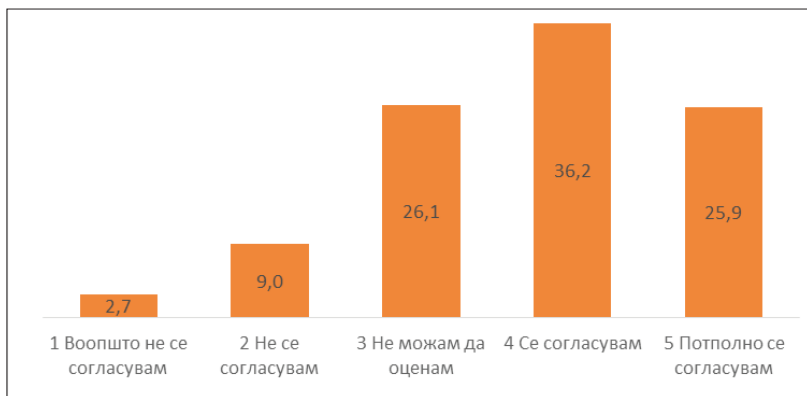
Кога се разгледува политичката безбедност значаен елемент е стабилноста на политичкиот систем. Доколку често се одржуваат избори се говори за лабилен политичко-безбедносен систем, а воедно ако се јават насилни форми на симнување на демократски избраната власт, во анкетата околу 48,6 % од испитаниците се согласуваат дека може да ја загрози одвнатре безбедноста на Македонија. Не може да оценат 19,5 %, а 11,2 % не се согласуваат со понудениот одговор.

Графикон бр. 25 Дали евентуалниот локален теороризам и вооружен бунт во РМ може да ја загрози одвнатре безбедноста на земјата?

Во изминатиот период во Република Македонија, за жал, сме биле сведоци на локален тероризам како што беше случајот со Смилковско Езеро или, пак, настаните од 2001 година во одредени анализи се оценуваат за вооружен бунт. За ваквиот тип на појави 38,7 % од испитаниците потполно се согласуваат дека може одвнатре да ја загрозат безбедноста, а 40,5 % се согласуваат дека може одвнатре да ја загрозат безбедноста на Македонија. Само мал дел од 6,5 % не се согласуваат, т.е. 1,7 % воопшто не се согласуваат со проценката на ваквите ризици, со што може да се заклучи дека се исклучително релевантни.

Графикон бр. 26 Дали нивото на демократија може да ја загрози одвнатре безбедноста на Македонија?

Значаен индикатор за стабилноста на земјата и процентите кога ги прави, на пример, Светска банка го зема предвид степенот на демократија во една земја. Дали нивото на демократија може да ја загрози одвнатре безбедноста на Македонија е следното прашање со кое потполно се согласуваат околу 25,9 %, а кога на нив ќе се додаде дека и 36,2 % се согласуваат, може да се види дека мнозинството испитаници сметаат дека доколку земјата е подемократска истата е постабилна и заканите по безбедноста одвнатре се помали, 26,1 % од испитаниците не можат да оценат, 9 % не се согласуваат, а 2,7 % воопшто не се согласуваат дека нивото на демократија може да ја загрози безбедноста на Македонија, значи само мал процент сметаат дека само со помало ниво на демократија ќе имаме побезбедни институции и држава.

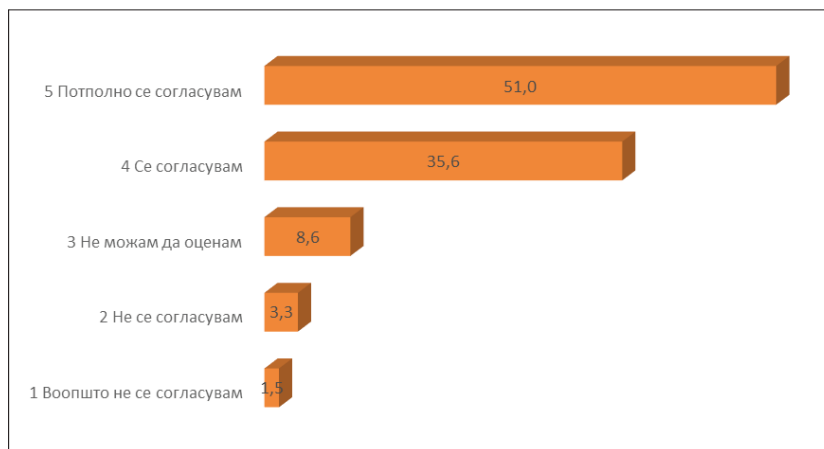
3.3. Мислење за економската безбедност

Развојот на економијата е клучот за развојот на едно општество. Само општество кое има повисоки стандарди на живеење ќе вложува доволно во безбедноста и ќе им обезбеди мирен, спокоен и исполнет живот на своите граѓани. Силна економија може да генерира доволно поддршка за креирање, одржување и развој на одличен безбедносен сектор. Потоа релацијата може да се погледне од перспективата дека нивото на економска моќ само по себе наметнува одредени безбедносни предизвици (на пример, големата невработеност и нискиот животен стандард е ситуација која создава потенцијал за појава на криминалитет кај невработеното население, слабата економска моќ на државата во едно ја ограничува во начинот на водење на надворешната политика и надминување на предизвиците кои произлегуваат во надворешната политика а се директно поврзани со безбедноста). Понатаму, може да се истакне искуството што светската финансиска криза го извади на површина, а тоа е дека во денешното глобално општество, економските случувања во која било земја директно го загрозуваат

целокупното функционирање на општествените системи на која било земја од светот (што директно го засега и безбедносниот сектор). И на крај, релацијата помеѓу безбедноста и економијата може да се погледне низ перспективата дека во основа најголемиот број закани и посериозни загрозувања на безбедноста се темелат врз аспирациите кон стекнување ресурси (територија, нафта, гас, рудни богатства, контрола на сообраќај, информации, и сл.), што во најдлабока суштина е економско прашање.

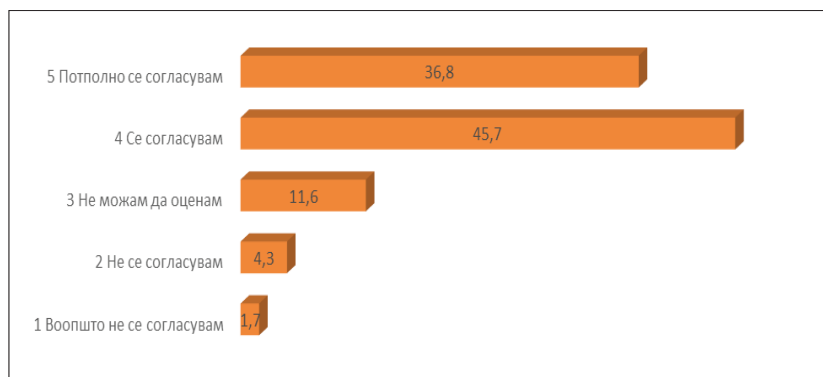
Личната економска стабилност непосредно остварува влијание врз чувството на лична безбедност кај граѓаните. Само 2,8 % од испитаниците се изјасниле дека затоа што имаат работа и економски се стабилни, односно 1,5 % поради редовното примање на личен доход се чувствуваат безбедно. Малиот процент на определени за ваквите одговори индицира дека испитаниците немаат работа или редовно не примаат плата, поради што тоа не може да го наведат како значаен елемент во нивната лична сигурност.

Графикон бр. 27 Со кои средства би требало државата на која ѝ припаѓате да се грижи за својата безбедност (зголемување на животниот стандард на граѓаните)

Според одговорите од претходното прашање над 86 % од испитаниците сметаат дека со зголемувањето на животниот стандард на граѓаните, државата може да се грижи за својата безбедност. Факт со кој се поткрепува оправданоста на концептот за економската безбедност. Незначителен процент од околу 3,3 % не се согласуваат, односно 1,5 воопшто не се согласуваат со претходно изнесените тези.

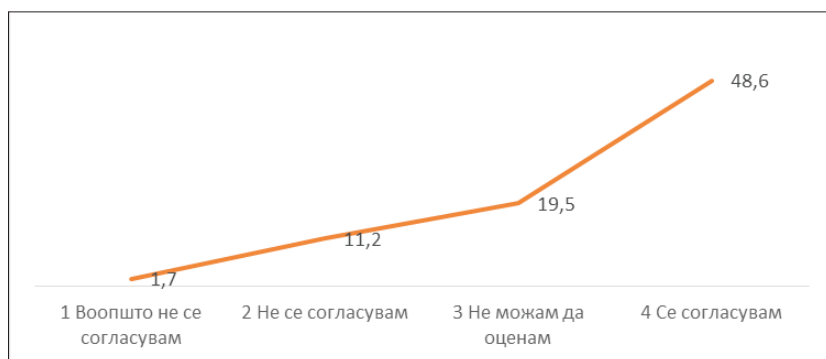
Графикон бр. 28 Со кои средства би требало државата на која ѝ припаѓате да се грижи за својата безбедност (со економски средства, со подобра економска соработка со други држави)

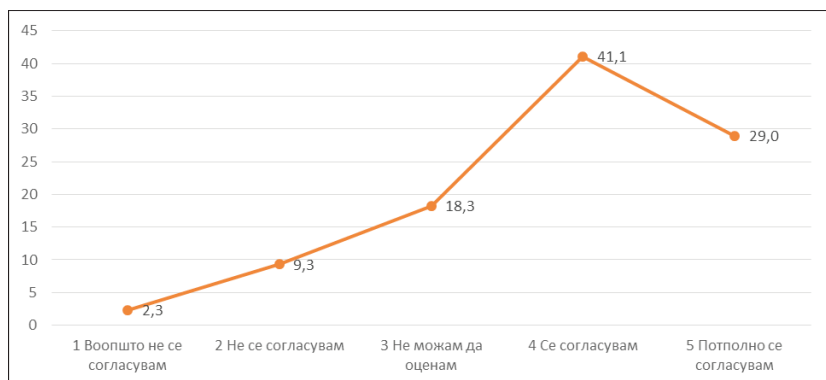
Во прилог на економската безбедност одат и резултатите добиени на прашањето со кои средства државата на која ѝ припаѓате треба да се грижи за својата безбедност (со економски средства, со подобра економска соработка со други држави и нации) со што потполно се согласуваат 36,8 %, само се согласуваат 45,7 %, не можат да оценат 11,6 %, а не се согласуваат 4,3 %, односно воопшто не се согласуваат 1,7 %, нешто слично како и на претходно дадениот одговор. Значи, денес наместо за силни воени проекти, вооружувања и слично се говори за економска соработка и токму преку неа се зајакнуваат стратешките партнерства и соработка со други земји што индиректно влијае врз економскиот просперитет на земјата.

На прашањето кој од следните облици влијае врз чувството на загроеност, како главна причина така да се чувствуваат 33,8 % од испитаниците сметаат дека тоа е лошата економска состојба и сиромаштијата која во иднина може да предизвика социјални немири и безбедносни ризици. Со оваа констатација се согласуваат 48,6 %, а само 11,2 % не се согласуваат дека социјалните потреси и штрајкови може да ја загорзат одвнатре безбедноста на Македонија

Графикон бр. 29 Дали социјалните потреси и штрајкови може да ја загорзат одвнатре безбедноста на Македонија?

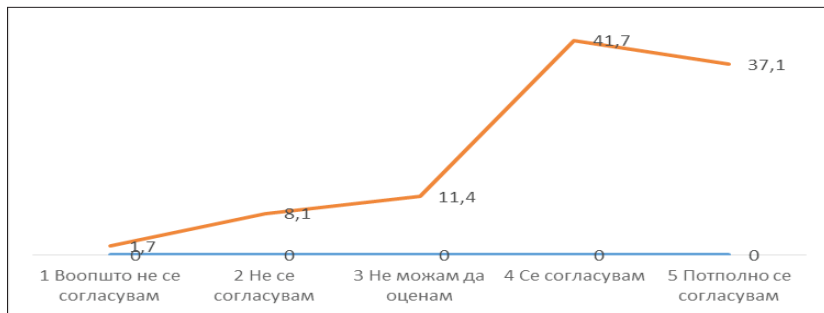

Графикон бр. 30 Дали финансиската задолженост на Македонија може да ја загрози одвнатре безбедноста на Македонија?

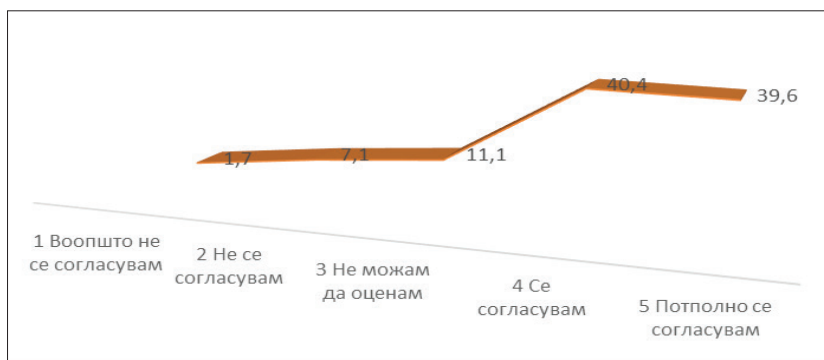
Земјите со ниски приходи како и економиите во развој продолжија да го зголемуваат фискалниот дефицит. Минусот во буџетот, кој практично значи долг на земјата, останува значително над нивоата регистрирани пред почетокот на финансиската криза. Ова се констатира во Извештајот на Меѓународниот монетарен фонд посветен на фискалниот мониторинг. Според најновите прогнози на ММФ, Македонија се вбројува во групата на земји со „умерена“ задолженост, но со тенденција на раст на долгот на општата влада. Така, според проценките на ММФ долгот годинава треба да се одржи на ниво од 36,3 % од БДП. Во годините што следуваат ММФ предвидува натамошен раст, кој во 2019 ќе достигне 37,5 %. Од земјите во опкружувањето, Македонија е подобра од Србија, Хрватска и Босна и Херцеговина, а позадолжена од Бугарија. Македонија е во групата на земји со умерен долг, но во исто време со тенденција тој во континуитет да расте. На прашањето дали финансиската задолженост на Македонија може да ја загрози одвнатре безбедноста на Македонија потполно се согласуваат 29 % од испитаниците, 41,1 % се согласуваат, 18,3 % не можат да оценат, 9,3 % не се согласуваат, односно 2,3 % воопшто не се согласуваат. Минатата година Македонија ја заврши на трето место во Европа според процентуалниот раст на бруто-домашниот производ, покажаа пресметките на Европската комисија. Во однос на Македонија, позитивни се прогнозите за раст на БДП и за 2015 година, кога Еврокомисијата прогнозира дека ќе оствари раст од 3,2 отсто. Под услов структурните реформи за подобрување на бизнис-средината да се спроведуваат (како што е олеснување на процедурите за лиценцирање), се очекува да продолжи создавањето нови работни места. Иако стапката на невработеност и понатаму останува висока, таа во просек се намали за два проценти на 29 отсто во 2013 година, а во однос на претходната година. Па, на сметка на тековните обновувања се очекува понатамошно подобрување во овој дел, оценува Еврокомисијата. Најголемите предупредувања за Македонија се за влошениот трговски биланс и влошената состојба на тековната сметка.

Графикон бр. 31 Дали невработеноста може да ја загрози однатре безбедноста на Македонија?

Сите прогнози за неизвесноста во делот на економскиот развој на земјата, воедно и бројот на невработените во земјата, влијаат на загрозувањето однатре на безбедноста на Македонија. За 37,1 % од испитаниците потполно е точна констатацијата дека невработеноста може да ја загрози однатре безбедноста на Македонија, 41,7 % се согласуваат, 11,4 % не можат да оценаат, а само мал процент од 8,1 % не се согласуваат, односно 1,7 % воопшто не се согласуваат дека невработеноста има влијание врз безбедноста и сметаат дека тие се одвоени нешта.

Графикон бр. 32 Дали сиромаштијата може да ја загрози безбедноста на Македонија?

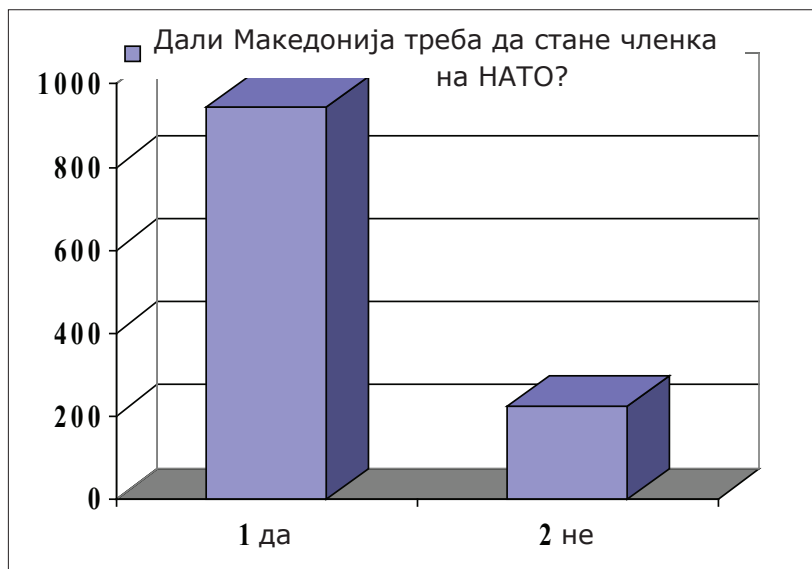

Државниот завод за статистика истражувал и констатирал дека точно 545.000 лица или 27,1 % од вкупното население во Македонија живеат во сиромаштија. Според анкетите на статистичарите во нашата земја, мнозинство граѓани имаат проблем редовно да обезбедат пари за да ги платат сметките или трошоците за станарина, а околу еден милион од вкупно два милиони жители можат да си дозволат квалитетен оброк секој втор ден. Дури 23,8 отсто од четиричлените домаќинства составени од двајца возрасни и две издржувани деца живеат во сиромаштија. Стапката на сиромашни невработени лица изнесува 48,7 отсто, додека стапката на сиромашни вработени лица е 10 отсто. За статистичарите од „Евростат“, Македонија е трета најсиромашна земја во Европа. Токму поради овој висок степен на сиромаштија во Република Македонија постои висок ризик по безбедноста. Околу 80 % од испитаниците се согласуваат потполно или делумно со констатацијата дека сиромаштијата може да ја загрози безбедноста на Македонија, а само 8,9 % не се согласуваат, односно 11,1 % не можат да оценат.

3.4. Мислење за воената безбедност

Воената безбедност претставува функција на државата, во рамки на која се развива одбранбениот систем, се спроведуваат подготовки за заштита и афирмирање на националните интереси и вредности, се поддржуваат безбедносните сегменти и се остварува политиката на национална одбрана и безбедност. Македонија како дел од најмоќната воена политичка организација ја гледаат над 80 % од испитаниците.

Графикон бр. 33 Дали Македонија треба да стане членка на НАТО?

Главно се согласуваат над 40 % од испитаниците во истражувањето дека ќе се модернизира Армијата на Република Македонија доколку влезе во НАТО, што претставува битен елемент. Но, веројатно на поголем дел од нив им е непознато дека опремувањето е одговорност на секоја земја-аспирант или членка на Алијансата. Но, влезот во овој клуб овозможува други поволности со што економското оптоварување во модернизацијата на АРМ го релативизира со други придобивки.

3.5. Мислење за социеталната безбедност

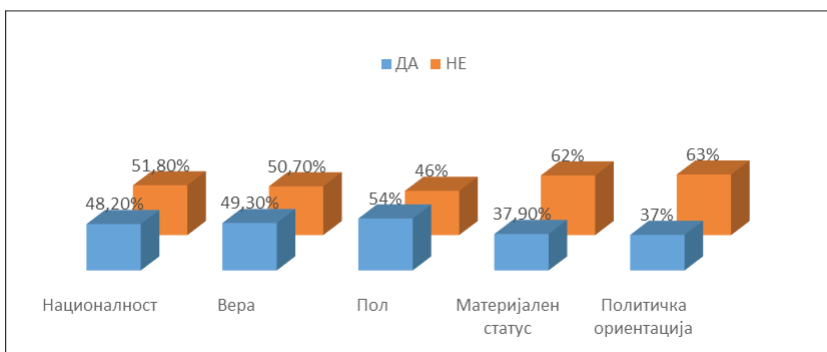
Во Република Македонија по осамостојувањето од Југославија идентитетот се гради помеѓу групи кои имаат различна историска генеза. Овие групи се димензионирани преку етникумите на кои припаѓаат. Интеграцијата на тој начин не се врши преку индивидуата туку преку групата. Тоа би можело да се одрази врз перцепциите помеѓу групи-

те, од причина што индивидуата во вакви случаи често има ограничено право на избор на она што го избрала групата. Економската теорија за мир, економскиот просперитет и социјалната стабилност може да имаат силно позитивно влијание. Во однос на стравот од промена на идентитетот, заканата се гледа од потребата за евроатлантска интеграција (вертикална конкуренција). Истата не е резултат на страв од миграција како во Западна Европа. Овој страв е условен од смена на името кое засега кај етничките Македонци најизразено предизвикува чувство на загрозеност. Таквата загрозеност се поврзува со страв од условување за промена на името што се смета како закана за идентитетот. Чувството на страв од депопулација не е евидентно, бидејќи не постои пракса во минатото која укажува на тоа. Во Македонија нема закана по безбедноста од религиозен карактер. Иако има продор на различни правци од домениот на главните религии, засега нема опасност која би се изострила на ниво на закана. Ние не можеме да го одредиме статусот на идентитетот априори. Тој не е причина за безбедносните проблеми, туку најверојатно нивен ефект. Безбедносен проблем не е самото постоење на луѓе со посебни идентитети; туку можеби е дека тие имаат посебни идентитети поради безбедносни проблеми. Според едновидување, општеството има идентитет по дефиниција. Луѓето не го избираат, тие го препознаваат, тие му припаѓаат. Ние сме тие што мислиме дека сме: никој друг не може да нè оценува нас. Никој не може да одрече дека одредено чувство на заеднички идентитет е производ на заедничкото живеење во исти институции или дека етничкиот/националниот идентитет може да стане безбедносен проблем.

Помина повеќе од една деценија од потпишувањето на Рамковниот договор, но сè уште се смета за кривка меѓуетничката толеранција во земјата. За тоа е потврда податокот дека само 1,3 % од испитаниците одговориле дека затоа што имаат одличен соживот со своите сограѓани од други националности се чувствуваат безбедно.

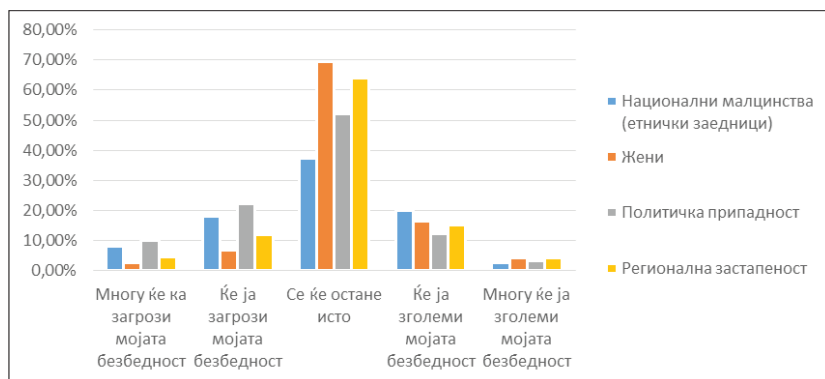
По економската безбедност, на врвот на потребни концепти кои треба да се развиваат е концептот на социетална безбедност, со оглед на тоа што има висок степен на закани по безбедноста од идентитетски карактер. Иселувањето и внатрешната миграција за 22,5 % од испитаниците, јакнењето на национализмот и меѓуетничката напнатост за 20,7 %, потенцијалната опасност за отцепување на Западна Македонија за 20,3 %, претопувањето во друга нација и губењето на идентитетот за 15,9 %, односно „белата чума“ за 15,1 %, и глобализацијата за 4,2 % од испитаниците, се факторите кои претставуваат закана за безбедноста на заедницата (националноста) на која ѝ припаѓаат испитаниците.

Графикон бр. 34 Според Ваше мислење дали полицијата има подеднаков третман на граѓаните со различна...?

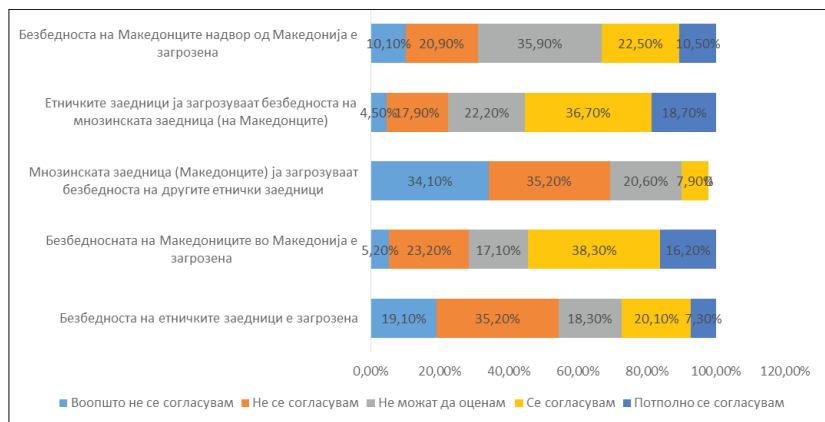
Одговорите на претходното прашање говорат дека Република Македонија е поделена одвнатре по многу основи. Врз основа на чувството на граѓанинот дека политичката ориентација е битен елемент каков однос кон вас ќе има полицијата, потоа материјалниот статус значи на кој сегмент од општеството му припаѓате, па некаде околу 50 % од испитаниците сметаат дека националноста и верата влијаат дали полицијата ќе ве испочитува и ќе одговори на вашите барања, се добиваат резултати кои се сериозно загрижувачки поради што самото општество преку своите безбедносни политики треба да одговори на истите.

Графикон бр. 35 Според Вас дали вработувањето во некоја од безбедносните институции според одредени критериуми ќе придонесе за Вашата безбедност?

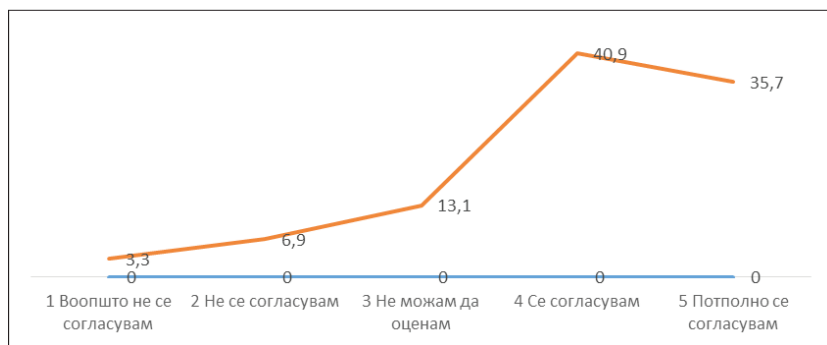
Преку мерките на поттикнување на вработувањето во безбедносните институции врз основа на етничка припадност, родови перспективи, регионална застапеност или политичка припадност, над 50 % од испитаниците сметаат дека сè ќе остане исто, односно нема да има влијание врз безбедноста. Под 10 % од испитаниците сметаат дека какво било вработување по една од овие основи ќе ја загрози безбедноста на Македонија.

Графикон бр. 36 Во кои места се согласувате со следните тврдења...?

Дека безбедноста на Македонците надвор од Македонија е загрошена 10,10 % од испитаниците воопшто не се согласуваат, 20,90 % не се согласуваат, 35,90 % не можат да оценат, односно 22,50 % се согласуваат, т.е. 10,50 % потполно се согласуваат. Најмногу 36,70 % се согласуваат дека етничките заедници ја загрозуваат безбедноста на мнозинската заедница (Македонците), а некаде околу 22 % не се согласуваат со оваа констатација. Наспроти тоа, 35,20 % не се согласуваат дека мнозинската заедница (Македонците) ја загрозуваат безбедноста на другите етнички заедници, односно 38,30 % од испитаниците сметаат дека безбедноста на Македонците во Македонија е загрошена. Дека безбедноста на етничките заедници е загрошена, сметаат околу 25 % од испитаниците, односно 35 % не се согласуваат. Сите овие податоци говорат дека Република Македонија има сериозни проблеми во делот на социеталната идентитетска безбедност на кои доколку не работи ќе прогресираат во наредните 5 – 10 години.

Графикон бр. 37 Дали евентуалното отцепување на Западна Македонија може да ја загрози однатре безбедноста на земјата?

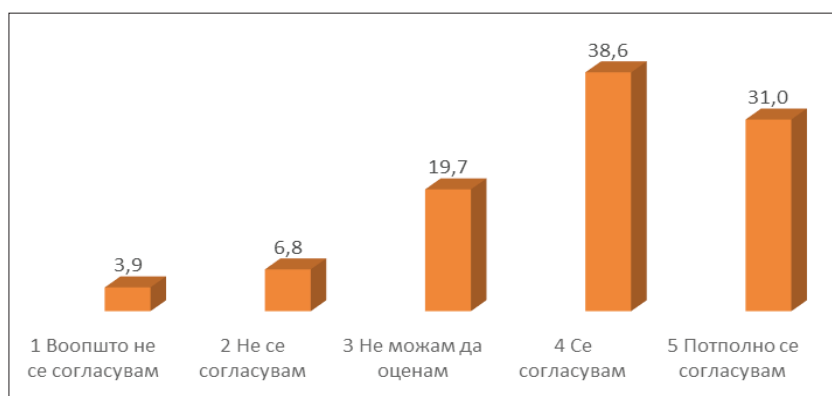
Проблемите по етничка основа може да се развијат понатаму во територијални претензии, бидејќи оваа статус кво состојба долго не може да се одржи. Иако досега се сметаше дека поделбата на Република Македонија преку

евентуално отцепување на Западна Македонија е нереално, над 40,9 % од испитаниците не го делат тоа мислење и се со став дека може да се загрози одвнатре безбедноста на Македонија.

3.6. Мислење за еколошката безбедност

Посериозното проучување на поврзаноста на животната средина и безбедноста започнува на почетокот на 80-тите години од минатиот век. Сознанијата за глобалното влијание на еколошките поромени, како што е намалувањето на озонската обвивка, зголеменото загадување на сите медиуми на животната средина, несразмерноста во порастот на населението и производството на храна, демографската неизбалансираност, зголемениот наплив на емигранти во развиените држави и сл., јасно ги покажуваат нивните импликации врз безбедноста. Како резултат на тоа, надлежните авторитети беа мотивирани да направат реevaluација на безбедносната димензија, инкорпорирајќи ги и еколошките проблеми, односно концептот на еколошка безбедност.

Графикон бр. 38 Дали со поголема еколошка заштита и ригорозни казни за еко загадувањето државата на која ѝ припаѓате може да се грижи за својата безбедност?

Најголемиот дел од испитаниците, односно 38,6 % се согласуваат, 31 % потполно се согласуваат дека со поголема еколошка заштита и ригорозни мерки нема да се загрози безбедноста на земјата, односно истите треба да се зајакнат и спроведуваат. Со тоа не се согласуваат само некаде околу 10 % од испитаниците, а 19,7 % не може да оценат.

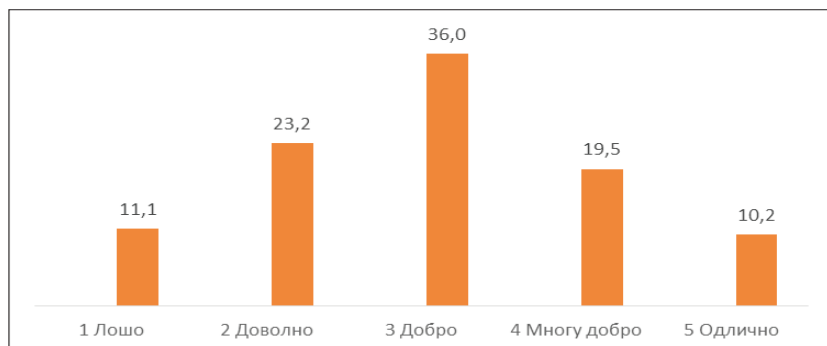
Во безбедносниот систем на Македонија институции кои треба да водат грижа за еколошките катастрофи и закани, покрај останатите, се и Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување. На ниво на статистичка грешка, односно под 1 % според испитаниците е придонесот на овие две институции, за разлика од другите како МВР, АРМ итн.

Иако имаат надлежности, испитаниците сметаат дека ЦУК и ДЗС истите не ги користат за справување со безбедносните предизвици од природен карактер, поради тоа влијание врз граѓаните само од 1,9 % има ЦУК, односно 1,3 % ДЗС.

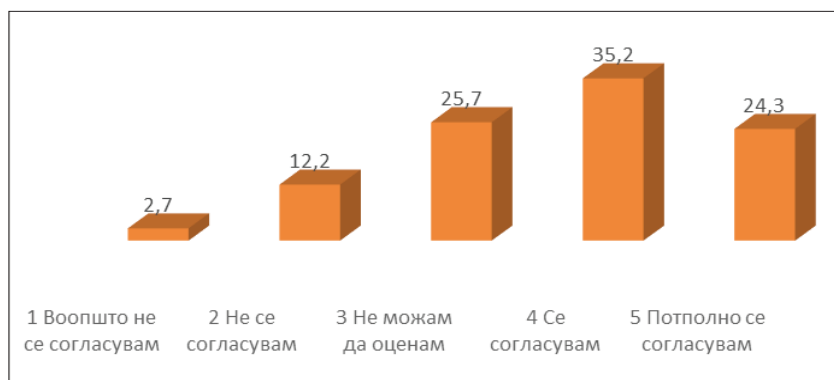
3.7. Мислење за приватната безбедност

Во изминатиот период несвојствено беше одредени задачи од јавната безбедност да им се доверат на приватни агенции за обезбедување на имоти и лица. Денес сè повеќе за зајакнува концептот на приватна безбедност кое преку законските решенија во Македонија зазема високо место. Но, треба уште повеќе да се работи на довербата на граѓаните во агенциите, бидејќи со оценка лошо за нив се изјасниле 11,1 % од испитаниците, доволно им дале 23,2 %, добра оценка 36,0 %, а само 19,5 % многу добро, односно 10,2 % дека одлично си ја извршуваат својата задача.

Графикон бр. 39 Оценете ја работата на приватните компании за обезбедување?

Графикон бр. 40 Дали приватизацијата на безбедноста може да ја загрози одвнатре безбедноста на Македонија?

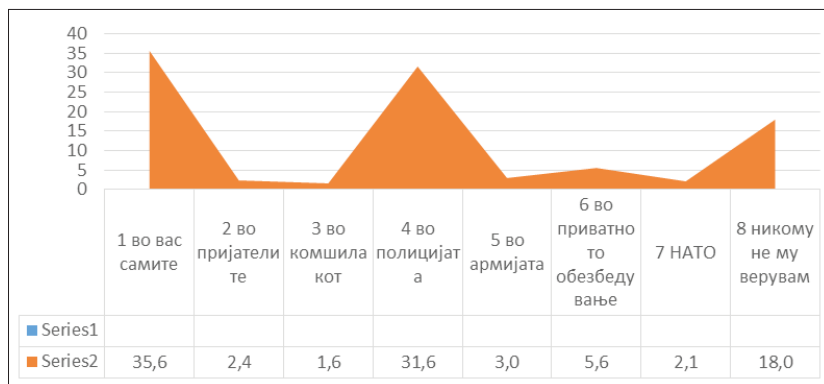

Како одредена закана приватизацијата на безбедноста ја гледаат 24,3 % од испитаниците кои потполно се согласуваат со потенцијалното загрозување, 35,2 % се согласуваат, 25,7 % не може да оценат, 12,2 % не се согласуваат, односно 2,7 % воопшто не се согласуваат.

Од испитаниците само 10,1 % би ги користеле услугите на агенциите за обезбедување на имоти и лица, бидејќи само толку сметаат дека тие влијаат врз нивното чувство за небезбедност. За тоа потврда е одговорот и на прашањето

дека приватните агенции најдобро ќе ја заштитат безбедноста на испитаниците и нивните семејства на само 5,6 % од испитаниците, што се гледа од следниот графикон.

Графикон бр. 41 Според Вас кој најдобро ќе ја заштити безбедноста на Вас и Вашето семејство?

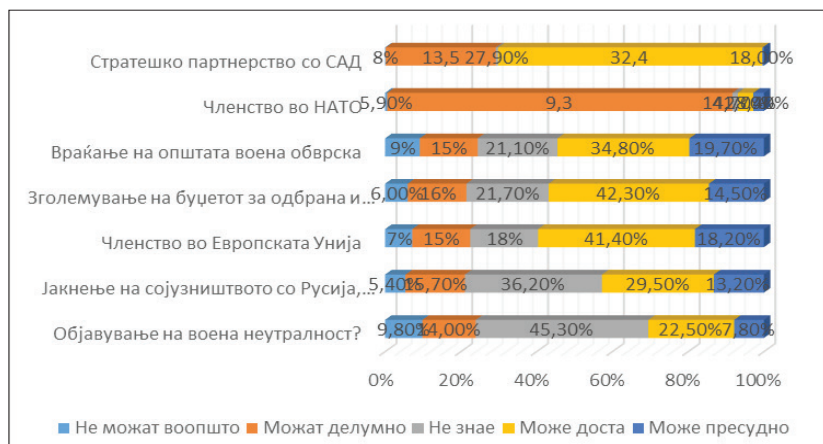

3.8. Утврдување на безбедносната политика

Во иднина кога ќе се надградува безбедносната политика на Република Македонија треба да се имаат предвид претходно изнесените резултати од испитувањето на јавното мислење во Република Македонија. Земјата ќе има помалку безбедносни проблеми доколку повеќе работи на концептот на економска безбедност, бидејќи државата да се грижи за својата безбедност преку зголемување на животниот стандард бараат 50 % од испитаниците, односно околу 35 % преферираат економска соработка со другите држави. На скалата на несогласување кај испитаниците во делот на средствата кои треба да се употребуваат се наоѓа употребата на воени средства (постоење на силна армија која може да интервенира кога треба), каде се изјасниле негативски околу 19 %, со што концептот за воена безбедност не ужива голема поддршка. Регионалната соработка и интеграција на земјата за 40 % од испитаниците е модел

кој понатаму треба да се доизградува и целосно исполни со зачленување во евроатлантските организации. Построгите казни немаат поддршка кај поголемиот дел од граѓани кои сметаат дека тие не може да донесат поголема безбедност на земјата.

Графикон бр. 42 Во која мерка следните работи можат да придонесат за зачувување на безбедноста на Македонија?

Одговорите на претходното прашање ја потврдија оправданоста на дефинираните стратешки цели и партнерства во безбедносната политика на Македонија, а тоа се: стратешко партнерство со САД, членство во НАТО, зголемување на буџетот за одбраната и безбедноста на Македонија, членство во ЕУ, а спротивставување на објавување воена неутралност на земјата, враќање на општата воена обврска, како и неприфаќање на мнозинството испитаници на јакнење на сојузништвото со Русија, Индија и Кина.

Графикон бр. 43 Дали се потребни промени на концептот за безбедност?

Испитаниците во анкетата експлицитно над 76 % се изјасниле за проширување на концептот за безбедност, потоа да се врши јасен надзор над буџетот за безбедноста се изјасниле 78 %, реформи во полицијата бараат 83 %, промени во АРМ 71 %, во разузнавачката заедница реформи преферираат 73 %, а во приватните компании за обезбедување 70,10 % од испитаниците. Најголем отпор кај анкетираниите има примената на концептот социетална безбедност, иако по економскиот концепт оваа безбедност е, исто така, високо потребна за да нема поголема дестабилизација на Република Македонија. Исто така, политичката безбедност добива 30 % негативски одговор од испитаниците, бидејќи веројатно се застапници на концептот на национална безбедност. Но, при крајот може да се каже дека добиениот податок од 77 % од испитаниците кои се за преиспитување и ревизија на политиката на национална безбедност ја наметнува потребата од поголемо внимание во посветеноста при креирањето на безбедноста политика на земјата.

ГЛАВА 4

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА БЕЗБЕДНОСНИТЕ ПОЛИТИКИ НА ДРУГИ ЗЕМЈИ

1. РЕПУБЛИКА АЛБАНИЈА

Временски гледано од аспект на падот на коминистичкиот режим, значи во периодот 1992 – 1997 година, може да се каже дека во Албанија се артикулираат стремежите за наоѓање нови безбедносни насоки и соодветно дефинирање на безбедносните закани кои почиваат на домашното, регионалното и меѓународното безбедносно опкружување. Овој тренд спласнува во критичната 1997 година, како и за време на НАТО интервенцијата во Косово во 1998 година. Идејата за развој и усвојување на стратегиски документи поврзани со безбедносната и одбранбената политика повторно е нагласена во првата половина на 2000 година. До овој период, 2000 година, ниту еден стратегиски документ за одбрана и безбедност нема поминато во самиот Парламент на Република Албанија. Она што е тука битно да се напомене е дека оваа состојба коинцидира со т.н. top-down пристап кај кого преовладува идејата дека државата сè уште е таа која има примарна улога во безбедносните работи. Овој пристап се забележува кај првиот сет на стратегиски документи поврзани со безбедноста и одбраната кои се дизајнирани во 2000 година а последователно ревидирани во 2002, 2004, 2005 и 2007 година. Пред да се помине на анализа на некои од актуелните стратегиски безбедносни документи, корисно е да се напомене дека со случајот во Грдец во 2008 година, случај кој претставува важен „маркер“ за безбедносните и стратегиски прашања во Албанија, во јавноста се има забележано дека владата ја има земено во раце контролата и моќта врз основните безбедносни институции и во согласност со анализата на Енри Хајд и Герон Камбери, овој пристап ја зголемил загриженоста кај западните безбедносни партнери на Албанија кои биле јасно идентификувани во намерата да се вметнат одредени измени во нацрт-законот за одговорностите и задолженија на Службите за разузнавање во Албанија. Во поглед на подобрување на текстовите и содржините на

стратегиските документи кои ја регулираат безбедносната сфера, законите во оваа област (според Хајд и Камбери) треба да обезбедат повеќе детали во поглед на чекорите на процесот на драфтирање и одобрување на стратегиските документи. На овој начин би било поверојатно да се овозможи вклучување на претставници од невладиниот сектор со што не би се оставило самиот процес да биде воден само од државните безбедносни институции. Ова би го зајакнало легимитетот на процесот, од една страна, а, од друга страна, ќе ја обезбеди неопходната поддршка од јавноста.

Актуелен документ кој ги сублимира националните безбедносни политики во Албанија претставува Националната стратегија за безбедност од 2004 година, документ кој е усвоен во 2000 и ревидиран во 2004 година. Оваа стратегија се фокусира на важноста на интеграцијата во организации на колективната безбедност и одбрана со цел поуспешна националната безбедност на земјата. Со документот се тврди дека Албанија треба да се залага за интеграција во овие организации, зајакнување на сопствените безбедносни институции, и да работи на сопствено трансформирање од безбедносен потрошувач во придонесувач на безбедноста. Зајакнувањето на демократските институции, борбата против корупцијата и брзиот економски развој се гледаат како средство за подигнување на нивото на безбедноста во земјата. Стратегијата ја нагласува важноста на соработката, дијалогот и мирољубивите средства за решавање на спорови. Во документот, исто така, се посветува критично внимание на финалниот статус на Косово и важноста на албанското прашање за безбедноста во регионот.

Во Воведот на документот се апострофира дека истиот е документ од национален карактер, дека истиот се носи врз основа на Уставот на Република Албанија и дека

истиот е одраз на развојот на државната политика за безбедност на граѓаните. Во воведот се дефинираат и Основните мисии на Националната стратегија за безбедност на Република Албанија, а тоа се:

- » Остварување на суверенитетот на Република Албанија;
- » Заштита на независноста и територијалниот интегритет;
- » Заштита на животот и имотот;
- » Издржлив демократски развој и економски просперитет;
- » Заштита на националните вредности и достоинство;
- » Членство во меѓународни структури на безбедност.

Државните интереси бараат заштита на уставот, суверенитетот и територијалниот интегритет на земјата, развој на демократијата и зајакнување на владеењето на правото, заштита на животот и приватната сопственост на граѓаните и развој на слободниот пазар и економијата за да се обезбеди просперитет и националната безбедност.

Заштитата и развојот на националниот идентитет се смета од суштинско значење за перспективата на Албанија. Заштитата на историските, културните, моралните и духовните вредности е битна за подобрување на достоинството на нацијата. Албанија ги штити и ги почитува индивидуалната слобода и човековите права.

Како генерална одредница се нагласува дека Република Албанија се стреми да биде фактор на стабилноста и мирот во регионот и не покажува непријателство или територијални претензии околу границите и нивната промена со употреба на сила. Албанија се декларира против создавање кризи и регионални конфликти и против нивно решавање со помош на насилство.

Интеграцијата во меѓународните структури на колективна безбедност се гледа како најдобар начин за натамошно јакнење на безбедноста на земјата, во интерес на мирот и стабилноста во регионот.

Воспоставувањето и развојот на искрени и реципрочни врски со соседните земји, а, исто така, правата и слободата на албанските граѓани насекаде, се приоритет за безбедноста на Република Албанија.

Понатамошниот дел на текстот од Национална стратегија за безбедност од 2004 година е поместен на 22 страници и е поделен во четири дела:

1. Безбедносна стратегија
2. Стратегиски контекст на безбедноста
3. Елементи на националната моќ
4. Лидерство во стратегиската безбедност

Во првиот дел се разгледуваат две прашања, односно Концептот на стратегијата за безбедност и Безбедносните цели.

Во согласност со зацртаниот концепт, Националната стратегија за безбедност на Република Албанија претставува интегрално средство и официјален инструмент за гарантирање на заштитата на граѓаните, општеството и албанската држава од надворешни и домашни закани и ризици. Нејзината главна цел е да се соочи со можните безбедносни предизвици во сегашноста и иднината, земајќи ги предвид безбедносното геостратешко опкружување, загарантираното ниво кое го даваат колективните системи за безбедност, а, исто така, ресурсите кои ѝ стојат на располагање на земјата, како и реалните капацитети.

Главната карактеристика на Стратегијата за безбедност е да се почитува владеењето на правото. Стратегија за безбедност има основа во Уставот на Република Албанија и албанското законодавство. Ги почитува сите меѓународни договори и конвенции во кои Република Албанија учествува. Фокусот на визијата на Стратегијата е во интеграциите. Колективната безбедност за одбрана се сфаќа како перспектива за сите земји кои имаат за цел исполнување на современи и демократски стандарди на сигурност.

Националната стратегија за безбедност на Република Албанија се базира на концептот на забрзан пристап во европските и евроатлантските колективни безбедносни структури, ставајќи посебен акцент на ЕУ и НАТО, врз основа на одредбите на Обединетите нации за безбедноста и колективна заштита. Трансформацијата на Албанија од безбедносен потрошувач во земја која придонесува кон безбедноста е предвидена со четвртата потточка од првиот дел. Во тој временски период се вели дека Албанија е земја-аспирант за членство во НАТО, нешто што во дадениот момент е променето и факт на реализација.

Во продолжение во потточка број 5, Стратегијата за безбедност се дефинира како стратегија за дејствување. Имено, во согласност со пасуси од овој дел Стратегијата за безбедност на Република Албанија ги вклучува интересите, целите и приоритетите на земјата, како и начините и програмите за нивна реализација. Стратегијата поддржува концепција на системот за планирање на безбедноста за постигнување конкретен резултат во рамките на концептот "who does what, when, and cooperating with who", односно – „кој што работи, кога и со кого соработува“.

Шестата потточка е посветена на стратегијата на избор на приоритети за употреба на ресурсите. Во неа се вели дека Албанија има ограничени национални ресур-

си и добро дефинирани приоритети. Како резултат на тоа, употребата на ресурси е наменета за развој на виталните сектори на економијата на земјата, на образованието, на јавното здравство, инфраструктурата, за ублажување на социјалните проблеми, како и за зајакнување на демократските институции на земјата кои силно ќе влијаат на подигнување на нивото на безбедноста во земјата.

Со седмата потточка уште еднаш се апострофира определбата за дијалог, соработка и мирни средства за решавање на спорови, дадени во Воведот на документот. Некои од приоритетите на надворешната и внатрешната политика на Албанија се почитувањето на човековите права на албанска територија, покрај политичките, верските, регионалните, расните, етничките, културните или социјалните, исто така, и заштита со институционални средства за правата на Албанците кои живеат надвор од границите на РА, вклучувајќи ги тука и албанските граѓани кои привремено или трајно живеат надвор од земјата.

Употребата на воена сила е предвидена само во случај на гарантирање на уставното право и заштитата на виталните интереси на државата со сите средства, доколку тие се во прашање, како и за да се придонесе во земјата или надвор, во учеството во хуманитарни и мировни операции. Се вели дека Албанија никогаш нема да претставува опасност за соседните земји, ниту ќе се обиде да ги користи своите воени капацитети, како средство за притисок и принуда кон другите земји, но во исто време нема да толерира другите земји да ги користат или да се закануваат со користење на нивните воени капацитети против неа.

Во останатите 5 потточки се разработуваат следните теми: Промоција на брзиот развој на економијата и слободната трговија; Консолидација на безбедносните институции на земјата; Вооружените сили како една од нај-

важните безбедносни институции на земјата; Организиранiot одговор кон организиранiot криминал, корупцијата и нелегалната трговијата со луѓе (во кратки црти без конкретни чекори и мерки), Современата употреба на информации, во знак на поддршка на националната безбедност (исто така, генерално и во кратки црти).

Последната потточка е посветена на Евалуацијата на факторите на животната средина во безбедноста на земјата и сосема во кратки црти се вели дека заштитата и регенерацијата на природата ќе обезбеди еколошка средина и поволни услови за живот на граѓаните и општеството. Националните интереси бараат преземање мерки за рационално искористување на природните ресурси преку развој на балансирана стратегија на сектори за заштита на природната средина во корист на постојан развој на Албанија.

Во втората точка од првиот дел – Безбедносни цели, Стратегијата истите ги класифицира на краткорочни, среднорочни и долгорочни. Реализацијата на овие цели е насочена кон создавање на основен интерактивен линк меѓу националните интереси, потребите и можностите на земјата.

Ангажманот за реализација на овие принципиелни цели се потпира на краткорочен и среднорочен план и ги вклучува следните постулати:

- » Мир и безбедност во земјата
- » Регионалната соработка
- » Консолидација на едно демократско општество и набљудување на човековите права
- » Консолидација на институциите и инструментите на безбедноста
- » Економска консолидација.

Во рамките на шеснасеттата точка се поместени Основните цели на среднорочен и долгорочен план, а тоа се:

- » Интеграција во евроатлантските и европските структури;
- » Приближувањето на законодавството со стандардите на ЕУ;
- » Албанското национално прашање (регионалната стабилност се смета како услов кон интеграција на земјите од регионот во Европа. Албанија сака да биде активен партнер во регионалната политика. Во овој контекст, албанското национално прашање ќе биде постигнато преку европските и евроатлантските интеграции на земјите од регионот, а, исто така, и преку решенија кои ќе обезбедат долгорочна и прифатлива гаранција за меѓународната заедница);
- » Заштита на животната средина и природните ресурси;
- » Консолидирање на вооружените сили (преку периодичен преглед на структурите на вооружените сили во зависност од состојбите и случувањата во безбедносната животна средина);
- » Борбата против тероризмот (борбата против тероризмот директно ги ангажира сите специјализирани структури на државната полиција, разузнавачката служба на државата и на вооружените сили);
- » Борбата против организираниот криминал и корупцијата.

Вториот дел од Стратегијата е насловен Стратешки контекст на безбедноста. Во него се разработени безбедносното опкружување, ризиците и заканите по безбедноста, како и националните интереси.

Во поглед на безбедносното опкружување се вели дека регионалната и светска ситуација на почетокот на новиот милениум донесе нови елементи во меѓународно-

то стратешко опкружување. Ова резултирало со опипливо влијание во промената на политиката и на безбедноста на животната средина. Трговијата со луѓе, оружје и дрога, криминалните организации, организираниот криминал, тероризмот и ширењето на оружјето за масовно уништување се појавуваат како транснационални појави и предизвици кои можат значително да влијаат на безбедноста, мирот и стабилноста на сите земји. Овие нелегални активности ја прошируваат нивната област на активност и ги надминуваат димензиите на националните граници. Вклучувањето на Централна и Источна Европа во меѓународните институции, поттикнување на регионалните иницијативи, процесот на партнерство, соработка, дијалог, транспарентноста и создавањето на заеднички мерки на безбедност се најефикасните начини за новата средина на безбедноста. Историските резултати го имаат идентификувано Балканот како регион полн со конфликти и чести тензии. Имајќи важна геостратегиска позиција како мост меѓу Истокот и Западот, овој регион бил историски вклучен во конфигурацијата на влијанија и интереси на различни светски сили, што многупати влијаело оваа област да биде област на конфронтација и конфликти. Од друга страна, причините за бројни кризи кои го карактеризираат овој дел на Европа се објаснуваат со етнички поделби, мешавина од различни култури и верски заедници, неразвиеноста на економијата, културата и демократијата. Албанскиот фактор на Балканот е од примарна важност, со што придонесот и улогата на Република Албанија се многу важни во создавањето на хармонична атмосфера на соживот и реципрочна соработка за мир, благосостојба и интегритет на регионот во европското семејство што е можно поскоро.

Исполнувањето на стандардите за интеграција во европските и евроатлантските структури бара максимален и континуиран ангажман на државните структури во спроведувањето на спектар важни задачи, како што се:

- » Зајакнување на владеењето на правото и демократските институции;
- » Реструктурирање и модернизација на вооружените сили, зајакнување на граѓанската и демократската контрола;
- » Натамошен развој на економијата и зголемување на животниот стандард;
- » Решение на виталните проблеми на луѓето, по можност во краток временски период;
- » Блиската соработка помеѓу политичките лидери и опозицијата за важни
- » прашања од националната безбедност;
- » Продлабочување на почитувањето на човековите права и правата на националните малцинства;
- » Борба против нелегалната трговија во тесна соработка со меѓународните организации и соседните земји;
- » Постојано ангажирање во процесот на контрола на вооружувањето и разоржувањето.

Во поглед на Ризиците и заканите против безбедноста, истите се делат на три вида, односно ризици и закани на внатрешен, транснационален и глобален план.

Под внатрешни ризици и закани се сметаат: Организираниот криминал во земјата; Политичката нестабилност (овој феномен го отежнува функционирањето на институциите и предизвикува отсуство на социјален мир и јавно спокојство, тоа влијае во неможноста да се постигне политички консензус за многу важни прашања во земјата и штети на престижот на Албанија во меѓународен контекст); Недоволниот економски развој (негативните феномени кои доаѓаат како последица на тоа се шверцот и корупцијата кои донесуваат забавување на реформите, нивната деформација, поттикнување на невработеноста итн); Нелегалната имиграција на албанските граѓани во другите

земји (ова претставува ризик за албанскиот народ, за развојот на земјата а ефектот на оваа неконтролирана појава се гледа во загубата на животи, неконтролиран прилив на интелегенција надвор од земјата, вештачко стареење на населението, губење на желбата за работа и зајакнување на чувството на напуштање на татковината); Природните катастрофи претставуваат опасност за безбедноста на албанската Република (можни природни катастрофи се: земјотреси, поплави, масивни лизгања на земјиште, масивни шумски пожари, различни епидемии, исто така, и катастрофи предизвикани од човек, како што се индустриски, копнени, воздушни и поморски катастрофи како резултати од кривична и терористичка активност); Демографските проблеми (сериозни нарушувања во албанската Република каде неконтролираното движење на население главно од руралните средини кон урбаните центри создава значителна диспропорција, не само во однос пренаселеност, но, исто така, и напуштање на области кои сега и во иднина имаат потреба од човечки ресурси); Дезинформации на јавното мислење (со создавање ситуации на несигурност, страв и непотребни тензии многу често може да се дојде до несоодветни реакции во јавноста и во донесувањето на одлуки); Несоодветен развој на образованието, науката и културата (услов за развој, просперитет и заштита на националниот идентитет се специјализирани човечки ресурси, научни капацитети и реална презентација на албанската култура и традиција).

Заканите и опасностите од транснационална природа вклучуваат регионални и опасности од странство и ги опфаќаат следните закани: Употреба на воена сила (или на сила во која било друга форма со која се загрозува суверенитетот, независноста и интегритетот на земјата); Регионална дестабилизација (преку заживување на желбата за националистичките чувства и етничките конфликти перформанси); Тероризмот, (геостратешката позиција на

Албанија е уште еден елемент кој води кон тоа нашата земја да се користи како логистика и комуникациски пат.), Организиран криминал; Илегална трговија (невработеноста, сиромаштијата, губење на верата меѓу социјални слоеви на населението, ниското образовно ниво се предуслов регионот, а особено Албанија да биде логистички комуникациски правец за трговците).

Опасностите од глобална природа претставуваат вистински предизвик за целата меѓународна заедница. Тука спаѓаат: Оружјето за масовно уништување и ширењето на нуклеарното оружје, Загадување на животната средина и болести од масовен карактер и Намалување на водните ресурси што претставува вистинско зголемување на глобалната опасност (климата и атмосферските промени и понатамошен развој на општеството се доказ за инсуфициенција на водните ресурси, нешто што претставува глобална опасност).

Во продолжение во Стратегијата се врши Дефинирање на националните интереси и истото се маркира како многу битно за безбедноста и развојот на земјата. Интересите имплицираат одговорност, легитимитет и кредит на политичката моќ. Дефинирањето бара осигурување на широк консензус и јавна дебата. Загарантираноста на виталните интереси, како што се зачувувањето на суверенитетот, заштитата на независноста и територијалниот интегритет на земјата, заштитата на уставниот поредок, заштитата на животите на граѓаните и нивните основни права и должности, економскиот развој и заштитата на сопственоста и вредностите, ја формираат базата на безбедноста на Република Албанија. Определувањето на другите интереси помага во утврдувањето на стратегиските решенија за постигнување на безбедност во земјата, во согласност со опасностите, потребите и целите кои треба да бидат постигнати. Ваквите интереси вклучуваат: Процес на интеграција во програмите

на ЕУ, НАТО и други евроатлантски структури и организации; Развој на билатерални односи со соседните земји и партнери; Решение на социјалните проблеми; Заштита од еколошките проблеми и др.

Третиот дел на Стратегијата е насловен Елементи на националната моќ. Под елементи на национална моќ се подразбираат: Дипломатијата, Заштитата на јавниот ред и безбедност, Економската и финансиската политика, Цивилната одбрана, Животната средина и здравјето, Односите со јавноста и Одбранбената политика.

Ниедна политика не може да биде успешна во справувањето со актуелните и идните предизвици ако тоа се прави без ефикасна координација и зголемување на капацитетите на сите елементи на национална моќ. Во делот посветен на Дипломатијата уште еднаш се дава значење на овој сегмент во процесот на зачленување во ЕУ и НАТО како еден форум и алатка каде конфликтите ќе се решаваат на мирен и конструктивен начин. Тука посебно се истакнува дека улогата на САД во асистенцијата на Албанија во борбата против криминалот, како и зајакнување на безбедноста во земјата и регионот, процес кој кулминира со НАТО интервенцијата во косовскиот конфликт, останува фундаментална. Мотото на албанската надворешна политика е генерирање заедничка енергија за евроатлантска интеграција и креирање регионален интегриран пазар на слободна трговија, енергија, патни инфраструктури и др. За албанската дипломатија се вели во тој момент (2004 година) природно е следењето на развојот на Косово, како и прогресот на односите и соработката со Косово, и тоа како приоритет. Во тој правец албанската политика останува да ја следи Резолуцијата на ОН 1244 и исполнувањето на дефинираните стандарди од страна на меѓународната заедница – пред финалниот статус. Финалниот статус на Косово претставува прашање кое е релевантно за неговите

граѓани и меѓународната заедница која администрира таму и доколку истото не вклучува независност може да резултира во отсуство на стабилност и регионална интеграција. Во овој правец, што поскоро решавање на финалниот статус на Косово за албанската држава и општество воопшто, е од фундаментално значење.

Заштитата на јавниот ред и безбедност опфаќа: Создавање и нормално функционирање на државните демократски институции; Консолидирање на демократијата и внатрешната безбедност; Консолидација на внатрешно-институционалните органи за борба против криминалот, дрогата, криумчарењето, корупцијата и подигнување на ефективоста на полициските сили; Заштита на државните граници; Активна улога во меѓународната соработка во борбата против организираниот криминал, како и Заштита на правата и слободите на граѓаните на Албанија како гаранција на нормалното функционирање на правната држава.

Во делот за Економската и финансиската политика, уште еднаш се потврдува приоритетот за регионална и европска интеграција. Еден битен момент е настојувањето за квалитетно подобрување на бизнис атмосферата во правец на зголемување на приватните инвестиции во инфраструктурата и технологии како процес поддржан од финансискиот и банкарскиот сектор а сè со цел зголемување на стапката на вработеност.

Во делот наменет за Цивилната одбрана се напоменува дека Албанија во моментот (2004) има целосна институционална и легална структура за третман на прашањата кои навлегуваат во зоната на цивилно итно планирање и ангажман, но не се спомнува конкретно за кои тоа институции станува збор. Тука, исто така, се нагласува соработката на овие институции со невладини организации, како

и соработка на меѓународно ниво. На крајот од пасусот посветен на цивилната одбрана се напоменува дека во процес е компилацијата на Националниот план за справување со итни ситуации.

Од останатите три теми посебно внимание зазема Одбранбената политика. Според истата, Албанија гледа на НАТО интеграцијата не само како безбедносен фактор туку и како долготрајна инвестиција во однос на евроатлантските интеграции на земјата. Тука, исто така, се спомнува учеството на земјата во програмите на НАТО како партнерска земја, што во моментот е променето со фактот дека Албанија е веќе полноправна НАТО членка (PARP, IPP, MAP итн). Битно е да се напомене и забелешката дека присуството на НАТО, САД и ОБСЕ во регионот креира позитивни премиси за развој и имплементација на реформите за трансформација.

Цели на одбранбената политика во политичкото поле се: Компилација на воената стратегија, одбранбената политика и програми во согласност со моменталните и идни побарувања за безбедноста во земјата; Помош во процесот на намалувањето на непријателствата и тензиите и градење на реципрочна доверба и заемно разбирање преку воена дипломатија; Разграничување на улогата на воените сили на Албанија во превенцијата на конфликти, кризен менаџмент и развојот на операции. Од воен аспект овие цели се: Здружување на копнените, поморските и воздухопловните компоненти под една Заедничка команда на Генералштабот и развој и одржување на мотивиран, трениран и опремен потребен персонал.

Во четвртиот дел на Стратегијата се поместени пасуси кои се однесуваат на Лидерството во стратегиската безбедност. Во согласност со Уставот на Република Албанија, Парламентот, Претседателот и Советот на министри се телата

кои имаат ингеренции во областа на националната безбедност. Парламентот е единствен орган кој ги одобрува законите во областа на одбраната и безбедноста. Тој има компетенција да објави војна, вонредна ситуација, делумна или целосна мобилизација итн. Тој, исто така, ја спроведува демократската контрола преку работата на соодветни комисији, со фокус на законите, буџетот и извршните политики. Претседателот на Републиката е истовремено и претседател на Советот на национална безбедност (СНБ) и највисок функционер одговорен за реализација на мисијата, принципите и целите на безбедноста на земјата. Советот на национална безбедност е советодавно тело на претседателот во делот на безбедноста и одбраната во земјата, како и во делот на водењето, организацијата и мобилизацијата на човечките потенцијали во интерес на безбедноста и одбраната во земјата. Овој совет е сочинет од претседателот на парламентот, премиерот, министерот за надворешни работи, министерот за одбрана, министерот за јавен ред, министерот за локална управа и децентрализација, министерот за финансии, министерот за транспорт, шефот на Генералштабот, директорот на Службата за државно разузнавање и генералниот директор на полицијата. Советот на министри (СМ) – Владата, е највисок орган со извршна моќ. Тој е одговорен за имплементацијата на НБС и за развојот на безбедносни инструменти и национални ресурси. СМ, исто така, ги дефинира главните директиви на безбедносната политика и ги доставува до СНБ. Од друга страна, комплементарно на претходно кажаното, премиерот е највисок функционер со извршна моќ кој ги предвидува и ги презентира главните директиви на безбедносната политика и обезбедува координација и нивна имплементација во согласност со уставот и законите. Тој е одговорен пред Парламентот и претседателот во поглед на безбедносните прашања, а воедно го креира и го води Националниот комитет за безбедносни политики. Тој, исто така, го иницира ревидирањето на Националната безбедносна стратегија.

Во однос на релацијата, Стратегијата за национална безбедност СНБ (2000, 2004) претставува генерална рамка на супсеквентниот развој на Националната одбранбена стратегија – НОС (2007) и Национална воена стратегија – НВС (2002, 2005 и 2007). Ревидирањето на СНБ е предвидено на секои три години (според завршните одредби од стратегијата, а 4 години според анализата на Хајд и Камбери), додека во поглед на НОС ваква одредба не постои. Оваа празнина е пополнета со почести ревидирања и усвојувања на НВС (2002, 2005 и 2007). Иако е законски предвидено, ревидирањето на СНБ не е направено и со тоа не се рефлектирани измените во перцепцијата на закани-те, опасностите, задолженијата и одговорностите, посебно од аспект дека од 3.4.2009 година Албанија е полноправна членка на НАТО. На линија со ова оди во прилог и првиот Преглед во поглед на Безбедносните закани и НАТО интеграцијата направен во рамки на истражувањето реализирано во периодот април-мај 2007, предводено од страна на Институтот за демократија и медијација (ИДМ). На скала 1-6 (повисок скор укажува на повисок ризик) испитаниците ја рангирале корупцијата со највисок скор (4.6). Понатаму следат сиромаштијата и економската стагнација (4.40), неуспех на демократските реформи (93.91) и организираниот криминал (3.64). Овие четири елементи се сметани за поопасни за националната безбедност отколку надворешните фактори, како што се тероризмот, регионалните конфликти итн.

2. РЕПУБЛИКА СРБИЈА

Кога се разгледува моменталниот статус со безбедносните политики во Србија, треба да се повлече една временска рамка која упатува на статусот на самостојна држава и периодот пред тоа. За време на постоењето на Српско-Црногорската федерација или Сојуз на држави, Уставот на овој Сојуз не предвидуваше постоење на Национална безбедносна стратегија. Она што во тој момент е предвидено е креирањето на Одбранбена стратегија со тоа што секоја од републиките настојувала да ги определи елементите на својата национална безбедност. После одвојувањето на Црна Гора (2006 година), процесот на креирање на стратегиски безбедносни документи се забрзува, за во 2009 година да се донесат сет на вакви документи: Стратегиски одбранбен преглед (СОП), Национална безбедносна стратегија (НБС) и Одбранбена стратегија (ОС). Не само поради фактот дека СОП не е публикуван, туку и поради ширината и опсегот на документите, и овде Националната стратегија за безбедност е клучен стратегиски документ со кој се воспоставува основа на безбедносни политики за заштита на националните интереси на Република Србија, од кои понатаму деривираат останатите стратегиски документи.

Хронолошки гледано, овој документ започнува да се подготвува во 2006 година како резултат на прв нацрт подготвен од Кабинетот на Претседателот на државата. Овој нацрт понатаму се доработува во рамки на една работна група која вклучува поширок спектар на државни ентитети (Министерство за одбрана, Внатрешни работи, Финансии, Надворешни работи, претставници од Кабинетот на Претседателот, Безбедносно информативната агенција, Воено разузнавачката агенција и Воено безбедносната агенција). Поради отсуство на јасна законска рамка процесот на подготовка на овој документ се одложува до донесувањето на Законот за одбрана на крајот на 2007 година, според кој Министерството за одбрана е назначено за орган кој тре-

ба да ги драфтира стратегиските безбедносни документи, како што се: Национална безбедносна стратегија, Одбранбена стратегија и Планови за дологорочен развој заедно со усвојувањето на документите за нивна имплементација.

Како што е напоменато, Националната стратегија за безбедност на Република Србија е клучен стратегиски документ со кој се воспоставува основа на безбедносните политики за заштита на националните интереси на државата. Таа е составена од пет содржински целини поместени на 33 страници текст: Вовед; Безбедносни предизвици, Ризици и закани; Национални интереси; Политика на националната безбедност и Систем на национална безбедност.

Во Воведот се подвлекува дека појдовна точка на националната безбедност се суверенитетот и територијалниот интегритет на Република Србија, економскиот просперитет, социјалната стабилност, развојот на демократијата и владеештвото на правото, почитувањето на човековите и малцинските права, Европската надворешно-политичка ориентација и унапредување на соработката со највлијателните субјекти на меѓународната заедница и земјите во регионот.

Националната стратегија за безбедност ги потврдува општите заложби на Србија, како што се демократските вредности, почитувањето на меѓународното право и сопствената државност и традиција.

Националната стратегија за безбедност е основа за развој на стратегиски документи во сите области на општествениот живот и функционирањето на државните органи и институции, со цел да се зачува и да се заштити безбедноста на граѓаните, општеството и државата. Таа е јавен документ со кој на домашната и на меѓународна јавност им се претставуваат главните стратешки цели на Република Србија во областа на безбедноста.

Во поглед на безбедносната средина, истата се разгледува низ три аспекти: глобален, регионален и внатрешен.

Глобалното опкружување е видено низ призмата на новите безбедносни случувања во светот. Се вели дека во последната декада безбедноста од претежно воената сфера се има проширено во други области, првенствено економската, енергетската, социјалната и еколошката, вклучувајќи ја безбедноста на поединецот и општеството како една комплексна целина.

Во услови на глобализирана економија, макроекономските последици на значајни пореметувања во функционирањето на финансиските пазари во светот се одразуваат и на состојбата на глобалната безбедност. Ефектите од глобалната економска криза може да доведат до актуелизација од ризикот од социјални немири и да придонесат за поткопување на внатрешната стабилност во некои земји и интензивирање на инвестициите во воениот индустриски комплекс и продолжување на трката во вооружување. Уште во делот на глобалното опкружување се наметнува тежиштето на перцепција на националните предизвици, па се вели дека светот се соочува со предизвиците наметнати со грубо прекршување на Повелбата на ОН и универзално прифатените норми на меѓународното право, а особено мешање во внатрешните работи на суверени држави, како, на пример, концептот и практиката на превентивни напади и воен интервенционизам. Обидите да се даде легитимитет на создавање нови држави во територии на суверени држави-членки на ОН, го крши постојниот меѓународен правен поредок и значително ја загрозува безбедносната ситуација во светот.

Понатаму, на глобален план, како одговор на транснационалните асиметрични закани се гледа во интеграцијата

на националниот безбедносен систем, зајакнувањето на мултилатералните безбедносни форуми и колективниот систем на меѓународна безбедност како клучни фактори во обезбедување мир, стабилност и демократски развој на земјите од модерниот свет. На континентално ниво, напредокот постигнат во спроведувањето на Заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ и вклучувањето на европските одбранбени сили во решавањето на безбедносните проблеми, укажуваат на зголемување на улогата на ЕУ во усогласувањето на односите и интересите на европските држави и преземањето на заедничка одговорност во креирањето европска и светска безбедност.

Во поглед на перцепцијата на Регионалната животна средина се апострофира дека наследените проблеми од минатото, историските контрадикторности и последици, конфликтите меѓу народите и државите во Југоисточна Европа, особено во областа на Балканот, во поновата историја и сега влијаат на безбедносната ситуација во регионот. Геостратешката позиција на Југоисточна Европа, преку која енергијата и комуникациските линии ги поврзуваат развиените земји на Европа со регионот на Кавказ, Каспискиот Басен, на Блискиот Исток и Медитеранот, значајно и непосредно влијае и врз безбедносната состојба на европскиот континент. Спротивставените интереси во користењето на државните транзитни рути и расположивите ресурси може да доведат до појава на регионалните кризи и закани за безбедноста и стабилноста во Југоисточна Европа.

Ризикот од избувнување војна и други вооружени конфликти во Југоисточна Европа, иако намален, не е елиминиран. Обидот за ревидирање на одредбите од Дејтонскиот договор, кој би бил спротивен на интересите на кој било од конститутивните народи, ќе ја дестабилизира безбедносната ситуација во Босна и Херцеговина, а со тоа и во регионот.

Сепаратистичките аспирации во регионот се вистинска закана за нејзината безбедност. Тука посебно се апострофира... (орг.) проблемот со обидот да се отцепи дел од територијата на Република Србија со еднострано прогласената независност на Косово од страна на привремените институции на Автономната покраина Косово и Метохија. Признавањето на Република Косово од страна на некои земји во непосредното опкружување на Република Србија, како и голем број земји во светот, негативно се одразува на мерките на јакнење доверба и соработка, и го забавува процесот на стабилизација во овие простори.

Несоодветното решавање на враќањето на бегалците, протераните и внатрешно раселените лица во поранешна Југославија и нивниот незадоволителен социјален статус ја прави безбедносната ситуација во регионот упте покомплексна. Безбедносната ситуација во регионот се карактеризира со посебен етнички, религиозен и политички екстремизам и уништување на културното наследство, кој покрај постојните економски и социјални проблеми и недоволно изградените државни институции, го отежнува процесот на побрза и поуспешна демократизација во регионот. Односите меѓу државите во регионот, исто така, се оптоварени со враќањето на бегалците и враќањето на нивниот имот и прашањето на границите, како и некои проблеми кои произлегуваат од несоодветна интеграција на одредени малцински заедници и групи во поширокото општество. Затоа, интеграцијата на овој регион во европски и други меѓународни безбедносни структури (НАТО не се спомнува конкретно) е отежнато, со што се зголемува ризикот од обновување на криза и вооружен конфликт.

Во поглед на внатрешната безбедност на Република Србија, покрај идентификувањето како регионална закана, како главна закана за безбедноста на Србија уште еднаш се подразбира дериниран во документите обидот за отце-

пување на територија на Автономната покраина Косово и Метохија. Безбедносната ситуација на Косово и Метохија, се вели, создава несигурност и страв кај српскиот народ и на етничките малцински заедници кои живеат таму. Нелегално прогласената независност на Косово и неуспехот на меѓународното цивилно и воено присуство во Автономната покраина Косово и Метохија во воспоставувањето на мултиетничко, мултиконфесионално и мултикултурно граѓанско општество придонесува за натамошно зајакнување на факторите кои вршат негативно влијание врз безбедноста на Република Србија. Покрај ситуацијата на Косово, последиците од годините на граѓанска војна водена на територијата на поранешна Социјалистичка Федеративна Република Југославија, меѓународната изолација на Сојузна Република Југославија и бомбардирањето од НАТО, како и проблемите на транзицијата, се подвлечени како битни елементи за внатрешната безбедност на Република Србија. Тука не изостануваат и генералните безбедносни опасности како тероризмот, разни форми на организиран криминал, корупција, трговија со наркотици, деструктивни активности на одредени верски секти, трговија со луѓе, и финансиски и компјутерски криминал.

Во вториот дел се обработуваат предизвиците, ризиците и заканите. Истите се дефинираат како појави кои имаат комплексен карактер и со една слична логика, следствено на содржината, обемот и интензитетот, може да бидат изразени на глобално, регионално и национално ниво. Истите се подредени во согласност со критичниот критериум, односно тежина на последиците по безбедноста (орг.):

» Заканата од оружана агресија (заканата значително е намалена, но не е целосно исклучена),

» Сепаратистичките аспирации на некои националистички и религиозни екстремистички групи се извор на постојан безбедносен ризик и директна закана за територијал-

ниот интегритет на Република Србија (сепаратистичките напори на дел од албанското национално малцинство во Косово и Метохија кои кулминираа во незаконски еднострано прогласената независност, се директна закана за територијалниот интегритет на Република Србија и еден од најпознатите сериозни безбедносни предизвици во регионот),

» Незаконски еднострано прогласената независност на Косово е највисока закана за безбедноста на Република Србија – оваа закана зазема посебно место во Стратегијата со исцрпно и конкретно толкување (заради подробно разбирање на тежината, дадено е истото со интегрално пренесениот текст – наметнувањето еднострана одлука спротивна на Повелбата на ОН и меѓународното право придонесува за областа да стане долгорочен фактор на нестабилност во регионот. Почитувањето на човековите и малцинските права и спроведувањето на демократските стандарди, особено во однос на безбедноста и заштитата на српското и другото неалбанско население, враќање на бегалците и внатрешно раселените лица и децентрализација на Косово и Метохија, не се врши во согласност со наведените цели на меѓународната заедница. Неповолниот развој на безбедноста и примената на „Сеопфатен предлог за статусот на Косово“ (планот на Ахтисари), кој не е прифатен во Советот за безбедност на Обединетите нации, би можеле да предизвикаат ескалација на насилство во Косово и Метохија и да стане извор на безбедносните ризици и закани во Република Србија, како и дестабилизација на регионот. За ова придонесува и формирањето на паравоените т.н. Косовски безбедносни сили, кои претставуваат сериозна закана за сегашниот режим на регионалната контрола на вооружувањето и закана за балансот во регионот),

» Безбедноста на Република Србија може да биде загрозувана од востание, како специфична форма на вооружен конфликт мотивиран од неуставни и насилни промени на границите,

» Споровите со употреба на оружје можат да произлезат како резултат на ескалацијата на тероризмот, спорови околу територијални граници и други спорови,

» Тероризмот е еден од најголемите ризици и закани за глобалната, регионалната и националната безбедност,

» Пролиферацијата на оружје за масовно уништување е потенцијално најголема закана за глобалната и европската безбедност,

» Националниот и верски екстремизам (со корени во етничките конфликти и верска основа во последниве години и далечното минато),

» Разузнавање на странски разузнавачки организации,

» Организираниот криминал (особено во областа на трговија со дрога, трговија со луѓе и илегална миграција, во економската и финансиската сфера, пролиферацијата на конвенционално оружје и можноста за ширење на оружје за масовно уништување) е сериозна закана за безбедноста и севкупниот развој на државата и општеството,

» Корупцијата (ги загрозува темелните вредности на општеството и доведува до пад на довербата во државните институции, го попречува спроведувањето на неопходните реформи, го забавува процесот на транзиција, економскиот развој, странските директни инвестиции и процесите на интеграција),

» Проблемите на економскиот развој (економските санкции и уништувањето на виталните стопански објекти и инфраструктура со НАТО воздушните напади има резултирано со многу негативни општествени појави),

» Високата стапка на невработеноста и сиромаштијата кај значителен дел од населението, присуството на голем број бегалци и внатрешно раселени лица, се потенцијални извори на сериозни социјални и политички тензии кои можат да произведат високоризични ситуации,

» Трендот на трошење на необновливи извори на енергија и ресурси, претставува вистинска закана за безбедноста на енергијата,

» Нееднаквиот економски и демографски развој (различни нивоа на економски развој на одредени региони, заедно со нивните демографски карактеристики, предизвикува голема миграција на луѓето од неразвиените во развиените региони, во областа на екстремна пренаселеност предизвикува демографско проширување на областите со екстремна депопулација),

» Нерешениот статус и несреќата на бегалците, раселените и внатрешно раселените лица од просторите на Република Хрватска, Република Босна и Херцеговина и на автономната покраина Косово и Метохија, бавната имплементација на нивното враќање и немањето гаранција за опстанок, како и решавање на судбината на исчезнатите лица,

» Недовршениот процес на демаркација меѓу земјите од поранешна Југославија е потенцијален извор на конфликт и го попречува воспоставувањето на целосна соработка меѓу земјите. Секој несоодветен обид за решавање на прашања на правото и заштитата на националните малцинства во земјите од регионот може да биде значаен извор на нестабилност,

» Неконтролираната експлоатација на природните ресурси и деградација на животната средина,

» Последиците од природни непогоди и техничко-технолошки катастрофи, технолошки несреќи, опасностите поврзани со појавата и ширењето на заразните болести кај луѓето и инфекции кај животните,

» Зависноста од дрога како растечки социјален проблем, со оглед на карактерот е безбедносен проблем и влијае на зголемување на бројот на сериозни кривични дела,

» Деструктивни дејства на одредени верски секти и култови во семејството и општеството станува сè поголем проблем и создава значителен ризик за безбедноста,

» Тенденцијата на зголемена употреба на информатичка и комуникациска технологија проследена со постојано зголемување на ризикот од сајбер криминал и закани за информации и телекомуникациски системи,

» Климатските промени на глобално ниво, особено глобалното затоплување негативно се одразуваат на промена на биолошката разновидност во екосистемите и доведува до пореметување на земјоделското производство.

Во третиот дел на Стратегијата се дефинираат Националните безбедносни интереси. Овде, најнапред во една реченица се утврдуваат националните вредности: независноста, суверенитетот и територијалниот интегритет, слободата, еднаквоста, развојот и зачувување на мирот, владеењето на правото, демократијата, социјалната правда, човековите права и слободи, национална, расна и верска рамноправност и еднаквост на половите, неповредливоста на сопственоста и заштитата на животната средина. Во продолжение се утврдуваат националните интереси според следното:

» Одржување на суверенитетот, независноста и територијалниот интегритет на Република Србија и националниот, културен, верски и историски идентитет на српскиот народ и националните малцинства,

» Внатрешната стабилност, владеење на правото и демократијата и демократските институции,

» Интеграција во Европската Унија и други меѓународни структури,

» Заштита на животот и имотот на граѓаните, слободата, еднаквоста, националната рамноправност и родова еднаквост, социјална правда, човековите и малцински права и неповредливоста на приватната и другите облици на сопственост,

» Економски развој со зачувување на животната средина и природните ресурси,

» Создавање на мирно, стабилно и сигурно безбедносно окружување,

» Зачувување и развој на меѓународниот поредок, врз основа на принципите на правдата и почитувањето на меѓународното право и политика и државна еднаквост.

На крајот, но не помалку битно, посебна важност се дава (како и кај хрватската Безбедносна стратегија и слично во албанската Безбедносна стратегија) на постојаното одржување и зајакнување на односите меѓу Србите кои живеат и работат во странство со мајката-земја, промовирање на културни, економски и други форми на соработка и поддршка на зачувување на нивниот национален и културен идентитет.

Во четвртиот дел се дефинира политиката на националната безбедност, поделена во четири потсегменти: ориентации, цели, принципи и елементи на политиката на националната безбедност. Во делот на ориентациите на политиката на националната безбедност во најголем дел се повторуваат или се деривираат од некои претходно дефинирани опасности, вредности и интереси. Едно од нив е, на пример, одлучноста да се употребат дипломатски, правни и сите други легитимни средства во согласност со цврстата и уставно зацртана определба никогаш да не ја признае одлуката на привремените институции на Автономната покраина Косово и Метохија за еднострано прогласената независност. Понатаму се реafirмира ориентацијата Србија својата надворешна и безбедносна политика во голема мера да ја усогласува со позициите и активностите на ЕУ по сите големи прашања од глобален, европски и регионален карактер, односно во согласност со стандардите и обврските кои произлегуваат од Европската безбедносна и одбранбена политика. Водејќи сметка за интересите на зачувување на сопствениот територијален интегритет и суверенитет, Србија ќе има надворешна и безбедносна политика во голема мера усогласена со позициите и активностите на ЕУ во сите големи прашања од глобален, европски и регионален карактер преку процесот на европска интеграција, Србија е подготвена на изградба на капацитетот и способноста на националната безбедност во согласност со стандардите и обврските кои произлегуваат од Европската безбедносна и одбранбена политика. Посебно инте-

ресен момент е тоа што тука за прв пат се спомнува НАТО, и тоа во еден крајно позитивен контекст со цврста убеденост дека една активна и значајна соработка на сите земји од Западен Балкан со земјите од НАТО и Партнерството за мир претставува пат кон трајна стабилност и просперитет на овој регион. Од ориентациите кои не се генерални и можат да се приметат во НБС на други земји може да се издвои посветеноста на зајакнување на улогата на жените во процесите на одлучување и зајакнување на државните механизми за обезбедување на еднаквост на половите.

Во целите на националната безбедност во сосема кратки црти се набројани подобрувањето на безбедноста на граѓаните, општеството и државата, зајакнувањето на националните институции за безбедност, развој на политички и економски стабилно и просперитетно општество итн. Постигнувањето на овие цели се обезбедува преку националните политики на безбедноста во областите на надворешната, економската и одбранбената политика, политиката на внатрешната безбедност, социјалната политика и политиките во другите области од општествениот живот.

Принципите на националната безбедност се утврдени таксативно заедно со обид за утврдување на механизми за нивно имплементирање:

- » Превенција (се постигнува преку одлучност во спроведувањето на соодветни мерки во Србија да се зајакне националната безбедност преку навремено идентификување, собирање информации и преземање акција за спречување и борба против безбедносни ризици и закани),

- » Право на одбрана (се базира на Повелбата на ОН, како и учество во регионални и меѓународни безбедносни организации),

- » Компатибилност (усогласување на делови на националната безбедност и донесување и спроведување на меѓународните безбедносни стандарди),

- » Неделивост на безбедноста (се постигнува преку активен придонес кон севкупната безбедност, како преку соработка и партнерство со субјектите на меѓународните односи),
- » Одговорност (се постигнува преку посветеноста политиката за национална безбедност да се спроведе во согласност со Уставот, законите и меѓународните обврски).

Статистички гледано (текст и простор) на делот на елементите на националната безбедност им е посветен најголем обем (9 страници). Елементите на политиката за национална безбедност вклучуваат седум потсегменти: надворешната, економската, одбранбената и внатрешната безбедносна политика, политиката на заштита на човековите и малцински права, социјалната политика и политиката во други области на општествениот живот.

Во делот на надворешната политика посебно се интересни неколку настојувања. Имено, во согласност со зацртаната надворешна политика, Република Србија ќе продолжи да ја подобрува соработката и да воспоставува поквалитетни и позначајни односи со земјите од Западен Балкан, а во согласност со Дејтонскиот договор и со целосна почит на територијалниот интегритет и суверенитет на Босна и Херцеговина ќе продолжи да развива посебен однос со Република Српска. Историски блиските и сестрани односи помеѓу Србија и Руската Федерација за прашања од поширок национален интерес, зајакнати се со стратешко партнерство во областа на енергијата. Србија ќе продолжи со процесот на јакнење на билатералните односи, особено во контекст на проширување на ЕУ и зајакнување на регионалната позиција, со што ќе се создаде рамка за нова димензија на посебните односи меѓу Република Србија и Руската Федерација.

Република Србија е решена да се врати традицијата на добри односи со САД, која траела повеќе од еден век, при што двете земји во повеќе наврати стоеле заедно во

одбрана на заедничките вредности. И покрај разликите изразени од страна на Одлуката на САД да ја признаат независноста на Косово, Србија е подготвена да ги подобри односите со САД во интерес на консолидирање на демократијата, стабилноста и просперитетот во Западен Балкан.

Покрај Русија и САД, Србија за свои партнери со кои ќе гради поблиски односи ги гледа и НР Кина, Индија и Бразил, како и други традиционални партнери и значајни фактори на меѓународната заедница.

Како еден од основачите на Движењето на неврзаните, Република Србија е решена да продолжи и да развива односи со земјите кои припаѓаат на ова движење.

Србија ќе продолжи со спроведување на Договорот за субрегионална контрола на оружјето/Договорот од Фиренца 1996 (член IV од Анекс 1-Б од Дејтонскиот договор), кој има одиграно клучна улога во стабилизирање на мирот и унапредување на соработката во една толку важна област како што е воената. Овде уште еднаш се апострофира значајноста на косовското прашање, со тоа што се вели дека за Република Србија е од витално значење елиминирањето на последиците од неодамнешните конфликти на нејзините граници, како и конфликтот со сецесионистичките сили во Косово и Метохија, во 90-тите години од минатиот век.

Економската политика е предуслов за реализација на целите на политиката на националната безбедност. Покрај класичните економски мерки, вредно е да се напоменат настојувањата за намалување на зависноста од увозот и намалување на надворешниот долг; јакнење на банкарскиот систем и системот на осигурување и реосигурување со ниска стапка на инфлација и мерки на фискална и монетарна политика; намалување на разликите во развиеноста на регионите со стимулирање на враќање на населението

во економско недоволно развиените подрачја, развој на мали и средни претпријатија, рационализација на државната управа, борба против корупцијата и организираниот криминал итн. Тука неизбежно се спомнува и негативно-то влијание на глобалната економска криза и нејзиното влијание во пореметувањето на финансискиот пазар. Од другите работи вредно е да се напомене и земањето предвид на логичната претпоставка дека цел на економската политика е да обезбеди предуслови за поддршка на одбранбените и безбедносните подготовки.

Целите на Одбранбената политика се изградба и одржување на ефикасен систем на одбрана, мир и поволно безбедносно опкружување, како и интеграција во европските и другите меѓународни безбедносни структури. Во остварување на целите на одбранбената политика напорите на државните институции се насочени кон реформи и развој на ефикасен систем на одбрана, нејзината стабилна работа и создавање на услови за интероперабилност со системи за одбрана на земјите вклучени во Европската безбедносна структура и НАТО програмата Партнерство за мир. Во согласност со содржината и темпото на процесот на интеграција на Република Србија во ЕУ, капацитетите на системот за одбрана може да ги искористи во исполнување на своите обврски според Европската безбедносна и одбранбена политика.

Во согласност со Уставот и со надворешната политика на државата, Војската на Србија развива способности за активен придонес за градењето на поволна безбедносна средина, партнерство и учество во мултинационалните операции со мандат на ОН и поддршка на цивилните власти во борбата против безбедносните закани.

Определбите на одбранбената политика се основа за изработка на нормативни, научни и стратешко-плански

документи, со чија операционализација се создаваат услови за постигнување дефинираните цели на одбранбената политика.

Внатрешната безбедносна политика обезбедува заштита на демократскиот политички систем, на човековите права и слободи, јавниот ред и безбедноста на граѓаните и имотот и други општествени вредности. Во извршувањето на внатрешната безбедносна политика дејствуваат законодавните, извршните и судските органи, со ефективни политики во економската, социјалната и областа на здравствената заштита, како и други области кои имаат влијание врз внатрешната безбедност.

За спроведување на внатрешната безбедносна политика, најзначајна е нормативната надградба на дејноста на надлежните државни органи и други субјекти кои се занимаваат со безбедносни прашања. Усвојување на соодветни стратегии, навремено собирање и размена на податоци и информации, координација на безбедносните служби и зајакнување на нивните организациски, човечки и материјални капацитети се потребен предуслов за постигнување на целите на внатрешната безбедност. Покрај генералните одредби, мошне битен аспект во делот на внатрешната политика на Србија е даден на приватното обезбедување, чии активности вклучуваат обезбедување и заштита на поединци, објекти и други материјални добра кои не се покриени од страна на заштита на надлежните органи. Од особено значење на нормативната надградба е целосно нормативно и доктринарно уредување на активностите на субјектите од областа на приватното обезбедување.

Дејноста на државните и други органи и институции на Република Србија во внатрешната безбедност се фокусира на заштита на уставниот поредок, животот и имотот на граѓаните, превенција и борба против сите форми на тероризам,

организиран, финансиски, економски и компјутерски криминал, корупцијата, перењето пари, трговијата со луѓе, зависноста од дрога, бројот на конвенционално оружје и оружје за масовно уништување, разузнавачки и субверзивни активности и друго. Во продолжение се опфатени и неколку други настојувања кои влијаат на внатрешната политика, а тоа се: развој на односи на доверба, ефикасна работа на правосудните органи, имплементација на Стратегијата за управување со границата, изградба и јакнење на модерен и единствен систем на заштита и спасување и друго.

Како битен елемент на политиките на национална безбедност се истакнува и политиката на заштита на човековите и малцински права, која претставува цивилизациска вредност и основа на националната безбедност, како и мерило за демократскиот карактер на општеството и државата. Посебно битен елемент (кој не се наоѓа во националните безбедносни стратегии на други земји) е моментот дека покрај другите релевантни меѓународни документи за заштита на човекови права е спомната и Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства на Советот на Европа. Исто така, се вели дека Република Србија на својата територија ги гарантира сите индивидуални и колективни права на националните малцинства. Истата се залага и ја застапува обврската за почитување на човековите и малцински права (Стратегијата овде уште еднаш се навраќа на слична заложба дадена понапред во делот посветен на Националните безбедносни интереси) на Србите кои живеат во други држави и тоа преку унапредување на односите со тие држави во склад со релевантните документи на меѓународното право. Во тој правец Србија е определена да развива соработка со претставниците на малцинствата, како и со матичните држави на потекло на тие малцинства заради унапредување на нивната положба и нивните права.

Целите на социјалната политика се насочени кон обезбедување на социјална заштита, намалување на стапката на невработеност, подобрување на условите за работа, образованието и постојано усовршување на човечките ресурси. Во рамки на оваа политика посебно внимание се посветува на зголемување на наталитетот, подобрување на демографската структура и заштита на семејството.

Во поглед на политика во другите области на општествен живот се наведува дека унапредувањето на образованието, науката, научноистражувачката работа, заштитата на животна средина, културата, технолошкиот развој итн., како и нивното ускладување со стандардите на ЕУ има стратешко значење за заштитата на националните интереси. Развојот на безбедносна култура на граѓаните, а посебно на младите, претставува значаен основ на унапредување на националната безбедност.

Петтиот дел е посветен на Системот на национална безбедност. Овде посебно место зазема делот посветен на системот на управување со Системот за национална безбедност.

Народното собрание на Република Србија остварува влијание врз сите делови на системот на национална безбедност, со уставотворна и законодавна дејност. Донесува закони и други општи акти во областа на национална безбедност и врши надзор врз работата на Владата и другите органи одговорни пред Народното собрание. Преку Одборот за одбрана и безбедност остварува надзор и демократска и цивилна контрола над системот на национална безбедност. Во согласност со член 9 од Законот за одбрана, Собранието (највисоко тело со законска моќ) е овластено да ги донесува стратешките безбедносни документи, како што се: Национална безбедносна стратегија, Одбранбената стратегија и Планот за дологорочен развој.

Претседателот на државата претседателствува со Советот на национална безбедност и командува со Војската на Србија, укажува на одредени прашања и проблеми кои се од доменот на националната безбедност, покренува нивно решавање и донесува акти од своја надлежност. Во согласност со член 11 од Законот за одбрана, Претседателот има одредени овластувања во поглед на подготовката и донесувањето на стратегиските документи во полето на безбедност и одбрана кои вклучуваат:

- » давање согласност на Предлогот за Стратегскиот одбранбен преглед

- » донесување Воената доктрина предложена од страна на Министерството за одбрана.

Владата ја насочува и ја ускладува работата на органите на државната управа во доменот на националната безбедност, предлага и реализира политика на национална безбедност, го насочува и ускладува функционирањето на системите на национална безбедност, обезбедува материјални и финансиски средства за потребите на националната безбедност итн.

Министерот за надворешни работи, министерот за одбрана, министерот за внатрешни работи, и министерот за финансии поднесуваат извештаи за состојбата во доменот на своите надлежности, како и други министри и државни функционери доколку тоа од нив го побара Владата. Редовни годишни извештаи пред Одборот за одбрана и безбедност во Народното собрание поднесуваат и директорите на ДБИ, ВБА и ВОА, а по потреба и вонредни извештаи.

Советот за национална безбедност ги утврдува основите на политиките на националната безбедност и ги дефинира основните мерки и активности на зачувување и унапредување на националната безбедност и заштитата на виталните национални интереси. Тој, меѓу другото, ја сле-

ди и ја координира работата на елементите на системот на национална безбедност, го утврдува нивото на успешност на примената на Стратегија за национална безбедност и предлага адекватни мерки за нејзино иновирање. Стручните и техничките услови за работата на СНБ ги обезбедува Канцеларијата на СНБ.

Еден побитен момент кој е дел од Заклучокот на Стратегијата претставува тоа што Стратегијата се смета за појдовен документ во кој се дадени основите за изработка на Стратегијата за надворешна политика, Стратегијата за економски развој, Стратегијата за одбрана, Стратегијата за внатрешна безбедност, Стратегијата за социјален развој, како и стратегиите во другите области на општествениот живот.

Иако се упатува на потребата од благовремено приспособување на условите во кои се имплементира, во документот нема конкретна одредба за временската рамка за тоа во каков временски период Стратегијата е подложна на ревизија (како што тоа е случај со албанската НБС). Се вели дека таа е предмет на постојано унапредување и приспособување, нешто што претставува трајна задача на највисоките надлежни државни органи.

Како последна важна констатација која деривира од Заклучокот е апострофирањето на поддршката од јавноста и општествените институции како битен предуслов за остварување на висок степен на мобилност на расположивите ресурси и координација на работата на државните институции заради остварување на стратешките цели, а со тоа и претпоставка за делотворност на Стратегијата и сите други изведени стратешки документи. Ова коинцидира со ставот на Маја Бјелош дека за време на подготвувањето на релевантните безбедносни и одбранбени стратешки документи медиумите, како дел од цивилното општество, имале изразено специјален интерес и биле најмалку инволвирани во

дискусиите околу безбедносните прашања. Известувањето на дневна база за стратегиските документи за време на јавната дебата било подигнато на завидно ниво. Но, од друга страна, евидентно е дека недостасувале аналитички текстови кои би придонеле за подобрување на јавната дебата и на тој начин е создадена „дупка“ во поглед на подлабоки анализи кои се однесуваат на предложените решенија.

Според нејзините согледувања, неколку подобрувања се можни во следните полиња:

1. За време на јавната дискусија не се препознати и со закон утврдени заеднички заклучоци, како оној, на пример, за приватните безбедносни компании (приватното обезбедување е генерално споменато во НБС во делот од внатрешната политика на Србија), нешто што треба прецизно да биде законски дефинирано.

2. Предвиденото решение (Закон за одбрана член 14) единствено МО во рамките на Секторот за стратегиски планирања да го развива драфтирањето на стратегиските документи (од типот на СНБ, СОП, СОБ) е тесно, посебно од аспект дека прашањето на безбедноста е пошироко од прашањето за одбраната. Овој „пропуст“ би можел да биде избегнат доколку Законот за одбрана го задолжи МО во подготвувањето на нацрт-документите да врши консултации со другите државни институции или доколку Законот предвидува дека МО е одговорно за координација на работна група составена од претставници на клучни министерства.

3. Србија не е директна мета на терористички активности, а стратегиските документи го рангираат тероризмот како закана неоправдано многу високо (нешто слично како теоријата за секуритизација и истражувањето реализирано во Албанија 2007 година). За разлика од западните европски земји, неинволвирањето на државата во глобалната

војна против тероризмот го спречува перципирањето на тероризмот на радикалните исламисти од Блискиот и Среден Исток како класична закана.

4. Не постои соодветна критеризација на безбедносните предизвици и закани или поточно за да се постават заканите, предизвиците и опасностите по исправен приоритет и редослед треба да биде земен предвид како критериум не само обемот на штети туку и веројатноста од еден штетен феномен.

3. ЦРНА ГОРА

Формулирањето на стратегиската и доктринарна рамка на Црна Гора започнува по започнувањето на нејзината државност на референдумот за самостојност во 2006 година.

По распадот на СФРЈ во 1990 година, Црна Гора одлучи, исто така, на референдум во 1992, да остане во заедничката држава со Србија – Федерална Република Југославија, која подоцна се преименува како Државна заедница на Србија и Црна Гора. Периодот од распадот на СФРЈ па сè до 1997 година е обележан со конфликти, меѓународни санкции и социјална криза, па со самото тоа не постоеле реални услови, ниту, пак, интерес за изработка, усвојување или, пак, сериозна дискусија за стратегиски документи од каков било вид. Во 1997 година се случува пресврт во историјата на Црна Гора. Тогашниот премиер, Мило Ѓукановиќ со помош на меѓународната заедница се дистанцираше од политиката на Слободан Милошевиќ и започна со креација на безбедносни капацитети – полициски сили кои бројно се зголемиле и вооружиле. Црногорските власти почнаа да ги преземаат федералните овластувања и да ги трансферираат на национално ниво. Овој процес продолжи и по падот на Слободан Милошевиќ во октомври 2000 година.

Иако меѓународната заедница, првенствено ЕУ, се обиде да ја спаси повторно од распад заедницата помеѓу Србија и Црна Гора, истата беше присутна само на хартија, но не и во пракса. Имено, како пример, Врховниот одбранбен совет на Државната заедница на Србија и Црна Гора во март 2006 година усвои Воена доктрина, која според одлука на истиот совет нема да се употребува на територијата на Црна Гора. Од друга страна, пак, Црна Гора одбива да применува или да користи какви било стратегиски или законодавни документи усвоени на ниво на Државната заедница.

Во 2006 година, Црна Гора го искористува своето право, во согласност со Уставната повелба на Србија и Црна Гора, да организира референдум за независност по 3 години поминати во заедница, по кој станува самостојна држава.

По стекнувањето на независност Црна Гора се наоѓа во ситуација кога не поседува каква било стратегиска или доктринарна рамка за понатамошен развој во делот на одбраната и безбедноста. Исто така, нема ниту јасен план за тоа кои и какви стратегиски документи треба да се изработат и усвојат, не само на безбедносен план, туку на ниво на целата држава.

Во јуни 2006 година, Црна Гора ја усвојува Националната безбедносна стратегија, а нешто подоцна во 2007 година и Стратегијата за одбрана. Овие два документа требаше да претставуваат база/основа за понатамошен развој и реформа на безбедносните капацитети на Црна Гора, но истите беа усвоени многу брзо и без јасна слика за целите кои треба да се постигнат, а во многу нешта и се разликуваа по заземените ставови по исти прашања.

Слабостите кои ги имаа овие документи се огледаа во недоволното дефинирање на геостратегиската положба на земјата и поврзувањето на безбедноста, предизвиците, заканите и ризиците по истата, како и недоволно јасното прецизирање на безбедносните предизвици, закани и ризици на земјата. Исто така, недостатокот од препознавањето на ЕУ како безбедносен актер важен за безбедноста на Црна Гора е уште една слабост која се провлекува во овие два важни документа, иако целите на надворешната политика на Црна Гора јасно го искажуваат ставот дека членството на земјата во ЕУ и НАТО е приоритет. Донесувањето на овие документи од страна на Владата, наместо од Парламентот и немањето на јавна дебата/расправа пред нивното усвојување, исто така, го доведоа во прашање легитимитетот на истите.

Сето ова доведе до модифицирање на стратегиските документи во склад со потребите на земјата во 2008 година. Новата Национална безбедносна стратегија и Стратегијата за одбрана од 2008 година, кои се важечки до денес, се поконцизни и поконкретни во содржината од првите верзии, како и во начинот на донесување на истите.

Следејќи ја хиерархијата на донесување на документи, Националната безбедносна стратегија 2008 е донесена прва, и, всушност, претставува база од која треба да произлегуваат сите наредни важни документи во областа на одбраната и безбедноста. Стратегијата за одбрана е таков документ кој подоцна е усвоен врз основа на Националната безбедносна стратегија, како и Стратегискиот одбранбен преглед од 2010 година, кој претставува важен чекор во операционализацијата и на Стратегијата за национална безбедност и на Стратегијата за одбрана.

Како компарација со донесените документи од 2006 година, новите документи го поминуваат патот на хиерархијата со што воедно и се стекнуваат со легитимитет. Но дали било сè опфатено? Министерството за одбрана имало задача да ги изработи стратегиите. Истите биле испратени прво до Владата, а подоцна и до парламентарната Комисија за одбрана и безбедност, кои по куса дискусија ги усвоиле на пленарна седница на Парламентот. Но, јавноста не била информирана ниту за тоа кој ги изработува документите, ниту, пак, дали во изработката се вклучени меѓународни организации и експерти од предметната област. Транспарентноста, која е одлика на демократските стандарди и принципи, исто така, не била запазена. Немало ниту јавни дебати пред нивното усвојување, ниту, пак, работилници, тркалезни маси, семинари каде индивидуите или експертите можат да го искажат своето мислење. Јасно е дека државните институции не сакале влијание од

страна на граѓанското општество, односно невладини организации, и се обиделе истото да го доведат на најниско ниво.

Но гледано отстрана, Црна Гора има недостиг од невладини организации и експерти кои работат на полето на одбраната и безбедноста и кои би можеле да дадат инпут во драфтирањето на стратегиите. Истото се однесува и на медиумите. Ова доведува до заклучок дека граѓанското општество во областа на одбраната и безбедноста во Црна Гора не е развиено на потребното ниво, но ова не ја оправдува Владата за нетранспарентниот однос кон целиот процес.

Партиите од опозицијата се тие кои најмногу го критикувале целиот процес. Имено, Српската народна партија (НОВА) сметала дека Стратегијата е сиромашно напишан документ кој дава некомплетна слика, односно решение за предизвиците поставени пред безбедносниот сектор на Црна Гора, и дека со истата Црна Гора сака на мала врата да влезе во НАТО без да распише референдум по тоа прашање. Партијата за промени била помалку критички настроена и сметала дека многу работи треба да се променат во земјата пред Стратегијата да се имплементира. Социјалистичката народна партија, пак, забележувала на инсистирањето и давањето приоритет на земјата за членство во НАТО, во однос на ЕУ.

Националната безбедносна стратегија на Црна Гора од 2008 година, покрај Воведот е поделена во пет поглавја и тоа (1) Стратегиска цел, (2) Безбедносни интереси и цели на Црна Гора, (3) Предизвици, ризици и закани по безбедноста на Црна Гора, (4) Одговор по безбедносните предизвици, ризици и закани, (5) Национален безбедносен систем и Завршни одредби.

Воведот го објаснува карактерот на Стратегијата како стратегиски документ кој го дефинира развојот и функционирањето на системот за национална безбедност на Црна Гора и нејзината посветеност да биде дел од регионалните и меѓународните безбедносни системи. Го потврдува значењето на истата како основа за неопходни реформи на националниот безбедносен систем и ја најавува можноста истата да биде дополнета во зависност од унапредувањето на безбедносниот систем.

Иако првото поглавје, насловено како Стратегиска цел, би требало во голема мерка и со поширок дијапазон на цели да го дефинира она кон што се стреми Црна Гора, истото говори со многу општ и нејасен јазик за градење на интегриран и функционален безбедносен систем преку превенција, управување и разрешување на можни кризи, конфликти и спорови во склад со меѓународните стандарди и принципи. Додека во Воведот јасно го истакнува полноправното членство во НАТО и ЕУ, овде во поглавјето тоа недостасува. Во однос на безбедносните интереси и цели на Црна Гора, во стратегијата се набројани 18 интереси и цели кои ја отсликуваат стварноста и потребата на сите поранешни југословенски републики по осамостојувањето, членство во меѓународните безбедносни системи, со посебен акцент на НАТО.

Во однос на предизвиците, ризиците и заканите по безбедноста на Црна Гора, приказната е малку поинаква. Имено, за разлика од верзијата на Стратегијата од 2006, сега веќе се гледа точно дефинираноста на позицијата на Црна Гора на геополитички план, како дел од Балканот и медитеранската област. Документот го истакнува безбедносното опкружување во регионот на Западен Балкан, кој е обременет со бројни проблеми кои му се оставени во наследство по воените дејствија од 90-тите години од минатиот век. Предизвиците, иако подобрани, не се рангирани

по важност во однос на тоа кој од наведените предизвици е поверојатно да ја загрози безбедноста на земјата. Недостатокот кој се јавува во овој дел е недоволната и нејасна дистинкција помеѓу предизвиците, ризиците и заканите, што доведува до заклучок дека можните опасности по безбедноста на земјата не се оценети според можноста и веројатноста од загрозување по безбедноста на земјата.

Стратегијата понатаму ги идентификува регионите кои претставуваат можен извор на закани по безбедноста на земјата, како што се Средниот Исток, Кавказ и Северна Африка, но не специфицира со кои предизвици, ризици и закани може да се соочи земјата од овие региони, но наместо тоа говори дека истите се нестабилни и дека истата нестабилност може да се прошири и на европскиот континент. Од ова се уочува дека и заканите не се јасно дефинирани. Понатаму, документот ги елаборира заканите кои може да ги предизвика меѓународниот тероризам и организираниот криминал, кои претставуваат реален и можен ризик и закана по безбедноста на земјата. Иако добро спакувано, документот се фокусира само на надворешната димензија на овие закани, изоставајќи да ја објасни внатрешната димензија за истите по безбедноста на земјата. Од ова може да се заклучи, во зависност од информираноста на читателот, дека во Црна Гора не постои организиран криминал и дека тој како таков не е закана по безбедноста на земјата, туку истиот постои вон границите, и како таков претставува ризик по безбедноста на Црна Гора.

Трговијата со дрога и оружје, нелегалната миграција, трговијата со луѓе и пролиферацијата на оружје за масовно уништување, исто така, се дадени како закани, како и негативните последици од глобализацијата и процесот на транзиција, меѓутоа не идентификувајќи попрецизно кои и на кој начин. Ова доведува до заклучок дека документот воопшто не ги идентификува внатрешните слабости/зака-

ни кои доаѓаат од корупцијата и организираниот криминал и истите ги смета за најмалку веројатни загрозувачи на безбедноста.

Во делот кој говори за одговор по безбедносните предизвици, ризици и закани на земјата, Црна Гора разликува две нивоа на соработка, и тоа на национално и на меѓународно ниво. Преку нив таа се стреми за постигнување на целите на својата безбедносна политика преку имплементирање на стратегија за соработка. Исто така, за разлика од претходната верзија, позитивен факт е разликувањето на 3 вида на состојби, во зависност од нивото на опасност по националната безбедност, и тоа, мирно-временска, криза состојба и воена состојба, кои се јасно опишани и истите се преземени од Уставот на Црна Гора од 2007 година. Мисиите со кои би одговорила на евентуална загрозеност по мирот и безбедноста се четири и тоа: одбрана, одржување и проширување на внатрешната безбедност, управување со итни ситуации и учество во меѓународни мировни и хуманитарни операции предводени од ООН, НАТО и ЕУ.

Во делот на системот за национална безбедност јасно се опишани актерите и нивните улоги и истиот е претставен како единство на сите елементи за обезбедување и заштита на националните интереси и вредности на Црна Гора. Како основни актери ги наведува Парламентот, Претседателот, Владата, Советот за безбедност и одбрана, безбедносните сили, силите за акција во вонредна ситуација, Агенцијата за национална безбедност, Канцеларијата на Јавниот тужител и судовите, додека граѓаните, здруженијата на граѓани, претпријатијата, агенциите за обезбедување, локалната самоуправа, институциите и организациите од важност за одбраната и безбедноста се секундарни актери.

Националната безбедносна стратегија ги елаборира и ресурсите потребни за постигнување на националната безбедност, човечките и материјалните ресурси. Наведува и одредени пречки кои се појавуваат во однос на ресурсите поврзани со економскиот капацитет, демографскиот и други фактори кои имаат влијание врз истите.

Во однос на човечките ресурси, Црна Гора е една од земјите на која ѝ е посочено од страна на ЕУ дека има недостиг од административни капацитети. Со оглед на тоа дека Црна Гора е млада демократија, овие капацитети ѝ се потребни повеќе од кога и да било, особено во делот на одбраната и безбедноста, заради создавање и имплементирање на стратегии. Ова се однесува и на државните актери и актерите од граѓанското општество кои во моментот на создавање на стратегии имаат тенденција да се потпираат на слични решенија од други земји во Евроатлантската заедница, па со самото тоа создаваат контрапродуктивни производи и создаваат чувство на недостиг на компетентни индивидуи со способност за пишување документи. Националната безбедносна стратегија ги идентификува ограничувањата во однос на материјалните и човечките ресурси, што е позитивен елемент, бидејќи го идентификува проблемот. За надминување на овој проблем, во истата се нагласува потребата од соработка помеѓу институциите на системот и други земји, но ситуацијата со граѓанското општество во овој контекст е сосема поинаква. Имено, граѓанското општество во Црна Гора, исто така, има недостиг од капацитети за учество во креирањето на стратегиите, како и нивен мониторинг и имплементација, поради недостигот од институти, невладини организации и експерти од областа на одбраната и безбедноста.

Како што е наведено во Националната безбедносна стратегија, буџетот на Црна Гора се планира и се реали-

зира на транспарентен начин и во склад со стандардите и критериумите на ЕУ, НАТО и ООН, во согласност со економските можности на земјата. Но, истата недоволно го истакнува фактот за обрнување на поголемо внимание во однос на ефикасното управување на финансиските ресурси во делот на одбраната, што ѝ недостасува на Црна Гора во склад со нејзината големина и економската моќ. Ова е од особена важност поради фактот што владините актери во безбедносниот сектор трошат една десетина од вкупниот буџет на Црна Гора.

Целта на секој реформски процес, па и на реформскиот процес на Црна Гора, е усвојување на стратегии кои содржат реалистични одредби во однос на одредувањето на потребите, целите и можностите на земјата. Секое реалистично сценарио на една земја која се одлучува на реформски процес е дефинирање на целите, средствата и најважно од сè, на трошоците и времето кои се потребни за завршување на реформскиот процес. Ова не е случај со Црна Гора, моменталната стратегиско-доктринарна рамка е подобра од онаа во 2006 година, но постојат многу недостатоци кои се идентификувани како такви. Некои од нив се:

- » Стратегиската рамка е премногу општа, па со самото тоа тешко е да се употреби на Црна Гора.
- » На јавноста ѝ било скратено правото да го искаже своето мислење во процесот на креирањето на документите. Ова е сериозен недостаток затоа што ваков важен и корективен механизам како што е граѓанското општество воопшто не бил инволвиран во процесот.
- » Националната безбедносна стратегија не прави разлика помеѓу предизвиците, ризиците и заканите.
- » Стратегијата го идентификува организираниот криминал само како закана однадвор, додека воопшто не го спомнува како внатрешна закана по безбедноста на земјата.

- » Стратегијата е несоодветна во делот кој треба да ја нагласи важноста на заштитата на човековите и малцинските права, како сами по себе, така и во однос на придонесот за безбедност на земјата.
- » Премногу текст во Националната безбедносна стратегија е посветен на потребата на Црна Гора да стане дел од Европската и Евроатлантската заедница, односно да стане член на ЕУ и НАТО.
- » Стратегијата само ги набројува актерите во безбедносната сфера и нивните функции, но не кажува за насоки и упатства кои понатамошни чекори треба да се преземат за успех на реформата во безбедносниот сектор.

Впечатокот е дека Националната безбедносна стратегија во голем дел не ја постигнала целта и дека не успеала да ги идентификува безбедносните предизвици, ризици и закани кои веројатно можат да ја загрозат безбедноста на Црна Гора. Наместо тоа, истата требало да ги обработи и опасностите од организираниот криминал и корупција внатре во државата и заканиите кои доаѓаат од регионот на Западен Балкан, како регион кој може да произведе краткорочни или долгорочни закани, предизвици и ризици по безбедноста на земјата. Но ова е сето изоставено од документот. Кои би биле причините за тоа? Една од причините е дека авторите сакале да ја избегнат оваа тема поради фактот што сакале да имаат документ кој е во склад со стратегиските документи на НАТО, а не документ кој би ги рефлектирал потребите на земјата. Втората се однесува на тенденцијата за минимизирање на впечатокот дека земјата има проблеми со корупцијата и организираниот криминал, додека третата причина за изоставањето на ризиците од регионот на Западен Балкан е одржувањето на добрососедски односи со сите земји од Западен Балкан, наместо посочување на одредени можни закани кои можат да дојдат од одредени земји (на пр., Косово, БиХ).

Останува фактот дека развојот на сите овие капацитети е во тек и дека одредени позитивни чекори се веќе преземени. Процесот на градење капацитети за креирање на стратеско-доктринарни документи во Црна Гора и нивна имплементација, и внатре во државата и во општеството, ќе бара време и многу повеќе ресурси за истите да бидат исполнети.

4. РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА

За да се разбере моменталната состојба со безбедносните политики во Хрватска, т.е. статусот на стратегиските документи во областа на безбедноста, корисно е да се наведат неколку информации поврзани со историските состојби во кои Хрватска како млада независна држава го има започнато процесот на подготвување и усвојување на овие документи. Имено, во втората половина на 90-тите години од минатиот век (или периодот после главните воени дејства) некои од научните и политички кругови стануваат свесни за неопходноста од носење на стратегиски документи главно за да им се понуди на државните институции, и на општеството во целина, еден вид на фундаментална појдовна основа (sort of anchoring point – според Звонимир Махечиќ, полковник во пензија во вооружените сили на Република Хрватска) која ќе служи за обликување на главните параметри на безбедносните и одбранбени политики и политики на надворешните работи. Како и да е, сè до 2000 година оваа свесност не наоѓа погодна почва за нејзино развивање кај главните играчи во политичкиот сектор. Најголемите резерви во поглед на нејзино реализирање доаѓале од сеопштото сфаќање дека Хрватска се има брането себеси во воените дејства без овие стратегиски документи и дека нивното егзистирање не гарантира обликување на јасна државна политика, или, пак, поради фактот дека доколку и се донесени вакви документи тие дури можат и негативно да дејствуваат, т.е. да ги спречат адекватните и неопходни активности во постојано променливото глобално и регионално опкружување, како и поради фактот дека за добробит на општеството било многу поважно во рамки на безбедносната и одбранбена структура да се има квалитетни луѓе инволвирани во политичките процеси и звучни професионалци докажани на бојното поле отколку да се има само некое парче хартија. Махечиќ тука вели дека клучен период за подготвување и донесување на стратегиски-

те документи е 2000 година, кога на власт доаѓа коалиција на сили од 6 политички партии предводена од СДП.

Земајќи предвид дека усвоените (во брза постапка) безбедносни стратегиски документи (Националната безбедносна стратегија и Одбранбената стратегија усвоени во ист ден, 19 март 2002 година) се застарени (obsolete strategic documents – како ги нарекува Звонимир Махечкиќ) чија несовремена несоодветност е покриена со Стратегискиот одбранбен преглед – СОП од 2005 година (документ кој не е достапен), а во правец на референтна актуализација на состојбите кои би требало да бидат опфатени и предвидени со еден современ стратегиски документ, анализата за Хрватска во најголем дел ќе опфати поконкретна анализа на содржината на Нацртот на Националната безбедносна стратегија од 2010 година.

Сепак, пред да се помине на анализа на содржина на Нацрт НБС на Хрватска од 2010 година, од извонредно значење е спомнување на неколку моменти, во поглед на подготвувањето на севкупниот актуелен сет на стратегиски документи (НБС и ОС 2002, ВС 2003 и СОП 2005), како и перцепцијата и изразувањето на заканите и предизвиците во истите и друго, забележани од аналитичкото перо на Махечкиќ.

1. Во почетната фаза на подготвување, владејачката коалиција од 2000 година настојувала да ангажира независни тимови за секое засебно подрачје (економско, социјално, културно, безбедносно итн.) со задача да подготват нацрт-стратегиски документи, додека државните министерства и агенции имале задача да асистираат, т.е. да понудат целосна поддршка на овие тимови за време на иницијалните фази на проектите и да ги прегледаат/ревидираат предложените нацрти на овие стратегиски до-

кументи во крајната фаза, доколку за тоа има потреба, односно доколку се појават различни видувања помеѓу независните тимови и државните претставници. Владата има изразено две причини за овој пристап. Прво, тие сакале свеж пристап кој не може да се очекува од оние лица кои доаѓаат од етаблирани структури и со употреба на институционалниот пристап. Второ, поради претпоставката дека професионалците кои работеле во селектирани државни институции на различни нивоа биле премногу вклучени во секојдневни операции и активности на нивните институции и немале време, сила и фокус за подготовка на стратегиските документи. Како и да е, поради големите противречности во ставовите и незадоволството од одредени кругови во МО од почетните драфтови/предлози, задачата за подготовка на драфт документите на крајот повторно е доделена на група од неколку луѓе од селектирани институции кои ги подготвиле стратегиските документи „речиси преку ноќ“, без значајно учество на независните тимови.

2. Иницирачки моментум за утврдување на потребата од подготовка на клучни национални стратегиски документи претставува моментот кога владејачката коалиција во 2000 година разбрала дека постоењето на овие документи претставува предуслов за Хрватска да ја докаже исправноста на нејзините напори за компензирање на изгубеното време од првите десет години на нејзината независност или уште повеќе како рапаса за членството во НАТО.

3. Во поглед на анализата на идентификуваните предизвици, ризици и закани во рамки на важечките стратегиски документи постои препокривање и делумно повторување на поголем дел од нив во НБС (Глава I Безбедносно опкружување и предизвици на Република Хрватска и Глава III Предизвици, ризици и закани кон Република Хрватска) без постоење на јасен став зошто ова е направено.

Нацртот на Националната безбедносна стратегија од 2010 година е документ напишан на 26 страници. Документот опфаќа 5 поглавја по следниот редослед: Темелни одредници и вредности на Република Хрватска; Витални национални интереси и стратешки цели; Закани на националната безбедност и Способности за заштита на националната безбедност.

Во делот посветен на Темелни одредници и вредности на Република Хрватска, на една страница текст се дадени општи елементи за карактерот на државата, дефиницијата на националната безбедност и темелните вредности (слободата, еднаквоста, национална и полова рамноправност, миротворство, социјална правда, почитување на човековите права, неповредливоста на сопственоста, заштита на природата и човековата околина, владеење на правото и демократскиот повеќепартиски систем), како и општа констатација за стратегијата на национална безбедност.

Делот за Витални национални интереси и стратешки цели на две страници текст е дадено објаснување за тоа што се подразбира под витални национални интереси, односно тоа се оние интереси чие нарушување би ја загрозило хрватската држава во нејзините темелни вредности а истите се штитат преку остварување на стратешките цели (квазимеханизам и инструментариум кој не е наведен конкретно во засебно поглавје). Заштитата на виталните интереси и остварување на стратешките цели најдиректно се поврзани со сојузништвото во НАТО и постигнување на членството во ЕУ. Во понатамошниот дел од ова поглавје таксативно се набројани виталните национални интереси веднаш придружени со соодветни стратешки цели (СЦ):

1. Територијален интегритет и суверенитет (СЦ – намалување на заканите и одвраќање на можните закани),

2. Животот на граѓаните (СЦ – заштита од сите облици на насилство, несреќи и болести),
3. Демократски политички систем (СЦ – изградба на успешно и правично општество со владеење на правото и безбедност и благосостојба на поединецот и општеството),
4. Материјални добра (СЦ – заштита, непречено и одржливо искористување на добрата за добробит на граѓаните).

Заштитата на виталните интереси и остварувањето на стратегиските цели се условени со низа испреплетени фактори кои влијаат на способноста на државата во соочувањето со заканите. Некои од нив се дадени во продолжение:

1. Темелни слободи и права на човекот и граѓанинот (меѓу другите, човечкото достоинство, општите и малцинските права),
2. Ефикасна демократска власт (почитување на демократска процедура и правила, транспарентност, стручност и одговорност),
3. Стопански напредок и одржлив развој (меѓу другото, подразбира квалитетно и достапно образование, иновативност, урамнотежување на демографските трендови, финансиска стабилност и др.),
4. Добрососедски односи (пријателски и партнерски односи со околните држави со обострана корисна стопанска, одбранбена, безбедносна, сообраќајна и културна соработка),
5. Стабилност на евроатлантскиот простор (незаменлива улога на ЕУ и НАТО во придонесот на меѓународниот мир и безбедност),
6. Хрватски идентитет (идентитетот на хрватскиот народ и националните малцинства е вткаен во хрватската држава и општество),

7. Деловите на хрватскиот народ кои живеат надвор од Република Хрватска се составен дел на хрватското национално тело (како конститутивен народ, малцинство или иселеници тие треба да ја зачуваат свеста за потеклото, идентитетот, јазикот, историјата и претставуваат значајна врска помеѓу Хрватска и државите во кои тие живеат. Истите треба да ги уживаат сите права загарантирани со најнапредните демократски стандарди и ним треба да им биде загарантиран опстанок, сигурност, политички права, идентитет и стопански напредок).

Во третото поглавје Закани на националната безбедност, во текст од пет страници се поместени четири групи на закани: Закани по територијалниот интегритет; Закани по животот на граѓаните; Закани по демократскиот политички систем и Закани по материјалните добра.

Како најтрадиционална и најтешка Закана по територијалниот интегритет се смета војната, но затоа, пак, во согласност со постоечките политички и безбедносни околности претставува најмалку веројатна закана (ова значи го вклучува и критериумот на веројатност од одреден феномен). Иако тежнењето на земјите од опкружувањето или регионот на ЈИЕ за интеграција во ЕУ ги намалува потенцијалите за загрозување, сепак, во овој регион се смета дека во одредена мерка и понатаму е возможно создавање паравоени и параизвестувачки структури поврзани со организиран криминал и политички организации кои се насочени кон предизвикување нестабилност со цел менување на меѓународно признатите граници. Од друга страна, замрзнатите или тлеечки кризи, предизвикуваат прелевање на напнатоста, радикализација, загрозување на човековите права, насилство, осиромашување сè до отворени воени судири внатре во одделни држави или меѓу државите.

Во делот посветен на Заканите по животот на граѓаните највисок степен на закана, во согласност со подготвувачите на стратегијата, по животот на граѓаните зазема тероризмот и тој е претставен како феномен кој се наоѓа во нагорен тренд на дејствување надвор од границите, тренд на зголемување на бројот на напади (без конкретни примери – нешто што во голем дел е критицизирано од Џон Милер и сфаќањето за секуритизирачки појави или пренагласено дефинирање на одредени закани од кои како најкарактеристичен го посочува токму тероризмот и неговото сфаќање во САД), бројот на жртви и размерот на материјалните разрувања, а со тоа и искористувањето на стравот во јавноста од одреден напад. Во продолжение како останати закани по животот на граѓаните се дадени: Ширењето на оружјето за масовно уништување; Достапноста и ширењето на малото и лесно оружје, како и рачно преносливите ракетни системи; Заканите по здравјето (нови вируси и бактерии, епидемии и пандемии); Природни катастрофи и катастрофи предизвикани од човекот и насилнички криминал (ова е посебно интересно од аспект на тоа што утврдува одредена *diferenta specifica* од другите држави со ставот дека достапноста на огненото оружје е поврзана пропорционално со наследството од војната).

Во делот на Заканите по демократскиот политички систем наведени се три поспецифични закани: Корупцијата, Организираниот криминал и Стопанската нестабилност. Како карактеристичен момент во поглед на корупција се наведува дека истата претставува сериозен општествен проблем во Хрватска и закана за хрватскиот стопански развој, но и на продолжетокот на демократизацијата на општеството со што директно ги загрозува националните интереси. Обемот и видот на организиран криминал е димензиониран со транзитната положба на Хрватска, бидејќи истата има многу гранични премини на долгата државна граница која има и дисконтинуитет во јужниот дел

додека голем број комуникации ја сечат истата. Во делот на Стопанската нестабилност за Хрватска е карактеристично што во нејзиниот БДП значаен удел има туризмот и сообраќајниот сектор, така што Хрватска се смета за посебно ранлива на трендовите кои можат да ја загрозат стопанската стабилност од надвор.

Заканите на материјалните добра вклучуваат: Загрозување на критичната национална инфраструктура, Нарушување на енергетската безбедност, Загрозување на информатичката безбедност, Климатски промени и нарушување на околината. Она што може да се одвои во овој дел на закани е констатацијата дека, на пр., во делот на инфраструктурата Хрватска е посебно ранлива, бидејќи големината на ресурси не ѝ дозволува во полна мера да ги развие алтернативните и редуцираните системи и оваа осетливост може да се зголеми пропорционално со поврзаноста на бројните сектори со секторите на другите држави. Иако не е иманентно дел на проблемот со климатските промени во текстот наменет на ова загрозување на крајот стои и информација за минските полиња, т.е. дека проблемот со постоењето на мински сомнителен простор во Хрватска уште извесно време ќе претставува безбедносен проблем.

Четвртото поглавје на стратегијата е посветено на Способностите за заштита на националната безбедност. Ова поглавје е најдолго и во текст од 15 страници ги дефинира и ги опфаќа следните способности: Надворешна политика, Одбрана и Вооружени сили, Внатрешни работи и правосудство (во заеднички потконтекст), Безбедносно известувачки систем; Систем на управување на кризни ситуации, Стопанство, Државна управа и јавни служби и Јавност.

Интересно е дека Хрватска во делот наменет за функцијата на надворешната политика во голем дел има апострофирано мноштво на меѓународни институции (НАТО,

ЕУ, ООН, СЕ, ОБСЕ, СЕЕСР итн.) каде дејствувањето на Хрватска во рамките на истите се гледа како инструмент за зачувување на националните интереси и остварување на стратегиските цели. Во исто време билатералната соработка е многу малку спомната, а тука посебно соработката со стратегиските партнери и воопшто не е спомната или поточно делумно е спомната во следниот дел – Одбрана и вооружени сили. Но, и тука истото е направено без дефинирање на посебни земји како што е случај со стратегиите на неколку други земји. Други битни и национално карактеристични елементи во овој дел се соработката со соседните земји и зачувувањето/развојот на хрватскиот национален и културен идентитет што претставува трајна задача и цел на надворешната политика. Тука уште еднаш се апострофира извонредната важност од зачувување на идентитетот и вкупната положба на дејствување на хрватскиот народ во другите земји. Во областа на надворешната политика посебно внимание ќе се посветува на исполнувањето на постоечките меѓународни договори и меѓународното право општо поврзано со распаѓањето на поранешната СФРЈ, особено во областа на сукцесијата на државите и мирното решавање на граничните и други спорови.

Од самиот наслов (Одбрана и вооружени сили) и семантичкото разграничување се наметнува поширокото сфаќање на одбраната. Имено, покрај развојот на соодветни способности за класична национална и сојузничка одбрана од војна и одвраќање од неа, на копно, море и воздух, се предвидува дека во иднина (не е дадено дали истото е прецизирано со закон или во иднина се сугерира да се стори истото со еден засебен закон) поддршката на вооружените сили во однос на цивилните институции главно ќе се користи во заштита и спасување на луѓето и материјалните добра во случај на несреќи, поплави, пожари, во борбата против тероризмот и ширењето на оружјето за масовно уништување, како и во областа на заштита на

правата и интересите на море. Инаку, може да се забележи дека овој дел обилува со генерални констатации (учество во НАТО, ЕУ, ООН колективен безбедносен систем, мировни операции и операции на справување со кризи, мала и функционална армија, цивилна контрола, трансформација и модернизација, придонес во стабилизација на ЈИЕ, итн.).

Третиот потсегмент од Способностите за заштита на националната безбедност претставува Внатрешни работи и правосудство. Во него се вели дека јавната безбедност во Хрватска се темели на законот и најдобрата пракса на демократските земји. И овде тежиштето се става на тероризмот и на справувањето со последиците од истиот со навраќање на неговото значење во три посебни контексти. Следни елементи кои ги опфаќа јавната безбедност се развивањето на способноста за надзор на границите, соочување со проблемот на организиран криминал и спречување на перењето пари, како и подигнување на јавната свест по прашање на опасноста од организираниот криминал и корупцијата. Она што е специфично во случајот со Хрватска е дека во овој сегмент (јавна безбедност) се препознава и значењето на градењето способности и вложување на посебни напори во превенцијата од насилничко однесување помеѓу младите, навивачките групи, екстремните групи и други потенцијални носители на насилничко однесување. Посебно се нагласува дека Хрватска ќе практикува нулта толеранција во однос на насилството во целото општество, а особено на насилството кое се појавува помеѓу школската популација. Во делот посветен на правосудството, станува збор за напорите во јакнење на правните постапки, владеењето на правото, гарантирање на правото на пристап до судот, судење во разумен рок и еднаквост на секој поединец пред судот. На крајот уште еднаш се нагласува значењето на откривањето, процесирањето и казнувањето на корупцијата за здравото демократско општество.

Четвртиот потсегмент е посветен на Безбедносно известувачкиот систем. Во него нема информација за соодносот на органите (контрола и проверка) кои се занимаваат со оваа област. Во кратки црти се напоменати неколку активности кои претставуваат тежиште во овој сегмент: следење на асиметричните и прекугранични закани за националната безбедност, спречување на насилничкото однесување кое се шири преку Интернет, заштита на доверливите информации и спречување на истекување на истите.

Системот за управување со кризни ситуации има неколку специфични национални моменти. Прво, се идентификува потребата од „понатамошна“ доградба и преобразба на системот и службата која се занимава со превенција, управување и ублажување на последиците од разните (ова е нешто што не е увидено во ниеден друг сектор и упатува на констатацијата дека во иднина оваа област треба да се доуреди како законски така и системски) закани и последици од кризни ситуации. Логично се истакнува и компаративната предност на близината како фактор со потенцирањето на фактот дека не е возможно со доза на посакуван успех да се менаџира областа на управување со кризи доколку не се соработува со земјите од соседството. Специфично национално решение се нуди со ставот дека превентивно дејствување во сите фази на управување со кризи би се остварило преку обединување на сите државни тела и институции преку осигурување на средишно (централно) водење, планирање, надзор и координација на системот за управување при кризни ситуации, при што, сепак, оперативните сили и ресурси треба да останат во одговорност на надлежните тела во кои се развиени.

Во делот за Стопанството преовладуваат генерални економски настојувања: одржлив економски развој, јакнење на приватниот сектор, привлекување на странски и охрабрување на домашни инвестиции, следење на чекото-

рите на технолошките трендови обезбедување на достапност на енергија и развој на енергетска инфраструктура итн. Она што може да се карактеризира како национално специфично е залагањето за обезбедување на достапност на плин, вода за пиење и најсовремени телекомуникации на цела територија на Хрватска. Се предвидува и одржлив развој на селото и руралниот простор, запирање на негативниот демографски тренд со создавање услови за полесно подигнување и воспитување на деца и тоа посебно со развивање мерки за поддршка на младите семејства и на семејствата со повеќе деца. Овде влегува и заклучната констатација дека Хрватска ќе воспостави и одржливо стопанисување со Јадранското Море, брегот и островите, како и зачувување на морските екосистеми кои се едни од највредните со кои располага државата.

Во способноста наречена Државна управа и јавни служби се третира управниот, здравствениот, образовниот и системот на социјална заштита. Во два сегмента се повторуваат претходно наведени заложби со извесно продлабочување и нагласување. Имено, едно од тежиштата на социјалната заштита е посветено на заштита на семејството и пронаталитетна популациска политика. Покрај сличноста со напорите за достапност на образованието на сите нивоа и за припадниците на сите социјални групи под еднакви услови, посебен акцент се става на обезбедување на достапност на образованието во сите делови на Хрватска. По трет пат (на трето место во Стратегијата) се зборува за хрватскиот национален идентитет. Имено, една од задачите на образованието е да обезбеди зачувување на хрватскиот национален идентитет, идентитетот на припадниците на хрватскиот народ во другите земји, а, од друга страна, треба да се посвети соодветен напор и на зачувувањето на идентитетот на малцинските групи кои живеат во Република Хрватска.

Последниот дел од Способностите за заштита на националната безбедност е посветен на јавноста. Соодветна заштита на националната безбедност не е возможна да се оствари само со дејствување на исклучиво државни тела, односно без поддршка, ангажман и разбирање од широка-та јавност. Тука посебно е битна гаранцијата на слободата на медиумите кои со вистинита, целовита и благовремена информација влијаат на остварување на виталните национални интереси, толеранцијата во општеството, дијалогот и уважувањето, односно отсуство на екстремизам, говор на омраза, исклучивост и насилство. Поттикнувањето на јавната расправа за важните стратегиски и општествени прашања е од исклучително значење.

Нацртот на Стратегијата завршува со Заклучок кој е општ, што значи дека документот не предвидува еден вообичаен дел посветен на институциите (и соодносите помеѓу нив) кои имаат надлежност во областа на драфтирање, подготовка, усогласување, одобрување и донесување. Ова значи дека нацртот не предвидува и начелна одредба за времето на ревидирање на овој документ, што е една заедничка особина со другите стратегиски одбранбено-безбедносни документи и претставува уште една основа за критика дадена од Махечиќ (значи не постои законска обврска за државниот дел на безбедносниот сектор да ја унапреди и дополни стратегиската рамка во одреден временски интервал). На крајот вредно е да се напомене неговиот став дека НБС и СВ се доволно стратегиско поаѓалиште за развојот на безбедносните политики во Хрватска. Со постоењето на посебна Стратегија за одбрана се прави „вишок“ поради слабостите во образованието, додека во современото безбедносно опкружување сите одбранбени елементи претставуваат составен дел на НБС.

5. РЕПУБЛИКА КОСОВО

Развојот на политичката концептуалност и стратегиско-доктринарна рамка на безбедносниот сектор на Косово обилува со по себе својствени специфичности. Истите се поврзани со специјалниот статус на Републиката и со кривката на демократијата која, меѓу другото, подразбира и отсуство на искуство за развој на безбедносни политики.

Со оглед дека несигурноста за политичкиот статус е преодминантен ограничувачки фактор во опстојувањето на Косово, истата таа специфика влијае недвојбено и врз формулирањето на доктринарната рамка на безбедносниот сектор.

Оттука развојниот историјат на безбедносни политики, стратегии и концепти условно може да се подели на три периоди и тоа:

- » Прв, период на апсолутноста на УНМИК од 1999 до 2005 година;
- » Втор период, период до признавање и статус од 2005 до 2008; и
- » Трет, период по независноста од 2008 до денес.

Првиот период е одбележан со наплив на странски консултанти желни да се инволвираат во развој на стратегиски документи. Меѓутоа, носејќи ги со себе сопствените национални искуства пресликани врз специфичните услови предизвикуваат двосмисленост и неприменливост или повеќе од сè, не ги одразуваат косовските околности и потреби. Овој период е карактеристичен и поради потребата за обезбедување нужна заштита на заедниците и јавната сигурност.

Во вакви услови, присуството на разни донатори и советници иницира присуство на документи со различен контекст и дискрепанции на понудени модели за изградба на безбедносни институции, а со тоа и неконсолидирана при-

мена на различни и неадекватни техники со неадекватен превод и транскрипција на локалните јазици.

Дополнително на шареноликоста на однадвор советуваните можности, недостигот на локално водство и неволноста на присутните актери на меѓународната заедница за ефикасно пренесување на одговорностите на локалните актери создаде дополнителни потешкотии во процесот на изградба на ингерентни способности и капацитети, меѓу кои и способности за драфтирање на соодветни содржини на стратегиски документи од политичката рамка во согласност со потребите на Косово.

Во овој период некој може да смета дека е пресилна но постои констатацијата дека Национална безбедносна стратегија (НБС) практично и не било возможно да се развие и на одреден начин била „забранета“ за агендата на администрацијата на ОН за Косово. Од друга страна, одредени современици споменуваат дека УНМИК развил сличен безбедносен документ наменет првенствено за сопствената безбедност на терен, документ до кој јавноста немала пристап.

Вториот период го отсликува првичниот обид за пренесување на надлежностите и компетенциите за реформи на безбедносните институции со зголемување на капацитетите на Владата на Косово, иако без супстанцијална промена на влијанието на меѓународните институции.

Во овој период се формираат Министерството за внатрешни работи (МВР) и Министерството за правосудство (МП), клучните државни институции кои наместо Министерство за надворешни работи или Министерство за одбрана, како што е тоа принципиелен случај кај другите држави, ќе го понесат главниот товар на создавање на политичко милје и рамка на безбедносни документи. Министерството за внатрешни работи особено покренува бројни иниција-

тивни за изработка на нацрт-безбедносни документи за разни безбедносни прашања, вклучително и новите видови на закани, ризици и предизвици. Мошне значајни документи по однос на безбедносната политичка рамка од овој период се Интерниот преглед на безбедносниот сектор од 2006 година "Internal Security Sector Review" (ISSR) и Сепфатната препорака "Comprehensive Proposal" на специјалниот пратеник на Советот за безбедност на ООН, Марти Ахтисари, од 2007 година. Во нив за првпат експлицитно се нагласува препораката за потребата од драфтирање на единствен стратегиски документ во безбедносниот сектор.

Третиот период изобилува со мноштво обиди и содржини на развојни стратегиски документи во безбедносниот сектор. Во согласност со препораката за развој на безбедносна политика и стратегија, иницирана со ISSR, се предвидува безбедносната политика да ги определи специфичните национални одбранбени мерки, приоритети, активности, институционални решенија и поставеност на владината администрацијаа. Според препораката, безбедносната политика треба да се креира врз основа на анализа на безбедносните закани. Во 2008 година се донесува првиот косовски Устав и Законот за Косовскиот безбедносен совет (КБС), кои претставуваат значаен политички исчекор на полето на уредување на безбедносната политика. КБС кој се посочува како најповикан за изработка на нацртот на НБС, а е надлежен за сите безбедносни прашања со исклучок на вонредни состојби, заедно со соодветниот секретаријат ги координираат активностите на министерствата и агенциите од безбедносна природа.

И покрај позитивниот исчекор, некој би можел да нагласи дека, сепак, отсуствува проактивен владин пристап и стратегиска визија по однос на стратегиските безбедносни прашања со фактот дека Косово останува единствена земја во регионот без НБС.

Самиот процес за создавање на НБС отпочнал уште од 2009 година на вториот состанок на КБС, во која прилика премиерот го задолжил МВР да го води процесот и да креира асоцијативна техничка работна група. Истата година е дистрибуиран и првиот нацрт но без јавен пристап кој потоа не е унапреден и одобрен од Владата. Во согласност со законот за примена, НБС по владино одобрување треба да се разгледа од парламентарниот комитет за контрола и надзор на внатрешните прашања и безбедност и да се инкорпорира во парламентарна сесија за одобрување, со што би се очекувало нејзино имплементирање од Косовските безбедносни сили и Косовската полиција.

Меѓутоа, до времето на одобрување на НБС се донесени неколку значајни секторски стратегиски документи и законски решенија, како, на пример: Стратегија на косовската полиција (2008); Стратегија на косовските безбедносни сили (неусвоена); Национална стратегија за интегриран граничен менаџмент (2009); и други документи вклучително и оние поврзани со активностите на Агенцијата за внатрешно разузнавање и Агенцијата за менаџирање на вонредни состојби, што значи дека НБС мора да ги опфати концептуално нивните содржини, а истите дополнително да се ажурираат и усогласат, со што би се постигнала инхерентна субординација и хармонизација на сите безбедносни прашања.

Една од евидентните слабости во создавање на стратегиската рамка за уредување на безбедносните содржини е нетранспарентноста и неотвореноста кон јавноста и невладиниот сектор. Потребата од независно професионално мислење, сепак, резултира со директна покана од Секретаријатот на КБС и Меѓународната цивилна канцеларија, но не може да се потврди дека нивните предлози се земено предвид за унапредување на првичниот нацрт на НБС.

Не треба да се занемари дека многу сегменти, како визија, мисија, цели, принцип на еднаквост, неделивост, политичка неутралност, искреност, отчетност, недискриминација кои имаат своја корелација со реформите на безбедносниот сектор се веќе поместени во Законот за полиција и Стратешкиот план на косовската полиција.

Сепак, останува да продолжи отпочнатиот процес и да се надополни со соодветна методологија за консекутивно драфтирање, имплементирање и ажурирање на содржините на очекуваната НБС со активно ангажирање на цивилното општество, академијата и јавните институции низ јавна дебата која досега отсутувала. Притоа НБС треба да ги опфати и модерните безбедносни предизвици, ризици и закани кои отсутнуваат на кои само делумно се реферира во секторските документи, особено во стратешките приоритети на полицијата.

Досегашните согледувања потврдуваат дека во рамки на надворешните и внатрешни предизвици, ризици и закани, различните типови на криминал, економската несигурност, лошите економски услови и високата невработеност, високото ниво на корупција, ниското ниво на владеење на правото, интеграцијата на заедниците, потенцијалниот политички радикализам, се препознаваат како едни од најприсутните облици на загрозувања за државата и граѓаните на Косово. Исто така, природните и човечките катастрофи, можните епидемии, можна деградација на човековата околина и земјотреси се веројатни загрозувања кои би можеле да влијаат на безбедноста на граѓаните на Косово.

На крајот, актуелниот статус потврдува дека од 2010 година наваму се очекува но не е консолидирана и одобрена финална верзија на Национална безбедносна стратегија (НБС).

Останува овој документ да го уреди официјалниот однос на државата кон модерните предизвици врз основа на квантитативна и квалитативна проценка на предизвиците, ризиците и заканите, вклучително и перцепциите на јавноста и остварување на безбедноста врз база на утврдена методологија.

6. БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Развојот на политичката концептуалност на безбедносниот сектор на Босна и Херцеговина се базира на согледувањето дека безбедноста ја чинат севкупните капацитети на односната земја вмрежени и споредени со глобализацијата, модерните и традиционални предизвици.

Оттука произлегува и поимањето и на политиката, стратегијата, доктрината, како и глобалната идеја за концептот што треба да биде направено, начините на кои би се искористиле ресурсите за остварување на поставените цели, улогата на објектите/субјектите и сетот на принципи.

Стратегиско-доктринарната рамка на Босна и Херцеговина (БиХ), исто така, обилува со по себе својствени специфичности и потврдува дека не постои една рамка која одговара на сите. Босна и Херцеговина во рефлексијата на сопствените безбедносни намери, Безбедносната политика, Одбранбената политика и Одбранбениот преглед ги смета за клучни документи од концепциска природа и стратегиско значење. Надополнети со документите од доктринарно значење (Воената стратегија и Воената доктрина), Уставот и релациските законски решенија, како и комплементарните секторски стратегии ја сочинуваат окосницата на документи релевантни за постојната безбедносна поставеност.

Меѓутоа, пред да се разгледа содржината на некои од стратегиските безбедносни документи и нивната поставеност не треба да се заборави и занемари контекстуалната поставеност на државата како производ на Дејтонскиот договор, тешкотиите во трансформацијата кон парламентарна демократија и пазарна економија и социјалната реконсилација на општествените групи.

Веднаш по Договорот, провизијата на безбедносните и одбранбени аранжмани била делегирана на ентитетските авторитети, членовите на Претседателството и Постојаниот комитет за воени прашања, при што одбранбените реформи биле видени како движечка сила за функционалните реформи. Како резултат на тоа во 2001 година од страна на Претседателството на БиХ е усвоена првата Одбранбена политика дефинирајќи ги одбранбените цели, иако прелиминарната цел била одбранбената политика да се дефинира како дел на безбедносната политика. Одбранбената политика меѓу другото, официјално ја најавува заложбата за ПЗМ и НАТО во согласност со потребата да партиципира во глобалните и регионалните интеграциски процеси, како комплементарна алатка во меѓуентитетското помирување.

Во тој контекст Алијансата ги дефинира следните услови за приклучување на БиХ во ПЗМ:

1. Развивање на безбедносна политика на БиХ;
2. Обезбедување на државно ниво на демократски и парламентарен надзор над вооружените сили на БиХ;
3. Обезбедување на државно ниво на команда и контролата над вооружените сили и Министерството за одбрана;
4. Обезбедување на целосна транспарентност на плановите и буџетот;
5. Развој на заедничка доктрина и заеднички стандарди за обука и опремување на вооружените сили;
6. Целосно надминување на внатрешните политички поделби, поддршка на зајакнување на институциите на државно ниво и промоција на соработка, помирување и стабилност во регионот;
7. Политичкото раководство целосно да го поддржи враќањето на бегалците и раселените лица; и
8. Исполнување на условите од Дејтонскиот мировен договор кои се однесуваат на притвор на лицата обвинети за воени злосторства.

Токму поради притисокот во остварување на горенаведените предуслови, интеграциските и реформските процеси во одбраната стануваат главен двигател на севкупните реформи.

Во март 2003 година Претседателството ги потпишува Генералните правци и приоритети за остварување на надворешната политика на БиХ кои во основа се безбедносни подрачја. По донесување на Законот за одбрана, Воената доктрина и Законот за служба во 2003, односно 2005 година, во февруари 2006 година е донесена Безбедносната политика која ги дефинира сеопфатните државни цели во областа на безбедноста и улогата на институциите во нивното остварување. Врз основа на неа е абдејтирана Одбранбената политика во 2008 година, востановувајќи ги основните параметри за функционирање на елементите на одбранбениот систем.

На тој начин се воспостави формална хиерархија на стратегиските документи, а Безбедносната политика неформално игра улога на безбедносна стратегија, а Одбранбената политика на одбранбена стратегија.

Безбедносната политика ја дефинира долгорочната кохерентна стратегија и обезбедува рамки и правци за воспоставување систем, структура и неопходни механизми за функционирање на безбедносниот сектор, притоа наведувајќи дека извршните авторитети ќе бидат одговорни за развој на документи по однос на разузнавањето, безбедноста, воената проблематика, економските, дипломатските, технолошките, информатичките и други ресурси во остварување на безбедносните цели.

Безбедносната политика како дел од државната политика се однесува на организирана имплементација на мер-

ките и активностите кои обезбедуваат долгорочна заштита на фундаменталните вредности и оптимално користење на расположливите ресурси.

Врз основа на идентификуваните предизвици и елементи на моќ, Безбедносната политика се стреми кон изградба на мир, стабилност и просперитет за граѓаните на БиХ за што во имплементацијата се надлежни институциите и телата на законодавната и извршна власт. Притоа, парламентарните тела, ентитетите, кантоните се институционални политички нивоа на моделирање и имплементирање на законските елементи и рамки и долгорочните насоки на Безбедносната политика, обезбедувајќи материјални предуслови за имплементација.

Значајно е да се спомене дека Безбедносната политика овозможува нови уставни компетенции за БиХ, а како некој тоа го поима, одбранбените реформи претставуваат и уставни реформи.

И покрај ревидираната Одбранбена политика која според содржините може неформално да се поима како одбранбена стратегија, заокружувањето на политичката концептуалност на безбедносниот сектор изостанува особено со деградирање на Одбранбениот преглед, кој не добива формат на сеопфатност па се задржува само на одбранбените сегменти, а и самиот не се донесува поради тешкиот процес на изградба на меѓуентитетски најнизок прифатлив деноминатор. Истото се однесува и на делот на внатрешната безбедност, односно на полициските реформи кои преодминантно припаѓаат и се во надлежност на ентитетите, областите и кантоните со недостиг на соодветни капацитети за одговор на државните ризици и предизвици и покрај бројните секторско-тематски стратегии, како, на пример, за борба против тероризмот, превенција на перење пари и

финансирање на терористички активности, борба со организираниот криминал, корупцијата, контрола, превенција и борба против дрогата, мините и неексплодираните убојни средства и други.

Посебноста на Безбедносната политика се однесува на современоста и глобалните предизвици, но заемно поврзани со регионалноста и внатрешните карактеристики и развој кои сè уште се предизвик и закана за општественото живеење базирано на резидуалното дејство и сеќавање од претходните анимозитети и ентитетски несогласувања.

Глобалните предизвици се градат врз основа на разликите на економски и социјален развој, асиметричните закани, како меѓународен тероризам, закани по околината, неконтролирано производство и трговија со оружје, вклучително и опасности од пролиферација на ОМУ, присилната миграција, етничката нетолеранција, политичкиот притисок и организиран криминал од пошироки размери.

Регионалните предизвици во основа се базираат на долготрајна социјална и политичка нестабилност, илегалната трговија, трговијата со луѓе, сецесионистичките тенденции, додека внатрешните предизвици почиваат на разните политички фактори и економска и техничко-технолошка база наследена по војната, кои претставуваат сериозна закана за стабилноста на земјата.

Најприсутни внатрешни предизвици се:

- » Наследството на политичката и социјалната нетрпеливост, и сè уште присутниот националистички екстремизам;
- » Неуспехот од целосно спроведување на Дејтонскиот мировен договор;
- » Недоволно финансиски средства за спроведување на одржливо враќање на раселените лица и бегалците;

» Бавен развој на ефикасна и ефективна извршна, законодавна и судската власт;

» Бавна транзиција кон пазарна економија, што предизвикува огромен пад на домашните и странски инвестиции и остава простор за сива економија и придружни проблеми во процесот на приватизација, технолошка регресија и влошување на производствените капацитети;

» Неусогласена гранична заштита со европските стандарди, што ја оневозможува борбата против организиранот криминал;

» Висока стапка на невработеност, што доведува до зголемување на општата сиромаштија, општествени поделби, социјална нестабилност и интензивна миграција на населението;

» Несоодветно складиштење на оружје и муниција, нагазни мини и неексплодирани убојни средства, што претставува физичка опасност за граѓаните и пречка за напредокот на земјоделството, туризмот, и странски инвестиции; и

» Различни еколошки предизвици, проблеми на технолошки, цивилен и воен отпад, деградација на обработливото земјиште и шума, вода и загадувањето на воздухот и др., инсуфициенција на ресурсите за превенција, реакција и поправка во случаи на можни природни и технолошки катастрофи, како и бавниот развој и примена на стандарди и конвенции за заштита на животната средина.

Изразеноста на вака обемната листа на безбедносни предизвици ја отсликува карактеристиката на Безбедносната политика особено како потешкотија за ефективно комплементарно имплементирање и одговор по однос на сите сегменти.

Приближно истите предизвици, ризици и закани се рефлектираат и во одбранбените содржини, односно во Одбранбената политика, Одбранбениот преглед (кој сè уште не е донесен но се смета дека анализите од Нацртот од

2009 ја одразуваат реалната основа на предизвици, ризици и опасности), како и Воената стратегија од 2009 година.

Во согласност со последната, глобалните предизвици на безбедносната и одбранбена политика се:

- » меѓудржавни конфликти;
- » граѓански војни;
- » етничко насилство;
- » сецесионизам;
- » тероризам;
- » верски екстремизам;
- » гранични спорови;
- » нелегални миграции;
- » пролиферација;
- » трговија со луѓе;
- » организиран криминал;
- » трговија со дрога;
- » корупција;
- » перење пари;
- » зависност од енергетските ресурси;
- » сиромаштија;
- » низок животен стандард;
- » зголемување на бројот на инфицирани со ХИВ;
- » пандемии;
- » деградацијата на животната средина; и
- » последици предизвикани од глобалното затоплување.

Од овде може да се констатира дека општо утврдените историски и современи ограничувања, а во тој контекст и сет на предизвици, ризици и опасности и комплементарни политики за одговор, речиси и да се пресликуваат и да се релевантни секаде со еднакви содржини и интензитет.

Консеквентно, транзициската фаза на дефинирање на документите од стратегиско-политичкото ниво предолго трае за да резултира со соодветна имплементација на политиките.

Сепак, за одбележување се постигнувањата кои ја потврдуваат квалитативната промена. Така, на пример, по однос на одбранбената политика, првиот формат бил изработен во поголем дел од меѓународната заедница, додека вториот е изработен од локалните институции. Понатаму, со поставеноста на Безбедносната и ажурирањето на Одбранбената политика е воспоставена потребната хиерархија и Одбранбената политика е во целосна корелација со Безбедносната политика. Воопштено и според стратегиски документи и според нивните содржини и поставеност, може да се согледа созревање на обработените содржини.

Исто така, воспоставена е пракса на поврзаност на политиката, стратегијата акционен план, преку која е детализирано кој, што и кога треба да исполни во процесот на остварување на политиките.

Сепак, БиХ е уникатна држава по многу основи и тоа го одразува и во безбедносната сфера. Безбедносниот систем сè уште не е заокружен, не постои целосен консензус на државно ниво, недостасува соодветна регулатива, интегрирани полициски сили организација и цивилна заштита. Оттука може да се констатира дека стратегиските документи (политики) не се проверени во пракса или не одговараат на решавање и справување со очекуваните предизвици, ризици и опасности, а може да се уочи и недостиг на интердисциплинарност и функционални релации кои отсутнуваат во различни меѓуинституционални сегменти на безбедносниот систем и покрај посветеноста на актерите кои ги подготвуваат основните содржини.

Одредени документи и не користат единствена терминологија на предизвици, ризици и опасности.

Стратегиите кои се исклучителна надлежност на една институција (министерство) се целосно формално и кон-

текстуално усогласени. Меѓутоа, онаму каде што постои дефинирање на одредени недостатоци од различни институции постојат одредени препоклопувања или несогласувања. Не треба да се заборава дека на голем дел од секторско-тематските стратегии споменати во оваа анализа сè уште им претстои да бидат имплементирани и практично да ја потврдат својата содржинска оправданост.

Генералниот напредок на БиХ особено влијае на обезбедување на промени кои ќе ги разрешат прашањата по однос на различни безбедносни проблеми на подолг рок.

На крај, актуелниот статус потврдува дека одредени позитивни поместувања по однос на одбранбените сегменти и одбранбениот имот се случија во 2012 година и го одблокираа процесот на натамошно унапредување на безбедносните односи во БиХ и евентуална конзистентна примена на безбедносната политика на целата територија.

Останува соодветните политики и документи да се ажурираат во правец на реална подготовка за соочување и справување со актуелните предизвици, ризици и закани на целата територија на државата со натамошна вклученост на јавноста и помирување на ентитетите во правец на остварување заеднички одговор по заедничките предизвици, ризици и опасности.

7. ГРЦИЈА

Со завршување на Студената војна се сменила безбедносната политика на Грција од корен. Турција престанува да биде главна закана и преокупација на грчката политика, настапува процес на нормализирање на односите со Турција и менување на безбедносната политика. И, наместо Турција, денес последиците од нестабилностите на околната регија – Балканот, црноморското подрачје и источно до Медитеранот претставуваат главни загрозувачи на грчката безбедност, бидејќи на овие подрачја по Студената војна се присутни многу безбедносни загрозувања, како, на пр., дејствување на транснационални злосторнички организации, илегални миграции и др. Исто така, многу земји од таа регија спаѓаат во групата на слаби држави со нефункционални институции, и само неколку функционални безбедносни механизми. Со ваквото опкружување Грција на безбедносно подрачје е присилена сè повеќе да се потпира на соработката со другите држави, бидејќи не може сама да ги решава главните закани.

Пресуден фактор за грчката безбедносна политика отсекогаш бил грчкиот национален идентитет кој се заснова на три извори: наследството на класичната грчка цивилизација од античките времиња, наследството на Византија и православниот идентитет развиен во средниот век, националната преродба во 19 век. За развој на модерниот национален идентитет најважен е 19 век, кој за Грција претставува период на престанок на туркокрација, односно потполна турска доминација и гушење на грчкиот национален идентитет.

Создавањето на модерниот грчки национален идентитет било резултат на борбата против турската доминација и долготрајната територијална консолидација на новонаста-

натата грчка држава. Грција стекнала независност релативно брзо и се протегала само на третина од територијата на денешна Грција, постапно се одвивало нејзиното територијално ширење кое се темелело на концепцијата Megali idea – соединување на сите Грци на подрачјето на Егејот и Анадолија во единствена национална грчка држава. За Грција клучно обележје на националниот идентитет била борбата за независност, која претставувала отпор на варварскиот и странскиот противник како трајна опасност, во ваква перцепција искуството од минатото им користело за јакнење и понатамошен развој на националниот идентитет.

Една од последиците на процесот на модернизација била воспоставување на масовна демократија во која политичката елита на двете држави го искористува формирањето на националниот идентитет за поттикнување на ривалство спрема другата страна како средство во борба за политичко влијание и моќ на внатрешнополитичката сцена. Предноста на таквиот пристап се огледува во фактот дека се мобилизира грчката јавност на надворешно политичките прашања пренасочувајќи го вниманието со тешките економски и социјални услови кои владееле во Грција во четириесеттите и педесеттите години од 20 век. Од друга страна, така се јакнела нефлексибилноста и се поставувале нереални максимални барања и совети со соседна Турција.

7.1. Безбедносната политика на Грција во периодот по Студената војна

За време на Студената војна како главна закана за својата сигурност Грција не го сметала можниот напад од СССР, туку ја доживувала Турција како закана. Грција се наоѓала на работ на интересите на НАТО, како и на безбедносната политика на САД. Како проблем во односите помеѓу

Турција и Грција бил постојаниот конфликт околу статусот на Кипар, конфликт кој започнал уште кога островот бил под британско управување, уште кога кипарските Грци побарале обединување со Грција, а на тоа Турција се спротивставила и се постигнува договор во 1960 година помеѓу Грција, Турција и Велика Британија за формирање на Кипар како независна држава. Како друг проблем во односите помеѓу Турција и Грција била борбата за контролата врз Егејското Море кое било значајно и за двете држави од различни причини. Во развојот на грчката безбедносна политика во времето на Студената војна може да се одредат три периоди: Периодот од средината на четириесеттите до почетокот на шеесеттите години од минатиот век, кога главна опасност претставувала внатрешната и надворешната комунистичка закана. САД и НАТО се сметале за гарант за безбедност на Грција; Периодот од средината на шеесеттите до средината на седумдесеттите години кога грчката сигурносна политика се преориентирала на главната безбедносна закана Турција – закана од исток; Периодот после 1974 година по враќањето на демократската власт, кога слабее врската со САД и земјата сè повеќе се свртува кон политичка интеграција со западноевропските земји. Завршувањето на Студената војна не донесе промени во односите помеѓу Грција и Турција. Распаѓањето на Југославија воедно значело и распаѓање на регионалната безбедносна стабилност која била воспоставена за време на Студената војна.

Нормализирањето на односите на Грција со Турција донесе пренасочување на грчката безбедносна политика со воена димензија за безбедноста која била доминантна за време на Студената војна. Во периодот после Студената војна во центарот на вниманието дошол меѓународниот организиран криминал, илегалната миграција, тероризмот, со порастот на транспортот на нафта и природниот гас преку правците кои водат преку Егејското Море сè повеќе се поставува прашањето за еколошката безбедност. Голем про-

блем претставува и фактот што Грција се наоѓа на главните правци за криумчарење на дрога кон Западна Европа.

Поради тоа акцентот на грчката надворешна и внатрешна политика потполно се менува од Турција, која беше некогашна главна закана, на нестабилната околина која претставува главен извор на закана на подрачјето на Балканот, Црното Море и Медитеранот. Балканот има големо влијание врз безбедносната стабилност и сигурност на Грција, нејзината сигурност отсекогаш зависела од Балканот, па Грција и за време на Студената војна настојувала да ги одржи врските со балканските соседи кои се наоѓале на спротивни надворешнополитички сојузи или, пак, биле неутрални. По распаѓањето на Југославија, Грција не успеала да ги искористи отворените можности за постигнување на водечката улога на Балканот. Распаѓањето на Југославија не резултирало само со низа конфликти кои створија нови безбедносни ризици, тоа за Грција ги имаше следниве директни последици: Грција е физички одвоена од ЕУ, а за извоз на своите производи во ЕУ се потпираше до распаѓањето на Југославија на сообраќајната мрежа на бивша Југославија, со нејзиното распаѓање се нанесува значајна економска штета врз Грција; Осамостојувањето на Македонија ги обновило грчките стравови за македонскиот иредентизам, нејзината реакција околу Македонија ја оддалечи од соседните балкански држави и сојузници на НАТО и ЕУ; Стравување дека со распаѓањето на Југославија ќе оживее бугарскиот национализам; Влошување на односите со Албанија поради односот на албанските власти спрема грчкото малцинство; Загриженост поради можен раст на влијанието на Турција на Балканот. Грција се наоѓа географски во соседство со три балкански држави, Албанија, Македонија и Бугарија, кои поминуваат низ политичка и економска транзиција, при тоа политичката и економската стабилност на две држави е и понатаму во

прашање. Друг голем проблем кој претставува резултат на нестабилноста во регионот е бранот на бегалци и економските емигранти кои директно ја погодуваат Грција.

Грција настојува да го одржи вниманието на ЕУ на потребата за стабилизација на тој дел од Југоисточна Европа за да се спречи можниот замор на членките на ЕУ во решавањето на проблемите од регионот. Продолжува да го застапува мултилатералниот пристап за решавање на проблемите на подрачјето на Балканот и Црното Море и на тоа поле е водечка земја во европските и регионалните иницијативи.

Големата промена на грчката безбедносна политика се должи и на развојот на нејзините вооружени сили. Дотогашната насоченост на Турција како главна воена закана во новите околности не е веќе возможна. Поради високата цена на тој чекор модернизацијата се фокусира на друга област наместо на одржување на бројно поголема вооружена сила. Грчките вооружени сили треба да се приспособат на глобалниот процес на револуција во воени услови. Во поглед на набавувањето на оружје и опрема, грчки приоритет е набавка на вооружен состав со кој ќе се подигне квалитетот на вооружените сили. Грција во процесот на набавка на нова воздушна одбрана има проценета вредност од 2,4 милијарди евра, за набавка за копнената војска вредноста е 2,9 милијарди евра, за воената морнарица 2,4 милијарди евра. Друг тренд во грчката модернизација се состои во тоа Грција да настојува да постигне поголема диверзификација на набавка на оружје: спрема САД и понатаму претставува важен извор на вооружување, Грција сè повеќе се свртува кон Европа и соработката со уште некои земји како Израел и Русија. Посебно внимание се посветува на развојот на способноста за дејствување во меѓународни мировни операции.

Некои од приоритетите на грчката безбедносна политика во идните години: покрај нормализираните односи на Грција со Турција покрај нерешените прашања помеѓу нив и понатаму не се исклучува Турција како можна закана; областа Балкан и Црното Море е сега приоритетно подрачје на грчката безбедносна политика и при тоа се вложува голем напор во спречување на влезот на илегалните мигранти, а видливо е намален можниот страв од Албанија.

8. СЛОВЕНИЈА

Сè до 1991 година и прогласувањето на независност на Словенија, националниот систем за безбедност на Словенија се градел како дел од југословенскиот систем. Република Словенија во текот на 90-тите години од минатиот век во изградбата на својот безбедносен сектор имала два периода и тоа: првиот период започнува веднаш по завршувањето на војната, во средината на 1991 г. и трае сè до 1994 г. Вториот период започнува од 1994 г., кој бил обележан со два процеса: развојот на националниот систем на безбедност и новите реформи кои биле последица на внатрешните потреби, како и надворешниот притисок (особено по одлуката за приклучување во НАТО).

Реформите се спроведуваат постепено, а основна цел им било напуштање на концепцијата на целосна одбрана на територијата од надворешна агресија и изградба на вооружени сили подготвени за соработка и дејствување во меѓународните мировни операции. Еден од побитните аспекти е деполитизацијата на безбедносниот сектор и изградба на институции за негова контрола. Република Словенија спаѓа во групата на транзициски земји. Во изградбата на Словенија како независна држава имале големо влијание и економските и политички промени, особено во транзицискиот период.

Важна улога, исто така, има и словенечкиот Парламент, кој со своите резолуции и стратегии го насочува развојот на системот. Еден од првите и побитни документи е Резолуцијата за историски основи на националната безбедност на Р Словенија од 1993 година. Националната безбедност се дефинира како состојба во која се остварува заштита на човековите права и слободи, како и на економскиот, социјалниот и културниот развој. Во оваа Резолу-

ција, исто така, е дефинирана и политиката на националната безбедност во системот на националната безбедност. Словенските вооружени сили до 1994 г. го задржуваат името Територијална армија, а потоа името го менуваат во Словенска војска. Промената на името означува почеток на нова организација со нови задачи приспособени на потребите за соработка и заедничко дејствување во меѓународната заедница, посебно спрема НАТО сојузот. Прв документ кој објавил национална амбиција за членство во НАТО е претходно споменатата Резолуција за историските основи на националната безбедност. Наредната година на 30 март 1994 год. Словенија го потпишува Партнерството за мир. Потпишувањето на членството во НАТО стана оперативна цел, а не само политичка изјава за амбицијата и намерата на државата.

Безбедносната политика на Словенија се дефинира како целина од активности и програми кои ја сочинуваат надворешната, економската, еколошката, социјалната и културната политика. Најважна цел на оваа политика е зачувување на безбедноста, националниот идентитет и учество во градењето на мирот во меѓународната заедница. За време на Социјалистичка Југославија, Словенија како и многу други земји немала влијание врз водењето на надворешната политика. По осамостојувањето таа морала да изгради сопствени дипломатско-конзуларни претставништва, но и да дефинира своја надворешна политика.

Овие стратегии се 'рбетот, односно основата за нивната безбедност и надворешната политика. Словенија се наоѓа на работ на нестабилен балкански простор и за нејзината безбедност се важни добрососедските односи. Основна задача на Словенија била да воспостави добрососедски односи. А нејзината главна цел е приклучување кон Европската Унија. И покрај тоа што Словенија е многу понапред во однос на демократските, политичките и економските рефор-

ми од транзициските земји, сепак, не успеала да влезе во НАТО во првиот круг. Веќе наредната година на 26 февруари 1998 г. потпишува документ Национална стратегија за интеграција на Р Словенија во НАТО, во него се наведени причините за приклучување на Р Словенија во НАТО. Според стратегијата, заедничките вредности треба да обезбедат: Мир и безбедност на граѓаните; Територијален интегритет и суверенитет; Правно и демократско уредување на државата. Според стратегијата, Р Словенија е држава со ограничени ресурси, а со оглед на тоа се одредени следните стратешки цели: Осигурување и чување на националниот идентитет; Активно учество во НАТО сојузот; Учество во надворешната, европска и безбедносна политика и др.

Безбедносната политика на Р Словенија не се фокусира само врз одредени инструменти, туку спрема сите инструменти во меѓународната заедница кои се користат за градење на мирот, стабилноста и безбедноста. Со вклучувањето на Р Словенија во ЕУ и НАТО, земјата веќе не се залага само за исполнување на своите национални интереси и цели туку кон заедничкото дејствување.

9. СР ГЕРМАНИЈА

Случајот на Германија во поглед на постоењето на крупни стратегиски државни документи е мошне интересен од повеќе причини: една, поради историскиот контекст и последиците од Втората светска војна (од аспект на државни документи пример за непостоење на Устав на земјата туку т.н. Основен закон), а друга, поради улогата која ја игра и положбата која во моментот Германија ја има, во рамките на Европската Унија. Поради катастрофалното искуство на холокаустот и Втората светска војна, германската политичка култура се базира на концептот на Германија како «Zivilmacht» (цивилна власт). Од друга страна, Германија е земја која нема Национална безбедносна стратегија како сеопфатен стратегиски документ поради дискусијата која се води во германското општество за (не) оправданоста/неопходноста од постоењето на еден ваков документ. Приврзаниците на тезата дека на Германија не ѝ е потребна Национална безбедносна стратегија главно ги бранат своите ставови со постоење на Безбедносна стратегија на Европската Унија чиј важен член е Германија. Од друга страна, приврзаниците на струјата за изготвување на една ваква стратегија сметаат дека националните заобности кои ги имаат земјите-членки на ЕУ заслужуваат внимание и нивно соодветно третирање во еден ваков документ. Од аналитички аспект битно е да се напомене дека ваквите дивергентни ставови се забележуваат и во коментарите на обичните граѓани при нивна јавна опсервација на некој од написите посветени на ова прашање во елитните германски списанија.

Сепак, за да се има појасна слика, би било корисно да се презентира развојот на политичко-академската расправа по ова прашање. До 2008 година како официјален документ постои само Белата книга публикувана од МО на Германија во 2006 година. Еден од првите обиди за доне-

сување на НБС во Германија се забележува во 2008 година и тоа од страна на Христијанско демократската унија (DCU&CSU) со објавување на Предлог-концептот за национална стратегија (мај 2008). Медиумите веднаш имаат забележано дека времето на појавување на овој документ е чудно. За првпат дотогаш, политичка партија започнала дебата за германската безбедност без активирање на криза или непосредна одлука, на пример, за распоредување на германски војници во воена зона. Малку пред неговото објавување, Социјалдемократската партија (SPD) има одржано Конференција за испитување на можностите и патштатата за градење на една „Европска армија“. Настрана од политичките аспекти, од содржински аспект вредно е да се напомене дека документот ги третира следните области: (1) Борбата против тероризмот, (2) Ширењето на нуклеарното оружје, (3) Енергетска безбедност и безбедност на нафтоводите; (4) Климатските промени и (5) Спречување на конфликти.

И покрај идентификуваните слабости на овој предлог-документ, медиумите и аналитичарите забележуваат дека истиот оди многу подалеку од тоа што било видено порано. Документот препорачува не само право да се распореди војска дома во случај на национални вонредни состојби (една замисла на Волфганг Шојбле, министер за внатрешни работи) но, исто така, се препорачува дека Бундестагот не треба да има право на една таква директна одлука кога станува збор за распоредување на германските војници. Се препорачува и формирање Национален совет за безбедност по американски терк. Документот се проценува за позитивен и поради тоа што идентификува и посочува на тоа дека средовањето на „домашниот терен“ е круцијално доколку Берлин треба и сака да игра поголема улога на светската сцена.

Понов обид за донесување на Национална мировна и безбедносна стратегија е направен од страна на неколку независни пратеници и Фракцијата Сојуз 90/зелени со поднесување Предлог-резолуција во Бундестагот, од 28 јуни 2011, која опфаќа два дела: Заклучоци кои треба да се усвојат (пет засебни заклучоци) и Побарувања од Парламентот до Владата. Како корисно искуство кое провејува и во останатите анализирани земји, битно е да се апострофира што е она што со овој документ се задолжува Владата на СР Германија. Имено, со него се предвидува отворање на сеопфатна општествена дебата околу целите и стратегиите на германската безбедносна политика, со крајна цел – развивање на една сеопфатна и повеќересорска мировна и безбедносна концепција. Овој процес треба да се координира под заемно водство на МО и МНР, а во својата работа да ги вклучи уште и ресорите: Економија и развој, МВР, Правда и Кабинетот на Премиерот. Процесот треба да биде проследен и со учество на претставници на сите актери во јавноста, општествени групи, невладини организации, научни институти, Парламентот, поединечни професионалци и експерти од земјата и од странство. Сето ова треба да се одвива во рамките на една интерактивна веб-платформа, проследено со независни научни инструкции и професионално модерирање каде на граѓанинот ќе му биде овозможено, исто така, да земе активно учество. Со резолуцијата се предвидувало оваа сеопфатна и повеќересорска Национална мировна и безбедносна стратегија (НБМС) да биде доставена до Бундестагот до септември 2012 година.

Од важечките документи кој заслужува внимание, подготвен и донесен во време помеѓу двата изложени обиди за донесување на НБМС во Германија, е документот наречен 10 Одбранбено-политички насоки (Verteidigungspolitische Richtlinien), донесен во октомври 2010.

Во првата насока или во самиот Вовед на документот се објаснува природата на документот, односно дека истиот претставува стратегиска рамка за мисиите и задачите на Бундесверот како дел од сеопштата грижа за безбедноста. Овде уште се вели дека документот опфаќа една проценка на моменталните и можните идни развојни насоки. Насоките претставуваат една здружена основа за концепцијата на Бундесверот и сите други следни активности во областа на МО.

Втората насока е наречена Стратегиско опкружување. Овде се потврдува констатацијата дека една директна закана за Германија со конвенционални воени средства е и понатаму малку веројатна. Состојбите на меѓународната сцена се, пред сè, резултат на глобализацијата каде е високо забележлив трансферот/промената на моќта помеѓу државите, проследено со појава на нови регионални сили. Како глобални закани се претставени следните: меѓународниот тероризам, терористички и диктаторски режими, конфликти при распад на држави, криминални мрежи, климатски и природни катастрофи, миграциите предизвикани од недостиг на ресурси и сировини, болести и епидемии, како и можни оштетувања и напади на критичната инфраструктура, како што е, на пример, информатичката техника.

Безбедноста не може исклучително географски да се дефинира. Развојот во регионите на периферијата на Европа и надвор од европската безбедност може да има директно влијание и на безбедноста на Германија кое може да доведе до потреба за брза интервенција на поголеми дистанции. Во согласност со ова, искуството од последните години покажува дека одбраната од заканите на домашен терен, како и во географски оддалечените региони, поставува нови побарувања кон вооружените сили како еден дел од повеќересорскиот пристап (со овој став во

генерална смисла се дава мандат за ВС на Германија за нивно учество во мисии во странство што не е директно спомнато во Основниот закон на СРГ).

Во продолжение во рамките на вториот дел е дадено посебно поглавје посветено на Ризиците и заканите. Главна премиса е ставот дека денес најголемите предизвици лежат помалку во јаките страни на другите држави отколку во нивните слабости. Постоенето на пропаднатите држави и државите во распаѓање продуцира појава на граѓански војни, дестабилизирање на региони, хуманитарни кризи и со тоа поврзани феномени како радикализација и миграциски движења. Растечкото глобално поврзување побарува брзо ширење и користење на високи технологии, а тука посебно на информатичката технологија. Овие технологии служат, меѓу другото, за мобилизација на демократските движења. Од друга страна, тие, пак, им нудат на екстремистите повеќекратни можности за дезинформација и на тој начин овозможуваат радикализација и дестабилизација.

Во продолжение поподробно се дава осврт на опасностите, како што се: ширењето на оружјето за масовно уништување; транспортот на штетни материјали; ширењето на епидемии и болести; последиците од климатските промени; намалување на достапноста до природни богатства и енергетски ресурси, загрозување на транспортните патишта со пиратски напади и саботажи и др. Сето ова му дава посебно значење на прашањето на безбедноста на транспортот и енергијата.

Третата насока е посветена на Вредностите, целите и интересите. Генерално земено, основните германски вредности фундаираат на слободен демократски поредок и почитување на основните закони (устави) и човековите права. Безбедносните интереси се условени со германската историја, географската положба, меѓународните поли-

тички и стопански врски, независноста со ресурси, високо-технолошка способност и мал извоз на суровини. Тие не се статични туку променливи во согласност со меѓународната констелација и развој на ситуација. Пет засебни национални интереси претставуваат:

- » Спречување и избегнување на кризи и конфликти, како и соочување со конфликтите кои ја засегаат безбедноста на Германија и сојузниците,
- » Одржано и убедливо претставување на позициите на надворешната и одбранбена политика,
- » Јакнење на трансатлантското и европско партнерство,
- » Залагање за почитување на меѓународните човекови права и демократски вредности, почитување на правото на народите ширум светот и намалување на разликите помеѓу богатите и сиромашни светски региони,
- » Овозможување на слободна и непречена светска трговија, како и слободен пристап до отворено море и природни ресурси.

Безбедносните цели на СР Германија се:

- » Безбедност и заштита на граѓанките и граѓаните на Германија
- » Територијален интегритет и суверенитет на Германија и сојузниците
- » Земање предвид на меѓународна одговорност.

Со други зборови, посебно значење за паметно соочување со безбедносните ризици и закани е држење на дистанца на последиците од кризите и конфликтите, но и активно учество во надминување на истите. Многу слично на САД, и во Германија со овој документ се превидува дека за секоја засебна воена акција треба да се има јасен одговор на прашањето колку длабоко се засегнати интересите на Германија и нејзините сојузници и колкава е неопход-

носта од меѓународна интервенција, со земање предвид на последиците од непреземање воена акција.

Одговорноста за заштита на граѓанките и граѓаните на Германија се движи и надвор од границите на државата. Во случај на опасност, германските граѓани во најбрзо време и најбезбеден начин мора да бидат спасени и евакуирани од странство и тоа со акција на ВС на Германија.

Традиционалното разграничување помеѓу надворешната и јавната безбедност во внатрешноста на државата од ден на ден сè повеќе губи на значење, посебно земено предвид од аспект на актуелните ризици и закани. Денес одбраната на националните интереси на Германија може да се оствари само со повеќересорски пристап, односно преземање активности во повеќе сегменти (политички, дипломатски, економски, развојни, полициски, хуманитарни, социјални и воени).

Четвртата насока е наречена Одговорност на Германија во Европа и светот. Германската безбедност е неделива од развојот на политичките ситуации во Европа и светот. Во случај кога зависноста на државите една од друга расте, членството на Германија во меѓународните организации (НАТО, ЕУ, ОБСЕ, ООН итн.) е од исклучителна важноста за безбедноста во државата.

Од воен аспект, ефективност на членството во ООН, каде првенствено се води грижа за одбраната на светскиот мир, вклучува и подготвеност на воени капацитети за зачувување на мирот и воени капацитети за наметнување на мирот.

Заради сојузничката солидарност и преземените обврски во рамки на НАТО, развојот на ситуацијата во алијансата во голем дел ја определува одбранбената политика на Германија. Во продолжение на овој дел посебно се ис-

такнува дека ангажманот на САД за европската безбедност е од животна важност за Германија. Овде се апострофира и значењето на Самитот во Лисабон (2010), односно Новиот стратегиски концепт со акцентирање на побитните елементи од овој документ (колективна одбрана, справување со кризи, кооперативна соработка со партнерите посебно учесниците во ИСАФ со кои Германија поради ова заедничко учество ќе развива подлабоки дипломатски односи, заштита од кибер напади, намалена и поефективна НАТО Командна структура итн.).

Во делот посветен за ЕУ и заедничката безбедносна и одбранбена политика на ЕУ посебно е битно да се напомене маркираната важност на ЕУ и НАТО соработката како и важноста на француско-германските односи зајакнати со Елисејскиот договор. Ефикасна технолошка база во основните области е еден од најбитните предуслови за градење на една компетитивна европска индустрија за оружје.

Петтата одбранбено политичка насока е посветена на Мисијата и задачите на Бундесверот/ВС и националните цели. На почетокот уште еднаш се потенцира дека стратегиските задачи кои доаѓаат од НАТО И ЕУ во голем дел влијаат на одбранбените реформи, задачите, опфатот, структурата, вооружувањето и организацијата на вооружените сили. Интересен момент е и тоа што во делот за потребниот буџет за ВС истиот се става во корелација со сојузниот државен буџет и се вели дека истиот покрај тоа што служи за извршување на задачите на ВС, тој, исто така, на национално ниво ќе придонесе за консолидација на државниот буџет со амбиција за намалување на долговите за идните генерации.

Мисијата на Бундесверот како непобитен инструмент на надворешната и безбедносна политика, меѓу другото, е следна:

- » Да ги штити Германија, нејзините граѓанки и граѓани,
- » Да ги обезбеди германските надворешно политички способности за акција,
- » Да придонесе за одбрана на сојузниците,
- » Да обезбеди еден придонес во стабилноста и партнерството во меѓународни рамки,
- » Да ја промовира мултилатералната соработка и европската интеграција.

Задачи на Бундесверот

- » Одбрана на земјата како колективен акт во рамки на НАТО,
- » Меѓународна превенција на конфликти и управување со кризи, вклучително и борба против тероризмот,
- » Учество во воени задачи во рамки на заедничката безбедносна и одбранбена политика на ЕУ,
- » Поддршка на заштита на домашен терен преку службена асистенција во случај на природни катастрофи и тешки несреќи, заштита на критична инфраструктура во случај на внатрешни вонредни состојби,
- » Спасување и евакуација, како и ослободување од заложништво,
- » Партнерство и соработка како дел на една мултинационална интеграција и глобална безбедносна соработка во спрега со одбранбена дипломатија,
- » Хуманитарна помош во странство.

Од посебен интерес претставува настојувањето за постигнување значителни способности во колективната безбедност и тоа преку градење капацитети за преземање одговорност за предводење (како рамковна нација) и подготвеност и способност за целосен спектар на задачи во кој придонесите на другите нации можат да бидат флексибилно и синергетски интегрирани.

Во согласност со нивната тежина, Бундесверот треба да ги исполни следните цели:

- » Градење на способности на воените сили за мултинационална, брза, ефективна и временски ограничена реакција. Ваква една операција може да предизвика неопходен прекин на стабилизирачки акции кои се во тек.
- » Германските делови од НАТО силите за брз одговор и ЕУ борбените групи го градат нуклеусот на германскиот придонес за брза реакција во рамки на НАТО и ЕУ.
- » За потребите на меѓународната превенција на конфликти и управувањето со кризи, во исто време на повеќе места во светот, треба да обезбеди постојана достапност од 10.000 војници (жени и мажи) во итни операции за надворешна поддршка.
- » Подготвеност за ангажман во рамки на ООН, во согласност со ООН системот за Стенд-бај ангажмани на воени здружени сили, и тоа на база на достапни капацитети. Исто така, за набљудувачки мисии треба да одржува соодветен опфат на персонал.
- » Во рамки на постојаните мерки за национална кризна предострожност, одржување на капацитети за спасување, евакуација и ослободување од заложништво во странство.
- » Одржување на соодветни капацитети за надгледување и заштита на германското небо и поморски простор, како и капацитети за барање и спасување.
- » Доколку е неопходно, користење на сите расположливи капацитети, вклучително и резервисти, за изведување на задачи за домашна безбедност.

Шестата насока уште еднаш, но низ поинаква призма, ја толкува перцепцијата за тоа кои задачи треба да се постигнат во општеството и државата со активности преземе-

ни од страна на Бундесверот и тоа во три сегменти: Мултинационална соработка, Кооперативност и трансфер на стабилност и Заштита на домашната територија со долгорочна грижа за безбедноста. Во делот за мултинационалниот пристап а во правец на ефективен придонес на Германија во мултинационалните воени формации во рамки на НАТО, ЕУ и ООН, се идентификува потребата од една грижливо подготвена национална анализа за можностите на воената соработка и тоа како способности за чисто национална употреба, способности за блиска соработка со партнерите без да бидат повлечени делови од националните способности (принцип на обединување), како и способности за потпирање на европските партнери (принцип на споделување). Потребата од анализи и аналитички пристап се нагласува и во делот за кооперативност и трансфер на стабилност. Имено, јакнењето на стратегиските и технички аналитички инструменти, контролираното набљудување и анализа на ризиците и заканите, како и безбедносно политичките проценки од досегашните учества на Бундесверот во мисии во странство, се смета за начин и метод со кој целесообразно ќе се утврди идниот придонес (базиран на долгорочно издржани насоки) и навременото препознавање на новите предизвици и соочување со истите. Од она што е предвидено со третиот дел од оваа насока внимание заслужува настојувањето за одржување на способноста за прираст на вооружените сили, и тоа посебно во услови на укината обврска за задолжително служење војска. Ова подразбира и поддршка од страна на резервната компонента, посебно во делот на градењето на новите способности и сили. Територијалните структури и неактивните резервни сили даваат вистински придонес кон регионалниот прираст на воените способности за внатрешна безбедност, како и задвижување на воената база во внатрешноста, а доколку е неопходно и нивна заштита.

Седмата насока се однесува на способностите на Бундесверот. Тука се нагласува потребата од приоритизација на профилот на способностите. Несомнено една од најважните (идентификувани во текстот) претставува веќе елаборираната способност за преземање улога т.н. рамковна нација (Rahmennation - Framework nation) кон која другите нации со своите компоненти можат да се наслонат. Како генерални важни способности се наведуваат и способноста за кохезивно дејствување во еден систем (како предуслов за успех во одредена акција) и долготрајна себеодржливост за единиците кои се одредени да учествуваат во подолгорочни мисии. Последните три насоки се посветени на персоналот, материјалните средства и себеперцепцијата на Бундесверот.

Битни елементи кои овде можат да се издвојат се следните:

- » Конверзија на персоналот со понатамошна редукација е потребна и возможна. Тука посебно е важна соработката со стопанството преку континуирана размена и школување/дошколување на редуцираните војници, со цел олеснување на транзицијата на нивниот работен ангажман во цивилни професии. Бројот на жени во армијата треба да биде поголем.
- » Зајакната воена соработка на европските држави во областа на воената индустрија како најсоодветен начин за развој, набавки и ставање во употреба на модерни воени системи.

10. САД

Кога станува збор за Соединетите Американски Држави, воено и политички најмоќната земја во светот, сосема е извесно дека областа на безбедноста е покомплексна и бара подлабок и посеопфатен пристап, но за потребите на предметната анализа безбедносните политики на САД ќе бидат објаснети низ призмата на актуелната Национална безбедносна стратегија од 2010 година.

Самата важност на земјата во светски рамки имплицира поголем обем на достапни аналитички материјали, а што е уште поважно и голем број на појдовни анализи направени од страна на медиумите во моментот на донесување на актуелната Национална безбедносна стратегија. Тука е посебно интересен моментот на споредување на пристапите кон безбедноста од актуелната (во тој момент) администрација и администрацијата претходник. Во овие анализи може да се каже дека доминираат перцепциите кои истата ја опишуваат како „подипломатска“ и „покооперативна“ од претходната објавена во 2002 година. Имено, истата е видена како документ кој предвидува употреба на воена сила само како последна опција, откако ќе се исцрпат сите дипломатски мерки. Во овој контекст, медиумите имаат забележано, исто така, дека со ова Барак Обама раскрстува со политиката на неговиот претходник Џорџ Буш зашто предност дава на дипломатијата со ветување дека САД ќе се обидат повеќе да соработуваат и со другите земји. Во документот стои и тоа дека САД ќе ги продолжат добрите врски со традиционалните сојузници во Европа, Азија и на Блискиот Исток, но истовремено ќе се работи на изградба на подлабоко и поефикасно пријателство со Кина, Индија и Русија, но и со сè повлијателните земји, како што се Бразил, Јужна Африка и Индонезија. Значи, дипломатскиот ангажман и економската дисциплина се истакнати како приоритет во новата одбран-

бена доктрина на Соединетите Американски Држави, со цел да се засили позицијата на Америка во светот.

Документот се толкува како конечно збогување од стратегијата на поранешниот претседател Џорџ Буш. Наместо неговиот приоритет наречен „одиме сами“, во медиумите се вели дека Обама најјавува стратегија за проширување на партнерствата на САД со други земји спомнати погоре.

Во период на забавена економија и рекорден дефицит, со документот се предвидува дека главни приоритети на националната безбедност на САД треба да бидат економскиот развој и фискалното закрепнување. Значи, во центарот на државните напори е заложбата за обновување на американската економија, која е сфатена како извор на моќта на Америка.

Во документот не се спомнува политиката на превентивна војна, која е предвидена со Стратегијата од 2002 година, односно задржување на правото на унилатерални и превентивни воени акции против земји и терористички групи што ги загрозуваат интересите на САД. Може да се каже дека таа доктрина била под големо влијание на терористичкиот напад врз Њујорк и Вашингтон на 11 септември 2001 година, како и одмаздничката воена интервенција против Талибанците и Ал Каеда во Авганистан.

Како и да е, овој документ наречен уште и „Првата доктрина на Обама“, објавен во време кога Америка сè уште води две војни, во Авганистан и во Ирак, не предвидува откажување од заложбите на претходните претседатели да се задржи воената супериорност на САД во светот. Визијата на Обама е да се зацврсти безбедноста на Америка повеќе со мултилатерална дипломатија отколку со воена моќ. Ова се толкува како поголема посветеност

на дијалог, а не на „каубојската“ дипломатија на притисок. Се наведува дури и решеност да се воспостави дијалог со „непријателските земји“, термин што веќе традиционално се однесува на Иран и на Северна Кореја, две земји со сомнителни нуклеарни програми. Ако, пак, тие и понатаму бегаат од својата меѓународна одговорност, како прв инструмент за притисок се предвидува меѓународна изолација. Критичарите на политиката на Обама подвлекуваат дека и новата доктрина ќе биде протолкувана како знак на слабост, со што може да бидат загрозе-ни интересите на САД.

Од системски и хронолошки аспект битно е да се напомене дека секој американски претседател законски е обврзан да објави Стратегија за национална безбедност. Новата доктрина обично претставува потврдување на актуелните позиции на Белата Куќа, но документот е значаен зашто влијае врз буџетот и законите, а и со големо внимание се анализира низ светот.

Од статистички аспект и врз база на анализа на содржина на Националната безбедносна стратегија од 2010 година самиот податок за обемот на документот (51 страница) укажува уште еднаш на комплексниот зафат и пропорционалниот сооднос со големината на значењето на земјата во светски рамки. Стратегијата е поделена во четири поглавја: Преглед на НБС, Стратегиски пристап, Остварување на националните интереси и Заклучок.

Во првото поглавје тежиште се дава на три елементи: Објаснување на светот онаков каков е во моментот, од една страна, и националните заложби за светот каков се посакува; Обновување на американското лидерство преку принципот *Building at home and Shaping abroad* и Унапредување на врвните национални приоритети. Најнапред се

прави еден хронолошки пресек за да се укаже на промените на видот и природата на заканите по Студената војна, но и да се направи историска врска со високо детерминирачки настани за националното сфаќање на безбедноста (како што е, на пример, 11 септември 2001, актуелната светска економска криза) и актери кои влијаат на перцепцијата на заканите (поразувањето на Ал-Каеда и нејзините сродни испостави во Авганистан и Пакистан). Неминовно се апострофира, со голема доза на прифаќање, една општо прифатена безбедносна премиса во денешницата, т.е. дека независно од тоа колку една земја е силна и моќна ниту една не може сама засебно да одговори и да се соочи со заканите по нејзината безбедност. Затоа НБС се фокусира на обновување на американското лидерство како најефективен начин да се пресретнат и остварат американските интереси во 21 век. Ова е замислено да се оствари преку принципот *Building at home and Shaping abroad*, односно градење ресурси на сила и моќ во домашни рамки со истовремено залагање за обликување на еден меѓународен поредок кој ќе одговори на предизвиците на нашето време. Ова би ѝ овозможило на Америка да го балансира својот ангажман во странство во името на светот во кој индивидуите ќе уживаат повеќе слобода и можности, а нациите ќе имаат чувство за одговорно однесување, со соочување со последици доколку не го сторат тоа. Соодветно на оваа амбиција, фокусот на националните напори треба да биде на обновување на економијата која служи како извор на американската моќ. Заложбата за демократија, човекови права и владеење на правната држава се есенцијални извори на моќи, влијание кое Америка го остварува во светот. Може да се каже дека основите за перцепцијата (претходно маркирана) на НБС како „покооперативна“ од страна на медиумите се наоѓаат во првото поглавје, односно потсегментот *Building at home and Shaping abroad*. Имено, американскиот ангажман на јакнење на меѓународните институции и галванизација на колек-

тивна акција која може да служи на заедничките интереси како што се борба против насилниот екстремизам, спречување на ширењето на нуклеарното оружје, достигнување на балансиран и одржлив економски раст и изнаоѓање на заеднички решенија во поглед на климатските промени, воените конфликти и пандемските болести. Почетна точка на ваквата колективна акција е ангажманот со другите држави (и тука се даваат три поделби: блиски пријателски и сојузнички земји во ЕУ и Азија, други клучни центри на влијание – Кина, Русија и Индија, како и нации со растечко влијание – Бразил, Јужна Африка и Индонезија). Во делот на унапредување на врвните национални приоритети, за најопасно светско оружје се смета широката и далеку дострелна мрежа на омраза и насилство (фронт линијата на борбата против ова зло опфаќа притисок врз Ал Каеда и кршење на талибанскиот моментум). Понатаму во овој дел се вели дека широкиот ангажман со муслиманските заедници во светот ќе поттикне прогрес на критичните безбедносни и политички работи, од една страна, и ќе го унапреди партнерството за прашањата од поширок обем со уважување на заедничките интереси и заедничка почит, од друга страна. Како и да е, за Америка најголем ослонец и предност остануваат луѓето (трупите и цивилите кои служат на американската влада, бизнисот, фондациите и образовните институции кои оперираат во светот и граѓаните кои поседуваат динамичност, потстрек и разновидност во водењето на „светот кој порасна во помал“).

Во второто поглавје се дадени националните интереси кои се сметаат за долготрајни и се наредени по следниот редослед:

1. Безбедноста на САД, нејзините граѓани и безбедноста на сојузниците и партнерите,
2. Јака, иновативна и растечка САД економија во еден отворен меѓународен систем кој промовира можности и просперитет,

3. Почитување на универзалните вредности дома и во светот,
4. Меѓународен поредок, унапреден со лидерство на САД, кој промовира мир, безбедност и можности преку појака соработка за справување со глобалните предизвици.

Во ова поглавје, наречено Стратегиски пристап, под одделен наслов се опфатени две теми: Стратегиско опкружување – Светот каков што е во моментот; Стратегиски пристап – Светот каков што САД го посакува. Во делот за објаснување на моменталното светско опкружување повторно се спомнуваат неколку моменти како што се 11 септември 2001, водењето на две војни (Ирак, Авганистан), борбата против насилниот екстремизам, климатските промени т.н. пропаднати држави, глобалната економија, културните и демографски тензии, генерален и краток опис на тоа како се сфаќаат состојбите во ЕУ, Русија, Кина и Индија, задржувањето на повеќедецениското лидерство на САД, поседувањето на најмоќната воена сила во светот и држењето на приматот на најјака економија, повторно апострофирање на поседувањето на динамична и продуктивна популација која има длабоки врски со луѓето околу светот итн.

Во делот на Стратегиски пристап – Светот како САД го посакуваат опфаќа неколку поттеми: Практикување на сеопфатен (comprehensive) ангажман; Промовирање на правичен и одржлив поредок и Јакнење на националните капацитети – целина на владиниот пристап. За да се одржи приматот на најмоќна земја и да се обезбеди национална безбедност, најнапред треба да се обнови основата на американската сила, да се почне од дома, и тука на прво место се става благосостојбата на луѓето во Америка како главен детерминатор на американската сила во светот и водечки извор на американското влијание во светот, посебно во време кога сопствената економија е неизбеж-

но поврзана со глобалната економија. Уште една важна констатација е разграничувањето, т.е. надминувањето на традиционалната дистинкција помеѓу домашната и националната безбедност. Националната безбедност е онаа која се потпира на силата и флексибилноста на граѓаните, заедниците и економијата, и претпоставува потполна координација на активностите кои се преземаат во странство со активностите и претпазливоста преземени дома. Практикување на сеопфатен (comprehensive) ангажман, за нација која за волја на вистината никогаш не постигнала нешто со изолација, е исклучително важно. Овој ангажман подразбира и започнува најнапред со пријателските и сојузнички сили од Европа (посебно Англија, Франција и Германија) до Азија, од Северна Америка до Средниот Исток итн., продолжување и продлабочување на соработката со други центри на моќ во 21 век (Кина, Индија и Русија). Посебно интересен е ставот кон „противниците“ (без одделно именување). Имено, со оваа стратегија ним им се нуди чист избор – толеранција на меѓународните норми и постигнување на политичка и економска корист која доаѓа од поголемата интеграција во меѓународната заедница или да се одбие овој пат со поднесување на последиците од таквиот избор, вклучувајќи ја зголемената изолација. Во делот за Промовирање на правичен и одржлив поредок се признава дека фрустрацијата со меѓународните институции водела неколку пати во минатото до ангажман на ООН системот на ad hoc база. Но, во светот со транснационални промени САД ќе инвестираат во јакнење на меѓународниот систем работејќи одвнатре за да се соочат директно со нивната неперфектност и да ја мобилизираат транснационалната соработка. Тука се подразбира, меѓу другото, поддршката за модернизација на институциите и аранжманите како што е, на пример, еволуцијата на Г-8 во Г-20, како и зајакнување на легимитетот и авторитетот на ООН со константна борба за подобрување на перформансите.

Забелешката од страна на медиумите дека оваа стратегија посебно го нагласува дипломатскиот приод експлицитно се отсликува во делот наречен Јакнење на националните капацитети – целина на владиниот пристап, каде покрај неколку стандардни сегменти (Одбрана; Економија; Развој/стратегиски, морален и економски императив; Домашна безбедност; Разузнавање и Стратегиски комуникации) Дипломатијата и сегментот наречен Американски луѓе и приватен сектор претставуваат своевидна *diferenta specifica* за оваа стратегија. Дипломатијата е фундаментален одбранбен капацитет за националната безбедност. Таа се сфаќа како прва линија на ангажман, слушање на партнерите, учење од нив, градење на обостран резпект и барање на заедничка основа. Потребни се нови вештини за да ја зајакнат интеракцијата во насока на убедување, конектирање и мобилизирање, не само на владини и меѓународни организации туку и на недржавните актери, како што се корпорациите, фондациите, NGOs, универзитетите, *think tanks* и верските организации. Овде, исто така, по трет пат (стр. 5, 9 и 16) во Стратегијата се истакнува значењето на американскиот народ и приватниот сектор. Идеите, вредностите, енергијата, креативноста и флексибилноста на граѓаните на Америка се најголем ресурс во поглед на безбедносните капацитети.

Третото поглавје е посветено на Остварување на националните интереси идентификувани како долгорочни и по втор пат (еднаш на почетокот на второто поглавје) дадени таксативно во оваа стратегија, односно набројани на самиот почеток на ова поглавје:

1. Безбедноста на САД, нејзините граѓани и безбедноста на сојузниците и партнерите,
2. Просперитет: Јака, иновативна и растечка САД економија во еден отворен меѓународен систем кој промовира можности и просперитет,

3. Вредности: Почитување на универзалните вредности дома и во светот,
4. Меѓународен поредок, унапреден со лидерство на САД, кој промовира мир, безбедност и можности преку појака соработка за справување со глобалните предизвици.

Во поглед на стилот и содржината на Стратегијата, интересно е да се напомене дека истата изобилува и со изјави на претседателот на државата како основа за црпење на ставови и авторизација на истите. Таква една изјава од инаугуративното обраќање од јануари 2009 е дадена и како основа за влез во сегментот безбедност... „Ние нема да се извинуваме за нашиот начин на живеење, ниту ќе се двоумиме во неговата одбрана. За тие кои сакаат да ги остварат своите интереси со иницирање на тероризам и убивање на невини луѓе, ви велиме дека нашиот дух е појак и не може да биде скршен – вие не можете да не надживеете и ние ќе ве победиме“ (овде е заземен еден пристап познат како 1:0 или победил/изгубил пристап и не е дадено тежнение за разбирање на другиот, односно зашто е тој насилен и терорист па со стремез за трансформација на конфликтот да се постигне win win решение).

Во овој потпоглавје се дадени седум начини за тоа како се замислува постигнувањето на првиот национален интерес, односно безбедноста на САД, нејзините граѓани и безбедноста на сојузниците и партнерите:

1. Јакнење на безбедноста и флексибилноста дома
2. Спречување и разобличување на Ал Каеда и нејзините насилни екстремистички асоцијации во Авганистан, Пакистан и околу светот
3. Употреба на сила
4. Спречување на ширењето на нуклеарните и биолошки оружја, како и обезбедување на нуклеарните материјали

5. Постигнување на мир, безбедност и можности за развој во поголемата област на Среден Исток
6. Инвестирање во капацитетите кај јаки и способни партнери
7. Заштита на кибер просторот.

Првиот сегмент е замислен преку: Зајакнување на безбедноста дома, Ефективно менаџирање на енергијата, Јакнење на заедниците во борбата против радикализацијата (преку јасно истакнување дека американската различност е дел од американската сила а не извор на поделби и несигурност), Јакнење на флексибилноста преку зголемено јавно приватно партнерство.

Кај вториот сегмент уште еднаш се нагласува градењето на позитивните партнерства со муслиманските заедници во светот и делегитимирање на употребата на тероризмот. Конкретни активности се следните: Превенција на нападите во и на домашна територија; Јакнење на воздушната безбедност; Оневозможување на пристап до оружје за масовно уништување; Оневозможување на капацитетите на Ал Каеда да ги загрозуваат Американците, САД сојузниците-партнерите-прекуморските интереси; Идентификување на епицентарот на насилниот екстремизам на Ал Каеда (Авганистан и Пакистан); Оневозможување на безбеден рај и јакнење на државите во ризик од таквата појава (на пример, Јемен, Сомалија, Магреб и Сахел); Испорачување на брза и сигурна правда (со донесување на терористите пред лицето на правдата во склад со владеење на законот); Спротивставување на стравот и прекумерната реакција; Спротивставување на намерата на Ал Каеда да ја уништи конструктивната визија на САД.

Посебен битен сегмент претставува употребата на сила како начин на остварување на националните интереси.

си. Имено, овде уште еднаш се нагласува дека САД во разрешувањето на конфликтите ќе се потпираат првенствено на дипломатските средства, меѓународните норми и меѓународните институции, со цел превенција на истите и воспоставување и задржување на мирот, што значи во крајна линија одбегнување на употреба на сила секаде каде што тоа е возможно. Иако употребата на сила некогаш е неопходна, САД ќе настојуваат секогаш кога тоа е возможно да ги црпат другите можности пред да се преземат воени дејствија. Ова подразбира грижливо мерење на трошоците и ризиците од преземање на воена акција наспроти трошоците и ризиците од непреземање воена акција. Кога употребата на сила е неопходна, САД ќе го сторат тоа на начин кој ќе подразбира вклучување на националните вредности и јакнење на легитимитетот со обезбедување на широка меѓународна поддршка и со заеднички ангажман на институции како НАТО и Советот за безбедност на ООН. Како и да е, сепак, САД мора да го резервираат правото на унилатерална акција доколку е неопходно да ги бранат интересите на нацијата, со истовремено придржување на стандардите кои ја одредуваат и ја дефинираат употребата на сила. На овој начин ќе се зајакнат тие кои дејствуваат во согласност со меѓународните стандарди додека ќе се изолираат и ослабат оние кои не го чинат тоа. При употребата на сила ќе се зацрта чист мандат и специјални цели, темелно земајќи ги предвид последиците од преземањето акција (намерни и ненамерни).

Четвртиот сегмент потврдува дека спречувањето на ширењето на нуклеарните оружја е врвен приоритет на САД. Истиот ќе се реализира преку: Залагање за свет без нуклеарно оружје; Зајакнување на Договорот за нуклеарна непролиферација; Презентирање на јасен избор на Иран и Северна Кореја (преку денуклеаризација на Кореанскиот Полуостров и превенција од развој на нуклеарно

оружје во Иран); Осигурување на ранливите нуклеарни оружја и материјали (во 2010 година 47 земји на Глобалниот нуклеарен самит се обединуваат околу целта за осигурување на нуклеарните материјали од терористичките групи); Поддршка на мирољубивата нуклеарна енергија; Борба против биолошките закани.

Петтиот сегмент вметнува елементи за постигнување на мир, безбедност и можности за развој во поголемата област на Среден Исток и вклучува неколку активности: Комплетирање на одговорна транзиција со крајот на војната во Ирак (Безбедносна транзиција со завршување на борбената мисија до крај на август 2010 и повлекување на трупите до крај на 2011 година, Цивилна поддршка и регионална дипломатија и развој); Настојување за Арапско-Израелски мир и Настојување за одговорен Иран.

Инвестирање во капацитети кај јаки и способни партнери подразбира: Засилување на безбедноста и реконструкција после воен конфликт (на пример, во Ирак и Авганистан со градење на капацитети неопходни за безбедност, економски развој и добро владеење како единствен пат до долготраен мир и сигурност); Поттикнување на одржлив и одговорен безбедносен систем во земјите од ризик и Превенирање на можностите од конфликт.

Последниот сегмент од ова потпоглавје ги предвидува мерките за заштита на кибер просторот. Дигиталната инфраструктура е национално стратемиско средство а нејзината заштита, со истовремено гарантирање на приватноста и цивилните слободи, е национален безбедносен приоритет. Оваа заштита ќе се обезбеди преку инвестирање во луѓе и технологија, како и преку зајакнување на партнерството (држава-приватен сектор, национален и интернационален).

Вториот дел или потпоглавје од второто поглавје се нарекува Просперитет. Овде уште еднаш се нагласува важноста од просперитетна економија видена како основа за американското лидерство. Просперитетот во неговата целина треба да се оствари преку неколку конкретни активности:

» Јако образование и вложување во човечкиот капитал (Подобрување на образованието на сите нивоа со посебна амбиција во поглед на високото образование, т.е. Америка да го задржи лидерството со достигнување водство во пропорционалното учество во бројот на дипломирани до 2020 година; Инвестирање во Наука-технологија-инжинерство и Математичко образование/СТЕМ; Зголемување на меѓународната размена со создавање на подлабоки врски со странските јавности за зголемено разбирање на американското општество; Воспоставување на сеопфатна емиграциска реформа;

» Јакнење на науката, иновациите и технологиите (Трансформација на енергетската економија со воведување и развој на чисти енергетски технологии; Инвестирање во истражување; Проширување на меѓународното научно партнерство, меѓу другото, со испраќање на научни претставници; Воведување на технологија за заштита на нацијата; Вложување и раст на вселенските капацитети кои во последните 50 години претставуваат катализатор за инвестиции и заштитен знак на САД технолошкото лидерство);

» Постигнување на балансиран и одржлив раст (Превенирање на обновлива нестабилност на глобалната економија; Поголеми заштеди и поголем извоз со цел на удвојување на истиот до 2014 година; Преориентирање кон поголемо домашно побарување кон надвор; Отворање на надворешните пазари за националните производи и сервиси, на пример, со заложба за трговска агенда која вклучува амбициозен и балансиран Доха мултилатерален

трговски договор; Градење на соработка со меѓународни партнери; Одвркање на заканите по меѓународниот финансиски систем);

» Забрзување на одржливиот развој (Зголемување на развојните инвестиции; Инвестирање во фондации за долгорочен развој; Лидерство во набавка на глобални јавни добра или поддршка на ранливите нации во справувањето со ефектите од климатските промени и нивна зајакната безбедност со храна);

» Паметно трошење на парите од плаќачите на данок (Трошење во рамките на можностите, Редуцирање на дефицитот и тоа со конкретни мерки какви што се, на пр., предлогот за тригодишно замрзнување на небезбедносните дискрециони трошења и со претходно креирање на бипартиска фискална комисија чија задача е да сугерира понатамошни чекори за средновременски редуции на дефицитот; Ревидирање на процесот на набавки и процесот на склучување на договори со реформирање на федералните практики за склучување на договори и контрола на менаџментот, со крајна цел постигнување заштеди од 40 милијарди долари годишно во поглед на федералните трошоци; Зголемување на транспарентноста).

Третото потпоглавје е посветено на Вредностите. Во генерална смисла тие ја вклучуваат слободата на индивидуите да го зборуваат она што го мислат, да се собираат без страв, да воздигнуваат кого сакаат и да ги бираат своите лидери, како и достоинството, толеранцијата и еднаквоста помеѓу луѓето, фер и рационално администрирање на правдата. Вредностите во нивната целина треба да се остварат преку неколку конкретни активности:

» Јакнење на моќта на сопствениот пример (Забрана на тортура без исклучок од проста причина што ваквите мерки служат како елемент за регрутирање и пропагандна алатка на терористите; Легални аспекти на борбата

со тероризмот со кои секое пролонгирано задржување е грижливо проценето и оправдано; Балансирање на императивите на безбедност и транспарентност; Заштита на цивилните слободи и приватноста; Држење до владеење на правото; Влечење на сила од различноста);

» Промовирање на демократијата и човековите права во странство (Осигурување дека новите и кривки демократии испорачуваат видливи подобрувања за нивните граѓани; Практичен принципиелен ангажман со недемократските земји со користење на т.н. dual track пристап, со кој се подобруваат релациите влада-кон влада и со користење на овој дијалог се постигнува подобрување на човековите права, при паралелно ангажирање на цивилното општество и мирољубивата опозиција и охрабрување на САД невладините актери да го практикуваат истото; Признавање на легитимитетот на сите демократски движења; Поддршка на правата на жените и девојчињата; Јакнење на меѓународните норми против корупцијата во соработка со ООН, Организација за економска соработка и развој ОЕЦД, Г-20, и др. финансиски институции; Градење на поширока коалиција на актери за унапредување на универзалните вредности; Пуштање во употреба на нови технологии и промовирање на право на достапност до информација);

» Промовирање на достоинството со задоволување на основните потреби (Обезбедување на сеопфатна глобална здравствена стратегија; Промовирање на безбедноста во обезбедување храна со борба против гладот и градење на капацитети на државите низ светот за хранење на луѓето во истите; Вложување на напори за соодветен одговор на хуманитарните кризи со, на пр., јакнење на долгорочното заздравување).

Последното потпоглавје во поглавјето посветено на остварување на националните интереси го претставува Меѓународниот поредок.

И овој дел започнува со изјава од претседателот Обама дадена во Москва на 7 јули 2009, во која уште еднаш се потврдува констатацијата дека денес ниту една нација, независно од нејзината моќ и престиж, не може сама да се соочи со предизвиците на 21 век, ниту да ги диктира своите погледи во светот од друга страна. Постигнување на новиот меѓународен поредок се предвидува со неколку засебни сет на активности. Еден од нив е обезбедување на јаки алијанси а истиот подразбира:

- » Зајакнување на безбедносните релации со партнерите и сојузниците;

- » Зајакната соработка со Европските сојузници (НАТО и партнерство со појака ЕУ посебно во делот на промовирање демократија и просперитет во источните европски земји, посветеност на унапредување на стабилноста и демократијата на Балканот и решавање на конфликтите во Кавказот и Кипар, продолжување на соработката со Турција со посебен акцент на воспоставување на стабилност во регионот);

- » Соработка со азиските сојузници (Јапонија, Јужна Кореја, Австралија, Филипини);

- » Соработка во Северна Америка (Мексико/НАФТА и Канада/Г-20).

- » Другиот сет на активности опфаќа градење на соработка со другите центри на моќ во 21 век. Ова се замислува да се оствари преку:

- » Соработка во Азија (Асоцијација на нациите од југоисточна Азија/ASEAN; Азиско пацифички форум за економска соработка; Транс-пацифичко партнерство и Самитот на Источна Азија; Прагматична и ефективна релација помеѓу САД и Кина како суштествено за справување со главните закани од 21 век, Индија /Г-20);

- » Соработка со Русија (Унапредување на непролиферацијата, промоција на владеење на правото, рационална влада и универзални вредности);

» Соработка со новите центри на влијание (Нациите од Г-20 од Јужна Кореја до Јужна Африка, од Саудиска Арабија до Аргентина, земји кои претставуваат 80 % од глобалниот ГДП; Индонезија како битен партнер за регионалните и транснационалните прашања, климатските промени, борба против тероризмот, поморска безбедност, миротворење и справување со кризи; Поздравување на лидерството на Бразил и макроекономскиот успех проследено со чекорите за намалување на социоекономските разлики со што се обезбедуваат важни лекции за останатите земји на американскиот континент плус ангажман со Бразил во рамките на Г-20 и Доха; Соработка со земјите од поширок Среден Исток како клучните безбедносни релации со Египет и Јордан, Саудиска Арабија и други земји од GCC – Заливски кооперативен совет; NATO ICI; зајакнување на одржлива стабилност во клучни регионални држави како Нигерија и Кенија).

Третиот сет на активности подразбира јакнење на институциите и механизмите за соработка. Ова подразбира неколку засебни активности:

» Зајакнување на соработката со и јакнење на самата ООН;

» Донесување на одлуки преку широки рамки и коалиции (Охрабрување на пренесување на фокусот на Г-8 кон економска координација на Г-20; Обновување на лидерството во IMF; Безбедност во кривките држави како Авганистан и Хаити);

» Инвестирање во регионални капацитети (НАТО, ОБСЕ, Организација на исламската конференција, Африканска Унија; ASEAN и GCC – Заливски кооперативен совет; NATO ICI).

Четвртиот сет го предвидува задржувањето на широка соработка за главните глобални предизвици:

» Справување со последиците од климатските промени (На домашен терен тоа подразбира длабоко скратување на штетните емисии и тоа до 17 % до 2020 и 80 % до 2050 година. На надворешен терен тоа претпоставува заложба за имплементација на Копенхашкиот договор и соодветен одговор на климатските промени со решителна акција од сите нации);

» Миротворство (Поддршка на меѓународните операции за стабилност и мир во рамки на ООН, НАТО и АУ, Превенирање на геноцид и масовни убиства, Меѓународно право/ Нинберг-Југославија-Либерија. Овде е даден посебен акцент на ситуацијата во Судан и во тоа време заложбата за реализирање на референдум за иднината на Јужен Судан во 2011 година);

» Справување со пандемични и инфекциски болести (Препознавање на фактот дека здравјето на луѓето како никогаш досега е меѓузависно во светски рамки и заради тоа треба да се работи на пренабрегнување на недостигот на отвореност и генералната одбивност да се споделат здравствени информации помеѓу државите, владините и невладините институции);

» Справување со транснационални криминални закани и закани по управувањето (ова прашање изискува мултидимензионална стратегија која ќе ги заштити граѓаните, ќе ја скрши финансиската јачина на криминалните и терористичките мрежи, ќе го зајакне владеењето на правото, ќе ја подобри транспарентноста итн.);

» Заштита на глобалните добра (поделени мориња, воздух и просторни подрачја се залагање, меѓу другото, за ратификација ООН Конвенцијата за поморски законик - Управување на морињата);

» *Заштита на артичките интереси.*

11. ИЗРАЕЛ

Од основањето на Израел во 1948 година, борбата за негово зачувување ја одредила главната задача на целиот концепт на национална безбедност и улогата на IDF-а во областа на одбраната на земјата. Арапските сили од Египет, Сирија, Трансјордан, Либан и Ирак го нападнаа Израел сметајќи дека територијата на новонастанатата држава е нивна, арапска територија. И покрај очигледните бројни арапски сили, Израел ја напушти војната со 50 % зголемување на територијата и воени договори со непријателски земји, но без формален мировен договор. Ова се покажа како фатално во историските настани кои следуваа.

Може да се каже дека израелската безбедносна политика е под доминантно влијание на географските фактори. Израел се наоѓа во областа меѓу Медитеранот и реката Јордан, каде што се вкрстуваат главните патишта меѓу Азија и Африка, но тоа е крајно тешко да се брани. Исто така, на територијата на Израел е тампон-зоната меѓу Египет, од една страна, и Сирија, Јордан и Ирак, од друга страна. Друга карактеристика на географската позиција на Израел е дека не постои стратешка длабочина на територијата. Ако се погледне на израелската граница пред 1967 се гледа дека во својата најтесната точка (помеѓу границата со Јордан и Средоземното Море) израелска територија е широка само 16 км, сите воени аеродроми во земјата се наоѓаат на само 3-5 минути лет од базата на Сирија и Либан или само 10 минути лет од египетската база. Отсуство на стратешка длабочина на територијата во голема мера влијае на израелската безбедносна политика. Според израелските позиции, движењето на големи воени формации во оваа област е оправдување за превентивна воена акција или дури и објава на војна. Стратешката сфера на влијание ги покрива следните области: Демилитаризирана зона Синај; Влез на ирачките сили во Јордан; Нарушување

на слободната пловидба во Израел и по текот на Медитеранот, Суецкиот Канал или Тиранскиот Залив. Опишаната ориентација да бараат воен одговор на заканите за безбедноста и компромис се гледа во процесот на донесување одлуки во областа на националната безбедност. Израел никогаш не усвоил Устав или на друг начин формално дефинирање на процесот на донесување одлуки во областа на националната безбедност. Не е јасно одредено кој е одговорен за дефинирање на безбедносната политика, поради тоа премиерот и неговиот кабинет ја презеле таа улога.

Иако Израел се обиде во областа на надворешната политика и безбедност колку што е можно да се задржи слободата на акција, што се должи на недостиг на демографски и економски потенцијал, уште мора да се потпира на помош на некои надворешни сили. На стратешката позиција на Израел значително влијае формирање на *de facto* сојуз со Турција. Овој сојуз е од исклучително значење за воспоставување на нова рамнотежа на сила на Блискиот Исток. По потпишувањето серија на договори во 1996 година, двете земји, Турција и Израел, имаат воспоставено значајни воени и економски врски.

Односот на Израел со НАТО треба да се гледа низ призмата на израелско-американските односи. Пред 1967 година САД го сметаат Израел за стратешка и политичка пречка за своите интереси во Блискиот Исток. Денес е спомената можноста Израел да се приклучи во членство во НАТО. Постојат голем број на аргументи против овој потег, но во корист на развојот на соработката со НАТО ова се причините против членство на Израел во НАТО: Историјата на Израел беше сведок на лоши одлуки во врска со сојузи (особено со ООН) и нејзината безбедносна политика отсекогаш била базирана на самодоволност и зачувување на широка политичка слобода; Врската со Ев-

ропа е оптоварена со моќен историски фактор, се претпоставува дека вклучува недоверба на Израел и, според израелските извори е видена антисемитска политика, која сè уште е присутна во Европа. Под овие околности, Израелците веруваат дека членството во НАТО ќе значи прифаќање на условите кои не им одговараат; Недостатокот на доверба во стабилноста на евроатлантската заедница, тие мислат нема цврста основа неопходна за да се создаде кредибилитет на заедницата. Постојат неколку причини за соработка со НАТО: Тоа е важно за Израел да има барем минимум соработка со НАТО и со ЕУ, како што се актерите на меѓународната заедница кои се географски поблиску до Израел и кои се активни во креирањето на политиките на соседите на Израел и на Блискиот Исток; Подобрување на односите со евроатлантската заедница на Израел може да значи еден критичен елемент кој е потребен за воспоставување на мир во Палестина; Подобри односи со евроатлантската заедница, исто така, може да ја запре политичката и дипломатската изолација на Израел и да се зајакне позицијата на Израел во однос на другите делови на светот и на Блискиот Исток; Односите со САД се важни, но не и само долгорочната безбедност на Израел. Земајќи го предвид пристапот на Израел, што е повеќе од воена безбедност (отворените пазари, пристапот до технологијата, стабилноста на валутата, итн.), јасно е дека ЕУ може да му понуди на Израел многу.

Историски гледано, ЕУ е повеќе заинтересирана за економска соработка со земјите од Блискиот Исток од решавањето на израелско-палестинскиот конфликт.

И покрај напорите да се прошири безбедносно-одбранбената соработка со соседните земји и пошироко (НАТО и ЕУ), израелската безбедносна политика продолжува да биде најголемото влијание на воените фактори. Овој заклучок

сугерира обиди на Израел за решавање на палестинскиот проблем последните седум години, и неуспехот на Израел воено да го неутрализира Хезболах во текот на летото на 2006 година во Либан. Обидот за мирно решавање на конфликтот со Палестинците дефинитивно пропадна во 2003 година, кога двете страни формално го прифатија заедничкиот предлог на „Квартет“ (САД, ЕУ, Русија, ОН) за формирање на палестинска држава, но продолжувањето на меѓусебниот конфликт предлогот го обезвреднува. Шароновитиот план, кој започна да се имплементира во 2005 година, се состои од следниве мерки: Концентрацијата на еврејското население. Оставањето на горенаведените области е предвидено преку миграција меѓу 50 000 и 100 000 Евреи и оставајќи помеѓу 50 и 100 еврејски населби; Создавање одржлива палестинска држава. Напуштените области треба да се остават на палестинската власт, која треба да се случи територијално поврзана област во која треба да се воспостави палестинска држава; Распоредувањето на IDF за безбедносните зони ќе биде воспоставено по прекин на огнената линија во 1949 година. Тоа значеше поместување на IDF силите од моменталниот статус на Западниот Брег (преку која тие контролираат голема комуникација и доминантна точка) врз основа на која ефикасно се контролира безбедносната бариера, со која треба да биде одделена од Западниот Брег.

12. ФИНСКА

Финска е држава во Северна Европа. Оваа земја ја постигнала својата независност дури после слабеенето на руската регионална доминација, но напнатоста останала до ден-денес. Во Финска, земја сместена помеѓу Шведска и Русија, денес живеат околу пет милиони жители. Оваа држава секогаш се наоѓала во зона на напнатост помеѓу Западот и Истокот. Нејзината надворешна политика била креирана на темелите на добри односи и верба со соседните држави. Историјата на Финска ја обележува постојаното војување против Шведска и Русија. Овие две држави се менувале во превластот над финската територија. Република Финска е парламентарна држава. На чело на државата е претседател, а него непосредно го избираат граѓаните на секои шест години. Тој го именува претседателот на владата. Законодавната власт ја има еднодомен парламент, кој има 200 члена со четиригодишен мандат. Според Уставот, финскиот и шведскиот јазик се рамноправни. Финска од 1 јануари 1995 година е членка на Европската Унија.

Како што е познато, Финска во Втората светска војна била на страна на Германија, па по завршувањето на војната била во склоп на поразените држави. Финска својата неутралност ја прогласила по завршувањето на војната. Финска одлучила во надворешната политика да спроведува политичка неутралност. Неутралноста била добар и единствен можен избор кој не ги нарушувал односите во меѓународната заедница.

Финската безбедносна и одбранбена политика е дефинирана со парламентарната одлука од 1995 година и подоцна со одлуката на Владата. Од Финска перспектива Европската Унија, Русија и НАТО се средни субјекти на европската сигурносна архитектура. Сите тие три субјекти доживеале големи промени после распаѓањето на источ-

ниот воен блок и Советскиот Сојуз. Во тие земји и во нивните организации денес се случуваат големи промени и трансформации кои силно влијаат на вкупната сигурност на сликата на Европа и светот. Со влегувањето во ЕУ, Финска ја зацврстила својата меѓународна положба, но со тоа не добила вкупна сигурносна гаранција бидејќи таа организација не може да ѝ ја даде, туку Финска добила заштита која се темели на заедничка солидарност. Финска го поддржува зајакнувањето на вкупната ефективност во надворешната и сигурносната политика на ЕУ. Таа поддржува и развој на реформите во Русија и настојува и понатаму развивање на добрососедски односи на темелите на кооперативните сигурности. Присуството на САД во Европа е многу важен елемент на европската безбедност и стабилност. Финска многу детаљно го набљудува процесот на ширење на НАТО, посебно неговите настојувања во неговото членство да ги вклучи трите балтички држави. Финска смета дека зачувувањето на независноста на тие држави е пресудно за стабилноста и сигурноста во регијата. Битен елемент во оваа политика се односите со Шведска. Главна цел на финската сигурносна политика е изградба на широка концепција на сигурност и јакнење на ефективноста на заедничката сигурност со другите држави преку начелата на ОН, ОБСЕ и Европската Унија. НАТО, без разлика на тоа што Финците во своите документи при набројување на меѓународните институции го ставаат на крај на пописот, има многу важна улога во овој момент во европската безбедност и стабилност. Од перспективата на Финска, ЕУ, Русија и НАТО се најважни чинители за развојот на сигурноста во Европа. Двете организации и Русија денес се наоѓаат во процес на трансформација кој во голема мера влијае на иднината на европската сигурносна архитектура. Со големите промени во Европа, пораснала потребата од нови облици на управување со кризите и нови облици на мировни операции. До деведесеттите години од минатиот век Финска на тоа не посветувала големо внимание.

Во 1995 година финскиот Парламент го прифатил законот со кој оваа земја може да дејствува во мировни операции кои ги преземаат ООН или ОБСЕ и тоа не само во воениот дел на управување со кризите, туку и во сите хуманитарни и други операции кои ги преземаат овие две организации. Веќе во декември 1995 финските сили се придружиле во најголемата мировна операција во БиХ, со што Финска покажала дека може да содејствува во таква мисија, дури и под раководство на една таква воено-политичка организација каква што е НАТО. Во 1996 година се пристапило кон формирање, обука и специјализација на посебни бригади специјализирани за мировни операции. Освен тоа, Финска развива воена соработка со соседните држави. Финска смета дека особено важна улога во јакнењето на мирот и сигурноста во регионот има ЕУ.

Посебно прашање во сигурносната проценка на Финска е процесот на ширење на НАТО. Финците истакнуваат дека тоа е процес кој може да донесе сигурност и стабилност, но, исто така, може да донесе нови поделби и несигурности. Ако тој процес донесе нови опасности, Финска смета дека би било потребно непрекинато јакнење на соработката со државите од регионот, бидејќи тоа би можело да ја зајакне стабилноста. Сигурноста и стабилноста во регионот во иднина Финска ја гледа во јакнењето на регионалната соработка, јакнење на северноевропската ориентација на ЕУ, добра соработка со Шведска и постојаното следење на другите процеси во Европа. Финска настојува да ја поттикне соработката со сите држави во регионот, да ги сочува добрите односи со Русија следејќи го внимателно нејзиниот демократски и стопански развој и со своето учество во програмата Партнерство за мир да развие доверба и меѓусебна воена соработка во регионот. Цел на сигурносната политика на Финска е зачувување на независноста на земјата, зачувување на темелните општествени вредности и јакнење на политичките способности. Со влегување во Европската

Унија, оваа земја симболично престанала да инсистира на неутрално дејствување во меѓународната заедница. Можеме да кажеме дека нејзината безбедносна политика денеска сè повеќе се ориентира кон заедничко дејствување на Европската Унија, а не кон инсистирање на капацитетите на националните сигурности и нивните обиди сигурноста да се остварува само по пат на национално дејствување. Стратешките документи на Финска и јавните расправи покажуваат дека сè повеќе се зборува за неутралност, но и за изградбата на оние национални и меѓународни способности кои најдобро ќе ги остваруваат националните и меѓународните интереси на Финска.

13. ШВАЈЦАРСКА КОНФЕДЕРАЦИЈА

Швајцарија е земја која е сместена во срцето на Европа, а темелите на својата безбедносна политика ги заснова на претпоставката дека е опкружена со непријатели, а не со пријатели. Па така, Швајцарија мора да ја дефинира својата положба во новата европска безбедносна архитектура во која се опфатени и државите на некогашниот источен блок. Она што е од големо значење за обликување на швајцарската надворешна и безбедносна политика е тоа што покрај минатите влијаат и некои современи трендови, особено обликувањето на формата на новата европска безбедносна архитектура која како таква има три димензии и тоа: воена, економска и политичко-правна сигурност и овде се вклучуваат пет начела, како: мултилатерализам, демократски мир, институции, водство и наднационална интеграција.

Соработката меѓу европските безбедносни организации се темели на постоењето на идентични темелни вредности, кои несомнено ги содржи и самата Швајцарија. Прашањето кое се поставува е единствено во начинот на сочувување на тие вредности. По создавањето на внатрешниот пазар и заедничката валута, Европската Унија е подготвена и за заедничка војска и тесна соработка во областа на внатрешните и правосудните работи, а тоа, секако, влијае и на позицијата на Швајцарија. Инаку, корените на неутралноста датираат од 14 век. Порано, во 14 и 15 век, швајцарската воена сила играше голема и доминантна улога во Средна Европа.

Политиката на неутралност на Швајцарија се заснова на обврската, пред избивањето на војна, таа да не склучува договори со никоја од земјите или сојузите, да се одрекне од загрозувањето на безбедноста на која било држава, како и од употреба на вооружена сила надвор од својата

територија. Меѓутоа, таа има право да ги употреби сите потребни средства за одбрана доколку некоја друга држава ја загрози нејзината безбедност. Политиката на неутралност е погодна за ситуациите кога други земји се во војна, т.е. војуваат, но кога самата неутрална држава е соочена со напад од надвор тогаш таа може да се приклучи кон сојуз. Оваа концепција е во склад со швајцарскиот Устав и е стојалиште на самата швајцарска влада. Постојат три главни причини за швајцарската политика на неутралност и тоа економска, географска и геостратегиска позиција, историја, традиција и наследство. Економската предност се согледува во фактот што поради политиката на неутралност Швајцарија нема потреба за одржување на голема војска и на голем број професионалци. Но, на самото обликување на безбедносната политика на Швајцарија од големо значење е и нејзината геостратегиска позиција и географските карактеристики. Таа се наоѓа на планински и многу тешко прооден, односно нерамен терен, со многу природни бариери. Ова претставува многу важен фактор за швајцарската одбранбена стратегија, бидејќи со самиот факт дека Швајцарија има планински терен таа може многу полесно да се одбрани во случај на напад отколку други земји кои се наоѓаат на рамнина.

Постоечката безбедносна политика која ја води Швајцарија не може во целост да го негира можниот напад од страна на други држави, а тоа доведува до потребата од интензивно и сестрано подготвување на одбраната која Швајцарија ја втемелила на концепцијата за тотална одбрана. Оваа концепција се темели на максимата да се создадат услови на одбрана каде напаѓачот ќе има многу поголема штета отколку корист од нападот. Тоа значи дека главна задача на оперативните вооружени сили и цивилната одбрана е да се заштити националната територија. Оваа концепција е прифатена и се развива во 4 неутрални земји и тоа во Финска, Шведска, Австрија и Швајцарија.

Концепцијата тотална одбрана или целосна одбрана се потпира на стратегијата за одвраќање која одбегнувањето на војна го темели на уверување на потенцијалниот напаѓач или непријател да се откаже од вооружениот напад. Основните принципи на безбедносната политика се однесуваат на: Одржување на независност во однос на друга држава; Одржување на редот и мирот внатре во државата; Заштита на правата и слободите на граѓаните; Унапредување на заедничкиот просперитет; Безбедносната политика и концепцијата за целосна одбрана имала задача да ги спречи; Попуштање заради политички притисоци од други земји; Политичките и економските последици да произлезат од конфликти меѓу други држави; Насилно и терористичко спречување за напредок и развој во сопствената земја; Доаѓање на странски војници и наметнување на нивната волја; Загрозување на населението и материјалните добра на земјата. Тргнувајќи од нејзината поволна географска и геополитичка положба, дејствувањето со мировни и дипломатски средства е битен елемент за постоење на нејзината сигурност и политичка неутралност. Постојат неколку решенија за приспособување кон новите ситуации: 1. Модифицирање на досегашната концепција за наоружана неутралност; 2. Приспособување на вооружената сила на нови ситуации; 3. Основање на „интервентен корпус“; 4. Модифицирање на составот на цивилна заштита во правец на рационализација и ефикасност; 5. Реорганизација и јакнење на разузнавачкиот состав, со цел да се пронајдат подобри одговори за новите закани.

И покрај завршувањето на Студената војна, после овој период, главните детерминанти на составот на Швајцарија се сведуваат на неутралност и тотална одбрана, но и со промената на стратешката ситуација во Европа е потребна и нивна модификација. Модификацијата се одвива во тој правец да има повеќе флексибилност во вклучувањето на Швајцарија во меѓународните економски, воени и политички асоцијации.

14. ШВЕДСКА

Шведска е уставна, парламентарна и наследна монархија. Монархот се (крал или кралица) наоѓа само формално на чело на државата. Извршната власт е во рацете на Владата. Законодавната власт има еднодомен парламент. По студеновоената поделба на Европа, Шведска се нашла во нова ситуација. Својата политика ја приспособила на новите услови, дефинирајќи ја како воено неутрална. Од 1 јануари 1995 година станала членка на ЕУ. Политиката за неутралноста на Шведска е заснована на неучеството во воените операции во период од речиси 200 години. Во суштина, за земја која сака да ја обезбеди својата безбедност, помеѓу две спротивставени страни, можни се три опции и тоа: да заземе страна во еден блок, да биде надвор од блоковите, но меѓутоа да соработува со еден од нив или да биде неутрална. Правната основа за шведската неутралност не може да се најде во документи како што се Уставот на земјата, закони или договори, затоа што таа е доброволно прифатена и се заснова на традицијата. Шведскиот парламент (Riksdag) расправал за донесување на закон за неутралноста со кој би се регулирала истата, но, сепак, таа можност била одбиена.

Одредени настани кои се случиле во Европа во 90-тите години од минатиот век, придонеле за приспособување на шведската безбедносна политика на новонастанатата ситуација. Како главни причини се сметаат распадот на Советскиот Сојуз и источниот воен блок, односно соединувањето на Германија. Честото поттикнување на мир, сигурност, соработка, разоружување, демократски развој, се главни механизми преку кои таа дејствува. Поради важните безбедносни процеси кои се случуваат во Средна и Источна Европа, односно влезот на повеќето земји од овој регион во НАТО и ЕУ, проценето е дека стратегиската важност на Северна Европа се намалува во однос на веќе спо-

менатите земји. Ако дојде до воен судир меѓу двете најголеми светски сили, САД и Русија, воздушниот простор на Шведска може да биде во опасност и да се претвори во бојно поле или транзит. И покрај тоа што таа и понатаму се обидува да ја зачува својата независност и слобода, во меѓународната заедница се јавуваат мноштво предизвици со различно влијание врз безбедноста на државите. Поради тоа Шведска подготвува вооружени сили кои би дејствувале при вооружен напад на државата, исто така, и за учество во хуманитарни и мировни операции под покровителство на меѓународни организации.

Поради промените кои настанувале во меѓународната заедница, потребни биле и промени во однос на безбедносната политика и неутралноста на Шведска. Биле извршени четири значајни промени во текот на неколку години. Првата била во периодот од 1989 до 1990, кога била уочена стратешка промена во меѓународните односи, затоа што престанале да доминираат двете најголеми сили. Другата промена настанала веќе следната година за време на формирањето на ЕУ, затоа што сакала да пристапи кон неа, па поради тоа морала да ја приспособи и својата безбедносна политика. Третата промена била по приклучувањето во Партнерството за мир, при што почнала да учествува во мировни операции под водство на НАТО. Четвртата, односно последната промена била во периодот од 1999 до 2000 година како резултат на нејзиното искуство во ЕУ. Промените кои се случиле главно биле во врска со интерпретацијата на концепцијата на неусогласување и заедничко воено дејствување. Со самиот влез во ЕУ било потребно да се извршат одредени промени затоа што нејзината безбедносна политика не била важна само за неа, туку за интересите на сите држави-членки.

По влезот во ЕУ, Шведска почнала постепено да ја приспособува својата безбедносна политика во согласност со потребите за нејзината компатибилност и дејствување во рамките на ЕУ. Неутралноста веќе не се дефинирала како „неучествување во сојузи за време на мир со цел, неутралност во војна“, туку „неучествување на Шведска во воени сојузи со цел да се создаде позиција да се остане неутрален во војна во нејзиното соседство“. Оваа промена значела напуштање на тврдата концепција за неутралност, засекогаш и во сите ситуации и градење нова која ги прифатила сите промени во меѓународните односи. Шведска сè повеќе се вклучувала во мировните мисии под водство на НАТО и ЕУ, при што била видлива трансформацијата и промената на структурата на нејзините вооружени сили. Но покрај ова, бил променет и начинот на обука за извршување на задачите. Освен одбраната на територијата и цивилното население, како главни задачи, тие се проширени кон учество во меѓународните мировни мисии во различни активности.

Од крајот на 80-тите години од минатиот век до денес, Шведска поминала пат од неутралност во меѓународните односи, многу внимателно учествување во заеднички активности, до држава која својата безбедносна политика ја приспособила на потребата од заедничко дејствување во меѓународната заедница.

15. ФРАНЦИЈА

По завршувањето на Втората светска војна главната задача на француската војска и на безбедносната политика била повторно воспоставување на Франција како традиционална сила во меѓународната политика.

По завршувањето на Студената војна меѓународните односи повеќе не се засновале на биполарност, со што се отворила можност за создавање на униполарност во која САД ќе доминираат како единствена преостаната суперсила. Почетната реакција на Франција била да се ревитализира концепцијата за европска сигурност, и според неа НАТО по завршувањето на војната станува непотребен во новата концепција. Формирањето на Eurocorps упатувало на тоа дека започнува процесот на европеизација на француската безбедносна политика. Европските партнери не го прифатиле францускиот проевропски зафат, а тоа значело дека европските земји во случај на повлекување од САД ќе мораат да вложуваат поголеми средства во одбраната. Од друга страна, пак, многу членки на НАТО и ЕУ не биле подготвени да го заменат американското водство со евентуално водство на Франција, Германија или Велика Британија. Тоа, пак, значело дека Франција мора да се врати во воените структури на НАТО, кој започнал да се трансформира. Токму затоа до 1997 година приоритет на француската безбедносна политика било враќањето во НАТО, но на тој начин при тоа да не се доведат во прашање непроменетите стратешки цели на безбедносната политика.

Промената на француската безбедносна политика може да се согледа во Белата книга за одбрана која е објавена во 1994 година. Во неа била модифицирана концепцијата за воена независност, нагласувајќи го фактот дека од сега па натаму Франција своите национални интереси ќе ги координира со другите европски земји.

Одлуката на Франција за враќање во воените структури на НАТО е донесена во 1995 година, а истата била израз на веќе споменатите француски концепции за европски интеграции на полето на одбраната. По неуспешниот обид за враќање во воените структури на НАТО, Франција продолжила да работи на остварување на својата концепција за единствена европска одбранбена политика како единствен начин и натаму да остане релевантен фактор за европската безбедност.

Развојот на француската нуклеарна доктрина започнал во 60-тите години од минатиот век, а нејзина клучна цел биле зачувување на способноста за независно дејствување и способност за нанесување големи штети на напаѓачот во случај на спор. Сите промени укажуваат на тоа како Франција тивко ги напушта основните цели на својата нуклеарна стратегија, по завршувањето на Студената војна. Наместо одвраќање на големи држави, сега на прво место е одвраќање на нападите од регионалните сили. Примарни, пак, цели сега наместо противнички градови се политички и воени центри на противникот. Може да се каже дека промената на доктрината е насочена кон оправдување на причините за задржувањето на нуклеарното оружје, кое и натаму се смета како неопходна компонента на француската национална моќ. По завршувањето на Студената војна Франција го користела нуклеарното оружје како едно од средствата за одржување на независноста во дејствувањето на меѓународната сцена.

И покрај големите промени на француската безбедносна политика, нејзината суштина и денес е проекција на француските национални интереси на европско ниво. Може да се каже дека по завршувањето на Студената војна па сè до денес тоа е прекраток период за да би можел да доведе до големи промени на француските национал-

ни интереси и францускиот идентитет, кои се резултат на развој кој може да се мери во векови. Евентуална промена на клучните француски цели на безбедносната политика е возможна само како дел од широка и коренита промена на самиот француски идентитет.

16. РУСИЈА

При набљудувањето на денешната безбедносна состојба на Русија е потребно да ги разгледаме надворешните и внатрешните причини и факти кои пресудно влијаат на безбедноста на земјата. Русија е мултиетничка држава со слаб правосуден систем. Од 143 милиони граѓани околу 28 милиони или 20 % од населението се припадници на други народи и етнички групи. Повеќето од 21-та република кои се во составот на Русија бараат поголема политичка и општествена автономија, што претставува опасност за територијалната сигурност на земјата. На внатрешната стабилност на Русија влијае и социјалната криза. Вредностите и мерилата на поранешниот систем се отфрлаат, а новиот вредносен систем сè уште не е целосно прифатен: што резултира, меѓу другото, со зајакнување и растење на организираниот криминал, кој започнува да ги заменува легитимните функции на државата и општеството и кој е алтернатива на правниот систем.

Во надворешната политика Русија не била подготвена да ја преземе улогата на глобална суперсила која ја имал СССР. За сегашното политичко водство на Русија клучни елементи се нејзината положба во меѓународната заедница и географската положба на државата на подрачјето на Европа и Азија, т.е. повлекувањето од подрачјата кои Русија некогаш ги набљудувала. Руската политичка елита го перципира намалувањето на територијата на својата држава како понижувачко намалување на геополитичкиот простор на државата во нејзиното дејствување на меѓународната заедница. Строгата геополитика има големо влијание на разбирањето на геострашката и безбедносната положба на Русија. Во тој контекст, во концептуализацијата на безбедносната политика на Русија се јавуваат пет круга:

1. Во центарот е безбедносната политика на територијата на Русија, што значи дека владејачката по-

- литичка елита ги гледа главните загрозувања на безбедноста во внатрешноста на самата држава;
2. Вториот круг го претставува „блиското соседство“, кое во геополитичка смисла зазема територија со бројни припадници на руското малцинство населени за време на СССР. Тоа подрачје би требало да има улога на тампон-зона, која би ја штитела територијата на Русија од надворешни загрозувања;
 3. Понатаму следува „средното соседство“, кое го зазема подрачјето на Средна и Источна Европа, врз кое Русија денес има посебни безбедносни интереси, за кои преговара со Западот;
 4. „Блиското далечно соседство“ го претставува четвртиот круг на безбедносната политика. Тоа ги опфаќа државите кои биле сојузници на Русија при обликувањето на ad hoc политички сојуз насочен против САД. Во оваа група би спаѓале држави како: Франција, Словачка, Грција, Србија, поранешните сојузници на СССР на Блискиот Исток (Сирија, Иран, Ирак, Либија) и некои големи регионални сили (Кина и Индија);
 5. „Далечно далечно соседство“ е петтиот круг, во кој се наоѓаат САД и неговите сојузници (посебно НАТО), кои настојуваат да го зголемат влијанието на меѓународната заедница на штета на руските национални интереси.

Разбирањето на денешната геостратешка и безбедносна положба на Русија во меѓународната заедница ја сочинуваат четири елементи на нејзината безбедносната политика:

1. Заштита на територијалниот интегритет на државата;
2. Заштита на руското малцинство на подрачјето на бившиот СССР;

3. Членство во меѓународни организации;
4. Одржување на поддршката на Западот за опшествените реформи.

Во расправата на геостратешката и безбедносна положба на Русија мора да се вметне и односот помеѓу Русија и Заедница на независни држави (ЗНД). ЗНД ја потпишале 11 бивши советски републики, кои се договориле дека ќе работат на изградбата на демократски правни држави и воспоставување на меѓусебни односи втемелени на меѓусебно признавање и почит на правото на самоопределување, т.е. на нивен развој на темел на начелото на еднаквост, немешање во внатрешните работи, спречување на употреба на сила, закана за употреба на сила и други облици на притисок, мирно решавање на спорови, почитување на човековите права и слободи, почитување на правата на малцинствата и доследно исполнување на обврските и другите начела, т.е. правила на меѓународното право. Руските интереси и цели за основањето и одржувањето на ЗНД се гледаат во следното:

- » Зачувување на стабилноста и спречување на спорови на разните кризни жаришта на територијата на поранешниот СССР, за истите да не се прошират во Русија;
- » Задржување на руската економска моќ, обнова на регионалната економија на ЗНД и долгорочно преобликување на ЗНД во економски сојуз;
- » Употреба на ЗНД за сочувување на рускиот статус на голема сила во Европа и во светот;
- » Добивање на официјално меѓународно признавање на ЗНД како меѓународна организација. Сигурните интереси на Западот на подрачјето на ЗНД делумно се поклопуваат со интересите на Русија. Целите кои ги поддржуваат западните држави се стабилноста, мирно решавање на спорите на кризните подрачја на ЗНД, обнова на економијата и создавање услови за полесно преминување на овие

држави во демократско политичко уредување. Западот се плаши дека сегашната политика на Москва ги загрозува реформите на сите држави во составот на ЗНД.

Поради политичките, економските и другите интереси, а веројатно и поради сè помалото значење на ЗНД, Русија заедно со Кина ја поттикнуваат иницијативата за Шангајската организација за соработка (ШОС), која освен економска и културна соработка, треба да развие и соработка на безбедносното подрачје – првенствено во борбата против тероризмот, сепаратизмот и екстремизмот. Иако претставниците на државите на ШОС уверуваат дека организацијата нема амбиции да прерасне во воен блок, некои зачетоци на таквиот развој можат да се видат. ШОС може да се опише како регионален безбедносен механизам, како противтежа на САД. Главната цел на ШОС е постигнување на стабилност и сигурност на подрачјето на државите-членки, првенствено преку политички и економски пат, но не се исклучени ниту воените мерки.

На 17.12.1997 Русија го објавува документот „Концепција на националната безбедност на Руската Федерација“, кој донел темелни насоки во развојот на руската безбедносна политика. Документот е темел на стратегијата на национална безбедност на Русија и е дополнет на 10.1.2000 година. Темелните членови на концепцијата кои се дополнети во 2000 година се:

1. При постигнување на безбедноста Русија треба да го земе предвид сеопфатниот пристап, кој не вклучува само безбедност на руската држава, туку и на поединците и општеството како целина;
2. Процесот на создавање на мултиполарноста на меѓународната заедница, ја отвора можноста за демилитаризација на меѓународните односи. Во такви рамки намалена е можноста за непосредно воено загрозување на Русија. Сепак, два битни проблема

- ја загрозуваат безбедноста на Русија: ширењето на НАТО на Исток и спречувањето на поврзувањето на Русија со азиско-пацифичкото подрачје;
3. И покрај економската криза, Русија го обликува новиот одбранбен состав и постигнува трајна безбедност, кои се темелат на следните карактеристики: стратешка положба на евроазиското подрачје, природното богатство, темелните институции на демократската држава, богатата култура и традиција и голема нуклеарна способност;
 4. Главните извори на загрозување на националната безбедност на Русија се: економската криза, општествено-политичката поларизација на организациите и криминализација на општествените односи, раст на организираниот криминал, локални конфликти, т.е. посебно вооружени конфликти на границата на Русија, исцрпување на природните извори, уништување на околината, етничките проблеми, сепаратизам, тероризам, трговија со наркотици и ширење на оружјето за масовно уништување;
 5. Русија ќе се спротивстави на тие извори на загрозување на својата безбедност на следниот начин: поттикнување на економски развој, растење на општествено-политичка стабилност и хармонични меѓуетнички способности, развој на партнерски односи со водечките држави во меѓународната заедница, кои ќе гарантираат надворешно набљудување на руската национална безбедност, зајакнување на националната безбедност на подрачјето на одбраната и информатичката структура, осигурување на виталните активности на граѓаните во сигурна и чиста околина, приклучување на економски и политички организации на светско, европско и азиско ниво, т.е. залагање за создавање на мултилатерални безбедносни организации на азиско-пацифичкото подрачје и во Јужна Азија.

Концепцијата за национална безбедност на Русија е политички документ кој дава насоки на државната политика на подрачјето на остварување на безбедноста на поединците, општеството и државата, т.е. заштита на државата при внатрешни и надворешни загрозувања. Самиот документ е поделен на четири поглавја: Во првото поглавје е претставена улогата на Русија во меѓународната заедница. Почетна теза е дека на светските односи влијае динамичното преобликување на составот на меѓународните односи. Завршувањето на Студената војна доведе до меѓусебно спротивни односи – од една страна, обликување на мултиполарен светски поредок, а, од друга страна, стремење на една држава или група држави кои сакаат да доминираат во меѓународните односи. Без оглед на внатрешните проблеми со кои се соочува, Русија и натаму игра клучна улога во светските процеси со оглед на нејзиниот важен економски, научнотехнолошки и воен потенцијал и посебната стратешка положба во Евроазија.

Во второто поглавје тема се националните интереси кои ги одредуваат нејзините основни цели и интереси на надворешно политичко и безбедносно подрачје. На прво место се истакнуваат руските национални интереси во економијата. Во внатрешната политика, национални интереси се стабилноста на уставниот поредок, државата и нејзините институции, осигурување на граѓанскиот мир и национално согласување, територијална сигурност, единственост на правниот простор, правниот ред и демократското општество, т.е. неутрализација на причините и поводите кои оневозможуваат настанување на општествени, етнички и верски конфликти, политички екстремизам, национален и регионален сепаратизам и тероризам. Еден од главните национални интереси на Русија е заштита на поединецот, општеството и државата од меѓународниот тероризам. Националниот интерес на Русија во меѓународните односи е утврдување на положбата на Русија како голема

држава и едно од клучните седишта на моќ во мултиполарниот свет.

Во третото поглавје се претставени изворите на загрозување на националната сигурност на Русија, состојбата на економијата, неизграденост на составот на државната власт и цивилното општество, општествено-политичка поларизација на општеството и криминализација на општествените односи, раст на организираниот криминал и тероризмот. Главни надворешни извори на загрозување на безбедноста на Русија се следниве фактори:

- » Намалување на улогата и значењето на главните механизми за постигнување меѓународна безбедност;
- » Опасност на слабеење на политичкото, економското и военото влијание на Русија во светот;
- » Зајакнување на воено-политичките блокови во светот, посебно ширењето на НАТО на Исток;
- » Можност за воспоставување на странски воени бази и воени сили во непосредна близина на границата со Русија;
- » Глобално ширење на оружјето за масовно уништување и негова употреба;
- » Центрифугални процеси на подрачјето на ЗНД;
- » Појавување и ескалација на конфликти во близина на државните граници на Русија и надворешните граници на ЗНД;
- » Територијални претензии кон Русија.

Во четвртото поглавје на концепцијата се претставени начините на остварување на националната сигурност на Русија. Темелните задачи во тоа подрачје се следните:

- » Правовремено откривање и неутрализирање на внатрешните и надворешните закани на националната безбедност на Русија;
- » Осигурување на територијална сигурност и сувереност на Русија;

- » Поттикнување на економскиот развој на земјата, водење независни и социјално насочени економски политики;
- » Прекин на научнотехничката и технолошката зависност на Русија од надворешни извори;
- » Гарантирање на сигурноста на државјаните на Русија и нивните уставни права и слободи;
- » Гарантирање на целосно и успешно законодавство на Русија, воспоставување на хармонични меѓуетнички односи, зајакнување на правната држава и општествено-политичката стабилност на општеството, руската државност, федерализмот и локалната самоуправа;
- » Гарантирање на еднакво заемно корисно учествување на Русија во водечките држави во светот;
- » Подигнување на воениот потенцијал на државата на високо ниво;
- » Зајакнување на режимот за неширење на оружје за масовно уништување и средства за негово пренесување;
- » Темелно подобрување на еколошката ситуација во државата;
- » Преземање превентивни мерки за спречување на разузнавачки и контраразузнавачки дејствија на другите држави против Русија.

Потребно е да се усогласат напорите против криминалот и корупцијата, како главни подрачја на дејствување се наведуваат предупредување, откривање и отстранување на причините и можностите за овозможување на криминалните дејствија, зајакнување на улогата на државата која ја гарантира безбедноста на поединецот и општеството, т.е. воспоставува потребни правни основи и механизми за таа улога, зајакнување на составот на органи за одржување на јавниот ред, преземање мерки со кои ќе се постигне сите државни органи и претставници, политичките партии,

општествените и верски организации, неприговорно да ги почитуваат законите на Русија. Главната политика на Русија треба да биде насочена кон:

- » Активно надворешно политичко дејствување;
- » Консолидација на клучните механизми на мултилатералното управување на светските политички и економски процеси, посебно во Советот за безбедност во рамките на ООН;
- » Остварување на можност за економски и општествен развој на државата, а со тоа регионална и глобална стабилност;
- » Заштита на законското право и интерес на руските државјани, кои живеат во странство;
- » Развој на односите со државите-членки на ЗНД во склад со начелата на меѓународното право;
- » Полноправно учество на Русија во глобалните и регионални економски и политички структури;
- » Учество во решавање на конфликти, вклучувајќи мировни операции под водство на ООН, ОСЦЕ и ЗНД; Постигнување на напредок во надзорот на нуклеарното оружје, одржување стратешки стабилности и одржување и зајакнување на АБМ договорот од 1972 година;
- » Исполнување на заемните обврски во рамки на намалување и отстранување на оружјето за масовно уништување, мерки за зајакнување на довербата и стабилноста, воспоставување на меѓународен надзор на извозот на природни богатства и технологии за производи со двојна намена (воена и цивилна);
- » Учествување во воспоставување подрачја без оружје за масовно уништување;
- » Развивање на меѓународна соработка во борба против транснационален криминал и тероризам.

Главната цел е остварување воена безбедност на Русија и создавање услови за брзо реагирање на заканите

кои ќе се појават во 21 век, како и рационално трошење на средствата за национална одбрана. При спречувањето на војни и вооружени конфликти Русија дава предност на: политичките, дипломатските, економските и други невоени средства. Во погледот на употребата на воена сила за осигурување на својата национална безбедност, Русија ги прокламира следните начела:

- » Употребува на сите сили и средства на Русија, вклучувајќи и нуклеарно оружје, ако биде потребно како одговор на воена агресија, т.е. ако сите други начини за решавање на кризата се искористени и се покажат како неуспешни;
- » Употребува на воената сила на државата која е дозволена во склад со Уставот и сојузните закони, во случаите при обид за насилна промена на уставниот поредок, како и загрозување на територијалниот интегритет на државата и животот и здравјето на граѓаните.

17. ТУРЦИЈА

Почетокот на креирањето на турската безбедносна политика започнува кон крајот на 18 и почетокот на 19 век и е во директна поврзаност со историските фактори кои имале свое влијание врз постоењето на тогашното Османлиско Царство. Основни причини за развојот на турската османлиска политика се следниве историски факти: ослабената положба на Османлиското Царство и статусот на европска сила од втор ранг во периодот на 18 век (страв од територијално загрозување), финансискиот банкрот на Османлиското Царство во 1881 година и принуденост да бара финансиска помош од другите европски држави (страв од преземање на финансиска контрола од страна на другите европски држави), судирите со Грција и барањето на Грција да стане независна држава (страв од територијално намалување), судирите со Русија и тринаесетте војни (страв од територијална експанзија на сметка на Османлиското Царство), Балканските војни во 1912 и 1913 година (страв од губење на територии и преселба на народите), географската положба на Турција (таа е центар на случувањата на секое регионално или меѓународно ниво) и особено настаните по Втората светска војна и интензивната прозападна ориентација на Турција (страв од формирање држави со комунистички режим и опкружување од север и југ).

Турција во развојот на својата безбедносна култура поттикната од овие случувања, се потпира исклучиво на сопствените сили (особено војската) и средства за водење на неутрална политика кон останатите држави, заради заштита на нејзиниот територијален интегритет и суверенитет.

Цели на безбедносната политика

Во Белата книга од 2000 година се јавуваат следниве 3 битни одредници за развојот на безбедносната политика на Турција:

1. Главни закани по безбедноста на Турција се регионалните и етничките судири, ширењето на оружјето за масовно уништување, верскиот фанатизам и тероризмот.
2. Турција мора да развива врски со Западот и Истокот.
3. Главни национални интереси на Турција во 21 век се: зачувувањето на националниот и територијалниот интегритет; одржувањето на пријателски врски со соседите; усвојувањето на проактивниот пристап во осмислувањето и изведувањето на надворешната политика.

Во текот на минатата деценија се зголемува економската моќ на Турција најмногу поради модернизацијата на вооружените сили, слабењето на моќта и воените сили на соседните држави (ривали) – Сирија и Ирак, а распадот на СССР доведува до напуштање на пасивната надворешна безбедносна политика (ја заменува со умерена и балансирана) на Турција и го зголемува своето присуство на подрачјето на Блискиот Исток. Ваквата ситуација подразбира партнерство со Израел и остар настап против Сирија.

Односот со Грција

И покрај обидите на Турција да продолжи со конфронтациите кон Грција, тоа не е можно поради недоволно средства за продолжување на трката во конвенционалното вооружување и неуспехот да пронајде одговори за новите безбедносни предизвици. Покрај ова, тука е и проблемот со изолацијата на Турција во односите со САД и ЕУ.

По конфронтацијата, Турција се свртува кон преиспитување на својата дотогашна надворешна и безбедносна политика, култура и перцепцијата за Грција како историски непријател. Односите помеѓу овие две држави

се подобруваат со грчката помош и поддршка за членство на Турција во ЕУ, иако главен проблем сè уште останува прашањето за Кипар.

Односот со Русија

Интересите на Русија и Турција се судираат околу подрачјето на Кавказ и Средна Азија, вклучително и неколку спорни прашања (продажбата на ракетниот состав С-300 на Кипар од страна на Русија, односот на Русија кон „курдското прашање“, гневот на Русија за турските симпатии спрема Чеченија, ставот на Турција за руското пацифицирање на Чеченија и стравот од преземање контрола над целокупното кавкаско подрачје (вклучувајќи ги и Грузија и Азербејџан)).

И покрај овие проблематични прашања, сепак, постојат добри односи меѓу државите, само за илустрација, Русија е вториот главен партнер на Турција и е главен извор на природен гас.

Односите со САД

Односите помеѓу САД и Турција се согледуваат како стратешки, обострано корисни и надополнувачки, но главните разлики се јавуваат во различните национални интереси и надворешната и безбедносната политика (различните перцепции за судирите во Ирак, несогласувањата и судирите за време на Студената војна, проблемот со Кипар и т.н. „Џонсоново писмо“).

Сепак, нивна заедничка цел останува задржувањето на СССР. Соработката најмногу се базира на поддршката на САД за членство на Турција во ЕУ, изградбата на енергетска инфраструктура во Кавказ и средна Азија, ставот за Иран, Ирак и Сирија...

И покрај релативно стабилните односи, како главни пречки во меѓународните односи се истакнува недоволната поддршка на САД во односите со Грција и спорот околу „курдското прашање“.

Балканот и подрачјето на Црното Море

По завршувањето на Студената војна доаѓа до ширење на турската политика на Балканот насочена кон одржување на мирни односи на Балканот и избегнување на какви било судири (судири при распаѓањето на СФРЈ, немешање во судирите во БиХ, непризнавање на независноста на Косово и конструктивното однесување за кризата во Македонија). По ист принцип постапува и со државите од југоисточна Европа. Целта на Турција на Балканот е „европеизација“ и интегрирање на земјите од регионот во европската и евроатлантската структура.

На подрачјето на Црното Море, настојува да ја зајакне својата присутност во регионот и своето влијание преку посредување и решавање на споровите, основање и јакнење на регионалните институции.

Од аспект на безбедноста, на подрачјето на Црното Море ја основа „Блексифор“ – поморска заедница за соработка на воените морнарици. Турција работи на интензивно подобрување на односите со државите на ова подрачје, особено односите со Украина.

Подрачјето на Блискиот Исток

Според географската положба, Турција е блискоисточна држава и Блискиот Исток го гледа како подрачје кое е извор на ризици и закани по територијалниот интегритет и нејзината внатрешна стабилност. Од друга страна, тука е и

негативниот став на арапскиот народ кон поранешното Османлиско Царство. Фактори кои можат негативно да се одразат на стабилноста на Турција се следниве: прашањата за иднината на Ирак и „курдското прашање“; иранската и сириската поддршка за терористичките организации; јакнењето на иранското влијание и проблемот за иранската нуклеарна програма; судирите за правото на вода (околу тековите на Јордан, Еуфрат и Тигар); сириското влијание во Либија; арапско-изреалските судири, можностите за ширење на оружјето за масовно уништување; исламскиот фундаментализам; последиците од падот на авторитативните режими и класната моќ.

Традиционалната неутралност на Турција значи остварување на правата на Израел и негово признавање во 1949 година и одржување на понатамошни пријателски односи. Истите стануваат тензични во 1967 година кога Турција ѝ дава поддршка на Палестина, но државите повторно воспоставуваат пријателски односи со потпишувањето на договорот од 1996 година (како одговор на „сојузот“ Грција-Сирија) благодарение на турската воена модернизација и успешната трговска соработка. На крајот, Турција ја балансира новата проактивна политика кон државите од Блискиот Исток со тенденција да избегне влијание врз важни прашања што би можеле да влијаат на нејзината стабилност.

Внатрешната безбедност на Турција

Поради својата местоположба, Турција се наоѓа на главниот правец за криумчарење наркотици од Азија кон Европа и како таква дестинација има особено искуство во борбата против сепаратистичкиот и исламистичкиот тероризам (на пр., низата убиства на турски дипломати во 1970 година од страна на „АСАЛА“ – Тајна ерменска армија за ослободување на Ерменија). Главен проблем за внатреш-

ната безбедност на Турција претставува познатата ПКК – Курдската работничка партија, изведувач на чести терористички акти врз урбани центри заедно со Дев Сол – Радикална исламистичка заедница.

Во минатиот век ПКК (Курдската работничка партија) зазема целосна контрола во поголемиот дел на југозапад на Турција, но се откажува и службено се предава по нападите на Турција. Во 1999 година, во базата на ПКК е фатен нивниот водач, Абдула Очалан. ПКК ги обновува нападите во периодот од 2003 до 2004 година, а Турција за да го загуши сепаристичкото дејствување на ПКК применува воени мерки и ја уништува нивната логистичка база. Истовремено, Турција го напаѓа и Ирак заради уништување на базата на ПКК и употребува воен притисок за Сирија сакајќи да ја потисне поддршката за ПКК. Така, во 1998 година Турција презема воена дипломатска акција кон Сирија со закана за употреба на воена сила ако Дамаск не престане да биде скривалиште за водачот на ПКК. Сирија не се спротивставува и ги прифаќа условите на Турција.

Воената ориентација на Турција ѝ дава краткотрајни резултати во борбата со тероризмот, но приоритетот кој Турција им го дава на воените средства во борбата против тероризмот не значи поддршка од ЕУ и останатите европски држави.

Заклучок

Завршувањето на Студената војна носи сигурно подобрување на безбедносната положба на Турција. Од друга страна, распаѓањето на СССР ја отфрла главната надворешна закана, нестабилностите и судирите на Балканот, Кавказ и подрачјето на Средоземното Море заедно со над-

ворешните и внатрешните закани и ризици ја комплицираат безбедносната состојба во Турција. Вака гледано, Турција се наоѓа во „турбулентно“ опкружување и се соочува со опасност по нејзината внатрешна стабилност, вклучувајќи ги тука и драстично влошените односи со САД и ЕУ. Како резултат на настанатата изолација на Турција, таа се обидува да најде нов сојузник во Израел.

Во секој случај најголема опасност за загрозувањето на територијалниот интегритет на Турција останува стабилизацијата на Ирак и пронаоѓањето на одговор на прашањето како да се постапи во случај на дестабилизација на Ирак и формирање на „курдска држава“. Затоа, Турција ќе продолжи да работи на развојот на внимателна и воздржана надворешна и безбедносна политика.

ГЛАВА 5

ШИРОК КОНЦЕПТ НА БЕЗБЕДНОСТА СПОРЕД „СОВРЕМЕНИТЕ БЕЗБЕДНОСНИ СТУДИИ“ НА АЛАН КОЛИНС

1. ВОЕНА БЕЗБЕДНОСТ

Најчесто користениот концепт на воената безбедност се перципира или како вистинска слобода од закани или како користење на организираното насилство во политички цели. Битно е детаљно да се разгледаат различните елементи на овие дефиниции. Возможно е некој себе или својата држава да ја смета за сигурна од воени закани, а таа да е во голема опасност. Во 1941 год. Сталин претпоставил дека Хитлер нема да го напушти Советскиот Сојуз и таа претпоставка се покажала погрешна, на голема штета на Советскиот Сојуз. Слично на тоа, кога Југославија во деведесеттите години од минатиот век почна да се распаѓа, Обединетите нации својата база право ја имале во Сараево, верувајќи дека од сите делови на земјата овој интегриран град со етничка разновидност нема да биде вклучен во војната која се заострува. Наместо тоа, тој беше место на долга и крвава опсада. Исто така, можно е да се перципираат воени закани таму каде што закани нема или се присутни во мала мера. Таквите перцепции не можат јасно да се разрешат, бидејќи секогаш е возможно постоење на закана, па дури и кога немало закани за напад или нивно извршување (класична студија, и сè уште клучен извор е Jervis, 1976 год.). Употребата на воени закани, избегнувањето да се перципираат како закана и интерпретирањето на можни природни воени закани, е многу предизвикувачки и има значајни последици. Не малку изненадувачки, овие прашање се предмет на многу дискусии, а аспектите на тие дискусии се изложуваат во ова поглавје. Воената безбедност е насочена кон организираното насилство како спротивност на насилството на поединецот и обично го исклучува насилството во цели кои и не се експлицитно политички. Со тоа криминалното насилство – насилство за приватни цели, како што се личното непријателство или материјалната добивка преку грабеж, се изоставени. Секоја година поради таквите појави заги-

нуваат голем број луѓе. Исто така, се исклучува и семејното насилство (односно, внатрешно семејните или меѓусебните односи), повредите и опасностите на работното место и жртви во сообраќајни несреќи. Смртта која е возможно да се избегне и страдањата предизвикани од сиромаштија, глад, болест или економски санкции, исто така, се исклучени: некои во полето на мировните студии се обиделе да привлечат внимание на таквиот вид на смрт и страдања нарекувајќи го тоа „структурно“ насилство. Можеби изоставувањето на овие форми на физичка несигурност од категориите на воената безбедност е тоа што ќе го прифатиме, но тоа не е природно или неизбежно. Тоа своите корени ги има во давањето предност на важноста на воените закани кон државата и од државата, кои имаат средства тоа привилегирање да го направат природно и соодветно. Субјекти на воената безбедност можат да бидат држави и аспиранти, односно предизвикувачи на државната моќ, како што се бунтовнички групи и голем број на субјекти, како кампањата против трговија со оружје, Охфама и Обединетите нации кои се обидуваат да влијаат на политиката на воената сигурност. Со цел да се нагласи легитимноста, наместо поимот насилство за физичкото уништување кое го предизвикува државата а не недржавните субјекти како што се бунтовници, постои тенденција за употреба на поимите „сила“ или „принуда“, за да се назначи дека тие акции се легитимни. Инаку, силата и принудата понекогаш се користат како еуфемизам за насилството да звучи помалку страшно и да биде поприфатливо.

Воената безбедност како што е дефинирана на почетокот од ова поглавје е поврзана со цела низа концепти, теории и дебати, кои главно се поврзани со напорите на државите и царствата да ја заштитат и да ја прошират својата контрола над териториите, ресурсите, жителите и идеолошките следбеници. Постои дебата за тоа дали е подобро да се надеваш на одбрана или напад и дали може овие две

категории воопшто да се разликуваат. Воената безбедност се постигнува на повеќе начини – одвраќање (наметнување на воена закана за да се спречи акција), одбрана (развивање на способност за успешно одбивање на нападот), напад (започнување на воено дејствие), балансирање (внатрешна мобилизација на ресурсите или склучување сојуз за да се израмни односот со противникот), приклучување кој победничката страна (активно поддржување на доминантниот актер), промовирање на одредени норми, идеологии и општествени системи (како што се антимилитаризам, либерална демократија, социјализам и капитализам), создавање на позитивен мир (решавање на спорот), договори, империјална и неоимперијална доминација, етничко чистење и геноцид. Овие концепти и дебати се поврзани со создавањето на многу различни концепти за воено-безбедносното дејствување. Во расправите на која било тема, мора да се одлучи што ќе се вклучи а што ќе се исклучи, како ќе се организира материјата за која се расправа и дали е потребно оправдување за тие одлуки и на кој начин. Тоа во ова поглавје се смета за создавање на концепти. Таквите одлуки се неизбежно проткаени со нормативни фактори (чувство за исправно и погрешно) и односите на моќта (успех со кој тој опсег се прифаќа или се смета за единствено разумно решение). Кој го оформува воено-безбедносното дејствување? Кој би требало да го обликува? Како се обликува? Како би требало да се обликува? Овие четири прашања го прават ова поглавје. Традиционалните безбедносни студии ја гледаат воената сигурност како свој домашен терен, што е голем предизвик за оние што сакаат да понудат алтернативни пристапи.

1.1. Воената стратегија и безбедност

Како што претходно е назначено, традиционалниот пристап на воената сигурност тргнува од здраворазумниот пристап во кој прифатените аспекти се претставуваат како

објективни, нормални и природни. Тој е **објективистички** во смисла дека претпоставува оти можеме да знаеме кои се вистинските закани за нашите востановени интереси и како е најдобро со нив да се постапува. Најсилно е поврзан со реализмот, а во мала мера и со либерализмот. Војната ја обликувала еволуцијата на државата, а државите ја обликувале еволуцијата на војните. Традиционалните безбедносни студии се развиле во служба на државата. Нивните корени се наоѓаат во проучувањето на воената стратегија и водењето на војни од страна на војската, а не на цивилите. Ужасите од Првата светска војна – огромниот број изгубени животи во наизглед бескорисните офанзивы во кои незаштитените војници се бореле на калливо тло, преку бодликава жица и се соочувале со дожд од куршуми од автоматски пушки и артилериски чаури, придонеле да се размислува за избегнување на војни, наместо да се размислува како да ги водат. Тоа беше војна на исцрпување на противникот, во која до победа се доаѓа само преку уништување на противникот и на средствата на противничката страна за да дојде на раб на колапс. Одбивноста према таквиот развој на случувањата е вградена во нашите почетоци од изучување на воената сигурност, кои се иницирани од цивили и научници. Меѓутоа, културата на милитаристичкиот национализам во кој војната и воените средства се величаат како добри во животот на нациите во никаков случај не била потрошена. Овој милитаристички национализам заземал централно место во процесите на Втората светска војна. Размислувањето за војната и стратегијата останале на прв план, а размислувањето за безбедноста останало на маргините.

Размислувањето за сигурноста во смисла избегнување на војни, како и нивното водење и улогата на цивилите во размислувањето на овие два правца, силно се засилило со појавата на атомската бомба во 1945 год. (Kaplan, 1991.) Меѓутоа, ова било тренд кој бил концентриран во индус-

тријализираните капиталистички држави, а особено во САД. Ваквите планови главно се финансирани од државата за да служат за државните интереси. Помеѓу институциите кои се појавиле во процесот на институционализација на овие идеи била и истакнатата корпорацијата RAND (*Research and Development Corporation*) која е финансирана од страна на Американското воздухопловство во Санта Моника, Калифорнија, каде што цивилите се дружеле со војската и понекогаш мислеле дека подобро ја разбираат новата ситуација со која се соочуваат САД и нивните сојузници. Перципираната потреба за изнаоѓање на начин Студената војна помеѓу САД и Советскиот Сојуз да не стане жешка војна (т.е., во која доаѓа до директна воена борба) заради можноста од катастрофална нуклеарна ескалација, го зацврстила развојот на хидрогенските бомби и интерконтиненталните балистички проектили како сигурни средства за нивно пренесување во 50-тите и 60-тите години од минатиот век. „Жешките“ аспекти на нивната конкуренција се водени со помош на регионалните сојузници, како што се Северен и Јужен Виетнам. Силата на атомските бомби обично е еднаква на стотина тони конвенционален експлозив ТНТ (килотони). Хидрогенските бомби обично имаат сила како милион тони ТНТ (мегатони). За прв пат во историјата САД се соочиле со можноста да претрпат големи штети без претходен пораз во конвенционалната војна: можеле да бидат уништени без да бидат поразени.

Внатре во традиционалните теории за безбедност, секогаш постоеле два различни одговора за нуклеарните војни. Првиот е конвенционалниот, односно третирани како да се големи бомби кои би можеле да се употребат во водењето и добивањето на војни или доколку ги користи противникот да може да се преживее на начин на кој може да се преживее напад со конвенционални бомби. Впрочем, повеќе луѓе загинале во американското бомбардирање на Токио во 1945 год. отколку од последиците на фрлањето

на атомските бомби врз Нагасаки и Хирошима. Кога САД се приклучиле на Корејската војна во 1950 год., Мао Зедонг, лидер на новата комунистичка влада на Кина, одлучил дека Кина мора да влезе во војна на страната на Северна Кореја. Исто така, заклучил дека кинеската држава може да го преживее американскиот напад со атомска бомба на нивните главни градови и дека не би била одвратена од овој исход, бидејќи американското присуство во Кореја се смета за неприфатливо опасно. Како и што се предвидело, Кина влегла во војна, САД не употребиле атомски бомби против Кина, а Кина успеала да живее со поделената Кореја и со американските сили во Јужна Кореја. За време на Студената војна, нуклеарното оружје било разместено во сите гранки на американските и советските вооружени сили и било интегрирано во военото планирање. Постоел голем број на нуклеарно оружје во арсеналите на двете суперсили кое со текот на времето достигнало број од 50 000 воени глави, артилериски гранати, разурнувачка воена опрема, па дури и длабоки мини. Многу напор е вложен во намалувањето на експлозивната моќ на нуклеарното оружје за да се направи употребливо и за да се надмине разликата помеѓу него и конвенционалното оружје. Конвенционалното размислување во врска со нуклеарното оружје довело до напори кои биле насочени кон водење, добивање или барем преживување на нуклеарните војни. Планерите на Североатланскиот сојуз – кои за време на Студената војна се состоеле од мнозинство на западноевропски држави со САД и Канада – претпоставиле дека главен предизвик за сојузниците е да се убеди Советскиот Сојуз и неговите источноевропски клиенти во Варшавскиот пакет за веродостојноста на заканите од нуклеарно оружје, доколку изгубат во конвенционалната војна во Европа. САД понекогаш барале начин да го уверат противникот дека можат да почнат со употреба на нуклеарно оружје во конвенционалните конфликти во Кореја, Виетнам и Тајванскиот Премин, помеѓу комунистичка Кина и Тајван. По Студената војна во светот сè уште постоел голем

број на луѓе особено во САД, кои за нуклеарното оружје размислуваат на конвенционален начин, во однос на военото планирање и намалувањето на неговото значење, со надеж дека тогаш ќе биде употребливо. Од оваа перспектива, возвраќањето на нуклеарен напад со нуклеарно оружје е тешко и бара постојано внимание.

Другата страна за нуклеарното оружје во традиционалните стратешки студии тврди дека тоа е фундаментално различно и револуционерно во своите импликации за воена сигурност поради својот потенцијал да ескалира до катастрофални размери на уништување. Ова размислување е присутно од најраните денови, но обично не доминирало во политиката. Советскиот претседател Михаил Горбачов ја отфрлил конвенционализацијата на нуклеарното оружје, бидејќи верувал дека вистинските закани лежат во можноста дека трката за нуклеарно оружје може да излезе надвор од контрола, а не во ризикот од намерна употреба на нуклеарно оружје. Поради тоа тој молчел на почетокот на драматичното намалување на бројот на нуклеарни боевите глави и крајот на Студената војна, меѓутоа политичките сили кои тој ги ослободил довеле до распаѓање на Советскиот Сојуз во 1991 година. Од оваа перспектива, нуклеарното одбегнување е релативно лесно. Некои сметаат дека зад тоа стои сигурна способност на апсорпција на ненадеен напад и нанесување на неприфатлива штета во одмазда (кога ја делат две страни, оваа ситуација е позната како меѓусебно загарантирано уништување, т.е. *Mutually Assured Destruction* – MAD). Други мислат дека нуклеарниот напад врз ранливиот нуклеарен арсенал не е веројатен, било поради можни одмазди доколку освојувачкиот напад дури и делумно пропадне, било поради големите политички трошоци кои можат да настанат поради покренувањето на нападот. Друга важна позиција е дека наместо свесните калкулации на трошоците и користа од употреба на нуклеарно оружје, постои нуклеарно табу, односно стратешка култу-

рална забрана за користење на нуклеарно оружје, која ги вклучува претпоставките дека тоа не треба да биде користено. Секогаш постоел страв од фанатичко или ирационално донесување на одлуки или дека недржавните терористи нема да бидат ограничени со нуклеарно табу, а тоа довело до загриженост за ширењето на нуклеарното оружје во сè поголем број држави. Иронично, стратегиската историја укажува на САД како на земја која до сега најмногу се трудела за нарушувањето на нуклеарното табу и да го направи нуклеарното оружје употребливо. Хемиското и биолошкото, заедно со нуклеарното оружје, сè повеќе се категоризирало како оружје за масовно уништување. Меѓутоа, до сега се покажало тешко производството на хемиско и биолошко оружје чија мала количина би била доволна со голема посветеност да предизвика големи штети на која било цел, како што е случајот со нуклеарното оружје.

1.2. Воената безбедност, поединецот и политиката

При одбирањето на начинот на проучување на воената сигурност мора да се донесат важни одлуки, изричито и пресудно. Една од основните почетни точки е концентрирањето на емпириските аспекти за воспоставување воено-безбедносна *агенда*, потрага за примероци и трендови. Средствата кои во светот се трошат на војската се големи – 975 милијарди долари во 2004 год., само 6 % помалку од најголемиот износ на потрошени средства за воени цели во 1987 – 1988 год. за време на Студената војна (податоци SIPRI, види „Важни веб-страници“). Тоа е еднакво на 162 долари по човек и 2,6 % од светските економски активности. САД сами заземаат 47 % од вкупните светски воени трошоци. Исто така, можно е да се истражат и главните земји трговци за оружје. Тоа ќе покаже дека трговијата со оружје во голема мера доминира во мал број држави добавувачи – САД, Обединетото Кралство, Русија,

Франција и Германија – и голем број на држави купувачи во НАТО или во ризичните подрачја (особено на Блискиот Исток и Јужна Азија). Спротивно на популарната заблуда дека крајот на Студената војна резултирал со зголемување на бројот на вооружени конфликти (особено граѓанските војни – односно војни кои се водат примарно внатре во една држава), постоело благо опаѓање на трендот од 32 конфликта во 1990 год. до 19 конфликти во 1997 год., раст до 27 конфликти во 1998 год., по што следувал тренд на опаѓање до 19 конфликти во 2003 година.

Овие може да се толкуваат како податоци кои е потребно да се објаснат во смисла на општествени науки или дискурзивни конструкции кои би требало да се испитаат за да се види како се дошло до нив и што е изоставено од нив. Исто така, можно е преку објективен и дискуризивен пристап да се разгледаат како делови на општиот апарат за рационални анализи кои треба да се употребат во различно време или да се комбинираат наместо да се гледаат како фиксни и одвоени преспективи кои бараат конзистентна предаденост. Намерата на ова поглавје е да ве запознае вас со централните расправи во смисла на податоци и значењето во проучувањето на воената сигурност, како и давањето на прегледност на некои важни примери. Одлуките кои овде ќе ги донесете се одразуваат на вашиот интелектуален тренинг, контекст, вредности и вашата политичка определба. Невозможно е изучувањето на воената безбедност без таа да обликува некои ваши аспекти, а во оваа тема и вие самите не сте едноставно одвоени од светската политика, туку сте во неа длабоко вмешани.

2. ПОЛИТИЧКА БЕЗБЕДНОСТ

Според кои било критериуми за безбедност, разликата помеѓу богатите, развиени држави на глобалниот Север и остатокот од светот не може да биде голема. Граѓаните на

малите заедници во високоразвиените земји не се соочуваат со никаква реална закана за голема војна и уживаат во изобилството од храна, економски просперитет, сразмерно на тоа ниско ниво на различен криминал и трајна политичка и општествена стабилност. Дури и заканите за тероризам се екстремно мали во споредба со секојдневниот ризик од некои несреќи и болести. Спротивно на „културата на срамот“, која постои во многу западни општества, ниту во еден момент во историјата поединецот во тие држави не уживал толку високо ниво на безбедност, просперитет и стабилност.

Спротивно на тоа, повеќето луѓе кои живеат во земјите во развој се соочуваат со длабоки сигурносни предизвици, вклучувајќи ги и постојаните закани за внатредржавни војни и општествено насилство, сиромаштија и глад, пролиферација на оружје и криминал, политичка нестабилност, општествени проблеми, економска пропаст и како најекстреман проблем – целосниот колапс на државата. На најосновните нивоа на физичка безбедност, помеѓу дваесет-триесет милиони луѓе загинале во повеќе од стотина внатредржавни војни во регионите во развој од 1945 год. Околу 90 % од жртвите биле цивили, десет милиони луѓе се раселени поради конфликтите, од кои многумина останале бегалци десетина години потоа. Зависи од тоа кои критериуми се употребуваат, секоја година се водат помеѓу дваесет и триесет внатредржавни војни, исклучиво во државите во развој. Во голем број од останатите држави во развој постојана закана се: сериозното внатреполитичко насилство, како што се воените удари и бунтовите, етничкото и религиозно насилство, терористички кампањи или инциденти и немири.

Покрај тоа, половина милион луѓе секоја година загинаат од лесно оружје, честопати за време на криминално насилство и тоа исклучиво во земјите во развој. Како додаток на овие воени закани, околу 40 000 луѓе секојдневно умираат од глад, а десет милиони годишно умираат од

болести како што се грипот, ХИВ – СИДА, дијареја и туберкулоза. Десетина милиони луѓе страдаат од хронична сиромаштија, немањето можност за вработување, неадекватна здравствена заштита, образовен стандард во опаѓање и загадена околина. Со други зборови, постои длабока разлика помеѓу видовите на безбедност кои ги ужива малата заедница на развиени држави и видови на безбедносно опкружување во кое се наоѓа поголем дел од светската популација. Од глобална перспектива, всушност, несигурноста во голема мера е повеќе правило отколку што е сигурноста.

Оваа ситуација ни дава различни причини да се обидеме да ја разбереме природата и последиците од несигурноста во светот во развој. Емпириски, мораме да разбереме зошто скоро сите војни и големите политички насилства од 1945 год. и понатаму се случуваат во светот во развој, и зошто многумина од нив имаат внатрешни а не надворешни извори. Концептуално, постои итна потреба за пронаоѓање соодветни теории и концепти кои можат да се приспособат на едноставниот карактер на безбедносните ситуации во тие држави. Таквите пристапи се неопходна почетна точка за изнаоѓање соодветна и поефикасна меѓународна безбедносна политика. Од нормативна перспектива постојат јасни хуманитарни перспективи за решавање и излегување на крај со големите страдања кои предизвикуваат недостиг на основна сигурност во светските „нестабилни зони“. Конечно, поради јасниот сопствен интерес мораме да преземеме вистински напори за решавање на фундаменталните нееднаквости во безбедноста помеѓу неразвиениот и развиениот свет. Глобализацијата означува дека несигурноста во кој било крај на светот не може да се задржи внатре во националните граници; сигурноста во голема мерка е меѓузависна. На многу начини, тероризмот, вооруженото насилство, илегалната миграција, трговијата со дрога и уништувањето на околината имаат ефект на „прелевање“ на трајната несигурност во светот во развој.

Во оваа поглавје ќе се обидеме да ги разјасниме длабоките безбедносни предизвици со кои се соочуваат државите во развој и единствената безбедносна дилема во која западнале. Ќе ја истражимо природата на главните безбедносни закани со кои се соочуваат државите во развој, клучните безбедносни стратегии кои ги прифатиле за да се носат со тие закани, внатрешните и надворешни причини за нивните безбедносни тешкотии. Заклучокот кој сакаме да го приближиме во ова поглавје е дека за разлика од развиените држави на глобалниот Север, примаме безбедносни закани со кои се соочуваат слабите држави потенцијално катастрофални и дека потекнуваат примарно од внатрешните, домашни извори. Тие, меѓу другото, вклучуваат: закани за насилна промена на власта, бунтови, отцепувања, востанија, геноцид, воени диктатори и конечно, државен колапс и анархија.

Згора на тоа, вкоренети се во темелните услови на државноста и управувањето, при тоа создавајќи постојана „дилема на несигурност“ (Јоб, 1992 год.) за владејачката елита: колку повеќе елитите се обидуваат да воспостават функционална државна власт, толку повеќе го предизвикуваат својот авторитет од страна на моќните здруженија во општеството. Во овој контекст, безбедноста на режимот – состојба во која владејачките елити се сигурни од насилства предизвикани од своето владеење – не можат повеќе да се разликуваат од државната безбедност – состојба во која се институциите, процесите и структурите на државите способни да продолжат со добро функционирање без обсир на составот на владејачката елита. За слабите држави, внатрешната сфера е многу опасна и поголема закана од меѓународната сфера.

Имајќи ја предвид оваа инверзија, прифаќањето на концептот на класичната безбедносна дилема (во која воените закани потекнуваат од внатрешните држави во анар-

хичниот меѓународен состав) не е изненадување дека на „дилемите на несигурност“ на слабите држави им е посветено мало внимание во ортодоксната литература за безбедносни студии. Концентрирајќи се на ограничен број држави (големи сили и развиени држави), ограничениот број на воени закани (советска експанзија, надворешна инвазија, нуклеарна пролиферација, одделени држави, меѓународен тероризам), ограничена низа на безбедносните стратегии (национална одбрана, одвраќање, контрола на вооруженост, сојузи) примена на ограничени концепти за безбедност („национална безбедност“ наметната од надвор), безбедносни предизвици со кои се соочуваат поголем дел од светските жители секогаш биле споредни во однос на научните анализи. Според тоа, денес постојат вистински ограничувања за тоа што можат да ни го кажат традиционалните или ортодоксните пристапи за природата и причините за несигурноста во слабите држави. Заради тоа, проширувањето и продлабочувањето во разбирањето на безбедноста бара нов сет на дијагностички алати кои би ни овозможиле темелно да се занимаваме со безбедносните предизвици со кои се соочува голем дел од жителите во светот и како посебна врска државите во кои тие живеат.

2.1. Дилема за несигурноста на слабите држави

Единствена дилема за несигурноста со која се соочуваат слабите држави во голема мера е функцијата на структуралните услови за нивното постоење. На слабите држави им недостигаат најосновните државни обележја, ефикасните институции, монопол врз средствата за принуда и консензус за идеите на државата. Соодветно на тоа, како недоразвиени или „квазидржави“ (Џексон, 1990 год.), тие се соочуваат со бројни предизвици за својот авторитет преку моќни внатрешни актери. За да разбереме како воопшто таа состојба на несигурност се појавила, мораме

да ги провериме основните структурни карактеристики на слабите држави и природата на внатрешните безбедносни закани со кои се соочуваат.

2.2. Слаби држави

Проценувањето на силата на државата може да биде тешка и контроверзна задача; научниците се склони кон употреба на различни методи. Thomas (1989 год.), силата/слабоста на државата ја поврзува со институционалниот капацитет и разликува два облика на моќ: деспотска моќ и инфраструктурна моќ. Деспотската моќ се однесува на државната способност за принуда и употреба на сила за врз цивилите да го наметне своето владеење. Спротивно на тоа, инфраструктурната моќ се однесува на ефикасноста и легитимитетот на државните институции и нивната способност да владеат по пат на консензус. Државите можат да бидат „слаби“ или непотполни во двата наведени примери, но во правилата, силните држави имаат помала потреба од употреба на принудна моќ, бидејќи нивната инфраструктурна моќ тоа го прави непотребно. Парадоксално, слабите држави кои повеќе употребуваат принудна моќ сè повеќе ја зацврстуваат својата „слабост“ одговарајќи на инфраструктурната моќ.

Спротивно на тоа, Vozan (1991 год.) тврди дека државите се создадени од три примарни дела: физичка основа, институционален капацитет и „идеи за држава“. За Бузан, силата/слабоста на државата главно се наоѓа во помалку допирливо подрачје „идеи за држава“ и во мерка во која општеството го обликува консензусот за државата и со него се идентификува. Затоа, „слабите држави или немаат, или не успеале да создадат внатрешно политички и општествен консензус доволно јак да ја елиминира големата употреба на сила како значаен и постојан елемент во внатрешно политичкиот живот на државата“.

Miglad (1988 год.) нуди спротивно гледиште за обемот на овие формулации. Тој силата на државата ја дефинира во смисла на капацитет на државата, т.е. „способност на државниот лидер да ги користи државните органи за да ги натера луѓето во државата да го прават тоа што тој го сака“. Меѓутоа, тогаш вниманието се насочува кон тоа како општеството и организациите внатре во него тоа го толерираат, допуштаат или се противат на развојот на државата. Тој тврди дека голем дел од општествата во развој завршуваат со пресметка помеѓу државата и заедниците, каде што државата се соочува со моќните општествени сили кои поседуваат значајна сила на принуда што нормално завршува со насилен отпор. Според гледиштето на Miglad, слабите држави се помалку важно прашање во споредба со силните општества. Оваа внатрешна рамнотежа на моќта помеѓу државата и општеството спречува појава на прототипска нација – држава од западен тип.

На крајот, изгледа дека се важни три димензии на државната сила: (1) инфраструктурна способност, во смисла способност на државните институции да извршуваат клучни задачи и да донесуваат политика; (2) способност за принуда, во смисла способност на државата и нејзината волја да употребува сила против предизвиците на нејзиниот авторитет; (3) национален идентитет и државна кохезија, во смисла на степенот во кој населението се идентификува со нација – држава и ги прифаќа нејзините легитимни улоги во своите животи.

Емпириски, може да се види дека голем дел од државите во слаб и непотполн развој се слаби во поголем дел ако не и во сите димензии. Односно, имаат премногу развиени способности за принуда, но им недостасува инфраструктурна способност и општествен консензус. Како последница од тие основни недостатоци, слабите држави покажуваат сè или барем дел од следните карактеристики:

институционална слабост и неспособност за донесување на национална политика или исполнување на основните функции на државата, како што се избирање на потези и осигурување на закон и ред; политичка нестабилност, која потврдува државен удар, заговори, бунџи, чести насилни промени на владите; централизација на политичката моќ кај еден поединец или мали елити кои управуваат со владината машинерија за да ја водат државната политика во склоп со сопствените интереси; неконсолидарна или непостојана демократија; постојана економска криза и структурна слабост; надворешна ранливост кон надворешните актери и сили; силна социјална поделба на класи, верска, регионална, урбана – рурална и/или етички црти; недостиг на кохезивно или силно чувство за национален идентитет; постојани кризи на легитимитетот за моментална влада и за институциите на државата воопшто.

Најважна карактеристика на слабите држави е нивната неспособност за воспоставување и одржување на монопол над средствата за принуда. Дури во државите со добро развиена моќ за принуда, граѓанската влада не може секогаш да одржи апсолутна лојалност на вооружените сили и се соочува со постојани закани за воена интервенција. Меѓутоа, во поголем дел слаби држави вооружените сили се лошо опремени, се наоѓаат под слабо водство и се склонни кон фракциски поделби. Истовремено, редица општествени субјекти, политички ривали со сопствената приватна војска, *warlordi*, криминални банди, локално организирани полиции, вооружени етнички или верски собири и приватни безбедносни компании или платеници – доволно се моќни да се спротивстават на државата која сака да ги покори. Во такви ситуации, дури и минималните услови на државноста – монопол над средствата за принуда – секогаш се недостижни.

На другиот крај на скалата, потполно спротивно се тврди дека силните држави се способни и имаат желба „да одржуваат општествена контрола, обезбедувајќи позитивни службени закони, да дејствуваат одлучно, да донесуваат ефикасна политика, чувајќи стабилност и кохезија, да поттикнуваат општествена и партиципација во државните институции, да осигураат основни услуги, да управуваат и да го контролираат националното стопанство и да одржуваат легитимност“ (Dauvergne, 1998: 2). Силните држави, исто така, имаат висок степен на општествено-политичка кохезија која е рамно поврзана со консолидарните партиципативни демократии, силни национали идентитети, продуктивни и високоразвиени стопанства. Најважно, силните држави постојат како „хегемонска идеја“, која е прифатена и „вкоренета“ во главите на обичните граѓани на начин тие „да ја сметаат државата апсолутно природна исто како и пејзажот што ги опкружува; да не можат да го замислат својот живот без неа“.

Важно е дека идејата за слаби и силни држави не е еднолична слика туку внатрешен континуитет во кој се сместени државите од реалниот свет. Всушност, тоа е динамична состојба. Државите со текот на времето можат да се движат напред-назад во континуитет, имајќи ги предвид промените на клучните фактори: слабите држави можат да станат силни, на пример, со изградба на силни чувства за национален идентитет; а силните држави можат потенцијално да ослабат преку растот на општествените конфликти кои се предизвикани; на пример, од имиграцијата.

2.3. Закани за слабите држави

Поради нивните ослабнати структурални карактеристики, слабите држави се соочуваат со редица внатрешни и надворешни безбедносни предизвици. *Одвнатре*, слабите

држави се соочуваат со постојани закани за насилни интервенции со вооружени сили во политиката. Таквите интервенции може да добијат облик на државен удар, бунт, востание или револт поради плати или услови за работа. Извршени се буквално над стотина обиди за државни удари во Латинска Америка, во азиско-пацифичкиот регион и на Блискиот Исток, а скоро две третини од африканските држави претрпеле воен режим од прогласување на независност. Воени владетели сè уште управуваат со многубројни држави во развој.

Слабите држави, исто така, се соочуваат со закани од „моќни“ поединци или групи кои на темелот на своите спецификации спроведуваат одреден степен на инфраструктурна моќ и/или моќ на присила и кои го оспоруваат идентитетот на државата. Тие можат да бидат полулеgitимни субјекти, како што се политичари или традиционални и верски лидери, кои, исто така, наредуваат на своите следбеници да го прифатат и да пристапат кон вооружување. Во друг случај тоа можат да бидат криминални банди или *warlordi* – харизматични поединци кои управуваат со приватна војска и применуваат одреден вид на апсолутистичко владеење на подрачјето под нивна контрола, најпрво заради извршување на илегална трговија. Примерот за такви моќници ги вклучува нарко-картелите во Колумбија, Мјанмар, Авганистан и некои од бунтовничките лидери од Африка во деведесеттите, како што се Charles Taylor, Foday Sankoh и Jonas Savimbi. Доколку државата не успее да ги смири таквите собири, тие можат да станат насилна закана за режимот. Во други случаи, слабите држави се соочуваат со предизвици од различни општествени групи, како што се етничките групи, верските движења, идеолошките фракции или локалната полиција кои се организираат со цел за самоодбрана. Поради претходните поделби, неспособноста на државите да обезбедат соодветна благосостојба и нејзините склоности кон употреба

на претерана принудност, голем број етнички групи во слабите држави се организирале политички и воено за да ги заштитат своите интереси. Unutar Gurrovog (2000 год.) во проектот *Загрозеноста на малцинствата* (анг. *Minorities at Risk*) идентификувал повеќе од деведесет етнички групи кои биле активно вклучени во насилните конфликти со државата или од кои постоел среден или силен ризик за политичко насилство. Слично на тоа, во редица азиски и блискоисточни држави, како што се Египет, Саудиска Арабија, Индонезија и во поново време Тајланд, верските групи почнаа да претставуваат силен предизвик за државата. Идеолошките групи сè уште претставуваат закана за слабите држави, од маоистичките бунтовници во Непал, до запатистите во Чиapas, Мексико. Тажен е фактот дека скоро сите вооружени групи во слабите држави – државните војски, *warlordisticke* фракции и локална етничка и верска полиција – искористуваат голем број на деца-војници.

Последната внатрешна закана може да биде предизвикана од бавната ерозија на државните институции и процеси. Растот на беззаконието и конечниот колапс на владините институции може да предизвикаат вакуум на моќта во кој владејачката елита едноставно станува една од неколкуте фракции кои се борат за пополнување на празнината и присвојување на формална државност. На пример, во различни периоди, за време на конфликтите во Либерија и Сомалија, неколку различни фракции истовремено тврдеа дека претставуваат легитимна влада, и покрај недостигот на неопходна контрола над териториите или управување на институциите како потреба за формално признавање. Во завршната анализа, која било од овие закани – вмешувањето на војската во политиката, *warlordi* „моќниците“, етничките барања за одделување или рушење на државата – можат да доведат до трајна борба внатре во сеопштата граѓанска војна.

Поради нивната внатрешна кривокост, слабите држави се соочуваат со голем број *надворешни* закани. Поради недостигот на инфраструктурен капацитет или способност за принуда за спротивставување на надворешните влијанија, слабите држави се ранливи на продирања и интервенции од страна на другите држави и групи. Силните држави можат директно да нападнат или можат да ги спонзорираат државните удари или востанија за да урнат некој режим, како американската инвазија на Гренада, Панама, Авганистан, Ирак и француските интервенции во многубројните африкански држави. Инаку, набавувањето на голема количина на оружје и воена помош за бунтовничките движења, како што е американската поддршка за UNITA во Ангола, како и советската помош за Виетконг во Виетнам, може да бидат сериозна закана за владејачката елита. Честа потпора на бунтовничките фракции или на оние што подготвуваат државен удар доаѓа од блиски извори, како што се непријателските соседни држави. Голем број на регионални ривали како што се Индија и Пакистан, Уганда и Судан, Сомалија и Етиопија, Иран и Ирак – меѓусебно се заканувале на овој начин. Освен тоа, на многу малите слаби држави закана може да им бидат и најмалите групи од надвор: платени државни удари и инвазии биле покренати против Сејшели, Малдиви, Комори и во поново време Гвинеја – Бисао, понекогаш само со десетици луѓе. Во поголем број од случаите, државните удари спречиле едно моќно сојузништво, како што е Франција и Индија.

Слична надворешна закана предизвикува прелевање или пренесување на конфликтот и немирот од соседните региони. Поради недостигот на инфраструктурен капацитет за подобра контрола на границите, малите држави честопати не можат да направат многу за да спречат масовен прилив на бегалци, бунтовници во бегство, криумчарење на оружје или вистински бомби. Големите надворешни потреси како овој можат да претставуваат сериозна

закана за стабилноста на слабите држави. Геноцидот во Руанда во 1994 год. се прелеал на Заир, слаба држава во распаѓање; со текот на времето тој удар довел до пад на Мобутувиот режим, инвазија на неколку соседни држави и големи фракциски борби.

Во врска со тоа, на слабите држави им се заканува и неконтролирано ширење на рачно оружје и лесно вооружување. Во рацете на *warlord*, криминалците и приватната полиција, овој вид на вооружување претставува вистински предизвик за државната власт и може да ги интензивира постоечките конфликти и сериозно да ги загрози мировните напори. Лесно, преносливо, трајно и едноставно за користење (дури и за деца), рачно и лесно оружје лесно се набавува преку легални и илегални канали, а кога еднаш ќе се употреби има тенденција за ширење во целиот регион. Се проценува дека секоја година илегално се продава лесно вооружување во вредност од 5 милијарди долари во светските зони со конфликт од кои во криминалните активности и граѓанските немири годишно страдаат половина милион луѓе.

2.4. „Дилема за несигурноста“ на слабите држави

Комбинацијата од слабостите на државите и внатрешните закани создава безбедносен предизвик својствен за слабите држави. Посебен е затоа што произлегува од соочувањата со *внатрешните* закани на владејачкиот режим, а не од надворешните закани од постоењето на националните држави. Неспособноста на државите да овозможат ред и мир создава лошо опкружување во кое секоја компонента на општеството – вклучително и владејачката елита или режимот – се во натпревар за да го сочуваат и заштитат сопственото добро. Ова создава внатрешна ситуација слична на неореалистичката концепција на структуралната анар-

хија во која групите создаваат несигурност во остатокот од составот кога се обидуваат да ја подобрат сопствената безбедност. За да можеме да ја разликуваме оваа состојба која е ориентирана кон внатрешноста од класичните безбедносни дилеми, корисно е таа состојба да се разгледува како **дилема за несигурност**. Оваа состојба на несигурност е самоодржлива, бидејќи секој обид на режимот да оствари сопствена безбедност на сила предизвикува силен отпор и понатаму ги поткопува институционалните основи на државата и безбедноста на општеството во целина.

Во одредена смисла, дилемата за несигурност на слабите држави предизвикува почетен и длабок недостиг на „државноста“, а особено неспособноста за воспоставување на монопол над средствата за принуда. Овој неуспех може да биде и нормативен – во смисла дека државата не успеала да ги увери жителите дека вооружениот отпор е погрешен или контрапродуктивен и практичен во смисла дека државата не може физички да ги разоружа и контролира сите свои противници. Во секој случај, недостигот на политички и институционален центар со монополот на сила создава несигурност – полутрајна ситуација „ненадејна анархија“ – во која вооружените конфликти се присилени да се опуштат во стратегиско самопомагање.

Со тоа, во контекст на слабите држави, каде што владејачката елита ја користи владината машинерија првенствено за да го осигура понатамошното свое владеење, концептот за *национална безбедност* – безбедност на целата општествено-политичка елита, нации – држави со сопствен начин на живот и независно самоуправање во потполност е неприменливо. Во пракса, идејата за **државна безбедност** – интегритетот и функционирањето на институциите и идејата за држави – **безбедност на режимот** – безбедност на владејачката елита од насилни предизвици тешко е да се разликуваат. Поради спојувањето на државите и

владите, кога еден режим е исфрлен, како што режимот на Syada Barre во Сомалија е исфрлен во 1991 год., исто така, и сите државни апарати се уништени. Во таа смисла, безбедноста на слабите држави е безбедност на режимот.

2.5. Безбедносни стратегии во слабите држави

Структуралните карактеристики на слабите држави и единствената дилема за несигурноста во која се нашле, значајно го ограничува опсегот на политичките опции кои се на располагање на владејачките елити. Во суштина, условите за владеење создаваат политичка состојба на „кризна политика“ или „политика на преживување“ (Migdal, 1988 год.), во која краткотрајните стратегии за безбедност на режимот ја заменуваат долгорочната политика за градење на државите.

2.6. Безбедносни стратегии за елитата

Елитите на слабите држави обично користат комбинација од внатрешни и надворешни стратегии кои се насочени кон опстанокот на режимот. *Одвнатре*, елитите употребуваат комбинации од пристапи и употреба на сила кон оние што ги загрозуваат. Прво, во недостигот на инфраструктурен капацитет и широка општествена легитимност, елитите во слабите држави честопати се принудени да се потпрат на силата на принуда и државните заплашувања за да осигураат понатамошно владеење. Тоа со себе повлекува создавање или проширување на силата на безбедноста, трошење на голем дел од националниот доход на воени потреби, употреба на насилство и заплашувања против вистински и замислени противници на режимот. Ова можеби е најчеста стратегија за преживување на елитите во слабите држави, а се одразува во катастрофална состојба на човековите права во огромниот број на др-

жавите во развој. Обично, режимите се обидуваат да ја потиснат опозицијата со раширено користење на мачење и апсење, атентати и убиства без судење, исчезнување, насилно гушење на искажаните политички ставови, насилна промена, уништување на залихите на храна, и во екстремни случаи, геноцид, масовно силување и етничко чистење.

Клучна дилема за елитите е дека самите средства за принуда – вооружените сили можат да се претворат во закана за режимот. Заради тоа, елитите понекогаш намерно ги ослабнуваат вооружените сили со создавањето на поделби, воспоставување на елитни единици, како што се претседателската гарда и поттикнување на ривалства помеѓу различните родови. Такви стратегии „раздели па вледи“ се користат и против потенцијалните извори на опозицијата, како што се државната бирократија, верските групи, традиционалните авторитети и опозициски политичари. Од оваа перспектива, намерното поткопување или празнење на државните институции може да биде рационално и ефикасно средство за спречување на зајакнување на потенцијалниот центар на опозицискиот режим.

Од друга страна, елитите понекогаш сметаат дека е поедноставно да се обидат да создадат поттик за поддршка на режимот. Ова обично вклучува воспоставување на разработени системи за покровителство, при што државните елити и различните општествени групи се здружуваат во сложена мрежа на меѓусебни размени. На овој начин, корупцијата дејствува како облик на прераспределба и како средство за интегрирање на државата во неформалните структури на моќта. Такви системи можат да се прошират на „моќниците“ во облик **„згрижување на елитата“** (Reno, 1998 год.). На *warlordim* или политичките лидери со приватни војски, може да им се допушти контрола над одредено подрачје, било преку пренасочување на државни средства од државни извори или давање исклучителна

контрола над посебни комерцијални активности во замена за договор дека нема да се обидат да го исфрлат режимот или да посегнат во некои други негови активности. Во договорот со кој е завршена војната во Сиера Леоне, *warlord Foday Sankoh*, лидер на Революционерниот обединет фронт (RUF), станал министер за рударство, со што е извршен обид за купување на неговата предаденост. Различни случаи на фаворизирање понекогаш се откриваат во наркокартелите во Колумбија и Мјанмар.

Етничката манипулација или „политика на идентитет“ е уште една типична стратегија во слабите држави. Со помош на некои облици на принципи „раздели па владеј“ од периодот на колонијализмот, елитите понекогаш намерно предизвикуваат конфликти помеѓу различни заедници како средства за спречување појава на обединување на опозицијата во режимот. Во други случаи, едноставно тоа е метод за зацврстување на базата со режимска моќ, нешто што се смета за сигурен извор на потпора. Според тоа, елитите ќе фаворизираат одредени групи во распределбата на државни ресурси, ги угнетуваат малцинствата кои се сметаат за непријатели, во периодите на немири ќе определуваат малцинство кое ќе биде жртвено јагне и ќе именуваат членови на сопствените етнички групи на моќни позиции. Таквите стратегии честопати се успешни, бидејќи етничката свест обично е добро развиена и лесно искористлива во многу општества во развој.

Последната внатрешна стратегија вклучува внимателна манипулација во демократските политички процеси. Поради нивната надворешна ранливост, голем број на слаби држави под притисок на меѓународните донатори – развиени држави и меѓународни финансиски институции (IFI), како што се ММФ и Светската банка – морале да започнат процес на демократски реформи. Голем број на лидери во слабите држави успешно спровеле транзиција во

повеќепартиската демократија и задржале контрола над државата, пред сè, со помош на внимателни манипулации на внатрешните противници и надворешни перцепции. Ова обично вклучувало монопол и контрола над медиумите, котација на компонентите, основање на лажни партии за да се поделат гласовите на бирачите, кроење на изборна област, грабеж на изборни листови, дисквалификација на кандидати и избирачи, како и манипулирање со изборните правила. Создавањето на привидна демократија кон надвор без никакви битни промени може да има за цел зајакнување на безбедносниот режим така што му дава степен на меѓународна легитимност.

Освен таквите внатрешни стратегии, како средства за зајакнување на безбедноста на режимот, елитите во слабите држави се обидуваат да склопат сојуз со моќните *надворешни субјекти*. Преовладувачка стратегија станала и употребата на странски платеници, приватни војски или безбедносни компании како множители на силата. Постојат скоро стотина приватни воени компании (анг. *Private Military Company* - PMC) кои дејствуваат во 110 држави во светот. Се смета дека таа индустрија, која често соработува со нафтените или рударските компании, заработува околу 110 милијарди долари годишно. Слабите држави воспоставуваат приватни безбедносни компании, бидејќи ги сметаат за ефикасни за разлика од многу национални војски. Користејќи моќно оружје и обуки, овие приватни војски честопати се покажале како одлучувачки фактор во осигурувањето на опстанок на слабите држави од различните внатрешни закани. Во Ангола и Сиера Леоне, познатата приватна воена компанија *Executive Outcomes* го променила текот на борбата против бунтовничките сили и ја вратила контролата над подрачјата во кои се наоѓаат рудниците за дијаманти.

2.7. Перспективи за слабите држави

Во ова поглавје ја истраживме состојбата на несигурност која погодува голем број светски држави. Утврдивме дека дилемата за несигурноста со која се соочуваат државите во развој е длабока, единствена и дека е вкоренета во темелите на структурите и процесите на непотполните државности. Состојбата на несигурност во слабите држави е резултат на три меѓусебно поврзани фактори: историски процес на градење на држава; структура и процес на носење меѓународен систем и безбедносни стратегии кои ги прифатиле елитите на слабите држави. Меѓутоа, тежнењето за постигнување на безбедносен режим во себе е длабоко контрадикторен процес; краткорочната политика за безбедност на режимот поткопува многу важни проекти за градењето на државата – безбедноста на државата и општеството.

Од оваа перспектива, се гледа дека состојбата на несигурност на слабите држави е неизбежна. Имаше неколку јасни случаи во кои слабите држави спровеле добра транзиција до консолидација на државата и вистинска национална безбедност. Основни безбедносни предизвици со кои се соочуваат слабите држави е постигнување висок степен на државност и добар потег кон создавање на напредно ниво на државна сила. Предизвикот лежи во добрата волја и способностите на елитите во слабите држави краткотрајните стратегии за безбедноста на режимот да ги заменат во корист на долгорочна стратегија за градење на државата.

Доколку режимот за градење на државата сериозно го сфати проектот, процесот сигурно ќе биде долг и тежок, особено поради низата вкоренети внатрешни и надворешни препреки за поефикасна државност кои треба да се совладаат. Тие вклучуваат: постојани негативни последици

од колонијализам; процеси на неолиберална глобализација и наметнување на надворешни услови; пролиферација на лесно оружје; постојана надворешна интервенција на воени субјекти; постоење на ограничување на меѓународните норми и штетни внатрешни услови, како што се сиромаштијата, општествените поделби, слабите институции и сл. Глобалната војна против теророт започната по 11 септември 2001 год., исто така, имала негативно влјание на проектот за градење држава, бидејќи секогаш борбата против теророт го привлекувала вниманието на меѓународната јавност и средствата за понатамошна борба против сиромаштијата, промовирање на демократијата и активностите за градење на мир. Исто така, елитите во слабите држави можеле своите внатрешни непријатели да ги означат како терористи и како за време на Студената војна да добијат воена поддршка во замена за соработка во борбата против тероризмот. Со други зборови, новата војна против теророт на елитите на слабите држави им овозможува повторно да воспостават безбедносен режим како приоритет во однос на градењето на државата и како пример за неопходна меѓународна помош за своите акции.

Како и за време на Студената војна, во споредба со интересите на големите сили, проблемот за несигурноста на слабите држави се наоѓал ниско на листата на приоритети на меѓународен план. До сега решенијата за безбедносната дилема на слабите држави не се поместени многу од воспоставувањето на повеќепартиската демократија и слободниот пазар. Неоконзервативците понекогаш тврдат присилната „промена на режимот“ е можеби либерална или бенигна повторна колонизација, како таа што се случила во Германија и Јапонија по Втората светска војна, единствено ефикасно долгорочно решение. Останатите ја нагласуваат потребата од хуманитарни интервенции за да се заштити безбедноста на цивилите и промовирањето на

човековите права. Тие сметаа дека „космополитското одржување на мир“ (Kaldor, 1999 год.) и таканаречените мисии за одржување на мир се неопходни за трансформација на насилството во внатрешната политика на слабите држави во долгорочен мир и стабилност. Во пракса двата пристапа се втемелени на слична либерална перспектива која предвидува минимална државна посветеност за заштита на поединецот и слободниот пазар. Главен проблем е тоа што до сега, и покрај десетгодишните напори, ниту еден случај на присилна „неолиберализација“ било преку промена на режимот, било преку градењето на мир, не успеал во трансформацијата на слабите држави во силни.

Имајќи ги предвид големите предизвици со кои се соочуваат слабите држави и препознавањето на фундаменталните неправди внатре во самиот проект на државата и досегашниот неуспех за реформирање на неолибералните слаби држави, некои радикални коментатори утврдиле дека градењето на државата треба да биде прекинато во корист на алтернативните облици на политички организации, кои се втемелени на мали единици, на пример: град – држава или етнички групи; големи единици, на пример: регионални организации како Европската Унија.

Првото решение, поддржавни политички организации се непрактични во регионите преплавени со оружје, криминални банди и сиромаштија; случајот со Сомалија, која нема функционална централна влада од 1991 год., може да биде користен во овој случај. Второто решение, регионални организации како и право да имаат свои ограничувања. И додека тоа беше клуч за успехот на Европската Унија, во регионите кои се карактеризираат со слаби држави, неразвиеност и нестабилност, како што се Африка и Латинска Америка, регионалните процеси значително се ограничени во тоа што можат да го постигнат.

Конечно, преовладувањето на внатрешни и надворешни пречки за градење на држава во светот во развој бара голема политичка волја, ресурси за разработка на алтернативни и иновативни пристапи за градење на држава. Тоа што е уште поважно, ќе бараат темелни реформи на меѓународните економски и политички структури, вклучително и меѓународната трговија со оружје. Имајќи ја предвид моментална преокупираност на развиените светски држави со меѓународниот тероризам и нивниот недостиг на волја за отпишување на долгот, развојот и ограничувањето на трговијата со лесно оружје, краткотрајната иднина на слабите држави изгледа тмурно како и до сега.

3. ОПШТЕСТВЕНА (СОЦИЕТАЛНА) БЕЗБЕДНОСТ

За време на 80-тите и раните 90-ти години од минатиот век се направени сериозни чекори за безбедносните студии да ги надминат границите на реалистичките и неореалистичките парадигми. Тие чекори на многумина им овозможиле постепенa стабилност и конечно крај на Студената војна. Сè помалата закана од нуклеарна војна отворила пат за појава на други невоени концепти за безбедност. На пример, Jessica Tuchman Mathees (1989.: 162-177) кон крајот на 80-тите предложила за меѓународната безбедност повторно да се размисли, за да се вклучат прашањата за ресурсите, околината и демографијата. Mathews и редица нејзини истомисленици (види, на пример, Booth 1991 год.; Ullman 1983 год.) станале познати како „ширители“: тие кои тежнеат кон проширување на концептот за безбедноста надвор од нејзините воени граници. Еден од тие „ширители“ бил и Barry Buzan.

Изразот „општествена безбедност“ прв го вовел Buzan во делото *People, States and Fear* (1991). Во книгата со-

цијалната безбедност била само еден чекор во петдимензионалните пристапи, со воена, политичка, економска и еколошка безбедност. Во овој контекст, социјалната безбедност се однесува на одржлив развој на традиционалните форми на јазикот, културата, верскиот и националниот идентитет и државните обичаи. Секој од Бузановите (Buzan) сектори претежно бил обликуван внатре во границите на неореалистичката рамка: сите димензии останале сектори за национална, т.е. државна безбедност. „Општество“ било само еден сектор со кој можело да ѝ се закани на државата. Со тоа, заканиите во воениот сектор се сметани како примарни: бидејќи приоритетите се дадени на секоја од димензиите во зависност од нивната релативна потреба, Бузан сметал дека воената безбедност сè уште е најскап, политички највлијателен и највидлив аспект на однесувањето на државите. Според тоа: „ Државата и општеството, секое во своја смисла, може да бидат сигурни во политички, економски, општествени и еколошки димензии, а, сепак, сите тие достигнувања можат да бидат поништени со воен неуспех“.

Со признавањето на Бузановиот витален придонес за „ширењето“ на меѓународната безбедност, главното тврдење било тоа дека воведувањето на повеќе сектори во државната безбедност не е доволно. Иако безбедносните студии доста се имаат одделено од своето преокупирање со воени прашања, сè уште во својот фокус биле државно-центрирани. Затоа, тоа што било потребно биле други референтни објекти за безбедност: спознанието дека меѓународната безбедност треба да се „продлабочи“, а не само да се прошири, довело до концентрирање на прашањето што, односно од кого треба да се заштити, од индивидуално до глобално ниво (за детаљната расправа за човековата наспроти државната безбедност). Спротивно на ова, концептот „општествена безбедност“ започнал да означува различна трета и, всушност, средна позиција

која се противела на почитувањето на идејата за било човекова било глобална безбедност, и која се согласувала со позицијата дека реалистичките и неореалистичките пристапи на меѓународната институција едноставно станале прекратки. Како резултат на тоа, оваа средна позиција започнала да се занимава со безбедноста на други колективи или „општества“.

3.1. Државата и социеталната безбедност

Во книгата од 1993 год. *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Ole Wcever, заедно со Buzan, Morten Kelstrup и Pierrrome Lemaitre, утврдиле дека „општествената безбедност“ станува сè поважна во однос на грижата за државниот суверенитет во современата, повоена Европа. Клучно било тврдењето на авторот како Бузановиот претходен петдимензионален пристап за меѓународна безбедност станал неодржлив како контекст на општествената безбедност. Тие предложиле реконцептуализација: и тоа на пет сектори кои се однесуваат на државата но повеќе на дуалноста на државата и општествената безбедност. Иако општеството е задржано како димензија на државната безбедност, тоа, исто така, станало и самостоен референтен објект на безбедност.

Клуч за оваа реконцептуализација била идејата за *преживување*. И додека државната безбедност се занимава со закани по државната сувереност – ако државата го изгуби својот суверенитет, нема да преживее како држава – општествената безбедност се занимава со закани против сопствениот идентитет – слично на тоа, ако општеството го изгуби својот идентитет нема да преживее како општество. Државите можат да станат небезбедни доколку постојат закани против нивните општества. Меѓутоа, државната безбедност може да биде доведена во прашања и со висок степен на државна кохезија. Ова се однесува на ситуации

во кои државната програма за хомогенизација доаѓа во конфликт со силниот идентитет на една или повеќе малцински групи. На пример, за време на 90-тите, „романството“ на романската држава било загрошено кога големото унгарско малцинство во државната област Трансилванија започнало да го зајакнува своето „унгарство“ (оваа прашање се истражува подоцна во поглавјето, кога се дискутира за општествената безбедносна дилема). Со други зборови, колку овие општества се побезбедни во смисла на идентитетот, државите во кои се наоѓаат може да се чувствуваат несигурни. За Weaver и неговите соработници, на овој начин традиционалната анализа на безбедноста создала „прекумерно интересирање со безбедноста на државите“, на тој начин во голема мера отстранувајќи какво било чувство „за безбедност“ на општествата како такви.

Како концепт, општествената безбедност во голема мера се разбира како реакција на случувањата во Европа, како на Исток, така и на Запад. На Запад процесот на интеграција кон Европската Унија (ЕУ) бил значаен чекор на политичката лојалност или нагоре на ниво на Европската Унија, или надолу на ниво на регион, со што слабеа традиционалната врска помеѓу државата и општеството. На Исток, распаѓањето на некои поранешни социјалистички држави јасно го покажало конфликтот помеѓу посветеноста на државата (Федералистичка Југославија) и посветеноста на нејзините конститутивни групи (Срби, Хрвати, босански муслимани).

3.2. Општеството и идентитетот

Едноставно речено, општеството е поврзано со идентитетот: тоа е поврзано со идејата за општество и поединецот, кои се идентификуваат како членови на општеството. Според тоа, општествата се единици основани на чувството за колективен идентитет. Weaver го дефинира ко-

лективниот идентитет како „тоа што овозможува употреба на зборот *ние*“. Меѓутоа, во таа смисла „ние“ идентитетот може многу да варира, во зависност од видовите на групи на кои се применува, интензитетот во кој се чувствува и причините кои му даваат смисла. Освен тоа, општествата се составуваат од мноштво различни идентитети и ги одржуваат. Со други зборови, општествата се единици составени од повеќе видови на идентитети. Тогаш како е возможно да се зборува за идентитет на општеството?

Според Anthony Giddens, постојат два главни начина на размислување за општеството. Првиот е дека тоа е нешто фиксно што има граници кои го одвојуваат од останатите слични единици. Вториот е дека тоа е создадено од општествена интеракција; општеството се смета за флуиден концепт, кој повеќе се однесува на процесот отколку на објектот. Меѓутоа, за Weaver дефинирањето на општеството како процес без сомнеж го редуцирал на повеќе или помалку каква било класификација на „ние“: разбирањето на општеството кое лесно не може да се употреби во анализите на меѓународната безбедност. Интересот на т.н. „Копенхашки школи“, чии најпознати претставници се Weaver и Vujan, бил насочен според „општествата кои функционираат како единица во меѓународниот состав“; каде што нивните реакции на законите по сопствениот идентитет имаат значајни политички последици. Во согласност со тоа, Weaver правел разлика помеѓу општество и „општествени групи“. Во тој случај општествената безбедност се занимава со *безбедноста на општеството* во целина, но не и со безбедноста на групите *внатре* во општеството (општествени групи).

Weaver споменува како безбедносната нација „секогаш се разбира во име и во односот на заедницата... во којашто може да се впери прст и да се каже: „таа мора да преживее, и затоа е потребна...“. Од таму е потребно да се

имаат на ум две работи. Првата е тоа дека за заедницата постојат посебни начини на однесување кои не можат да се редуцират на индивидуално ниво. На државната безбедност и на општествената безбедност мора да се пристапи како кон безбедност на државата која претставува збир од нивни поединци и општествени групи, и со тоа е поинаква од нив. Според тоа, општеството се смета како ентитет кој поседува сопствена стварност. Втората, којашто произлегува од првата, е тоа дека општеството мора да има право на преживување. На пример, иако фармерите можат да се сметаат за посебни општествени групи, тешко е да се утврди дека „фармерите“, исто така, претставуваат значаен ентитет кој дејствува, во политичка смисла, паралелно со државата. Освен тоа, тешко е да се докаже дека фармерите автоматски имаат некаков вид на право постојано да бидат фармери, бидејќи обично фармите можат да пропаднат од различни причини (Иако во ситуации, особено како оние во Франција, каде што фармите се врзани со специфична идеја за колективен идентитет – во овој случај француските фармери може да станат дел од кругот на општествената безбедност: во Франција, фармите кои пропаѓаат претставуваат загуба на она што значи да се биде Французин).

Со такви тешкотии околу дефинирањето на безбедноста на крај може да се излезе со означување на врската помеѓу општеството и општествениот идентитет, единица која полесно се дефинира. Weaver укажува на мислењето на Giddens дека модерните општества се како „единици“, најчесто на националните држави или се темелат на идејата за национална држава. И навистина, Weaver смета дека нацијата е специфичен случај кој се карактеризира со: приврзаност за територии или барем чувство за татковина; континуитет на постоење низ времето, од минатите генерации до денес чувството дека си дел од еден идентитет кој го сочинува општествениот свет. Меѓутоа, на тој начин идеите за нација и држава честопати се нејасни. Weaver,

Buzan и уште еден соработник Jaap de Wilde прикажуваат дека проблемот на *општественото* е во тоа што со него е поврзан поимот *општество* и честопати се користи кога се зборува за жителите на земјата. Земајќи го за пример Судан, тие нагласуваат дека „Суданското општествено население е она кое го опфаќа суданската држава, но кое се состои од многу општествени единици (на пример, Арапи и црни Африканци). Ние зборот „општествено“ не го користиме во таа смисла, туку го користиме за заедници со кои некој се идентификува. Според тоа, иако, од една страна, нацијата може да се идентификува во однос на „граѓанство“, од друга страна, може да се дефинира и во смисла „етницитет“. Ова разликување честопати ги карактеризира поимите „граѓанска нација“ и „етничка нација“.

Нациите имаат бројни улоги, најистакната е оцртувањето на границите и од тука воспоставување право на контрола над териториите. Сепак, поголем дел од времето концептот на нациите ја поддржува заедничката културна (најчесто етничка) врска. Во оваа смисла, нациите се во голем дел одговор за потребата од идентитет. Припадноста на одредена култура ни зборува „кои сме“, а токму овој процес е клучен за самоидентификација на нациите.

Иако националноста и етнитетот многу често се мешаат, нациите од етничките групи можат да се разликуваат на следниот начин: нациите тежнеат кон сопствена држава, додека етничките групи дејствуваат внатре во постоечката држава. Anthony D. Smith тврди дека етничките групи создаваат нација која ќе стане „исполитизирана“; кога групите не се поврзани само со одредена култура туку кога ќе почнат да дејствуваат како поврзани политички единици. Смитовата формулација е корисна, иако е потребно да се има на ум дека политизираните етнички групи секогаш не тежнеат кон државност. Нациите честопати се втемелени на етницитет. Заедничкото етничко потекло на нациите

обезбедува некаков облик на легитимитет при полагањето на право над територија и политичка автономност. Според тоа, Weaver, имајќи го предвид општеството, правилно го користи називот „етнонационална група“.

Можеби верата е единствен ривал на етнонационалниот идентитет како политички двигател. Верата поседува способност за репродуцирање на својот „ние“ идентитет преку генерациите, повеќе или помалку несвесно. Таа, исто така, е способна да предизвика чувство за самоидентификација, кое може да биде со ист интензитет како и национализмот. Покрај тоа, во случаите во кои верските и етнонационалните идентитети се зацврстуваат (католички Хрвати, православни Срби), тоа може да доведе до многу слики и дефинирани идентитети.

Weaver доаѓа до заклучок дека главна единица за анализа на општествената безбедност се „политички значајни етнонационални и верски ентитети“, во согласност со тоа безбедноста се дефинира како „способност на општеството да опстане под променливи услови и можни закани“. Поточно, она што се однесува на одржливоста на традиционалните обрасци на јазикот, културата, начинот на здружување, вера, национален идентитет и обичаи под прифатливи услови за развој“.

Меѓутоа, на кои „возможни и вистински закани“ Weaver мисли? Следниот дел се занимава со тоа прашање кое се отвора.

3.3. Ризици за општествениот идентитет

Објективните дефиниции за заканите за општествената безбедност еднакво се проблематични како и оние што се однесуваат на државата. Можеби дури и повеќе. Имајќи ја предвид понекогаш флуидната природа на колективни-

те идентитети, не е неопходно сите нивни промени да се разбираат како закана. Некои промени ќе се сметаат за природен процес преку кој групите реагираат за да се приспособат на промените од историските услови. Меѓутоа, некои процеси без сомнеж во себе носат потенцијална штета на општествената безбедност.

Заканите за општествената безбедност постојат кога општеството мисли дека неговиот „ние“ идентитет е доведен во прашање, без значење дали тоа е објективна проценка или не. Средствата кои можат да го загрозат општествениот идентитет се наоѓаат во опсегот од забрани за негово изразување до опструкции на неговите способности за репродукција низ генерациите. Според Vuzan (1993.:43), ова може да вклучи „забрана за употреба на јазик, имиња, начин на облекување, преку прекинување на образованието и богослужбите, па сè до депортирање или убивање на членовите на заедницата“. Заканите за репродукција на општеството можат да се најдат во составот за примена на репресивни мерки против изразувањето идентитет. Доколку институциите коишто репродуцираат јазик и култура, како училиштата, весниците, музеите и слично, бидат затворени, тогаш идентитетот едноставно не може да биде префрлен од генерација на генерација. Покрај тоа, доколку рамнотежата на населението во одредени области се промени, тоа, исто така, може да ја наруши општествената репродукција.

Такви закани за општествената безбедност биле пре-нагласени за време на војните во поранешна Југославија. Покрај сите добро познати стравови, „етничкото чистење“ широко било распространето и како што го нарекуваат пракса за „културно чистење“. Етничкото чистење се смета за намерно убивање, депортирање и насилство (вклучително и сексуално) насочено против припадници на една етнонационална група од страна на друга. Во смисла на идентитетите, таквите практики претставувале огромна

закана за групна кохезија. Од друга страна, културното чистење не се презема против припадници на групи како такви, туку против манифестација на групни култури. Ова вклучува намерно уништување на цркви, џамии, библиотеки и споменици низ Босна и Херцеговина и во делови на Хрватска, а целта била бришење на стогодишната историја на Југославија. Тоа е тоа што некои автори го нарекуваат „културоцид“, кој е насочен кон уништување на самите основи на општествениот идентитет.

3.4. Пет сектори за безбедност

Buzan, Weaver и De Wilde заканите во општествениот сектор за безбедност ги поделиле на три главни категории: миграција, хоризонтална и вертикална конкуренција. Во случаи на миграција, одредено општество се менува поради населувањето на странци; промена во составот на граѓаните. Сетете се на неодамнешните промени во Обединетото Кралство, каде што некои имигранти се опишани дека со себе носат „туѓи“ и „чудни“ обичаи кои не се со склад со ознаката „британски“. Хоризонталната конкуренција се однесува на ситуациите во кои групите мораат да ги променат своите обичаи поради преовладувањето на јазичното и културното влијание на други. На пример, во Советскиот Сојуз многу републики биле „русифицирани“; рускиот јазик и обичаите почнале да преовладуваат над латвискиот, естонскиот, украинскиот и казахстанскиот идентитет. Конечно, вертикалната конкуренција се однесува на заканите во кои, било поради интеграции или дезинтеграции, на групите им се наметнува долг или краток идентитет, како што е случајот со поранешна Југославија.

Во воениот сектор, несомнено е дека воената закана однадвор го загрозува општеството или општествата внатре во државата. Во овој случај, заканите за општествената безбедност во голем дел можат да се разгледуваат во

смисла на депопулација: ситуација во која голем број на членови на едно општество се убиени (или депортирани) за да се спречи пренесувањето на колективниот идентитет од една на друга генерација.

Меѓутоа, некои општества во окупираните држави нема потреба секогаш да ја сметаат воената агресија за закана. Некои малцинства, надворешната сила може да ги ослободи од нивниот режим или окупација. Освен тоа, иако надворешната воена агресија секогаш се заканува на државниот суверенитет, не мора неопходно да претставува и придружна опасност за општествениот идентитет. Земете ја, на пример, инвазијата на нацистичка Германија врз Франција во 1940 год. Постоел потенцијал за загрозување на француското општество и француската држава. Меѓутоа, и покрај тоа што францускиот суверенитет бил повреден, француското општество останало релативно безбедно: францускиот идентитет не бил намерно поттиснуван во некоја значајна мерка. Споредете го ова со претходната инвазија на Хитлер врз Полска во 1939 год.: рака под рака со воената закана полската држава се соочувала и со политичко-општествени закани против полскиот идентитет: полско-словенски идентитет во комбинација со нацистичката политика *Lebensraum*. Таквите закани, освен кога инвазијата е посебно насочена кон загрозувањето на граѓаните на државата, во голема мера се насочени против одржување на политичка автономност (марионетски држави) или опстанок под режимот на власта (промена на режимот). Воените закани за општеството можат да произлезат и од внатрешни агресији. Можеби најдобар пример за оваа ситуација е кога режимот, кој претставува една етничка група, ги користи своите вооружени сили за да ги загуши другите малцинства.

Во политичкиот сектор, заканите за општествата најчесто доаѓаат од нивните влади, обично во облик на гу-

шење на малцинствата. На тој начин, политичките и воените закани за општествениот идентитет наскоро ќе бидат поврзани. Политичките закани често можат да ја ублажат државата: на пример, може да се воведат некој закон за да се заштити општествениот идентитет. Меѓутоа, во случај кога државната машинерија во голем дел е под контрола на доминантно општество, тогаш не само што државата не е подготвена да даде општествена безбедност туку и самата може да претставува закана.

Економскиот сектор за безбедност во голем дел се карактеризира на тој начин што капиталистичкиот состав може да ги поткопа културните посебности за создавање глобални производи (телевизори, компјутери и компјутерски игри), ставови (материјализам и индивидуализам) и стил (англиски јазик), притоа заменувајќи го традиционалниот идентитет со современ „потрошувачки“.

Во еколошкиот сектор, закани за општеството можат да се случат особено во ситуации кога идентитетот е поврзан со специфична територија. Секако, ова е случај во ситуација кога културата се приспособува на начинот на живот кој силно е поврзан со околината. Според тоа, закани за околината можат да го загрозат постоењето на таа култура, а понекогаш и на самите нејзини припадници. На пример, уништувањето на големи делови од амазонските прашуми сериозно повредило голем дел од домородците во смисла на нивното традиционално постоење како заедница на ловци-собирачи. Освен дефорестрација, загадувањето, климатските промени и дезертификацијата, исто така, претставувале сериозен проблем за општествената безбедност.

Перципирањето на закани низ сите пет димензии на општествената безбедност може да одговори на два начина. Прво, обид за сместување на закани на план за државно безбедносно дејствување. Акциите кои државите ги

преземаат за да го одбранат своето општество се прилично вообичаени. Меѓутоа, како второ, општествата, исто така, можат да изберат дали да бидат присилени да се бранат со недржавни средства. Како што се прашува Vuzan: „Што се случува кога општествата не можат да се обратат на државата да ги заштити..?“ Немањето можност да се обратат на режимот да го загарантира нивното постоење, општествата сами ќе мора да се погрижат за својата безбедност; ќе се најдат во ситуација сами да си помогнат.

4. ЕКОНОМСКА БЕЗБЕДНОСТ

4.1. Општо за економската безбедност

Идејата за економската безбедност е поставена во исполитизираната расправа за природата на односот помеѓу политичката структура на меѓународниот (не)ред и економската структура на светскиот пазар. Главната противречност на односот создава различни гледишта за тоа кој има предност во овој однос: државата и општеството или, пак, пазарот, како и дали воопшто индивидуалните економски актери може да имаат право на заштита од функционирањето на пазарот. Овие различни погледи претставуваат неспоиви идеолошки основи и создаваат различни логика и приоритети на економската безбедност.

Меркантилистите и неомеркантилистите ѝ даваат предност на политиката. Според нивното мислење, државата мора да ја следи социјалната и политичката цел, со што создава општествена благосостојба и обезбедува безбедност, потребна за егзистенција на поединците, како и за функционирање на претпријатијата и пазарите. Во меѓународниот економски систем националниот економски успех може да се постигне само за сметка на другите држави. Затоа економската безбедност е дел од пошироките при-

оритети на државата, односно националната безбедност. Меркантилизмот заедно со социјализмот, кој, исто така, ѝ дава предност на државата наспроти пазарот, претставува форма на економски национализам.

Поради победата на капиталистичкиот блок, која ги ослабе елементите на економскиот национализам, по завршувањето на Студената војна теоретската расправа за економската безбедност се водеше, пред сè, во склад со насоките на чистиот либерализам, кој тежнее кон целосно подредување на општествените норми на пазарните. Либералите тврдат дека економијата мора да биде основа на општеството и дека пазарот мора да функционира што е можно послободно, без какво било мешање на државата. Крајната цел на либерализмот е трансформирање на националните економии со различни валути и ограничувања на мобилноста на производствените фактори во светска економија со релативно неограничената мобилност на стоките и услугите, капиталот и луѓето. Либералите ја ценат економската ефикасност и сметаат дека меѓународните економски односи предизвикуваат општа корист. Затоа од нивен аспект главната цел на економската безбедност е да се развијат правила, кои ќе овозможат мобилност на производствените фактори помеѓу националните економии. Либералната идеја за економска безбедност се базира, пред сè, на создавање стабилни услови, во кои одделни економски актери безмилосно ќе си конкурираат.

Бидејќи државите и поединците, сè додека не се воспостави светски социјален систем, ќе ја поддржуваат економската ефикасност на светската економија, само доколку имаат корист од тоа, одделни елементи на економскиот национализам остануваат. Сепак, современата расправа за економската безбедност ја карактеризира доминацијата на либерализмот и последиците од неговото спроведување, кои се манифестираат во проблемите, како да се одржува

економска и политичка стабилност и како да се решава продлабочениот расчекор помеѓу богатите и сиромашните, која настанува поради слободните пазари, како и истовременото намалување на моќта и улогата на државата. Ова значи дека современата расправа за економската безбедност се сосредоточува, пред сè, на нестабилноста и нееднаквоста.

Нестабилноста произлегува од релативното економско пропаѓање на единствената преостаната хегемонистичка сила и од националните и меѓународните управувачки проблеми, кои настануваат поради забрзаната интеграција и либерализација на светската економија. Интеграцијата и либерализацијата на светската економија, најпрвин на подрачјето на трговијата, во почетокот на седумдесеттите години од минатиот век, а, исто така, и на подрачјето на финансиите, предизвикаа два ефекта. Прво, **националните економии** станаа **поизложени на конкуренцијата на светскиот стоковен и финансиски пазар**. Последично зголемената **невработеност и деиндустријализација** станаа закана за благосостојбата и сувереноста за оние држави, кои не беа најуспешни во ваква околина. Некои дури сметаат дека поради ова светската економија стана закана за државата, односно за традиционалното сфаќање на улогата на државата. Второ, сите **национални економии** кои се приспособија на отворениот трговски и финансиски систем, станаа **зависни од своето тековно работење**. Затоа сите национални економии беа загрозувани од **кризата во меѓународниот економски систем**, која ги прекина светските текови на стока, услуги и капитал.

Кај нееднаквоста како важно прашање на економската безбедност, разликуваме национално и меѓународно ниво. Додека првото произлегува од улогата на државата, нееднаквоста на меѓународно ниво настанува поради неповолната економска положба на поголем дел од држави-

те во развој, која е последица од нивната, уште од колонијалните времиња наследена зависна економска положба од понудувачите на сировини. Функционирањето на овие држави е политички независно, но, сепак, многу проткаено со влијанието на светскиот пазар и политичките интереси, како и обременето со општеството, чија традиција, знаење, ресурси и внатрешни поделби по правило обезбедуваат лоша основа за развој на современа национална економија.

4.2. Проучувања на економската безбедност

Денес располагаме со најмалку четири различни пристапи за проучување на економската безбедност. Првиот, традиционалниот пристап економската моќ ја препознава како неопходен предуслов за воената моќ. Вториот пристап на „геоекономската“ школа се обидува да ги идентификува опасностите и противниците во меѓународната економска средина. Третиот пристап нагласува дека во постмодерните меѓународни односи војните и конфликтите исчезнуваат поради позитивното влијание на економскиот развој и поврзувањето. На крај има и пристап кој се однесува на „човековата безбедност“.

Во деведесеттите години од минатиот век бевме сведоци на оживувањето на **традиционалниот концепт на односот помеѓу економијата и безбедноста**, кој беше важен во периодот на Студената војна, ова се таканаречените **одбранбено индустриски бази**. Во својата почетна форма овој пристап само го одразуваше општопознатиот факт дека одбранбените издатоци зависат од националната економија, која ги обезбедува потребните финансиски средства. Со глобализацијата, која ја забрзува алокацијата на стоката и услугите, државите станаа материјално зависни од производството, кое можеби само делумно, ако не и целосно го контролираат. Иако Rosecrance (2002:

443) тврди дека во сè поголемата меѓузависност во светот, потенцијалните натпреварувачи нема да можат да ја искористат ранливоста, која произлегува од потенцијалните прекин на критичните испораки, бидејќи и самите ја следат истата економска логика, поради која и тие се изложени на истата ранливост, државите, кои виталната функција на одбранбено индустриските бази ја препуштаат на променливоста на пазарот, се чувствуваат непријатно. Ова уште повеќе се однесува за државите кои при постигнувањето на своите воено-безбедносни барања се потпираат на најнапредната воена технологија, бидејќи поголемиот дел од воената технологија повеќе не е изрично воена поради што со неа слободно се тргува на меѓународниот пазар (Crawford, 1995: 154).

4.2.1. Економски инструменти на надворешната политика

Традиционално економските прашања се поврзуваат со безбедноста и **во форма на економски инструменти на надворешната политика**. Со ова се согласува и Cable (1995: 306-307), кој овој однос го дели на елементи, кои се важни за способноста на државата да се одбрани и на оние кои се потребни за проекција на моќта. Ваквиот поглед на економската безбедност делумно се покрива со идејата за економските инструменти на надворешната политика. Имено, поради непрекинатиот раст на обемот на стоката, услугите, суровините и капиталот, со кој меѓународно се тргува и последичната економска меѓузависност настануваат услови за политичко дејствување. Kirschner (1988) расправа за употребата на економските инструменти постигнување на присила, казнување, влијание и зависност. Трговски ембарга, квоти, статус на „фаворизирана“ држава и странска помош, државите во форма на награди или казни може да ги употребуваат за создавање на добри политички односи со други држави. Различните форми на санкции држави-

те многупати најпрвин ги употребуваат против државите со кои се во спор. Со нив по правило се обидуваат во целната држава да создадат влошена економска состојба, која сериозно ќе влијае врз животот и благосостојбата на обичните луѓе. Ова би требало да предизвика незадоволства и протести против владата и последично би довело до саканите политички промени (Oudraat, 2000: 105).

4.2.2. Геоекономија

Друг поглед на односот помеѓу економијата и безбедноста, кој се појави во периодот по крајот на Студената војна, е **геоекономијата**. Овој начин на анализирање на економската безбедност нагласува дека владите не го гледаат економскиот раст само во светло на неговото влијание врз благосостојбата на граѓаните, туку за нив економските капацитети претставуваат и инструмент на државната политика, кој може да се употреби како сила.

По крајот на Студената војна бројни реалисти соочени со очигледното намалување на воените закани и оружени конфликти, својата логика на размислување едноставно ја пренесоа на економското подрачје. Затоа економското натпреварување помеѓу државите геоекономистите го разбираат како војување на економско подрачје. Државите и понатаму ја мерат својата воена моќ во однос на другите држави и сè уште се обидуваат да ја минимизираат својата стратешка зависност од суровините, кои ги контролираат другите држави. Нивната загриженост е уште поголема во врска со производите, како што се нафтата, чие производство и дистрибуција може да бидат употребени за политички манипулации. Од аспект на геоекономијата трговскиот дефицит не е посакуван не поради неговиот ефект врз домашната вработеност, туку поради фактот дека државата станува зависна од увоз на стока и капитал, а со тоа и е ранлива на надворешните опасности.

Односот помеѓу економијата и безбедноста кај геоекономистите се базира на слични реалистични гледишта, како традиционален начин на поврзување на економските прашања со безбедноста и при анализирањето на економската безбедност едноставно воената терминологија се заменува со економска.

4.2.3. Меѓународната меѓузависнот врз националната безбедност

Третиот пристап во проучувањето на економската безбедност произлегува од мислењето дека **меѓународната меѓузависност посредно влијае врз националната безбедност**, така што не е можно да им се спротивстави со воена сила (Ulman, 1983). Меѓузависноста бездруго ја поткопува апсолутната автономност на државата, а со тоа и нејзината способност да го чува територијалниот интегритет. Сепак, од друга страна, можно е ваквата меѓузависност истовремено да ја зголемува безбедноста на општеството со зголемување на општествената благосостојба.³⁴ Идејата за комплексната меѓузависност значи ја зајакна потребата од разликување меѓу безбедноста на државата и безбедноста на општеството. Сепак, политички насочените расправи за редефинирање на безбедноста по правило не го согледуваат ова разликување, па и понатаму економската безбедност ја определуваат како способност на државата да ги распоредува своите ресурси со цел да се спротивстави на одредени воени закани.

Во ова светло некои експерти заклучуваат дека постојат бројни начини со кои може да се зголеми меѓународната соработка и да се намалат потенцијалните воени

³⁴ Забележително ниво на високотехнолошки странски инвестиции во државата може да поттикне технолошки иновации и да обезбеди добро платени работни места, сепак, на овој начин ја губи контролата врз стратешките делови од економијата (Sheehan, 2005: 74).

закани.³⁵ Покрај тоа, државите создадоа и меѓународни режими, кои овозможуваат подобро управување на нивните меѓународни трговски односи. Правилата и постапките на овие режими воведуваат реципрочност и обезбедуваат приближување на очекувањата на одделни држави. Ова, пак, ги поттикнува државите да се обидуваат да постигнат компромис. Глобализацијата на производството и размената ја зголемуваат конкурентноста и ги прават производствените фактори помобилни. Притоа инвестициите ги избегнуваат воените подрачја и нестабилните држави. Ова повторно ги поттикнува државите да прифаќаат ненасилни компромиси со соседните држави. За економскиот успех повеќе не е важна територијата или традиционалната тешка индустрија, туку технолошките иновации и производството, кое се темели на знаење, што, пак, ги намалува побудите за територијална експанзија и агресија.

Во контекст на меѓузависноста во рамките на економската безбедност можат да станат важни и недржавните актери, како што се меѓународните криминални организации. Ова, како резултат од нивното вклучување во бројни форми на недозволена трговија, а посебно препродавање на дрога и оружје. Имено, либерализмот поттикнува што поголема слободна меѓународна трговија, која бездруго би претставувала позитивна сила на развојот. Глобализацијата посредно овозможува перење на нечисти пари, транспорт на дрога, фалсификувана стока, илегални мигранти и радиоактивен материјал, што, пак, претставува загрозување на безбедноста на сите нивоа, од поединецот па сè до стабилноста на меѓународната заедница.

Ваквиот начин на поврзување на економските прашања со безбедноста претставува главна критика на пр-

³⁵ Keohane et al (1977: 27-29) тврдат дека меѓусебната економска зависност на индустриски развиените држави, со намалување на побудите за употреба на сила при решавање на меѓусебните спорови, може непосредно да ги минимизира законите.

вите два пристапа кон економската безбедност. Сепак, и кај овој пристап, и покрај обидот за вклучување на поширок поглед кон безбедноста, во најголем дел доаѓа до поврзување на економијата со традиционалната воена безбедност со цел да се докаже дека меѓузависноста дејствува од аспект на изградбата на доверба и безбедност. Затоа може да кажеме дека при ваквото проучување на економската безбедност либерализмот во помала мерка, впрочем, онтолошки се разликува од реализмот, но во голема мерка неговата основна логика е многу слична на реализмот.

При проучувањето на економската безбедност само **пристапот кон „човековата безбедност“** можеме да го вброиме во пошироките (конструктивистички) погледи на безбедноста, кои произлегуваат од логиката дека централниот концепт на безбедноста мора да биде обезбедувањето на основните човекови (материјални) потреби. Така сиромаштијата не е прашање на безбедност само поради тоа што е причина за многу конфликти, туку и поради самата себе. Значи, доколку безбедноста ја определиме на егзистенцијално ниво, тогаш оправдано е економската безбедност да се разбере во форма на основни човекови потреби. Развојот и преживувањето на поединецот силно зависат од снабдувањето со основни животни потреби, како што се храна, вода, облека, живеалиште, образование и здравствена заштита (Booth, 1991: 342). Во општествата, кои се сметаат како цивилизирани, следењето на овие цели на „човековата безбедност“ не е доволно. Мора да биде важен и квалитетот на животот, затоа кај нив стандардите на „човековата безбедност“ мора да бидат повисоки од основното преживување, за сите луѓе да можат да ја играат својата улога во општеството (Dalby, 1992: 104).

4.3. Економски закани по безбедноста

Расправите за економската безбедност произлегуваат од напнатоста помеѓу ранливоста и ефикасноста, кои континуирано се појавуваат на сите нивоа на економската активност од поединците и претпријатијата до државата и меѓународниот економски систем како целина.

4.3.1. Поединец

На ниво на поединецот економската безбедност означува можност за пристап до средствата потребни за задоволување на основните животни потреби. Опстанокот на поединецот **зависи од снабденоста со основните потребни работи**, како што се храна, вода, облека, живеалиште и образование (Buzan et al, 1998: 104). Преку овој минимум идејата за економска безбедност на поединецот станува исклучително комплицирана. Релативното ниво на благосостојба, достапноста до други извори дури и невработеноста, всушност, се многу важни за поединецот или целокупното општество, но, сепак, во економска смисла не се важни за опстанокот. Значи, се поставува прашањето, дали економската безбедност на поединецот е ограничена на основните животни потреби или треба да биде детерминирана со одржување на одреден животен стандард (Dalby, 1992: 100). Имено, во случај **правото на вработување или правото на минимален доход** да претставува потребен услов за обезбедување на економската безбедност на поединецот, може да дојде до сериозни потешкотии во функционирањето на пазарот (Buzan, 1991: 237). Со исклучок на извонредно поволните околности, државите, всушност, не можат да ги контролираат економските активности на ваков начин. Доколку, сепак, ова им успее, по правило доаѓа до намалување на економската конкурентност на државата. Така економската безбедност на поединецот е постигната за сметка на општото намалување

на животниот стандард. Исто така, доаѓа и до релативен пад на економскиот раст, а со тоа и поврзаните тешкотии за одржување на целосна вработеност.

Кај економската безбедност на поединецот се појавува противречност, која потекнува од двојната улога на потрошувач и производител. Како потрошувачи, поединците логично го поддржуваат функционирањето на пазарот, бидејќи им овозможува најдобар избор. Како производители, пак, поединците може целосно да му опонираат на пазарот, доколку истиот со своето функционирање ги загрозува нивните доходи и вработување. Може да заклучиме дека само релативно добри економски услови обезбедуваат релативна економска безбедност, бидејќи на поединците, од една страна, им овозможуваат да имаат вработување и пари, а, од друга страна, можност за избор при купувањето.

4.3.2. Претпријатија

Слично важи и за **претпријатијата**, кои се исклучиво економски актери, поради што при обезбедувањето на својата економска безбедност никако не можат да ја избегнат безбедносната спротивставеност со другите актери. Така, во случај кога претпријатијата се обидуваат да обезбедат економска безбедност со создавање на монопол или заштита на работењето на пазарот, постои голема веројатност да дојде до безбедносни конфликти помеѓу нивните и интересите на потрошувачите. Претпријатијата, кои економската безбедност си ја обезбедуваат на ваков начин, имено, тврдат дека нивниот опстанок е прашање на национална безбедност, бидејќи инаку националната економија ќе остане без стратешки важните производствени капацитети. Истовремено како монополот така и заштитата на функционирањето на пазарот ги зголемуваат цените на потрошувачките добра. Покрај тоа заштитата може да вклучува и субвенции, кои се плаќаат од даноците. Во слу-

чај кога претпријатијата се обидуваат да обезбедат економска безбедност со подобра приспособливост и иновативност од другите, настануваат безбедносни спротивставувања помеѓу успешните и неуспешните претпријатија, кои по правило не претставуваат посериозно безбедносно прашање.

По својата суштина претпријатијата постојано функционално се приспособуваат. За разлика од останатите економски актери, во себе немаат длабоко вкоренето чувство за трајност. Така поголем дел од претпријатијата може да пропаднат без поголеми последици, бидејќи ваквата пракса е нормален дел од економската активност. Ова значајно влијае врз вработените, но, сепак, поради ова не доаѓа до големи пречки во функционирањето на економскиот систем. До исклучоците од ова правило доаѓа кога **претпријатијата се доволно големи**, односно кога зафаќаат толку клучна положба во стопанството што **нивното пропаѓање ќе предизвика големи и многу распространети последици**. Доколку државата тежнее кон сè поголема самодоволност, статус на референтен објект на безбедност може да добијат голем број претпријатија, од оние кои произведуваат чевли па сè до претпријатијата за челик и бродови. Иако ваквото гледиште, пред сè, го застапува економскиот национализам, исто така, и либерализмот им ја признава улогата на референтен објект на безбедност на големите производствени претпријатија и банки, чие пропаѓање би ја загрозило стабилноста на националната економија, односно стабилноста на финансискиот систем.

4.3.3. Држава

Државата претставува главен референтен објект на економската безбедност. Сепак, причините за ова, пред сè, доаѓаат надвор од економското подрачје, во форма на грижа за снабдување за воените капацитети и грижа поради загрозување на политичкиот статус или политичкото

влијание на добавувачите на стратешките сировини и производи (нафта, храна, оружје). Иако државата е имуна на некои егзистенцијални закани со кои се сретнуваат другите економски актери; банкротот на државата може да ја загрози нејзината политичка и воена безбедност, но ретко влијае врз нејзината економска безбедност; всушност, логиката на економската безбедност на државата е слична со онаа за поединците. Економската безбедност на државата наједноставно се изедначува со обезбедувањето на економски услови потребни за опстанок на државата.

4.3.4. Животни потреби

Националната варијанта на „задоволување на животните потреби“ е составена од два дела. Во првиот дел како кај поединецот, „задоволувањето на животните потреби“ означува **можност за пристап до средствата потребни за национален опстанок**. Притоа државата за разлика од поединецот може да создаде целосно самодоволен систем, од доволно земјоделско производство за прехранување на населението до доволни сировински потреби за снабдување на најважната индустрија. Сепак, националната економија по правило не е целосно самодоволна со средства потребни за прехранување на населението и за снабдување на индустријата, затоа пристапот до надворешните резерви претставува важен дел од економската безбедност на државата. Затоа логична стратегија на државите е со одржување на стабилен меѓународен економски систем да си обезбедуваат континуирано снабдување и да ја ублажуваат својата ранливост со создавање резерви од најважните добра (Ullman, 1983: 165).

Единствената работа која либерализмот сè уште ја вбројува меѓу економските услови потребни за опстанок на државите е потребата **од континуирано приспособување**, кое на националните економии им овозможува да

ги следат глобалните промени. Овој втор дел од „задоволувањето на животните потреби“ произлегува од внатрешната уреденост на националната економија и затоа не може да се изедначи со потребите на поединецот, бидејќи за разлика од внатрешната структура на поединецот, која помалку или повеќе е константна, внатрешната поставеност на државите е исклучително и континуирано променлива. „Здравјето“ и дури опстанокот на државата зависи од нејзиното приспособување кон најнапредните и успешните практики во меѓународниот економски систем. Неуспехот на приспособувањето или дури и релативно бавното приспособување на националната економија, за државата значат релативно континуирано губење на моќта и континуирано зголемување на ранливоста во споредба со оние држави кои поуспешно се приспособуваат. Така релативниот економски раст игра главна улога при определувањето на моќта на државата и затоа истиот е клучен елемент за националната безбедност.

Значи, денес државите се среќаваат со економско безбедносна дилема, која тврди дека релативниот економски раст игра главна улога при определувањето на моќта на државата. За разлика од воената моќ, релативното богатство на државата не се јакне за сметка на другите. Имено, економскиот развој на една држава не подразбира дека поради тоа другите држави мора да станат посиромашни. Економската криза, пак, во една држава преку последично намалување на светскиот пазар и капитал негативно влијае и врз другите држави. Имајќи ја предвид големата моќ на глобализацијата, значи остана сè помалку простор за сериозна економска безбедносна динамика на национално ниво. Дури и државата, која не многу одамна многу силно управуваше со ова ниво, денеска во голема мерка е опкружена со императивот на либерализмот. Затоа денес и на национално ниво преовладуваат елементите на меѓународните економски односи.

Доколку за економската безбедност на државата е клучна **положбата на државата во рамките на меѓународните производствени, трговски и финансиски мрежи**, тогаш за економската безбедност на меѓународниот економски систем е клучна **стабилноста на севкупната мрежа на меѓународни економски односи**. Кога мрежата функционира без тешкотии, некои економски актери добиваат а други губат, зависно од нивните вложувања и умешност. Доколку функционирањето на мрежата е попречено, скоро сите економски актери завршуваат полошо отколку што биле на почетокот.

4.3.5. Меѓународен економски систем

Најмалку два вида внатрешни напнатости истовремено го слабеат постојниот меѓународен економски систем. **Степенувањето на трговската конкурентност** е логична последица на зголемениот обем на производители на скоро сите подрачја, што пак, резултира со деиндустријализација на постарите понудувачи, кои станале неконкурентни. Глобализацијата на економската ефикасност е добра за потрошувачите, додека на друга страна предизвикува голем притисок врз понудувачите, кои постојано мора да се приспособуваат, доколку сакаат да преживеат. Слично, **финансиската либерализација** на некои економски актери им овозможува толкава слобода што можат да ги следат само своите интереси, кои, пак, ги надминуваат капацитетите на меѓународниот економски систем, а со тоа и го загрозуваат истиот. Така моќните светски финансиски актери по желба можат да напаѓаат различни национални валути, па дури и да уништат проекти за стабилизација на менувачките курсеви (ERM), кои доколку би успеале, значително би им ја намалила заработката од менување на валути и финансиски шпекулации. Ваквиот развој на случувањата може да ја продлабочи кризата на меѓуна-

родниот економски систем на два начина. Да ја ослаби способноста на државите да се справат со националните последици од степенувањето на трговската конкуренција. Со неконтролиран менувачки курс да го комплицира создавањето и изведувањето на националните индустриски политики. Веќе се појави и голема криза на меѓународниот економски систем поради неоптималната искористеност на кредитите. Затоа развојот на светскиот финансиски систем, кој впрочем придонесува за развојот, флексибилноста и независноста на економското управување, со нестабилноста, нееднаквоста, можноста за политичко искористување и можно пропаѓање на меѓународниот економски систем сам по себе претставува голема опасност.

Главна надворешна закана по безбедноста на меѓународниот економски систем денес остануваат само војните, кои вклучуваат поголем број моќни држави. Глобализациските процеси, пак, предизвикуваат и големи климатски промени, поради што природата би можела повторно да стане важна опасност по безбедноста на меѓународниот економски систем.

5. ЕКОЛОШКА БЕЗБЕДНОСТ

Во својата најосновна смисла, **несигурноста** е ризик дека ќе се случи нешто лошо на нешто што е вредно. На пример, луѓето кои ја ценат својата работа се загрижени поради ризикот од невработеност, семејствата кои сметаат дека доволната количина на храна е вредна, загрижени се поради снабдувањето со храна, владите на кои им е важна моќта, се грижат за загубата на власта, а државите кои мирот го сметаат за вредност, загрижени се поради можноста од војна. Значи, безбедноста може да се примени на повеќе работи кои се вредни (референтни објекти како што се работа, здравје, организации, влади и сл.). Со оглед на

тоа, не е изненадување околината да се смета за референтен објект за безбедност, а **промените во околината** како безбедносен ризик. Овие и други врски помеѓу околината и безбедноста се вбројуваат под наслов „**еколошка безбедност**“. Целта на оваа поглавје е да даде критички преглед на концептот за еколошка безбедност.

Како и широкото подрачје на безбедносни студии, пристапите за еколошка безбедност се различни и одразуваат многу теориски перспективи. Еколошката безбедност е во низата на „нови“, нетрадиционални прашања кои довеле до разбудување и проширување на концептот за безбедност. Таа помага во проширувањето на безбедноста на начин што не ја вклучува само безбедноста на државата, туку и безбедноста на „глобалното“ опкружување, како и неколку општествени системи. Ја проширува безбедноста разгледувајќи ги и останатите опасности освен војната особено ризикот кој претставува промена на околината – работи кои се вредни. Исто така, како и концепти за човекова безбедност и родова безбедност, за кои се расправа и во оваа книга, еколошката безбедност понекогаш е проект за *критичка* безбедност, во смисла дека некои луѓе ја користат за да се постави прашањето за тоа кој е и што е заштитено во традиционалните безбедносни политики, и од кои ризици.

Како и безбедносните студии воопшто, еколошката безбедност вклучува и многу практични истражувања. Безбројни се обидите да се процени мерката во која промените на околината предизвикуваат насилни конфликти внатре во државите и помеѓу нив. Постои и објаснување за начинот на кој промените на околината можат да ја загрозат националната безбедност. Тука се истражувањата за начинот на кој војните и подготовките за војни влијаат на околината. И конечно, сè побројни се истражувањата кои ја проучуваат поврзаноста помеѓу еколошката безбед-

ност и прашањата за развој, како што се сиромаштијата и човековата безбедност. Овие истражувачки обиди влијаеле на развојот на политиката во некои држави, особено во Соединетите Американски Држави, во меѓувладините организации како Обединетите нации и НАТО, во невладините организации како Светската унија за заштита на природата и Гринпис.

Во поглед на сите овие истражувања, без оглед на нивните влијанија на политиката, се водат расправи околу употребата на концептот за еколошка безбедност. Гледано од еколошка перспектива, постои загриженост дека концептот довел до милитаризација на прашањето за околината. Од перспектива на доминантна безбедносна парадигма, постои загриженост дека концептот го поткопал „тврдиот“ карактер на прашањето за анализа и планирање на националната безбедност. Со оваа расправа се поврзани прашањата за единственоста на еколошката безбедност со оглед на потешкотиите во разликувањето на еколошките проблеми, проблеми за еколошка *безбедност*, помеѓу безбедносните проблеми и *еколошките* безбедносни проблеми. Меѓутоа, голем дел од застапниците за еколошката безбедност сметаат дека нејзината употребливост во начинот на кој таа прави чекор помеѓу научниците кои се занимаваат со безбедност, креатори на политиката и оние кои се занимаваат со подрачјето за заштита на околината, создава така нова теорија и нови прилики за дијалог.

Еколошката безбедност е едно од новите клучни прашања кои помогнале за проширување на значењето на безбедноста во повоениот период. Таа е резултат од напорот на еколошките движења да се обрне внимание на еколошките прашања и да се оспори праксата за национална безбедност, сè поголемото признавање дека еколошките проблеми бараат заеднички пристап со безбедноста и растот на мултилатералните еколошки договори и стратешки

вакууми настанати со крајот на Студената војна. Според тоа, и покрај дваесетгодишните претходни размислувања за врската помеѓу околината и безбедноста, концептот за еколошка безбедност дури во 90-тите години од минатиот век станал значаен и почнал да се појавува во научните списанија, говорите на политичарите и безбедносните претставници во работната организација за заштита на околината.

Постојат многу различни интерпретации на еколошката безбедност, бидејќи постојат многу различни пристапи кон безбедноста и уште повеќе пристапи кон еколошките промени. На двата различни краја на спектарот се ставовите на оние луѓе кои ја следат традиционалната парадигма за национална безбедност, кои еколошката безбедност ја сфаќаат како начин на кој еколошките промени може да бидат причина за конфликт помеѓу државата и еколозите, кои на еколошката безбедност гледаат како на влијание на човековите активности – вклучително на воените активности – на околината. Некаде во средина се оние кои занимаваат со начините на кои еколошките промени ја загрозуваат човековата безбедност.

Највлијателни интерпретации за еколошката безбедност се оние кои се во склад со традиционалната безбедносна парадигма. Особени се аргументите кои нагласуваат дека еколошките промени можат да предизвикаат насилство помеѓу и внатре во државите и дека еколошките проблеми во други држави се закани за национална безбедност, кои биле добро прифатени внатре во безбедносните политички заедници и вооружени сили – особено во Соединетите Американски Држави. Значи, сè уште во голема мера се смета дека еколошката безбедност е поврзана со законите за националните држави, а не со законите за самата околина, други држави или поединци. Ова значи дека иако

еколошката безбедност го проширила значењето на безбедноста, помалку е успешна во нејзината продлабоченост. Меѓутоа, ова не значи дека за некои држави овие промени не се голем безбедосен проблем, што го покажува примерот за влијанието на климатските промени на државите.

Сè поголемото влијание кое се посветува на еколошките промени како прашање за човековата безбедност не се вклопува толку добро во западната безбедносна политичка заедница. Меѓутоа, таа има некакво влијание на развојот на политичката заедница, на еколошките групи и организации. Многу е веројатно дека во иднина концептот за еколошка безбедност како прашање за човековата безбедност ќе стане значаен на полето на еколошките и развојните студии и дека ќе игра значајна улога во нивните политички домени. Истражувањата и политиката ќе се прошират за да го вклучат влијанието на еколошките промени врз жените и децата, на издржувањето и човековиот развој. Исто така, еколошката безбедност не привлела големо влијание внатре во безбедносните политички заедници за време на Студената војна, уште помало влијание привлела после нападот на САД, на 11 септември 2001 год. Тоа значи дека еколошката безбедност е второстепен безбедносен проблем, кој се разгледува единствено во времиња кога конвенционалите закани со вооружена агресија не доминираат во прашањата за национална безбедност. Иднината на околината како безбедносно прашање може да стои зависно од релативностите на другите безбедносни проблеми. Меѓутоа, гледајќи долгорочно, еколошките прашања можат да станат многу важен безбедносен проблем, имајќи предвид дека одредени еколошки проблеми се зголемуваат, на пример, концентрацијата на стакленички гасови во атмосферата постојано се зголемува, а со тоа ќе се зголеми и нивото на морето, интензитетот на климатските опасности, како што се ци-

клони, поплави и суши; проблемот со нуклеарниот отпад сè уште не е решен, а купот сè уште расте; потребата за вода расте, а залихите се релативно непроменети. Според тоа, важноста на еколошката безбедност многу веројатно ќе се зголеми, сè додека заедничките и кооперативните пристапи не спроведат сериозни реформи, за да добијат облик на општествени организации кои се еколошки одржливи. Во таа смисла, моменталната пракса за национална безбедност претставува значајна пречка за постигнување на еколошка безбедност за сите луѓе.

ГЛАВА 6

РЕЗУЛТАТИ ОД СПРОВЕДЕНИТЕ ИСТРАЖУВАЊА СО КРЕАТОРИТЕ НА БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. ИНТЕРВЈУ

Истражувањата за влијанието на современите теориски пристапи кон креирањето на безбедносната политика на Република Македонија во функција на зголемување на ефикасноста на безбедносниот систем подразбираат дефиниран интерес и подготвеност за ефективна соработка на клучните носители на овластувања во доменот на безбедноста на земјата. Притоа, треба да се нагласи и да се има предвид дека се работи за комплексни истражувања и за мошне осетлива проблематика од витално значење за државата.

Во реализација на истражувањето за концептите и политиките во сферата на безбедноста, застанав на ниво то на научно-емпириска елаборација на проблемот кој е предмет на истражување. Периодот од осамостојувањето на Република Македонија до 2014 година е една временска рамка која беше репер во нашите настојувања на проблемот да му пријдеме со фактот дека Република Македонија во периодот од прогласување на независност, преку кризата во 2001 година и реформите во безбедносниот систем, денес се наоѓа во една видоизменета општествено-политичка, безбедносна и економска состојба, која во голема мера ги модификува општествените случувања на полето на националната безбедност, притоа модификувајќи ја и свеста на соодветните институции и ставовите на носителите на функции за прашања дефинирани во безбедносната политика.

Предмет на истражувањето беа државните органи во безбедносниот систем како и академската заедница и начинот на кој тие ги координираат своите активности во подготовката и креирањето на безбедносната политика.

Целта на ова истражување беше да се открие и да се разбере начинот на кој испитаниците ги перципираат и ги

толкуваат настаните што се поврзани со безбедносните концепти и креирањето на безбедносната политика. Основна цел на ова истражување беше да се соберат објективни, односно поцелосни, проверливи, системски и попрецизни искусвени податоци за процесот и состојбата што ја истражувавме. Оттука, собирањето на искусвените податоци беше насочено од самиот карактер на истражувачкиот проблем и подлегнува на стандардизирана планска процедура.

Во истражувањето како техника за прибирање податоци беше користено интервјуирање (нестандардизирано интервју). Нестандардизираното интервју имаше ограничена примена, што се однесува на статистичкиот примерок кој беше интервјуиран. Во однос на изборот на примерокот во нашиот случај беше користен примерокот на процена како најтипичен за квалитативните истражувања. Овој примерок е условен од процената какви испитаници ќе бидат соодветни за истражувањето.

Примерокот што беше опфатен со интервјуто, беше намерен заради добивање податоци од конкретните носители на функции, особено од оние што раководеа со клучните сектори од осамостојувањето до денес, како и носители на одговорни функции, заклучно со почетокот на 2014 година.

Вкупно, беа изведени 42 интервјуа. Теренската работа се одвиваше во временски период од 1 декември 2013 до 28 февруари 2014 година. Прашањата беа идентични за сите, но разговорите се водеа слободно и се обработија квалитативно, односно оние прашања што имаа само општа индикативна вредност. За средување на податоците од интервјуто и на отворените прашања беше користена анализа на содржината (семантичка и фреквентна). Анализата во основа ја зачува автентичноста на податоците, бидејќи беше системска и целовита.

За успешно и објективно спроведување на интервјуто, без можност да се излезе од предвидената предметно-методолошка рамка, претходеше фаза на подготовка и план за спроведување на оваа методолошка техника. Како прв и основен чекор во подготовката на интервјуто, претходеше селектирање на дел од предвидените прашања кои се однесуваа на предметот на истражување. Селектирањето се вршеше според принципи кои овозможуваат од предвидените прашања да се добијат плодни, длабински и конкретни одговори. Како една од основните обележја на оваа методолошка постапка беше анонимноста.

Имајќи ја предвид достапноста на намерниот статистички примерок и намената на податоците кои беа добиени од истражувањето, за негово послободно спроведување пред почетокот на интервјуирањето се подготви едно писмено стандардизирано известување за природата и за целите на истражувањето, како и стандардизирано упатство за начинот на работата поврзана со истражувањето, со што се создадоа предуслови за намалување на можноста за недостапност и недоверба.

Во текот на подготовката и спроведувањето на интервјуто беше спроведена активност на анализирање на претходни слични содржини, на детектираните содржини за разговор, формулирање на прашањата и изработка на соодветен образец и потсетник за разговор. Во вториот дел за време на водење на интервјуто се применија облиците на насочување и спротивставување преку индиректно излагање, спротивни ставови во вид на прашање, правење на концесии, сугерирање на размислување, повикување на други мислења и повторно изразување на идеја. Соговорниците беа охрабрени за непречено изнесување на информации и мислења. Според целта, интервјуто беше дијагностичко, односно се искористи за откривање на појави и состојби и гносеолошко, за откривање на причинско-по-

следичните врски и односи меѓу дадени појави и стекнување на нови информации. Според учеството, реализираното интервју беше индивидуално. Инструмент за водење на интервјуто беше потсетникот – основата за водење на интервју со дефинираните прашања. Обработката на податоците добиени од интервјуто, пред сè, е квалитативна.

Откако беа добиени податоците од интервјуто (со помош на техничко помагало – диктафон), се пристапи кон анализа и обработка на податоците. Преку анализата на исказите, што ќе биде ограничена на дескриптивно ниво и инференцијална статистичка обработка со експликација, по одредените прашања беше направена и нивна селекција и категоризација на податоците врз основа на издвојување на поуспешните, на специфичните и на репрезентативните податоци, а нецелосните и нејасните беа отфрлени.

Во следната фаза на анализата следуваше определување на тематската рамка за работа и преку процесот на апстракција и конкретизација се дојде до концептуализација, односно избор на неколку клучни теми околу кои се групирани податоците.

Тежиштето на истражувањето беше насочено кон утврдување на ставовите и на мислењата на испитаниците за **координацијата и подготвеноста на државните органи** во насока на креирањето на безбедносната политика, функционирање на безбедносниот систем, односно неговиот концепт и неговото влијание врз процесот на креирање на безбедносната политика итн. Откако беше поставена иницијалната рамка отпочна повторното препрочитување на податоците на секој транскрипт одделно и определување на темата во која ќе биде сместен. Сортирајќи ги исказите на испитаниците, компарирајќи ги сличностите и разликите меѓу нив, настојувавме да откриеме некои нови внатрешни димензии на координацијата.

Со истражувањето беа опфатени следните категории на испитаници:

1. претставници од законодавната власт;
2. претставници од извршната власт;
3. претставници од секторот за одбрана;
4. претставници од секторот за безбедност;
5. претставници од Кабинетот на Претседателот и на Владата;
6. претставници на академската (експертска) заедница;
7. претставници на разузнавачката и контраразунавачката заедница и
8. други (директори на разни дирекции, агенции итн.).

Во текот на истражувањето беа реализирани разговори со: тројца поранешни премиери, со тројца претседатели на Собранието на Република Македонија, со вкупно десет пратеници од кои дел се во актуелниот парламентарен состав, со поранешни пет министри за внатрешни работи, со пет поранешни министри за одбрана, еден со заменик-министерот за одбрана, со пет претставници од разузнавачката и контраразунавачката заедница во земјата, со двајца советници за национална безбедност на Претседателот на државата, со еден началник на Генералштабот на АРМ, со двајца амбасадори на земјата во странство и осум припадници на академската заедница, односно професори. Од карактерот на дејноста на испитаниците може да се заклучи дека станува збор за репрезентативен примерок. Што се однесува до постигнувањето на дефинираните цели и очекуваните резултати, тие во најголемиот дел беа остварени. Истражувањето покажа и одредени слабости. Кај некои испитаници се забележуваат слабости поради непознавањето на истражуваната проблематика, а особено на безбедносните концепти. Еден дел од испитаниците не покажа подготвеност за соработка, додека кај дел од испитаниците комуникацијата се одвиваше тешко. Евидентно беше дека испитаниците – претставници на из-

вршната власт се порезервирани во изнесување на ставовите во однос на експертите и на испитаниците кои не се репрезенти на одредени функции. Во излагањето што ќе следува ќе бидат изнесени општите констатации за ставовите на испитаниците во однос на поставените прашања и нивно корпорирање во тематски целини кои се совпаѓаат во претходно анализирани содржини и проверка на генералната хипотеза и нејзините потхипотези.

Основа за интервју
1. Со какви ризици и закани по безбедноста се соочува Република Македонија и како ја оценувате нејзината безбедносна состојба?
2. Дали сметате дека најсоодветно за Република Македонија е безбедноста да се согледа низ призмата на индивидуалната, националната безбедност или регионалниот безбедносен комплекс?
3. Дали сметате дека безбедноста на Република Македонија треба да се гледа преку поддршка од меѓународната заедница, односно дали преку членството во НАТО и ЕУ треба да се гарантира безбедноста на земјата?
4. Дали сметате дека безбедносната политика на Република Македонија треба да се фокусира на општествената, односно на безбедноста на државата, на човекот-граѓанинот или да ги следи промените и потребите на меѓународната заедница, односно да се потпира на концептот на колективна безбедност?
5. Дали сегашниот концепт на национална безбедност содејствува со дефинираната безбедносна политика, нејзините стратешки цели и безбедносните потреби или треба да се разгледа можноста за промени во поставеноста со цел да се пристапи кон изградба на широкиот концепт за безбедност?
6. Колку отворените прашања со соседите и пречките во процесот на евроатлантски интеграции претставуваат закана по политичката безбедност на Република Македонија, а воедно дали потенцијалните воени закани по земјата се минато?
7. Во услови на глобална економска криза и зголемен број на невработени и висок процент на сиромаштија дали постои закана по економската безбедност и колку во безбедносната политика се предвидени соодветни мерки?
8. Дали во безбедносната политика соодветно место има еколошката безбедност со оглед на бројните потенцијални природни закани и катастрофи – поплави, земјотреси, пожари и дали во тој дел е потребно проширување на рамката и преиспитување на системот за управување со кризи и за заштита и спасување?
9. Дали Рамковниот договор е доволна рамка за соодветна одржлива социетална безбедносна политика-идентитетска безбедност или уште долг период во високите приоритети ќе биде зачувувањето и развојот на социеталната безбедносна политика на Република Македонија?

10. Сè почесто одредени улоги во безбедноста што ги имаше само државата сега ги преземаа приватни агенции за обезбедување на имоти и лица. Дали во Република Македонија има простор за развивање на концептот за приватна безбедност и дали тој може да заземе соодветно место во безбедносната политика?

11. Дали Република Македонија гради соодветна безбедносна политика и во основа кој концепт на безбедност преовладува при креирањето на безбедносната политика?

12. Дали секој фактор и чинител на безбедносната политика има свое соодветно место во процесот на развој и креирање и, пред сè, имплементација на безбедносната политика на Република Македонија?

13. Дали безбедносната политика се базира на нејзините потреби, ризици и закани или постојат само декларативни заложби кои треба да претрпат промени?

14. Како ја оценувате безбедносната политика на Република Македонија и дали се јавува потреба од нов сеопфатен документ на безбедносната политика на Република Македонија?

1.1. Ризици и закани по безбедноста на Република Македонија

Опасноста, односно изложеноста на повреди и штети е клучниот елемент во граматиката на безбедноста. Доколку нема опасности, нема ни потреба да се зборува за безбедност. Затоа, можеби парадоксално звучи, но светот без опасности не би бил безбеден свет, туку свет без безбедност. Опасноста може да се манифестира во облик на предизвици, ризици и закани на безбедноста. За безбедносната наука поимот на опасноста е она што е силата во физиката, понудата/побарувачката во економијата, личноста во психологијата или моќта во политиката.

Првото прашање во спроведеното интервју беше со какви ризици и закани по безбедноста се соочува Република Македонија и како поранешните и сегашни креатори и фактори на влијание на безбедноста политика ја оценуваат безбедноста на земјата. За да се знае дали се применува соодветна безбедносна политика, претходно јасно треба да се утврдат предизвиците, ризиците и заканите.

Актуелната безбедносна состојба ги задоволува официјалните критериуми за стабилна безбедност на земјата – беше најчестата проценка. Генерално лицата кои беа интервјуирани за потребите на истражувањето сметаат дека однадвор не ѝ се заканува непосредна опасност или агресија на Република Македонија. Ризици има по безбедноста, но тие се резултат на внатрешната поделеност во општеството која продуцира внатрешни конфликти.

Според дел од претставниците на законодавната власт, постојат две линии по кои се раздвојуваат граѓаните. Поради изостанување на процесот на интеграција во однос на меѓуетничките односи и за него изминатите неуспешни години на меѓународен план се продлабочува тој јаз меѓу населението од различно етничко потекло. Припадниците на македонскиот законодавен дом сметаат дека Албанците во Македонија се со мислење дека земјата не е способна да се справи со надворешните предизвици и не може да го следи евроатлантскиот пат, иако целиот регион вклучително и Македонија припаѓа на него. „Ако продолжи оваа изолацијата на Република Македонија, вината за тоа кај Албанците ќе ја сносат Македонците. Тие се на мислење дека политика на застој носи штета“. Поради тоа дел од парламентарците се на мислење дека Албанците ќе се обидат да побараат т.н. компензација преку поттикнување на внатрешни престојувања во земјата. Втората линија која се оцртува во земјата е т.н. фрагментација кај етничките Македонци. Националното единство што постоеше од 1991 година до 2006 година кај Македонците денес некои од соговорниците од извршната власт сметаат дека е загрозено. За еден од нив сега е отворено прашањето за вистинскиот идентитет на Македонците. Фрагментацијата меѓу Македонците произлегува врз основа на различните погледи за потеклото и сопствената историја. Отворајќи го тоа прашање беше истакнато во интервјуто дека не ќе биде можно Маке-

донците да дејствуваат како кохерентна целина која претставува мнозинство во населението и која носи на грбот одговорност за решавање на меѓуетничките проблеми. Таа состојба може да биде опасна за стабилноста на Република Македонија, врз основа на што постојат сериозни предизвици по безбедноста на Македонија – заклучуваат интервјуираните припадници на законодавната власт.

Ризици за безбедноста на државата, според мал дел од претставниците на законодавната власт се: отворените прашања со соседите, решавањето на прашањето со името, непризнавањето на МПЦ итн. За нив најсериозна закана од надвор е како што се спомена маргинализацијата на европските интеграции и оценуваат дека ако побрзо Република Македонија не стане членка на колективниот систем за безбедност дополнително ќе се влоши безбедносната состојба. „Неподготвеноста за компромис со Грција сериозно ги нарушува внатрешните односи во земјата, бидејќи тоа индиректно ќе влијае на влошувањето на меѓуетничките односи што претставува најсериозна закана за нејзино опстојување. Доколку не се успее да се најде компромис за заеднички живот во државата, унитарниот карактер на државата ќе се доведе во прашање“, беше нагласено во разговорот со претставници кои биле дел од работата на Собранието.

За разлика од претходните соговорници, дел од претставниците на извршната власт не гледаат дека на безбедносен план постои сериозна опасност по Република Македонија. Поголем проблем за дел од нив се внатрешните отворени прашања. „Корумпираноста на системот и одржувањето на структурите кои водат економска политика која е според нив неодржлива на подолг временски период и може да предизвика закани по економската безбедност“, сметаат соговорници во интервјуто за истражувањето презентирани во книгата.

Во анализата на безбедносната состојба некои од поранешните премиери нагласуваат дека клучот за стабилноста на земјата се наоѓа во имплементацијата на Рамковниот договор, кој според нив претставува кохезивното ткиво кое ги држеше Македонците и Албанците да бидат сплотени, мотивирани од желбата да бидат дел од евроатлантските структури што е можно побрзо. Ваквата состојба на среден рок може да доведе до сериозна закана за безбедноста, ако не се продолжи забрзаното интегрирање на земјите во регионот и Република Македонија остане изолирана со Косово и Босна и Херцеговина. Таа состојба претставува основа за пенетрација на радикалниот ислам кој очигледно по силната експлозија која настана по серијата т.н. револуции во арапскиот свет, остава простор за таков ризик по безбедноста на Македонија, оценуваат поголем дел од претставниците на извршната власт.

Во проценката на заканите по земјата од претставници на извршната власт се надополнува претходно искажаната оценка. „Во изминатиот период се виде дека на територијата на Балканот многу групи од верскиот радикализам и од криминалното поднебје интензивно комуницираат и имаат интеракција меѓу себе. Тоа претставува еден вид ризик и опасност за Република Македонија и за регионот. Внатрешните закани во Република Македонија досега се идентификуваат на тие две основи. Глобалните асиметрични закани претставуваат опасност за претставниците на извршната власт. Најнова појава на ризик се каналите на илегална миграција кои од кризните региони доаѓаат по територијален коридор низ Република Македонија. Меѓу тие мигранти имаме луѓе кои се верско радикални и екстремно криминални. Република Македонија само е транзитен коридор со што се изразува одреден ризик по стабилноста на земјата“, оценуваат соговорниците во интервјуто кои биле дел од Владата на Република Македонија.

За заканите од верска природа говорела поранешни припадници на разузнавачката заедница на земјата. „Ако се земаат предвид евентуалните конвенционални закани, треба да се бара одговор за настанот на Смилковско Езеро. Значи, генерално не може да стане збор за сериозна дестабилизација на Република Македонија по верска основа“.

Во проценката на ризиците и заканите од страна на претставници на извршната власт, се вели дека најголем проблем на Балканот е регионалната безбедност која соодветно не се следи. Секоја држава самостојно си ги регулира своите ризици и опасности. Отсуствува заедничко идентификување на регионалните опасности. На територијата на Западен Балкан во интервјуто се истакна неопходноста од Центар кој ќе се занимава со асиметричните закани. На пример, потребен е контртерористички Центар на Балканот кој ќе ги контролира сите активности на милитантните борци кои земаат учество во глобалниот џихад во Сирија, кои потоа се враќаат на Балканот со цел да регрутираат лица и пак се враќаат на боиштето, се податоци кои ги забележавме за време на разговорот со соговорници од разузнавачко-безбедносната заедница. Националниот систем на третирање на заканите и ризиците се соочува со еден голем предизвик, односно во третирањето кон лицата кои учествуваат на боишта на туѓа територија. Тоа претставува сериозна закана за некои од испитаниците. Инаку, во делот на идентификување на закани од индивидуален карактер на територијата на Балканот, според претставници на извршната власт, има екстремни групации со радикална реторика, меѓутоа тие немаат капацитет да претставуваат закана за поширокиот регион на Балканот. Додека верско радикални структурални организирани форми постојат кои говорат сроден словенски јазик и албански јазик. Воедно беше речено дека загрижува бројот на оние кои преминуваат во друга религија, прифаќајќи ја исламската вероисповед и тие се најчесто најрадикални. Има недостаток во идентификувањето на ризиците

и опасностите не само во Република Македонија, туку отсуствуваат и програми на дерадикализација и контрарадикализација, оценија претставниците на извршната власт. Иако на територијата на Балканот живее доминантно муслиманско население, според некои од учесниците, во безбедносниот систем отсуствува интеркомуникација меѓу институциите на системот за создавање на стратегија за третирање на лицата кои преминале во други религии и се радикализирале и треба да се направат напори да се вратат назад и социјално да се третираат.

Инаку, сериозен безбедносен проблем во Република Македонија, според учесници во извршната власт, претставува и интеркомуникацијата во затворските установи. Во моментот отсуствува контрола и следење на активностите на лицата кои од различен карактер доаѓат до заедничко поминување на времето во извршување на казната на затвор во КПД Идризово каде имало одредено зајакнување на една структура во одреден период од една до две години и добро се поставувале и може поради тоа да претставуваат сериозен проблем утре. Во моментот во Република Македонија, според оценките на некои од соговорниците од безбедносната заедница, во затворите има над 30-тина лица со добри криминални профили кои внатре заедно отслужуваат казни затвор, кои се синхронизираат и немаат друг избор освен да бидат криминални и радикални во своето натамошно дејствување. Системот не предвидува програми за нивна ресоцијализација, што претставува негов проблем. Република Македонија има 33 проценти муслиманско население, што ја прави ранлива во делот на идентификување на ризикот, сметаат претставниците од разузнавачката заедница. Исламската верска заедница нема капацитети да спроведе програма за дерадикализација и контрарадикализација, кои може да ги спроведат само припадници што се подготвени. За жал, во институциите кои следат радикални структури се

припадници на спротивна религија (христијанска вероисповед) што ги прави неподготвени за третирање на тие структури, надополнуваат претставниците на контраразузнавачката служба. Во наредниот период ќе се отвори значајно прашање каде завршува исламот, а од каде почнува исламизацијата. Дали исламизацијата ќе биде предмет на интерес на националната безбедност? Во наредниот период ќе се постави како значајно прашање за анализа од официјален Брисел и националниот систем за безбедност, оценија соговорниците од извршната власт. Тука кога ќе се земат предвид формите на интерес од катарски, турски, саудиски и ирански интерес преку отворање амбасади, што претставува сериозен индикатор другите кон нас да гледаат поинаку и да бидеме безбедносно ризични, оценуваат соговорниците од законодавната власт.

Меѓу соговорниците се најдоа поранешни функционери од албанскиот политички субјект во извршната власт. Тие ја потенцираат мултиетничката средина на Балканот што во блиското минато била повод за одредени конфликти. „Од тоа треба да извлечеме цврста лекција и да истакнеме дека регионалната соработка е во интерес на интеграциите, и е најсериозната алтернатива за регионот да биде стабилен и да биде просперитетен. Состојбата во Македонија тесно е поврзана со случувањата во регионот и сите случувања имаат рефлекс врз неа“ смета припадникот на извршната власт кој доаѓа од албанскиот политички блок.

Со него се сложуваат и поранешните припадници на извршната власт од ресорот за внатрешни работи кои доаѓаат од македонскиот политички корпус и се со став дека безбедноста на земјата мора да се гледа во контекст на состојбите на Балканот. Овој дел од Европа сè уште е немирна и сè уште не се завршени многу стратешки интереси. Како конфликтни подрачја и понатаму се Босна и Херцеговина, Јужна Србија и Косово.

Се работи за поширока безбедносна компонента на Балканот што ја оптоварува и Македонија. „Евентуални конфликтни ситуации во Јужна Србија и Косово ќе имаат влијание на Македонија, како и рedefинирањето на границите на Босна и Херцеговина што може да влијае на состојбата на Балканот. Врз основа на ова може да заклучиме дека РМ и понатаму е изложена на регионални ризици“.

Во интервјуто различен став од некои поранешни членови на извршната власт искажаа дел од учесниците во ресорот одбрана, кои нагласија дека нема директна закана по безбедноста од соседните земји, бидејќи поголемиот дел се членки на НАТО или ЕУ.

Во анализата за заканите за земјата со цел истите да се детектираат и потоа да се утврди соодветна безбедносна политика, односно дали сегашната соодветствува со потребите, ризиците и заканите по земјата, се отвори прашањето дали самата економска состојба може да се одржи на подолга патека зашто според поранешниот министер од безбедносниот систем сите индикатори говорат дека економскиот раст на земјата не е доволен да овозможи подобри услови за живот на поголем круг луѓе.

„Битката со животниот стандард упатува дека економско-социјалните фактори од безбедносен аспект ќе стануваат многу сложени. Самата структура на населението и неговата миграција надвор од границите на земјата е загрижувачка. Тоа иселување на дел од македонскиот народ може да направи дисбаланс во структурата на населението, и потоа ќе се поставуваат прашања кои ќе водат кон рedefинирање на самиот уставен поредок на државата. Самата перцепција на граѓаните за позицијата на државата е, исто така, битен елемент за проценката на безбедноста“, оценија соговорници од академската заедница.

Како резултат на внатрешни елементи на безбедноста кои ќе се заоструваат, имаме еден нов проблем во Македонија кој денес не се мери – сметаат дел од соговорниците. „Каков е процентот на лојалноста на граѓаните кон државата и институциите, дали тој процент може да се одржува на едно високо ниво? Сите показатели говорат дека тој процент се намалува. Економската состојба генерира состојба македонските државјани да се откажуваат од македонското државјанство, за возврат добиваат странски пасоши и државјанства. Ние ќе бидеме сведоци дека во една неизвесна состојба ќе се бараат српски, грчки и албански пасоши и преку тоа структурата на населението по национална основа ќе стане едно од клучните прашања за стабилноста на Република Македонија, се оценува од интервјуираните од разузнавачката заедница. Заради тоа потребно е водење на безбедноста и официјална политика на земјата со кои ќе се затвораат сите отворени прашања, бидејќи секое прашање кое долго стои отворено создава дополнителни проблеми“, смета припадникот на извршната власт од безбедносно-одбранбениот систем.

Одредени проценки кои ги изнесе во разговорот за истражувањето поранешен учесник од извршната власт во создавањето на македонската држава и решавањето на конфликтот во 2001, говорат дека земјата и регионот на Западен Балкан може да влезат во тензии од 2015 година и истите да бидат од социјален карактер.

„Перспективно се создава основа за одреден револт по основ на социјален план и големиот број на невработени, кои се млади генерации и тие денес во Република Македонија масовно се наоѓаат во високото образование и ќе дипломираат. Таа средина на млади дипломирани студенти а невработени кога ќе се процени дека ќе биде 10-тици илјади и повеќе, ќе стане особено потенцијална

маса на луѓе која може да биде незгодна за земјата. Терминот многу незгодно е исказ на Кремтон во негова книга „Балканот од 1945 година до денес“, тој ја анализираше состојбата на Косово во рамките на поранешна СФРЈ кога имаше масовно студирање, а минимално вработување на завршените студенти. Таа средина стана носител на движењето на бунтови во Приштина и претставуваше почеток на крајот на единството на Косово со Југославија. Во Република Македонија може токму студентската средина, средина на млади луѓе во услови на изолираност на Република Македонија, останување надвор од ЕУ и НАТО значи затворени граници, што може да биде замаец на социјални немири и бунтови кои тешко може да се контролираат и со тие протести на младите ќе се солидаризираат постарите генерации. Тоа може да претставува сериозна закана за економската безбедност и социјални немири во земјата“, заклучува поранешниот учесник во извршната власт во ресорите за одбрана и за правда и во Кабинетот на претседателот на државата.

Според дел од академската заедница од албанскиот кампус, има индикатори кои говорат за можни понатамошни политички проблеми во земјата. Тие го отвораат прашањето за економските услови во кои живеат граѓаните од албанско етничко потекло. „Денес кога ќе се направи економската анализа на состојбата каде живеат Албанци во Република Македонија има сериозно опаѓање на инвестициите, за разлика од делот каде доминантно е населението кое е македонско. Во Република Македонија тоа движење никој не го анализира, бидејќи конфликтите во поранешна СФРЈ настале како резултат на тој економски дисбаланс кој влијаеше на распаѓање на СФРЈ“. Споредба меѓу Македонија и Косово се прави и од страна на поранешните членови на извршната власт од албанско потекло кои велат дека „Косово претставуваше прв безбедносен ризик,

кога економските параметри и разлики кои ги имаше, на пример, Косово со Словенија како најразвиена република во поранешна Југославија беа 1:6". Според нив, како резултат на Охридскиот договор дојде до урбанизација и модернизација на Албанците. Во листата на работи кои може да предизвикаат конфликти е борбата за модернизација, потоа пристапот до пазарот на трудот, поделбата на јавните ресурси, а дури на четврто место е идентитетот.

Со претходно искажаната теза која доаѓа од условно кажано македонскиот блок, сега може да констатираме дека се сложуваат и припадници на академската заедница кои доаѓаат од албанскиот блок и воедно тоа прашање нема етнички предзнак.

„Денес се произведуваат интелектуалци, но нивните родители немаат, пред сè, средно образование, и на тој начин немаат капацитети да продуцираат нови работни места. Владата мора да навлезе во справувањето со состојбата после Охридскиот договор, тој ги реши идентитетските прашања, но отвори теми кои со кои не можеме да се справиме со цел да се подготви албанската популација да биде рамноправна во поделбата на трудот, на поделбата на заедничките добра мора многу повеќе да се работи во Република Македонија“.

Очигледно дека безбедносната агенда на Република Македонија се менува како што одминуваат годините. Во 90-тите години од минатиот век беше една, во втората деценија од независноста на Република Македонија е друга, целата сцена и типот на закани е различна. На почетокот на 90-тите години имавме околу војни и внатрешната структура на државата целосно не беше заокружена, бидејќи првиот Устав на Република Македонија не беше изгласан од албанската заедница која е голема во земја-

та. По 2001 година ние влегуваме во друга фаза од две причини, зашто надворешното опкружување после сите мировни договори во регионот и нашиот Рамковен договор, внатрешната композиција на Република Македонија се смени во насока на поголема улога на албанската заедница која објективно во 90-тите години беше третирана како најголема безбедносна закана. Потоа работите се ставија во рамка која им дозволи на домашните политички елити да ги менаџираат безбедносните кризи. Во првата половина на втората деценија, значи некаде во 2005 година, имаме т.н. посткризни шокови додека не се смири почвата. Ние потоа влегуваме во еден помирен период каде сите проблеми и ризици не се надминати, но се далеку од раните 90-ти години кога имавме големи безбедносни закани, оценуваат интервјуираните претставници кои биле дел советничкиот дел од Кабинетот на Претседателот на Република Македонија.

Според припадниците на академската заедница кои воедно биле на чело на една од институциите во безбедносниот систем на Република Македонија, ризиците и заканите со кои денес се соочува земјата не се исти од пред 20 години. Денеска најчувствителна за Република Македонија е социеталната безбедност, односно безбедноста помеѓу идентитетите на етничките заедници. „Македонскиот идентитет историски е непризнат и постојано загрозуван. Се манипулира од страна на политичките елити со квалификации дека е загрозен националниот идентитет, се нема консензус што е национален идентитет и кои од атрибутите на националниот идентитет се загрозени. Од друга страна, нема државен консензус за стратешките прашања на Република Македонија. Таа состојба се користи од внатрешни политички субјекти од заедниците во земјата за да се злоупотребат, односно се секуритизираат и се злоупотребуваат во политички цели. Треба да се премине на еден процес на демобилизација на политичките групи кои

се поделени за да се разговара отворено за сите проблематични прашања“, сметаат соговорниците од академската заедница за прашањето за заканите по земјата.

Во проценката за безбедносната состојба само во еден одговор е искажано мислење дека има опасност од промена на границите и формирање на големи држави на една од заедниците кои живеат во земјата. „Косово е предмет на закана за Македонија и албанскиот фактор повеќе се интересира за Косово, отколку за Македонија“, е единствена искажана анализа од сите 42 интервјуирани лица.

На крајот од овој дел наместо заклучок ќе биде наведен одговорот даден од академската заедница кој ја дава генералната слика за земјата. Долго време постоеше еден вид на доктрина дека безбедноста на Република Македонија во првите денови од независноста може да се загрози од некој надворешен фактор. При тоа на почетокот постоеше еден страв дека закана доаѓа од Србија и Албанија. Во 2001 година се уверивме дека за Република Македонија најголем предизвик се, всушност, меѓуетничките односи кои се регулираа со Рамковниот договор. По 2001 година започна испишувањето на една нова епоха кога на 11 септември светот беше соочен со новата формула на тероризам и нова глобална закана од еден невидлив непријател, односно од асиметричка закана. Тезата на Харлингтон е дека светот влегува во една нова епоха на судир меѓу религиите и цивилизациите. За Република Македонија најголеми закани може да бидат евентуални терористички закани, екстремистички групи, келии на терористички групи кои останаа од судирите на територијата на екс Југославија. Од друга страна, се социјалните тензии кои се еден вид предизвик на еден краток рок. На долг рок далеку сме од некои опасности кои претставуваат закана, како демографијата, водата и енергијата.

1.2. Концепти за безбедност во Република Македонија

Проширувањето на полето на истражување на безбедноста подразбира и проширување на содржината на поимот на безбедноста во сите правци надвор од конкретната нација – држава, односно: нагоре – кон меѓународните институции, надолу – кон регионалните или локалните влади и настрана (лево и десно) – кон невладините организации, јавното мислење и медиумите и апстрактните сили на природата или пазарот.

Во следните неколку прашања на реализираното интервју беше отворена дилемата за безбедносниот концепт на Република Македонија. Соговорниците беа запрашани за мислење дали најсоодветно за Република Македонија е безбедноста да се гледа низ призмата на индивидуалната, националната безбедност или, пак, регионалниот безбедносен комплекс. Од прашањето за националната безбедност се наметна дилемата дали клучот за нејзино одржување е исклучиво во членството во колективните безбедносни системи. Преку барањето на најсоодветниот концепт за безбедност за Република Македонија ќе се направи обид да се дојде до проверка на една од потхипотезите дека безбедносната политика треба да се фокусира на безбедноста на државата, на човекот-граѓанинот, а воедно да ги следи промените и потребите на меѓународната заедница, односно дали треба да се потпира исклучиво на концептот на колективна безбедност.

Република Македонија досега се одржуваше на стариот концепт на т.н. државна безбедност. Концептот на хумана безбедност веќе 20 години теоретски се развива и држави како Република Македонија имаат интерес да го практикуваат, бидејќи сме внатрешно хетерогени. Во Република Македонија треба да се оди паралелно, да се зачува државата,

но да се дава акцент на безбедноста на луѓето, бидејќи постои цела група на закани кои се еднакви за сите независно од нивната етничка припадност, сметаат припадниците на академската заедница. „На пример, стравот дека некој ќе изгуби работа, значи од тој тип на економски ризици луѓето се постојано под закани, повеќе не постои страв од тенкови кои би ја поминале нашата граница од соседството, ниту страв од прелевање на кризи како во 90-тите години, туку од економските проблеми кои се големи во Република Македонија и ги опфаќаат луѓето независно од нивната етничка и религиозна припадност. Значи, концептот на човечка хумана безбедност треба да станува сè поважен и треба да се истиснува државната безбедност како традиционална“, заклучуваат претставниците на извршната власт.

Исто така, интервјуирани претставници на законодавната власт сметаат дека денес безбедноста зависи од форматот на поединецот. Колку поединецот чувствува потреба од лојалност кон државата, толку е поголема можноста за стабилноста на земјата. Странските можни притисоци може да се неутрализираат ако безбедноста на државата се потпира на поддршката, чувствата, определбите од граѓаните и поединците.

„Ние националната безбедност ја нарекуваме концепт, но таа, всушност, е државна безбедност. Ако ние сме решени да правиме граѓанско општество на рамноправна основа, почитувајќи ја мултиконфесионалната, мултетничката припадност, тогаш тој основ не може да го направиме видлива слика за поединецот. Основа на концептот за државна безбедност може да биде само лојалноста на граѓаните“, нагласуваат во интервјуто поранешните претседатели на Собранието на Република Македонија.

Од друга страна, регионалната безбедност на Балканот се заснова на принципот на колективна безбедност.

Колективната безбедност во светот основата ја бара во постоењето на организирани групи на држави кои со својата политика и обврските меѓу себе создаваат основи за долгорочна стабилност. Ние припаѓаме на евроатлантската зона на колективната безбедност, напоменаа повеќето соговорници.

За да припаѓате на колективната безбедност, потребно е да сте полноправен член и да носите обврски и права. Денес носиме само обврски кон НАТО, но немаме права. За нас не е комплетирана таа регионална безбедност, бидејќи постои празнина која произлегува од фактот што ние не сме интегрален дел на колективната безбедност, а имаме со тие два система потпишани договори.

Индивидуалната безбедност денес е тешко да се одржува за некои од интервјуираните кои доаѓаат од извршната власт. Аргументацијата е дека ние како држава се определиме за професионална армија и полиција. Во тој случај кога имаме професионалност на армијата треба да се гледа во регионален безбедносен комплекс, а потоа од глобален аспект, бидејќи Република Македонија не може да се изолира. Безбедноста треба да биде комбинација на националната, хуманата и меѓународната безбедност, оценуваат дел од претставниците на законодавната власт.

Поранешни високи припадници на извршната власт и учесници во решавањето на конфликтот во 2001 година беа на мислење дека врз основа на искуствата од минатото концептот на регионална безбедност треба да биде доминантен. Позитивно влијаеше разрешувањето на состојбата на Косово преку дијалогот Белград-Приштина, што претставува дополнителен фактор на стабилност. „Ако гледаме регионално, затворањето на косовското прашање може да претставува пример за надминување на застојот во евроатлантските интеграции кои произлегуваат од спорот меѓу

Македонија и Грција, а потоа да се реши нефункционалната федерација Босна и Херцеговина“.

Во регионот треба да се зајакне граничната контрола, намалувањето на нелегалната трговија со оружје и наркотици и имигранти и трговија со луѓе. Тие задачи се заеднички предизвик на регионот и имаат наднационална димензија, бидејќи самите ризици немаат етнички предзнак. Регионалната соработка е неопходна во безбедносен контекст и така ќе напредуваме кон НАТО и ЕУ, оценуваат некои од извршната власт со кои беше разговарано.

1.3. Безбедносниот систем клучна алка за безбедносната политика

За подобра функционалност и обезбедување на координација меѓу институциите од безбедносниот систем, соговорниците кои доаѓаат од извршната власт во интервјуто потенцираа дека мора да се поддржи моделот на интегриран безбедносен систем, односно концептот кој во државата ќе опфаќа повеќе безбедносни институции кои ќе се обединат преку еден центар каде ќе се вградат сите безбедносни политики и преку него ќе се даваат налози за дејствување. Бидејќи ние сме мала држава со ограничени ресурси, целиот тој систем мора да се обедини и да се приспособи на стандардите на современите безбедносни системи. Неговата работа треба да се регулира преку донесување на еден закон за интегрална безбедност кој ќе ги даде основните контури на дејствување на институциите за кои е потребно донесување на посебни законски и подзаконски решенија. Тој закон за интегрирана безбедност ќе ја даде основната архитектура на безбедноста и каде ќе се обединат сите институции. Бидејќи сме парламентарна демократија, целокупното обединување мора да оди преку Владата на Република Македонија и нејзиниот потпретседател за политички систем. Ако се земат сите искушенија

низ кои помина изминатите две децении, нашиот безбедносен систем е созреан за рedefинирање е заклучок на најголемиот дел соговорниците. (Конта)Разузнавачкиот дел од системот денес е поделен многу и УБК и Агенцијата за разузнавање, но треба да се размисли да се обединат заедно и само за потребите на АРМ треба да остане делот на воено разузнавање заради мисиите во странство, мисли еден од живите партиципенти во создавањето на самостоен безбедносно-одбранбен систем на Република Македонија. Со нив не се согласи поранешен директор на Агенцијата за разузнавање, кој смета дека заложбите за обединување на УБК и Агенцијата за разузнавање не се добра опција за развојот на демократијата и ефикасноста на самиот безбедносен систем. Најдобра заштита, според него, треба да се направи преку посебно тело кое ќе биде независно и ќе биде раководено и ќе остварува следење на комуникацијата во согласност со законската регулатива. Секој што сака да следи комуникации треба да поднесе писмено барање и мора да го достави до тоа тело, кое ќе оди, секако, преку Собранието, кое во секое време може преку свои претставници да побара информации за следењето на комуникациите. Воедно, се изнесе предлог мнозинство во собраниската комисија за контрола да биде од опозицијата. Досега имаше механизам на неделни средби на координација на УБК и Агенцијата за разузнавање, но поради немање законска обврска таа пракса и подготвеност не прерасна во редовна комуникација на службите на Република Македонија, сведочи соговорникот од разузнавачката заедница, кој нагласува дека во иднина на чело на безбедносните разузнавачки служби треба да бидат професионалци.

Поранешниот член на извршната власт смета дека нема подобро чување на границите кога самите држави заедно управуваат со безбедноста, а воедно имаат доверба меѓу себе. „Безбедносните системи треба да се поврзуваат

на заеднички точки. И да бидеме како држава членка на колективните безбедносни системи, ако нè одржува добра регионална соработка можни се одредени инциденти. Кога станува збор за националниот безбедносен систем сметам дека го немаме изградено, зашто денес имаме институции кои по хоризонтала стојат една покрај друга или не соработуваат, а има одредени случаи кога соработуваат, но не врз основа на строго утврден план на безбедносни приоритети, соработка, раководење, нема утврдена координација на заедничките активности. Засега оваа разбиеност и мозаичност се потврдува во тоа што од страна на безбедносните институции секој работи по свое, што создава последица на преклопување на одредени надлежности со што дополнително се губат средства и време, што воедно води до различни оценки на безбедносната состојба“, беше оценето во интервјуто од страна на соговорникот кој за време на својот работен век бил дел од извршната власт и разузнавачката заедница. Според него, за да може да се создаде систем за национална безбедност, мора јасно да се подели полето на активности кои од единствен центар би биле координирани со цел да нема преклопување и компетенција меѓу институциите. Денес меѓу себе безбедносните институции, оценува соговорникот кој беше дел од извршната власт, се затворени, немаат доволно соработка, си конкурираат и не соработуваат оставајќи впечаток како да имаат посебни интереси. Затоа предлага да се формира заеднички безбедносен систем, односно заедница на безбедносни институции која треба да ги постави следните прашања: легитимирање на политичките интереси како надлежност на цивилните власти, потоа одговорите да ги трансформира во безбедносни приоритети за да се провери со цивилната власт по што би се поделиле активностите, најнеопходно е институциите од заедницата преку заедничко партиципирање за да се утврдат приоритетите и распоредите и да се формира заедничка аналитика каде ќе се слеваат информациите од посебната оператива

на институциите. Преку оваа трансформација треба да се нагласи потребата од посебен закон за безбедност кој ќе биде основен акт што ќе ги реши прашањата на заедницата во делот на координацијата и поставување на безбедносните приоритети. На оперативно ниво треба да се започне со формирање заедничка аналитика на безбедносните и разузнавачки служби и другите. Своја улога во тој систем треба да имаат Министерството за надворешни работи и Министерството за финансии. Сè уште носителите на власта не успеаја да ги развиваат системите и потсистемите на компатибилен систем. Сè уште е голем расчекорот и институциите не се концептирани само на јавниот интерес. Не може да се преземе одреден модел туку треба да се почитуваат традициите и реалниот авторитет кој го има во Република Македонија. Најдолго време безбедносните структури во земјата беа градени и развивани преку МВР. Првите 5 години таа безбедносна заедница може да ја раководе УБК, потоа да се менува мандатот на координација на секои две години. Ако останеме на т.н. два колосека во безбедноста, може да се задржи контролата врз нив. Доколку целокупниот систем е во еден круг, тогаш се доведува во прашање контролата на безбедносниот систем. Владата и Претседателот мора да останат на два колосека во извршната власт, оценија дел од соговорниците кои доаѓаат од законодавната и извршната власт.

Отворајќи го прашањето дали Република Македонија може да гради автохтон безбедносен систем, поранешните парламентарци се на мислење дека „не може како мала држава со 10.000 војници а 12.000 полицајци Република Македонија да гради т.н. автохтон безбедносен систем“. Воедно доминацијата на полицијата наспроти војската претставува според нив сериозен проблем. Со овие констатации не се сложува еден од интервјуираните министри за одбрана на Република Македонија и универзитетски професор кој нагласи дека „денес не постои автентичен

самостоен модел на безбедност, особено не може да постои за една мала држава со ограничени ресурси и која има отворени прашања. Ние треба да градиме компатибилен безбедносен систем во согласност со стандардите на НАТО и ЕУ. Нема подобра опција од интеграциите бидејќи НАТО овозможува гаранции за државите и на тој начин се стабилни за економијата. Без членство во НАТО не може да сметаме на поголем прилив на странски инвестиции. Додека преговорите за ЕУ може да трајат подолго, но самото општество се приспособува“.

Кога се анализира безбедноста на една држава се зборува за можноста секоја држава да е гарант за својата безбедност. Ако државата сама не може да ја гарантира и заштити својата безбедност и интегритет, тогаш нема елементи на државност. Република Македонија без разлика што не е дел на колективните системи за безбедност мора да ја развива својата безбедносна компонентна и да ја јакне одбранбената моќ, но цврста решеност на најголемот дел политички субјекти е дека треба да бидеме дел од колективниот безбедносен систем НАТО и да соработуваме во ОБСЕ и ООН и други организации, смета еден од министрите со кои разговаравме. За него претходно кажаното е добра основа за регионален и демократски развој на земјата и регионот, бидејќи надворешната безбедност е поврзана со внатрешната стабилност на државата.

Некои од соговорниците во целост го отфрлија концептот за неутралност на Република Македонија. „Ние не сме Швајцарија на Балканите и за нас е неостварлив тој концепт на неутралност. Ниту една друга држава во Европа не размислува за неутралност од 1995 година по приемот на Норвешка, Финска, Австрија, Данска во НАТО кои беа неутрални земји и се составен дел на ЕУ, дел од нив се составен дел на НАТО. Последна земја која размислуваше за сопствена неутралност беше соседна Србија, но денес

и таа води преговори за влез во ЕУ. Во Албанија високо-то ниво на корупција и ниската економска развиеност се пречка за забрзана интеграција. Ако не го продолжиме интегративниот процес може да се јави вакуум во безбедноста што може да предизвика други движења или внатрешна нестабилност, оценија некои од експертите од академската заедница. Во тој прилог оди изнесениот став од страна на претставниците на извршната власт дека самата појава на безбедноста не може да се гледа изолирано, бидејќи безбедносните појави се како сврзани садови и секоја импликација од соседите влијае и, секако, обратно се остварува влијание. Воедно како што и претходно беше нагласено, ако се земе Балканот како регион и нашата позиција не може да се занемари фактот на регионална соработка во областа на безбедноста.

Во текот на целиот разговор лебдеше дилемата дали клучот за безбедноста на Македонија е зачленувањето во НАТО, односно исклучиво колективниот безбедносен концепт. За жал, НАТО не може да биде исклучиво гарант за националната безбедност на Република Македонија. Ако дојде опасноста од надвор Република Македонија нема да биде сама, туку ќе биде поддржана од Алијансата врз основа на принципот на солидарност – напад врз еден, напад врз сите. Но, што ќе се случи ако внатре во Македонија клучната алка на стабилност не се одржува на задоволително ниво. Значи, ако меѓуетничките односи се влошуваат и не знаеме ние самите да ги менаџираме односите меѓу Македонците и Албанците, пред сè, тогаш НАТО не може да помогне бидејќи нема знаење, вештини и ресурси и методологија за решавање на внатрешни меѓуетнички проблеми, смета учесник во решавањето на кризите во земјата кој беше интервјуиран за потребите на ова истражување.

НАТО не е единствената алтернатива за безбедносниот систем, смета еден од високите членови во хиерархијата

на извршната власт. „Членството во НАТО носи поголеми бенефити. Ако останеме надвор од оваа институција нема да има безбедносен проблем, но нема да биде безбедносно заштитена целосно, членството во НАТО за Македонија може да претставува економски поттик за справување со невработеноста и поголем прилив на странски инвестиции“.

Со него не се согласува, пак, поранешен член на владата кој доаѓа од албанската заедница. „Евроатлантската интеграција нема алтернатива за безбедноста како и од економски аспект. Првата декада од 21 век самата идеја за интеграции во ЕУ и НАТО генерира високо ниво на стабилност. За тој мир да биде одржлив мора да има развојна компонента. Таа ќе се заокружи со полноправното членство. Меѓу другото, покрај овие аспекти, гледано и од социолошки аспект ЕУ интеграцијата претставува единствена заедничка тема на земјите од регионот не само поради политичките структури или етничкото минато. Ова претставува ретка можност сите земји од регионот да работат на заедничка цел – градење на заедничка иднина“, констатира интервјуираниот политичар кој беше дел од извршната власт опфатена во ова интервју.

Македонија треба да гради комбинација на безбедносен систем поткрепен со соодветна безбедносна политика. „Опкружени сме со три земји-членки на НАТО, Србија не може да биде безбедносна закана во иднина. Но ако се земе предвид искуството на Турција можеме да заклучиме дека членството во НАТО не ги решава безбедносните проблеми и не ги елиминира безбедносните ризици“, сметаат дел од универзитетските професори и поранешни учесници во извршната власт. Тој смета дека Македонија мора да продолжи да гради автентичен безбедносен систем кој во овој момент не е трасиран на постулатите кои се дефинирани пред 15 години. Во последните години имаме милитаризација на полицијата, а немаме модернизација на

Армијата. Тоа според него создава конфузија во безбедносните структури на Република Македонија, но, од друга страна, го влошува и добриот имиџ кој го изгради АРМ.

Во врска со заложбите за промена на стратешките приоритети и развивање на партнерски односи со Русија, Кина и Индија, беше истакнато од соговорниците дека Република Македонија треба да одржува одлични односи со Русија, Кина итн., но тоа не може да биде решение на проблемите кои ќе се манифестираат на безбедносен план.

Од погоре кажаното може да се дојде до заклучок дека сите концепти на индивидуална, национална и регионална безбедност меѓу себе се поврзани. Државите прво го поставуваат прашањето за националниот суверенитет и идентитет, подоцна тие се вклучуваат во регионални ангажмани во безбедносна соработка за кога ќе постигнат одреден степен на економски развој да имаат повеќе ресурси и време за да се посветат на индивидуалната безбедноста која се однесува на здрава животна средина, подобро образование, здравство итн. Сега Република Македонија е во втората фаза кога по решавање на прашањето за националната безбедност се обидува да се вклучи во регионалните иницијативи на соработка за безбедност, но доволно внимание не се посветува на индивидуалната безбедност од објективни причини.

Република Македонија мора да размислува за т.н. интегрирана безбедност во која ќе се води сметка за државата, индивидуата, ама мора да се води сметка и за евентуалните тензии кои постојат меѓу етничките заедници. Треба да го архивираме времето кога размислувавме само за национална безбедност. Концептот на македонскиот народ треба да биде веќе минато и ние да мислиме за концептот на македонскиот граѓанин и тука може да разговараме за различни компоненти, но не може да зборуваме само за

безбедност на Македонците, бидејќи таа не е одвоива од безбедноста на Албанците, а безбедноста на Македонците и Албанците е неодвоива од државната безбедност (границите, територијата). После Рамковниот договор особено е опасно да се зборува за национална и државна безбедност, бидејќи тој концепт води кон политички судир, изјави претставник кој бил дел од Кабинетот на Претседателот.

Најголемиот дел од соговорниците од законодавната и извршната власт, како и академската мисла се со став дека безбедноста е синергија на напори како во рамки на безбедносните системи и во рамките на соседите, така и во заедничкото управување со предизвиците во регионот. Република Македонија иако не е членка на НАТО, таа се однесува како членка на НАТО. Нашата држава треба да создава систем кој одговара на своите внатрешни потреби и единствено членство во НАТО може да обезбеди рационализација на тие трошоци. Македонија мора да продолжи со своите национални аспекти на остварување на безбедноста, соработка со соседите и другите кои имаат интерес за регионот и делиме заеднички цели и интереси за економијата и политиката, како и безбедносни вредности.

1.4. Можности за примена на широк концепт на безбедноста во Република Македонија

Широкиот контекст на безбедноста, е терминологија која почнува да се употребува од современиците на Копенхашката школа, кои врз основа на безбедносните теории и концепти не само што го воведуваат широкото секторско поимање на безбедноста туку и ја појаснуваат мултидимензионалноста и кохерентноста на пошироката агенда на истата.

Широкиот концепт на безбедноста на одреден начин ги инкорпорира теориите на социјалниот конструктивни-

зам и класичниот политички реализам, и концептите на критичката безбедност и секуритизацијата. Според нив, постојат пет сектори во кои секуритизацијата може да се случи: воен, политички, економски, општествен и сектор на животната средина, што се поклопува со секторите на широкиот контекст на безбедноста.

Секој од секторите има своја специфика и комплементарност со останатите.

Претставниците кои припаѓаат на академските кругови оценија дека широкиот концепт на безбедност мора да биде реалност. Денес многу државни органи се во функција на безбедноста, како што се: Царинската управа, УЈП, ветеринарните служби кои ја контролираат безбедноста на храната, судовите, исто така, се значајна алка во безбедноста. Широкиот концепт е неминовност кој треба да се следи и рамка треба да биде донесувањето нов закон за интегрирана безбедност, е предлог изнесен во интервјуто. Република Македонија треба да гради стабилни и ефикасни безбедносни структури кои ќе бидат гарант за човековата безбедност, националната безбедност итн. Затоа треба да се вложува во сите елементи на безбедносниот систем, е заеднички заклучок на соговорниците.

1.5. Политичката безбедност на Република Македонија

Политичката безбедност се однесува на организационската стабилност на државите, системот на владеење и идеологиите на кои го базираат својот легитимитет. Притоа политичката безбедност се однесува на стабилноста на општествениот поредок блиско поврзана со воената и социјалната безбедност и другите компоненти на национална безбедност која особено се однесува на заканите по суверенитетот.

Треба да ги развиваме демократските капацитети на Република Македонија, бидејќи демократските институции се гарант за внатрешната стабилност, сметаат поранешни министри за внатрешни работи кои беа дел од интервјуто за потребите на ова истражување. Политичката стабилност на Република Македонија е зависна од нашите соседи. Блокирањето на Грција за влез во НАТО и ЕУ ги блокира целокупните демократски и економски процеси во Република Македонија и може да биде основа за дестабилизација. Некои соговорници рекоа дека сè уште е жива идејата за Голема Албанија и може да влијае на внатрешното дестабилизирање на Република Македонија. Другите отворени прашања со соседите, со Бугарија наводно заедничка историја, јазикот може да биде основа за внатрешни расправи, но не може да претставуваат сериозна внатрешна закана, Србија со негирањето на МПЦ и формирањето на паралелна црква влијае на внатрешната стабилност. Генерално сите состојби можат да имаат негативно влијание врз севкупните состојби, но не може да ја нарушат целосно внатрешната стабилност на Република Македонија. Во последно време сведоци сме дека помалку има национални конфликти на ниво на една држава и да се врши агресија од една држава кон друга во регионот, повеќе се предизвиците на меѓународен план независно од националните проблеми. Република Македонија има три соседни земји кои се членки на НАТО. Сите соговорници ниту сега ниту во иднина не гледаат опасност по Република Македонија во однос на одредена агресија од нашите соседи.

Разгледувајќи ја политичката безбедност на Република Македонија, еден од поранешните парламентарци прави анализа на внатрешната состојба која има непосредно влијание на политичката стабилност на земјата. „Ако се развиваат внатрешни фрагментации во општеството и ако тие ја јакнат конфликтноста во него, нема магично стапче во тие услови да се решаваат проблемите. Денес Република Македо-

нија нема систем на заеднички вредности, ниту идеја која нè поврзува сите граѓани. Нè оптоварува внатрешна недоверба, која се граничи со омраза на меѓуетнички план и внатре во македонскиот политички кампус. Мислам дека прв чекор треба да биде напуштање на злоупотребата на историјата и неодрживите вредности се шират и понатаму се споделуваат. Треба да се работи на формирање на една политичка нација, а ние за почеток треба да градиме едно заедничко политичко општество врз принципи по кои ќе се обединуваме и ќе создаваме политичко не само мултиетничко чувство по принципот на Швајцарија“. Лојалноста на граѓаните кон државата претставува патриотизам на денешницата, а не идеи за големи држави или истории, бидејќи на тој начин се разграбува државата – оценија дел од соговорниците од законодавната власт. Бидејќи е намалена улогата на Парламентот во Република Македонија, некои алармантно оценуваат дека демократијата како систем е загубена во Република Македонија. Оваа оцена се надолнува со ставот на поранешен претставник на извршната власт, кој смета дека во однос на поставеноста на институциите во системот клучно е да нема мешање на извршната во судската власт за да се изгради сигурен систем и да се почитува поделбата на власт, бидејќи денес сериозно е загрошено нејзиното функционирање и нема демократска и правна држава во такви услови, беше оценето во интервјуто.

Политичката нестабилност не влијае на безбедносната дестабилизација, сметаат поголем дел од соговорниците. Република Македонија како релативно млада демократија, политичката безбедност би ја гледала низ призмата на стабилноста на институциите и нивниот демократски капацитет. Важно е тие да се кредибилни да ја вршат својата јавна функција независно од изборните циклуси и граѓаните да се чувствуваат безбедни преку доверба во правниот систем, воедно и самите инвеститори. Воедно, особено е битно колку демократските вредности се вградуваат во

политичкиот дијалог. Тој особено е важен за да се постигне разбирање. „Треба да се развива дијалог за сите теми и на тој начин да се направи обид да се надминуваат кои било конфликти. Република Македонија е земја чија демократија е во развој и со заокружување на процесот на реформите што ги спроведуваме треба да се создадат стабилни институции и изборни циклуси во земјата“, мисли еден од учесниците во политичкото живеење кој доаѓа од албанскиот политички кампус.

Денес сме сведоци на трансформација на целиот безбедносен систем и на НАТО. Република Македонија се насочува кон политика на управување во справувањето со кризите. Безбедносниот менаџмент не се води само со сила, туку и со политика, сила-дипломатија-сила-дипломатија т.н. сендвич политика на справување со закани. Овој систем даде добри резултати и сега се имплементира и само војната не е излез од одреден проблем, туку директни контакти со лицата кои ја дестабилизираат земјата, треба да се стапи во контакт како што тоа се прави со Талибанците. Денес општеството еволуира и доколку сакате безбедност потребна ни е повеќе демократија, децидно нагласија сите соговорници. Процесот на фрагментација на Балканот е завршен, оценија претставниците на академскиот свет. Особено влијание и битен елемент кога се разгледува политичката безбедност на Република Македонија во неколкуте разговори беше напоменат односот со соседите.

Дел од отворените прашања со соседите имаат влијание врз безбедносната состојба и нејзината политичка иднина. Проблемот со Бугарија не може да се прелее и да направи безбедносни проблеми. Проблемот со името влијае врз идентитетската безбедност, но не може, исто така, да ја растури државата, туку само по една индиректна оска може да ги заостри односите меѓу Македонците и Албанците, бидејќи вторите сакаат безусловно и побрзо

да одат кон ЕУ и НАТО, а Македонците не сакаат по која било цена да ги продолжат интеграциите. Од горе кажаното непобитен факт е дека соседите не се закана како во почетокот на 90-тите години, бидејќи главните безбедносни закани се лоцирани на македонска територија. Воедно директни безбедносни закани од соседите нема, бидејќи тие се интегрирани во колективните безбедносни системи. Република Македонија се наоѓа пред една значајна раскрсница, сопствена редефиниција во едни нови услови дали ќе го направи тоа успешно или не, ќе зависи од тоа каква држава во иднина ќе гради. Во иднина треба да се работи, уште еднаш се напоменува на креирање политичка нација која ќе биде прифатена дома и од надвор, државата и нејзините граѓани немаат изградено јасен концепт по кој би се обединиле на внатрешен план со цел да бидеме придонесувачи на безбедноста и на надворешен план.

1.6. Економската безбедност на Република Македонија

Живееме во ера на глобализација, во време во кое се менуваат перспективите на дефинирање и анализирање на заканите по безбедноста во поширок контекст. Но, без разлика на сите овие динамични промени, една релација останува константна. Токму релацијата економија – безбедност, била и сè уште е еден од клучните аспекти од кој зависи безбедносната кондиција на една држава. Во продолжение ќе следува анализа на економијата во Република Македонија, со цел да се направи реален увид на состојбите, а потоа и нивно разгледување во безбедносен контекст. Економската состојба, невработеноста и сиромаштијата може да бидат сериозна основа за дестабилизација на земјата. Социјалниот слој кој нема постојан извор на финансии за егзистенција е подложен на манипулација. Големите слој на социјално несигурни семејства овозможува опасна политика на манипулација со масите,

сметаат интервјуирани претставници на извршната власт. Сиромаштијата и невработеноста може да претставуваат закана за зголемување на криминалот во земјата. Од друга страна, поранешен парламентарец оценува дека човечкиот потенцијал не може да изрази незадоволство од економската состојба и да се создаде критична маса, бидејќи кај населението во земјата владееше страв.

Како резултат на своето искуство како активен учесник во економијата преку банкарскиот сектор, поранешен учесник во извршната власт излезе со став дека преку големата сива економија не се нарушува социјалниот мир во земјата и така се одржува стабилноста на земјата. Инаку, официјалните бројки на невработени според некои од лицата е голем. Но, тоа не може да претставува закана по безбедноста, само може да влијае врз безбедноста без некоја сериозна закана, зголемување на грабежите, девијантно однесување и степенот на наркоманија ќе претставува голема закана и ќе се развива поради високиот степен на невработеност, оценија некои од соговорниците. Економската криза има сериозен одраз врз мали држави, особено врз Република Македонија. Застојот во европските интеграции непосредно негативно влијае врз економскиот раст и отворањето на нови работни места, можноста за директни странски инвестиции кои се добиваат ако земјата е членка на НАТО и ЕУ.

Важно за македонската економија е да генерира раст. Таа е мала економија и увозно ориентирана и значаен дел, односно 70 % од БДП оди на потрошувачка, 23 % се финансира преку нето увоз. За да се создаваат нови работни места, мора да се генерира раст не преку потрошувачката туку преку инвестициите. На тој начин се креираат нови работни места, се носи нова технологија, се подобрува надворешниот биланс со што се создаваат подобри услови за живот во Република Македонија, смета поранешен член на извршната власт во економската сфера.

Внатрешната стабилност и владеењето на правото, како и условите за водење на бизнисот се клучни за севкупниот процес и развој. Ако владеат принципите на владеење на правото и сме сигурна и стабилна држава, тогаш тоа е гаранција дека ќе има интерес за инвестирање на домашни и странски компании. Според оценките за бизнис климата, Република Македонија е добра бизнис дестинација, но според влогот во инвестиции излегува дека многу помалку вложуваат отколку во други држави кои се нестабилни повеќе од Република Македонија, но веројатно тука влијае големината на пазарот и сè друго, како инфраструктура и квалификувана работна сила. Странските инвеститори бараат ефикасна администрација и ниско ниво на корупција. Република Македонија се развива но не со потребното ниво, бидејќи според стапката на сиромаштија сме меѓу последните места во Европа. Социјалните елементи и сиромаштијата се основа за манипулација со населението. Тогаш кога луѓето немаат средства за егзистенција подложни се на манипулација, на организирани протести и немири и тоа претставува потенцијална бомба за внатрешни немири од пошироки размери, оценува претставник на извршната власт од албанскиот блок кој има свое искуство во економското живеење.

За да имаме добар национален безбедносен систем, потребна е добра економија со цел таа да се унапредува и да се одржува. Системот во одбраната од 2009 година до денес само се одржува во согласност со антикризните владини мерки. Наредниот период треба да се посвети внимание на енергетската безбедност. Таа се гледа преку три нивоа, прво е контролата на енергенсите, за што одговор ќе се даде кога ќе се види колку финансиски средства се одвојуваат од буџетот за увоз на струја, на пример, во 2013 година 650 милиони евра од буџетот се потрошија само за увоз на струја. Дали планираната гасификација на државата може да ја наруши енергетската сувереност е прашањето кое се

отвори во разговор со претставник на Кабинетот на Претседателот. Во делот на економската безбедност особено беше значајно симнувањето на Шенген визите. Излегувањето на граѓаните надвор од границите, кои се обидуваат да најдат привремена работа во ЕУ, на тој начин се задоволува сиромаштијата и невработеноста. Колкав е бројот на луѓе кои досега ја напуштиле државата не може официјално никој да каже, иако е особено битно да се има тој податок за да се оцени нивото на економска безбедност на земјата, беше речено во непосредното отворено интервју од страна на претставник од академската заедница.

Развојот на економијата е клучот за развојот на едно општество. Само општество кое има повисоки стандарди на живеење, ќе вложува доволно во безбедноста и ќе им обезбеди мирен, спокоен и исполнет живот на своите граѓани. Токму затоа треба да се охрабриме и да го платиме „данокот“ на соочување со заостанати политички, етнички и други прашања. Мораме да бидеме свесни дека тоа е пат без повратен билет, го поминуваме еднаш и нема назад. Целиот општествен систем станува дел од систем во кој важат норми кои не можат да бидат лесно прекршени или изманипулирани од индивидуи или групи со што би се загрозила индивидуалната или колективна безбедноста на целиот општествен систем.

1.7. Воената безбедност на Република Македонија

Спроведувањето опсежни реформи во воениот сектор придонесува за целосна подготвеност на референтните објекти (институциите на системот), за преземање на одговорностите произлезени од членството во НАТО. За поддршка на одбранбените операции, придонесот кон мисиите максимално се насочува кон спроведување на барањата на Алијансата, но и кон остварувањето на проширените инте-

реси во однос на регионалната и меѓународната соработка, воено-дипломатската поддршка на сојузниците и партнерите, учеството во воени вежби, конференции, состаноци и други форми на соработка, воена обука и поддршка со воени тимови, како и исполнувањето на условите од ратификувањето на меѓународните конвенции и договори за контрола на вооружувањето и оружјето за масовно уништување, како и изградба на мерките за доверба и безбедност.

Во интервјуто при анализа на воената безбедност на Република Македонија мнозинството соговорници истакнаа дека во последните години имаме милитаризација на полицијата, а застој во модернизација на Армијата. Тоа создава конфузија во безбедносните структури на Република Македонија, но, од друга страна, го влошува и добриот имиџ кој го изрази АРМ. Факт е дека во периодот од 2002 година до 2008 година имаше тренд кој, за жал, по неуспехот на Самиот во Букурешт како да имаше промена во приоритетите и намалување на буџетската поддршка за Армијата. Повеќе од 6 години се намалува буџетот на Армијата и тоа не е во согласност со плановите од Стратегискиот одбранбен систем. Сите анкети говорат дека Армијата е институција со најголема доверба кај сите граѓани во земјата независно од етничката припадност. За тоа е потврда и ставот на членот на извршната власт од албанскиот политички блок кој има скоро истоветен став со останатите свои колеги од македонскиот политички кампус. Во врска со реформите во одбраната и инвестициите во неа се смета дека треба во нив треба да се гледа како на инвестиции во целокупниот безбедносен систем. Важно е во согласност со економските можности на земјата да се направи еден среднорочен план во однос на модернизацијата на АРМ. „Во наредниот период треба да има не само план и стратегија, туку и реализација преку планирање на средства во Буџетот на Република Македонија за модернизација на АРМ. Тоа влијае на професионализмот во самата одбрана,

каде треба да се внимава и на внатрешната кохезија во неа бидејќи имаме мултиетничка Армија која треба да го рефлектира моделот на мултиетничка Македонија во рамките на АРМ. Тоа е сликата каде се создава таа кохезија на најцврста форма, поради тоа во исто време треба да се имаат тие компоненти. АРМ може да даде јасна порака на заеднички живот во земјата“, истакна претставникот од извршната власт од албанската етничка заедница. Треба да се истакне дека во изминатиот период на чело на Министерството за одбрана на Република Македонија застапа Албанец што претставуваше големо политичко табу кое без големи турбуленции во самиот систем беше прифатено како непобитен факт и потреба која произлегува од духот на Рамковниот договор.

Намалениот Буџет придонесува за помала опременост на АРМ и во друга евентуална криза не може да одговори на потребите на државата. „Ние како држава со ограничени ресурси не може да организираме одбрана како Израел, врз основа на принципот сами против сите, зашто тоа бара инвестиции големи во одбрана, кои во овој момент ги нема државата“, вели претставник на академската заедница. Сите соговорници беа едногласни дека политиката на намалување на средствата за одбрана мора да се напушти, зашто недостасуваат основни средства во Армијата. За мисиите кои ги имаме декларирано надвор од границите на земјата, одредени интервјуирани лица споделија став дека треба да се размислува за рedefинирање на бројот на декларирани сили на АРМ за мисии во странство, бидејќи со 500 војници не треба да одиме во Авганистан, ако можеме и со 50 војници да учествуваме во мировни мисии, бидејќи за нас клучот е решавање на спорот со Грција. Во реализацијата на мисиите се преземени обврски кои сметам дека се непотребни, а во операциите на Обединетите нации не се учествува, а за тие мисии се добиваат и надворешни средства.

Република Македонија користеше странска помош околу развојните програми за одбранбената моќ на државата. Последните години е постигнато многу, направени се големи реформи и напуштање на типот на народна армија. Сегашната наша стратегија е компатибилна со НАТО стратегиите. АРМ денес се развива како гарант на територијалниот интегритет и за нашата национална безбедност. Сите соговорници го потврдуваат ривалитетот меѓу Армијата и полицијата во однос на прашањето што треба повеќе да се развива. Тие треба да се надополнуваат, бидејќи ние немаме финансиски средства паралелно да ја развиваме Армијата и слични полициски структури. Од аспект на внатрешната стабилност, треба да постојат две различни структури, оценува поранешниот припадник на извршната власт од секторот за внатрешни работи. Според него, ако се развива и јакне само Армијата, тогаш во друга состојба АРМ може да се злоупотреби за државен удар и слично, или обратно ако полицијата развива структури кои ги има Армијата и се зајакнува во секој поглед, тогаш тоа е опасност да се премине во полициски тоталитарен систем. Треба да има баланс. Со Уставот и законите јасно се разграничени нивните задачи и обврски.

Во изминатиот период често се јавуваа проблеми на релација меѓу Министерството за одбрана и Генералштабот на АРМ, како во 2001 година, така и денес за време на создавањето, на пример, на Белата книга на одбрана на Република Македонија. Поради тоа, како што вели еден од поранешните министри за одбрана, моделот кој се постави со Законот за одбрана во 1992 година е рационален. Тогаш и сега воениот дел има одбивност кон тој модел. Но, не смее да се отстапи од јасната поставеност дека ГШ треба да е орган на Министерството за одбрана, а не посебно тело како што е сега, бидејќи сегашното решение прави паралелизам во одбраната и Армијата. Предлогот кој многу пати досега се исфрла од академската заедница

треба да биде разгледан со целосна сериозност а се однесува на воведување на двајца заменици-министри, едниот да биде цивилно лице, другиот да биде воено лице со чин генерал-потполковник. За во претстојниот период како во минатото да нема големи проблеми меѓу АРМ и Министерството за одбрана, неопходно е заокружување на отпочнатиот процес на суштинска функционална анализа на Министерството и ГШ со цел да дојде до одредено рedefинирање, бидејќи има поклопување на одредени функции. Надлежностите во делот на воената безбедност се безбедноста на воените операции на АРМ. Но, кога се говори за воената безбедност, неминовно се наметнува прашањето за военото разузнавање кое претставува т.н. држава во држава, но тука мора јасно да се разграничат надлежностите и да биде во функција на мисиите на АРМ во странство. Генералштабот на АРМ е орган во рамки на Министерството за одбрана, самостоен само во обуката и експертизата, командувањето и спроведувањето на наредбите на Врховниот командат. Сè друго од надлежностите на ГШ на АРМ треба да биде дел од интегрираниот модел на Министерството за одбрана. Тој ривалитет меѓу МОРМ и ГШ на АРМ сега повторно е присутен, за жал.

1.8. Социетална безбедност на Република Македонија

Според Копенхашката школа за безбедност, социеталната безбедност се поврзува со способноста на општеството да ја заштити својата карактеристика и специфичност во услови на варијабилни и динамични случувања и покрај потенцијалните закани со кои се соочува. Поврзаноста на прашањето за идентитетот и за безбедноста на нацијата не е новина, ниту, пак, е единствена македонска специфика. Ова прашање е особено актуелно кон крајот на минатиот и почетокот на овој век, а најчесто се поврзуваше со причините за конфликтите во Централна и во Источна Европа и

како извор на отпор на интеграцијата во Европската Унија, смета Стојан Славевски.

Какво влијание остварува Рамковниот договор врз социјалната безбедност на Република Македонија и дали во иднина е можно повторно негово отворање, односно наметнување на прашања кои имаат етнички предзнак, беше предмет на интерес на следното прашање во интервјуто.

Заедничка констатација на сите е дека Рамковниот договор затвори еден конфликт кој можеше да прерасне во голема војна со тешки последици. Решенијата од Договорот придонесоа кон зближување на различните заедници. За да се оствари тоа, треба да се подготви официјална државна програма за остварување на задачите од Охридскиот договор и воедно секоја политичка партија преку своите програми треба да ги поттикне интегративните процеси во земјата, смета претставник на академската заедница.

Рамковниот договор беше замислен како одлична рамка за решавање на меѓуетнички проблеми и тензии. По промената на Уставот ние сме дефинирани како двонационална држава, оценува еден од парламентарците. Поранешен учесник во извршната власт и 13 години по потпишување на Рамковниот договор и неговото вградување во Уставот на Република Македонија и останатите стратешки документи ја отвора дилемата колку луѓето од двете страни можат искрено да живеат во една таква заедница и како може да опстанат. Ако нема доверба меѓу етнитетите меѓусебно и принцип на земање и давање, секогаш ќе има проблематично прашање кое може да се надвиснува над безбедноста на земјата, оцени тој. Според неговиот колега, кој доаѓа од извршната власт а сега е дел од академската заедница, Рамковниот договор покажа дека не може да ги предвиди сите идни ситуации и не може постојано да биде

надградуван и толкуван. Време е отворено да се говори за отворените прашања меѓу Македонците и Албанците и да не постои недоверба меѓу нив, самоуверено нагласи соговорникот од извршната власт. Недефинирани според некои од интервјуираните останаа прашањата за употребата на албанскиот јазик и тенденцијата да биде втор официјален јазик, потоа начинот на кој ќе се изгласува Буџетот и ќе се делат средствата врз основа на принцип на соодветната етничка застапеност да имаме трансфер на средствата. Третото прашање е во делот на Уставниот суд и барањето на Албанците и таму да се користи Бадинтерово гласање. Ако се гради мултиетничко општество, не треба да се ставаат под тепих ваквите проблеми. Овие се трите прашања кои ќе влијаат на социеталната безбедност и генерално стабилноста на земјата, оцени претставник на извршната власт кој беше дел од преговорите за решавање на конфликтот во 2001 година. Претставникот од албанската заедница кој има искуство од извршната власт става една равенка помеѓу довербата и Рамковниот договор, затоа што ако се чита целиот договор има една порака – да се гради преку меѓусебно почитување доверба во Република Македонија. Охридскиот рамковен договор беше еден чекор кон промена на Уставот на земјата за подобро да се рефлектираат одредени нешта во делот на интеграцијата на различните етнички заедници и да се постигне тој степен на меѓусебна доверба за да стоиме заеднички зад Република Македонија и да ја градиме оваа куќа со здрави меѓуетнички односи и висока доверба и со тоа поставуваме добар темел на нашата заедничка куќа која ќе биде под покривот на НАТО и ЕУ, смета поранешниот министер чиј ресор ги покриваше интегративните процеси на земјата.

И покрај изминатото време и очигледните вредности од имплементацијата на Рамковниот договор, сè уште постојат структури кои го оспоруваат овој документ. Тие, како еден од интервјуираните учесници во работата на

Собранието на Република Македонија, се на мислење дека Рамковниот договор ја гетоизира Република Македонија по одредена национална и етничка припадност. Тој смета дека е основа за фрагментација на Република Македонија и ако продолжиме врз основа на него со гетоизацијата може да се јави како основа за поделба на Република Македонија по етничка основа. Рамковниот договор нè сепарира и не е добро за унитарниот карактер на државата, е став кој говори дека сè уште има сомнеж во социеталната стабилност и меѓуетничките односи во земјата.

Според кажаното и сумираното од интервјуто, за Рамковниот договор има два типа на толкување. Можете да го толкувате Договорот минималистички колку што постои притисок од надвор со цел да напредувате во интеграциите кон ЕУ и НАТО. Од друга страна, Албанците го толкуваат максималистички и да се дадат одредби кои не се дел од Рамковниот договор. Вториот дел од толкувањата не е опасен по безбедноста, иако предизвикува гнев кај Македонците. Добивањето на поголеми права не значи растурање на државата, бидејќи првиот член од Договорот вели дека нема територијални решенија за етничките прашања. Но, Рамковниот договор сам по себе не може да ја сочува државата. Тој поставува рамка за работењето на двете заедници и ако се следат принципите и духот на тој Документ тогаш можеме полесно да ги менаџираме односите. Прва теза во однос на Рамковниот договор која треба да ја прифатат и Македонците и Албанците дека за битните прашања треба да постои најмалку двонационален консензус. Ако заедно работат на стратешките прашања каде што е и економскиот развој на земјата, на пример, да нема големи разлики во регионалниот развој (Западна и Источна Македонија) кој може да ги загрози темелите на државата, Рамковниот договор може да придонесе за поголема стабилност, но не може да ја растури земјата и истата да ја дестабилизира.

Ако ние стоиме во место во делот на евроатлантските интеграции, можно е растење на т.н. фрустрации кај Албанците кои не би излегле со оружје како во 2001 година, но сигурно ќе предизвикаат поголеми политички тензии кои може од Македонија да направат уште понепривлечно место за живеење и инвестирање.

Инаку, кога говориме за идентитетската безбедност, во интервјуто од универзитетски професори и од припадници на разузнавачката служба беше нагласено друг значаен идентитетски проблем. Денес за прв пат се случува длабок внатрешен македонски судир околу тоа каква Македонија сакаме да градиме. Тој судир нема потенцијал да ја дестабилиза Република Македонија до ниво да се распаднат границите. Внатрешниот македонски судир има влијание врз нивото на демократија во земјата, бидејќи демократијата е веќе жртва на тој судир на концепти, кој е многу пожесток во однос на другите транзициони држави и често се случува надвор од институциите. Тој судир на тие два профилирани јасни македонски концепти како понатаму да се развива државата, тоа може да го закочи нашето напредување во демократијата следната деценија, со што се губи многу време. Тој тип на судири и тензии може лошо да влијае на имиџот на земјата како потенцијална дестинација за инвестиции, што ќе придонесе до фрустрации кај етничките Македонци, што може да доведе до зголемување на емигрантските бранови, значи до ново иселување на Македонците од Република Македонија.

Оттука еден од авторите на Рамковниот договор во интервјуто за потребите на истражувањето излезе со став дека Рамковниот договор е концепт на инклузија на големи сегменти од општеството кои беа надвор од системот и многу податоци тоа го потврдуваат. Охридскиот договор и покрај слабостите направи огромен чекор. Главниот дел од Договорот е дека за сите проблеми мора да постои

дијалог. Рамковниот договор врз основа на тоа е постојано актуелен. Тој не е затворена листа на цели кои ако се постигнат му истекува рокот. Постојано се јавуваат нови прашања чие решение треба да се бара преку Охридскиот договор. На пример, во делот за начинот на донесување на Буџетот, средствата за култура и образование треба да се изгласаат со двотретинско мнозинство. Воедно и самите инвестиции во земјата и поставеноста по подрегионите во земјата треба да се насочуваат во согласност со Рамковниот договор. На крајот на анексите на Договорот пишува „ќе се укине сè што пречи на Охридскиот договор и ќе се донесе закон кој дава дополнителна сила на Договорот кој е филозофија и не претставува пречка за решавање на проблеми кои се појавуваат денес. Охридскиот договор е матрица за одржливост на Република Македонија како типично хетерогена особено со бројна малциска заедница и една мнозинска заедница која е високо политизирана и врз основа на позицијата на Балканот има капацитет да ја наруши државата.

Рамковниот договор претставува голем дострел на меѓуетничката демократија на Балканот. Потребно е духот на Рамковниот договор повеќе да се освежува и да не се сведува на техничко исполнување. Треба тој да биде во функција на мултиетничката демократија, а не само начин на решавање на политичките интереси и рејтингот на партиите. Секогаш ќе постојат максималистички тези и од двете страни, но времето ќе го надмине Договорот, бидејќи во ЕУ нема потреба да се гарантираат одредени права што му припаѓаат на граѓанинот од самото раѓање. Рамковниот договор со текот на времето ќе се надмине кога ќе се напушти гледањето на поединецот како етничка индивидуа наместо како граѓанска индивидуа, заклучува соговорникот од академскиот свет.

1.9. Справување со еколошката безбедност преку системот за управување со кризи на Република Македонија

Еколошката безбедност е јавна безбедност од еколошките опасности предизвикани од природни или човечки процеси поради незнаење, несреќа, малверзации со потекло во или преку националните граници. Менаџирањето на еколошките ризици има за цел: да се обезбеди личната безбедност, да се намалат загубите во однос на објектите и услугите, да се намали небрежноста, да се намали јавниот ризик.³⁶

Главната задача во справувањето со ризиците и заканите ја има системот за управување со кризи, кој според сите соговорници во интервјуто добро е поставен и функционира, воедно постојат повеќе стратемиски документи кои ги опфаќаат еколошките закани и ризици. Денес природните закани со сериозни размери покажаа дека во тој сегмент на управувањето со кризи е потребно да биде дополнет со екипирање и модернизирање. Воедно, системот на превенција треба да се усоврши. Во сите набројани ситуации е наведена и поддршката од Армијата и координацијата мора да се зголеми, пред сè, меѓу АРМ и МВР. Поранешен министер за одбрана во интервјуто констатираше дека Управувачкиот комитет на ЦУК не е доста ефикасен и генерално смета дека целиот систем е маргинализиран.

Според изнесените ставови на лицата кои беа дел од интервјуто, може да се констатира дека нивото на еколошка заштита во Република Македонија е едно од најлошите, ист е случајот и со другите балкански држави. Таа може да се обезбеди со висок економски развој и ние тоа

³⁶ Зборник на трудови „Безбедноста, еколошката безбедност и предизвиците на Република Македонија“, Факултет за безбедност, Скопје, 2010 г.

го немаме бидејќи не се одвојуваат средства од Буџетот. Во блиска иднина Република Македонија нема да вложи средства во еколошка заштита и свеста за овие закани и нивото на смртност од некои болести кои произлегуваат од загаденоста не е вградена кај политичката елита. Ако имаме политички проблем тој се гледа и ќе се настојува да се реши, а еколошките проблеми во малите држави не се таргетираат како проблем. Значи, не постои свест дека Република Македонија е доста загадена држава. Кога се зборува за екологија секогаш има две јавности во земјата. Едната од нив е експертската јавност која алармира, и од друга страна, политичарите кои ги минимизираат еколошките проблеми. Ние како држава, исто така, сме далеку од дебатите за еколошка безбедност, бидејќи сè уште се занимаваме со традиционалните груби форми на безбедност, дали може да има терористички акт, етнички судир итн.

1.10. Концептот на приватна безбедност во Република Македонија

Во последните две децении е забележан тренд на приватизација на безбедноста која подразбира трансфер на сопствеништвото или работата од државата на приватниот ентитет, како во земјите во транзиција, така и во развиените западни земји. Преносот на функцијата од државен на приватен сектор се случува на сите полиња на државната активност, вклучувајќи ги и оние активности, кои веќе ги истакнавме, над кои националната држава порано држела монопол. Најдраматичната наезда на приватниот сектор во јавниот живот можеби е во доменот на безбедноста, а приватните компании кои даваат безбедносни услуги се резултат на приватизацијата на државните функции.

При разгледување на концептите за безбедност во Република Македонија се разгледа и проанализира детално воспоставувањето на старо-новиот концепт на приватна безбедност кој со новите законски решенија има зголеме-

ни овластувања. Во минатото имаше одредени злоупотреби во приватното обезбедување. Доколку се применуваат законските критериуми, поголем дел од тие приватни агенции не треба да постојат, дециден е еден од припадниците на извршната власт од секторот за внатрешни работи, според кој мал е бројот на професионалните агенции. Поради тоа се наметнува потребата од чести и јасни контроли врз агенциите. Инаку, корпоративното обезбедување е главна поента која денес се применува.

Според друг претставник од извршната власт, направени се серии грешки при поставување на концептот на приватна безбедност во Република Македонија. Со донесените законски решенија се прави обид за воспоставување монопол на само неколку агенции, што не е добро за безбедносниот систем. Поголем дел од интервјуираните сметаат дека агенциите претставуваат паравоени формации на политичките партии. За да се надмине оваа состојба, соговорниците сметаат дека државата треба да има целосен увид во нивната работа и да се види како се развиваат и димензионираат за да не прераснат во закана по граѓаните. Концептот на приватна безбедност го загрозува концептот на индивидуална безбедност, оценија соговорниците во интервјуто. „Не може куќите и личната безбедност да се доверат на приватните агенции, бидејќи тоа е обврска на државата, а граѓаните плаќаат високи даноци и тие се трошат за полицијата и таа треба да ја обезбеди безбедноста за секој поединец и компанија“. Овој став за некои е застарен, бидејќи приватизацијата на безбедноста во одредени сегменти се смета за неопходна потреба. Аргументи кои се користат против концептот на приватната безбедност се дека поединци кои се ангажирани во агенциите може да се најдат од другата страна на законот. Приватното обезбедување не се третира како проблем во САД, Германија, Велика Британија, а тука се перципира дека агенциите се во спрега со подземјето. Поради тоа

треба да се преземат конкретни мерки од страна на политичарите. Според припадници на секторот за внатрешни работи кои ги интервјуирав, тие тврдат дека најчесто дел од членовите на агенциите се параструктури, бидејќи има лица кои работат во државниот и во приватниот сектор.

Сериозниот недостаток во националната безбедност е заштитата на критичната инфраструктура. Државата треба да има резервни сили за нејзина заштита во случај на загрозување. Агенциите за обезбедување може да ја пополнат таа празнина на обезбедување на критичната инфраструктура при определена криза. Со најновите измени на законот за приватно обезбедување дел од ингеренциите се даваат во превенцијата на нарушување на јавната безбедност. Како пример кој се дава во прилог на примена на концептот на приватна безбедност во Република Македонија е обезбедувањето на седиштето на НАТО од страна на приватни агенции. Искуството од тоа го сподели интервјуираниот дипломат кој вели дека НАТО е супранационална институција која, пред сè, не може да форсира ниту една држава. Како секоја меѓународна институција ѝ недостакуваат средства, нив ги плаќаат државите-членки, како што е изнајмувањето простории и обезбедувањето повлекува трошоци. Разбирливо е на тој начин да се даде на приватно обезбедување на приватни агенции кои имаат одреден безбедносен сертификат и работата е регулирана со посебни договори. Сите команди на НАТО, всушност, ги обезбедуваат локални приватни агенции, оттука дел од безбедносните институции на земјата може да бидат обезбедувани од приватни агенции за обезбедување.

1.11. Процес на утврдување на безбедносната политика на Република Македонија

Улогата на државните институции во креирањето на безбедносните политики е најголема, особено на Собранието на Република Македонија. Поранешните парламентарци сметаат дека во изминатиот период не се успеа да се издигне Собранието на место да биде креатор на политиката во безбедноста и преку тоа да се овозможи создавање на еден стабилен систем. Денес има мала контрола врз безбедносните тајни служби и што е загрижувачки според самите парламентарци Собранието нема амбиции да остварува цивилна контрола врз службите за безбедноста. Има надлежна Комисија која не работи и не одржува состаноци од различни неоправдани причини.

Според Уставот, Собранието ја утврдува стратегијата за одбрана и безбедност. Тоа говори дека има улога во креирањето, но има клучна улога во донесувањето на Буџетот. Загрижува немањето транспарентност во трошењето на парите за тајните служби и полицијата. Воедно, самото Собрание е претворено во сервис на Владата и нема контролна функција над неа, оценија дел од соговорниците од законодавната власт. Тие сметаат дека ако ја нема контролата можни се злоупотреби. Ако пратениците не учествуваат во утврдувањето на Буџетот, не е можно да се креира соодветна безбедносна политика. Шефот на државата, исто така, нема јасна и целосна позиција во креирањето на политиката. Извршната власт е доминантна во целосниот процес на креирање и имплементација на безбедносната политика. Улогата на Советот за безбедност е уредена во Уставот и некои од соговорниците од законодавната власт сметаат дека е потребно да се разгледа можноста, одредена надлежност да се даде и на тој орган и да се прошири неговото дејствување по примерот на САД, сметаат претставни-

ците од законодавниот дом. Недостаток има во делот на дефинирање на слабостите на функционирањето на системот на национална безбедност и како тоа да се надмине, дали преку фузирање на службите (Агенцијата, УБК) надвор од МВР и тие да работат стратегиско контраразузнавање, со што би ги зајакнале капацитетите на внатрешната безбедност, сметаат претставници на извршната власт.

Според соговорниците кои ги интервјуираме, за да се надминат недостатоците потребно е целиот систем за безбедност да се регулира со еден целосен закон каде ќе се постави рамката за контрола над службите и да не се регулираат само со подзаконски акти елементите на контрола.

Досегашните документи не се доволни и за новонастанатите состојби е потребно ревидирање на тие документи и реafirмирање на нереализираните цели од Стратегискиот одбранбен преглед, кој требаше да биде водилка на реформите на безбедносниот систем.

Според претставник на ресорот за внатрешни работи, во креирањето на безбедносната политика никој не е вклучен целосно. Според него, функционираме како систем на безбедност на Република Македонија, но нема некој кој само подготвува безбедносна политика која ја одобрува Собранието и сега само се преликани одредени стратегии од минатото. Треба севкупен нов документ за да ги презентираме и да ги утврдиме сите нови предизвици и како да се разрешуваат и како подобро да функционира системот за безбедност на РМ.

Во целокупниот досегашен процес на креирање на безбедносна политика, според испитаниците, доминантна е Владата и партијата на власт. Сите прашања се одлучуваат во партиските органи и тела. Собранието само ги

преточува со законски решенија, и Собранието е целосно несамостојно тело за да смени или да иницира закон кој го предлага Владата, бидејќи ќе се соочи со партиската дисциплина. Собранието е претворено во сервис на Владата, со задача нејзината политика да ја претвора во закони. Според академските претставници во земјава, две децении немаме сериозна дебата за безбедност, што не е добро за самиот безбедносен систем и нејзината политика. Комисијата за одбрана и безбедност треба да ја врати вистинската улога и моќ која ја поседува. Министерството за внатрешни работи има добра аналитичка служба, во ГШ на АРМ има одредени проценки, но сите тие делови се некоординирани. Уставот дава можност преку член 86 Советот за безбедност да формира тело за координација и процена на ризиците и заканите. Еден период за мандатот на претходниот претседател Борис Трајковски се подготвуваше посебен Закон за Советот за национална безбедност со кој ќе му се врати местото во собирањето на информации и креирањето на политиките. Очигледно политичките елити имаа резерва за концентрацијата на моќта во Советот за национална безбедност. Но, на тој начин ќе имаме поефикасен безбедносен систем кој ќе биде во функција на ризиците и заканите и потребите.

Во Република Македонија се донесени неколку концепции и стратегии од областа на безбедноста. Проценката на заканите од воен и невоен карактер се носи на секои шест месеци. Во истражувањето со испитаниците се отвори прашањето за потребата од нов стратегиски документ за безбедносна политика. Стратегијата за национална безбедност треба сериозно да се преиспита, бидејќи е донесена 2008 година, а една стратегија треба да важи 5 години. Стратегијата за одбрана е со важност до 2015 година. После тоа треба да се пристапи и кон нова одбранбена стратегија. Потребно е да се идентификуваат сите слабо-

сти и недостатоци во досегашниот период од работењето со цел да се направи ретроспектива на тоа каде сме во модернизацијата, јакнењето на капацитетите одбранбени, безбедносни и разузнавачки и да се предвиди на три години определен развој на домашните служби во согласност со новите предизвици.

Потребен е сеопфатен стратегиски документ за безбедност кој ќе го усвои Собранието на Република Македонија каде ќе се види природната улога на граѓанинот и неговата поврзаност со системот. На овој став се надополнува претставникот од извршната власт дека политиките и стратегиите имаат поголема намена. Стратешките цели ќе губат на значење ако не се ажурираат и следат, бидејќи ќе бидат згазени со текот на времето. Граѓаните тогаш ќе ги следат само дневно политичките и безбедносни прашања наместо генерални правци за развивање на системот во иднина.

Воедно документите за безбедност мора да се променат, бидејќи има промени во опкружувањето на земјата и на тој начин имаме драстична промена. Новата стратегија треба да ги има предвид новите случувања и промени. Претставник на извршната власт кој доаѓа од Кабинетот на Претседателот смета дека македонските докторинарни документи во областа на безбедноста се само препишани од другите земји од опкружувањето по теркот кој го нудеше НАТО. Тоа е потребно, но се нужни локални специфики. Според соговорниците, во доктринарните документи сè уште се плашине дека некој може да нè нападне со воена сила, а не се плашине од т.н. невоени закани кои не може да ја растураат но може да ја доведат земјата под закана, со тоа што би се создале енклави во кои полицијата нема да има увид што таму се случува. Документите за безбедносна политика често се преведуваат на англиски јазик

без да се смени структурата на реченицата и да се запази безбедносната специфика на земјата. Во Република Македонија има проблем кога ќе кажеш дека одреден сегмент претставува закана, потоа треба да се објаснува одредено прашање кое на крајот ќе се исполитизира.

Кога се формира државата тогаш се пишуваат клучните документи. Периодот по 2001 година е исто испуштен за креирање на фундаментални документи. Сега не треба да влегуваме во пишување на значајни документи од безбедносната политика, само треба поинаку да се разгледа работата на безбедносните институции.

Експертската јавност се потврди и преку ова интервју мисли дека во Македонија во однос на безбедносната политика нема широка дебата, и се сведува на изјави на неколку експерти. Недостасуваат контакти, медиумите не пишуваат и не анализираат за безбедноста. Воедно, нема популаризација на вредностите на НАТО, НВО секторот е слаб и приватизиран. Од друга страна, МО има слаб буџет и не може многу да работи на популаризацијата и медиумската присутност. Тоа се должи на НАТО скептицизмот. Претседателот во креирањето на политиките не игра голема практична улога, од страна на Владата нема голем интерес, со што се прави голема грешка. Ова се т.н. детски болести на транзицијата која како сè уште да трае во Република Македонија, сметаат универзитетски професори, поранешен пратеник и амбасадор.

Како заклучок, повеќето нагласија дека Безбедносната политика се дефинира во стратегиските документи. Тие треба постојано да се обновуваат преку следење на новите безбедносни закани и околина, бидејќи сите тие се напишани пред Црна Гора и Косово да станат независни држави, имаме големи промени, а немаме нов стратегиски до-

кумент. Од националната концепција треба да произлезе и националната стратегија за одбрана и безбедност. Воедно, треба да се разгледа во документите и недобивањето на покана за членство во НАТО, за да се даде одговор како понатаму ќе се бара алтернатива за интеграцијата и да се понуди визија како понатаму државата да се развива. Потребно е академската заедница поактивно да се вклучи во креирањето на политиките преку јавни расправи.

ЗАКЛУЧОЦИ

1. Самата идеја за сопствена држава, нејзиниот идентитет, конститутивната идеологија и институциите што ја изразуваат се традиционални цели на законите по политичката безбедност.

2. Покрај воениот аспект на безбедноста, аспектите на дипломатијата или политиката, општеството, животната средина, енергијата и природните ресурси и економијата најчесто се наведуваат како клучни аспекти на една безбедност на државата.

3. Во Република Македонија по осамостојувањето идентитетот треба подлабоко да се гради помеѓу групи кои имаат различна историска генеза.

4. Силната економија може да генерира доволно поддршка за креирање, одржување и развој на одличен безбедносен систем. Преку истражувањата се потврди дека економската безбедност е клучен фактор за стабилноста на Република Македонија на среден и долг период.

5. Проширувањето на концептот на безбедноста на Република Македонија овозможува вклучување на нови и пошироки потенцијални закани по безбедноста, првенствено економскиот развој, уништувањето на животната средина, прекршување на човековите права и миграциските движења.

6. Анализирајќи ја посебноста и обединетоста на секторите (воен, политички, економски, еколошки, социетален) во согласност со широкиот концепт на безбедност во Република Македонија, констатација е дека сите сектори можат да функционираат повеќедимензионално (самостојно, поврзано и делумно независно), зависно од факторите на специфичност и условите во кои се создаваат и ги остваруваат своите дејности.

7. Теоретското и практичното согледување може да направи одредена дистинкција на различни хоризонтални и вертикални рамништа во општеството. Така, на пример, социеталната и еколошката безбедност имаат значајна улога во развојот на локалната средина, многу повеќе од економската, воената и политичката, кои перцепциите за водењето на државата ги гледаат на повисоко рамниште, особено при создавање на процесите на регионално и глобално рамниште. Едно е сигурно, концептот на национална безбедност не само што не би смеел да фаворизира кој било од секторите, тој треба својот интерес да го прошири и на останатите сектори, како што се демографската, енергетската, здравствената безбедност и слично.

8. Примената на широкиот концепт на безбедност е функционална системска алатка која и Република Македонија би можела да ја прифати и да ја примени во целост, земено предвид дека е невозможно изготвувањето на пристап (безбедносна политика) според кој безбедноста би можела да функционира доколку нема значајна координација со останатите сектори на национално ниво. Поволноста во примената на овој теоретски и научен модел е тоа што логичките детерминанти ќе ја постигнат националната цел, само доколку концептот на заедничко дејствување, поставеност и остварување е соодветно поставен, применлив и во праксата докажан. Системот за национална безбедност, во однос на поставеноста на современите безбедносни теории и наредниот период треба да се трансформира, следејќи ја првенствено економската и социјалната сфера, не потценувајќи ги политичките и еколошките аспекти, кои во најголем дел не зависат од народот.

9. Република Македонија од периодот на осамостојувањето развива мултидисциплинарен систем на национална безбедност, кој низ формата на четирите столба јасно ја де-

финира определбата за сопствена, колективна и регионална безбедност и одбрана, како и поддршката кон меѓународните операции. Во рамки на ваквите определби сега не постои доминантна позиција на кој било од безбедносните сектори.

10. Примената на соодветни концепти за безбедност во Република Македонија е условена од безбедносните предизвици со кои се соочува државата, како и од определени фактори кои придонесуваат за успешното имплементирање на основните концепти во системот на безбедност е посебна хипотеза која, исто така, се потврди преку документите кои ја градат безбедносната политика на земјата. Затоа клучното прашање за вистински реформи на безбедносниот систем во Македонија е прашањето за прифаќање на моделот за промени во концептот за национална безбедност. Тоа, всушност, значи да се изгради: политички став во државата и државните институции; политичка култура во однос на управување на безбедносниот сектор; јакнење на концептот на интегрална безбедност во согласност со ризиците и заканите и безбедносната политика; и измени во законодавството и безбедносната политика кои ќе ги акцептираат овие ставови во Република Македонија.

11. Концептот на интегрална безбедност е клучот во остварувањето на системските решенија за безбедносните предизвици, дефинирање на безбедносниот развој и трасирање на перспективите на општеството на регионално и меѓународно ниво.

12. Истражувањето потврди дека најприфатлив е Концептот на интегрална безбедност, т.е. севкупна или целосна безбедност од сите облици на вооружено и невооружено загрозување и остварување на потполна и сестрана безбедност на сите нивоа и сегменти во животот и дејствувањето на човекот и општеството. Сегменти на интегрална безбедност кои како концепт треба да се градат се след-

ните: прво, интегралната безбедност е состојба на Република Македонија и општествена заедница во која нема реални опасности за нејзиниот мирен и самостоен развој; второ, интегралната безбедност е севкупната дејност на организираниите сили на општеството во однос на превенција и борба против сите облици на деструктивно дејствување на надворешни или внатрешни сили и санирање или потполно елиминирање на веќе остварени деструктивни и дестабилизирачки влијанија; трето, интегралната безбедност е определен систем, организација која ја сочинуваат поединечни елементи или делови од кои секој одделно ја извршува својата лична безбедносна функција, а сите заедно ја регулираат општата функција со која ефикасно се штитат основните вредности на државната и општествената заедница, и четврто, интегралната безбедност, во зависност од изворот на загрозување и дестабилизација на Република Македонија, ја сочинуваат меѓународната (колективна, заедничка, регионална, глобална и кооперативна безбедност), која е многу тесно поврзана со внатрешната безбедност (индивидуална и национална).

13. Постоењето и спроведувањето на денешната политика за безбедност треба во целост да се темели на безбедносната состојба и државните интереси и цели. За нивно ефикасно остварување, водењето на безбедносната политика применува мерки и активности за ефикасни анализи на безбедносното опкружување; превенција и рано откривање на ризиците и опасностите; минимизирање на безбедносните ризици и опасности, како и разрешување на конфликтните и кризни ситуации; преземање соодветни мерки за заштита и спасување од елементарни непогоди, катастрофи и несреќи; одржување на нивото на готовност на одбранбените капацитети на вооружените сили; спроведување на континуирано оспособување и усовршување на експерти од безбедносните сегменти, соработка и координација со соседните земји

во остварување на безбедносните аспекти; развивање на способностите за собирање информации од значење за државата и други.

14. Анализите, оценките и очекувањата на безбедноста по донесувањето на новите документи за безбедносната политика треба прецизно да го рedefинираат нивото на постоење на законите за безбедноста на државата и нејзиното население, како и нејзините одговори на овие закани. Преку нив треба да се детерминираат активностите при спроведувањето на процесот за донесување одлуки, како и определување приоритети на законите за земјата. Успешноста во водењето на безбедносните процеси се огледа во способноста за решавање на ризиците и законите со минимална штета.

15. Во денешните услови е потребна безбедносна политика на Република Македонија создадена од реалните состојби, потреби и оценки. Воедно, досегашната безбедносна политика треба да се ажурира и во неа да се вградат новите случувања и состојби кои постојано се менуваат, бидејќи Република Македонија во своето соседство доби нова независна држава, а и други членки на НАТО. Воедно, во безбедносната политика од периодот на т.н. еквидистанца преку добрососедство, па сè до заладени односи и сериозни проблеми и вето на патот за целосна интеграција на земјата не може да се видат евентуални алтернативи за иднината на земјата, односно изградба на капацитетите на безбедносниот систем надвор од колективните системи, доколку потрае решавањето на спорот со една од соседните држави.

16. Според исказите изречени во интервјуата реализирани за потреби на истражувањето, меѓународната заедница денес ги согледува реалните можности и

перспективи на Република Македонија за прифаќање на високите безбедносни стандарди, изготвувањето безбедносни политики и градењето на заедничка безбедност. Неуспехот е загарантиран доколку Република Македонија самостојно дејствува за остварување на поставените интегративни цели во безбедносната политика.

17. Во основа безбедносната проценка на Република Македонија треба да ги опфати промените во карактерот на ризиците, заканите и потенцијалните конфликти. Тоа значи актерите во ризиците, заканите и потенцијалните конфликти и опасности се различни, повеќеслојни и по природа се асиметрични. Нивната идентификација е многу потешка од порано, кога единствен актер беше државата Република Македонија. Откако ризиците и заканите сè почесто имаат внатрешен карактер, сè позначајна улога играат заедно субнационалните групи и етничките заедници. Честопати организираниот криминал учествува и соработува со засегнатите актери искористувајќи ја ситуацијата, недостатокот на ресурси, болести, епидемии, природни катастрофи, ранливоста во општествениот систем и сè почесто, во поголеми размери криминалот и тероризмот стануваат транснационални. Сето тоа придонесе и целта на интерес на безбедносната политика на Република Македонија како материја да се измени, односно приодите во политиката да се изменат, и од едно исклучиво политичко-воено гледиште да се премине на еден поширок концепт. Промената и новиот концепт на безбедноста и нејзината политика, секако, влијае и националната безбедност да го следи истиот тој пат.

18. Се потврди дека постигнувањето, развојот и унапредувањето на безбедносниот систем е условено од брзината на реформите во оваа област, што ќе овозможат креирање на политики и развој на безбедносниот систем

на Република Македонија. Врз основа на добиените податоци може да се констатира дека е потребно заокружување на процесот на реформи во безбедносниот систем на Република Македонија со цел да дојде до имплементација на дефинираните цели и приоритети во безбедносната политика на Република Македонија.

19. Безбедносниот систем е условен од добро формулирана безбедносна политика, која ја наметнува потребата од дефинирање на безбедноста како нејзина основа, а концептот за безбедност служи за поставување на функционалната зависност со потребите, интересите и вредностите кои владеат во државата во контекст на нејзината одржливост, развој и континуирана стабилност.

20. Современиот безбедносен систем на Република Македонија треба да се заснова врз строга хиерархија на надлежностите, јасно дефинирани цели, задачи и одговорност на соодветните органи и институции. Тогаш ќе се оневозможи да се појавуваат ситуации на преклопување, мешање или изместување на надлежностите што доведува до неефикасност и хаотичност во експликацијата на системот. Оттука, со реформите е потребно да се направи строго разграничување на надлежностите, обезбедување ефикасна демократска контрола, координација на државно ниво и ефикасност на безбедносниот систем.

21. Постигнувањето, развојот и унапредувањето на безбедносниот систем е условено од брзината на реформите во оваа област, кои ќе овозможат креирање на политики и развој на безбедносниот систем на Република Македонија.

22. Развојот на безбедносниот систем е условен од креирањето на целосно прифатен модел, како и негова

примена што треба да овозможи успешно имплементирање на позитивната пракса во оваа област.

23. Системот за безбедност на Република Македонија сè уште се идентификува низ два правца на безбедносно организирање, и тоа: традиционален и современ (денешен). Во традиционалните системи можат да се издвојат воениот сектор за безбедност (војска, воена полиција, воени служби за безбедност и разузнавање, цивилна одбрана, воено правосудство), додека во современите системи е применлива поделбата на државен и недржавен безбедносен сектор.

24. Македонскиот модел на национална безбедност се дефинира како „меѓузависен збир на мерки и активности, планови и програми, кои ги преземаат релевантните институции во Република Македонија, со цел заштита, одржување и унапредување на националната безбедност“. Имајќи предвид дека се работи за мултидисциплинарен безбедносен систем, може да се потврди ставот дека Република Македонија цврсто чекори на патот на евроинтеграциските процеси, со што ги следи напорите на меѓународната заедница за одржување на мирот и безбедноста на локално, регионално и глобално рамниште. Современоста на моделот на безбедност се огледа во способноста за одговор на современите безбедносни ризици, закани и предизвици кои државата успешно ги надмина, а со воспоставување на ефикасен систем за рано предупредување, превенција и мерки за заштита и спасување, дава поддршка на водењето вистинска безбедносна политика во регионот и пошироко.

25. Од анализата на безбедносното опкружување може да се констатира дека повеќе од две децении од осамостојувањето, Република Македонија како дел од совре-

мениот свет ги чувствува последиците од постоењето на динамични и комплексни услови на живеење, во кои се случуваат појави на асиметрични закани и ризици, закани од тероризам, транснационален криминал, опасности од пролиферација на оружје за масовно уништување, верски радикализам и екстремизам, илегална миграција, компјутерски напади и слично. Ваквите појави се надополнети со светската економска криза, започната во 2008 година, бавното економско заздравување и високиот финансиски дефицит кај некои земји-членки на ЕУ.

26. Позитивните оценки од учеството во здружените операции, за Република Македонија претставуваат мотив за понатамошно учество во колективните безбедносни системи, преку кои земјата ги зацврстува европските односи и перспектива, а со самото тоа ја подобрува сопствената инфраструктура во делот на економскиот, демократскиот и општествениот развој.

27. Глобализацијата, изворите на нестабилност и потенцијалните конфликти, заедно со постојните закани и предизвици придонесуваат за непредвидливоста на безбедносното опкружување на Република Македонија, вклучително и регионот на Југоисточна Европа.

28. Во Република Македонија како демократски современо општество се чувствува потреба за урамнотеженост (баланс) помеѓу државата (политиката) и безбедноста.

29. Истражувањето потврди дека сегашната поставеност на безбедносниот систем на Република Македонија не дава соодветен одговор на кризите, заканите и загрозувањата. Неопходноста за стабилност и безбедност ја наметнува потребата за градење на соодветни безбедносни политики преку нови стратегии, доктрини и концепции.

30. Во основа поголемата транспарентност во градењето на безбедносната политика на Република Македонија ќе има своја позитивна придобивка, затоа што се создава и можност за одредена критика без разлика дали е тоа позитивна или негативна, со што се создава простор да се интервенира за да се подобри определена состојба. Во интерес на безбедносните институции е да има поголема информативна покриеност на безбедносните прашања во медиумите во земјата.

31. Во однос на безбедноста, извршната власт, покрај надлежностите кои се утврдени со Уставот и законите, треба да посвети внимание на доизградување на инструментите за спроведување на безбедносната политика, поддршка на правилното наменско трошење на буџетот за безбедноста и доизградување на инструментите и процедурите за остварување на безбедносната политика во согласност со човековите ресурси и економските можности итн.

32. Политичката координација треба да воспостави хармонија од одлуки/активности кои ќе го потврдат легитимитетот на Владата. Воедно се користи за развој на еден посебен вид врска помеѓу различни политички програми и безбедносната политика. Овој вид на координација мора да обезбеди сите учесници кои ја имплементираат безбедносната политиката да ги усогласат своите активности и ресурси за да ја постигнат крајната цел на оваа политика – значи потребна е хоризонтална димензија на координацијата. Во вертикалната димензија изложувањето на сопственоста на безбедносната политиката може да ја спречи координираната имплементација, особено на ниво на улична бирократија. Координацијата значи дека интересот на различни социјални сегменти мора да биде избалансиран во владините одлуки, за да не се предизвикуваат социјални тензии во Република Македонија.

33. Оперативната одговорност на Владата има потреба од легитимен систем на координираност помеѓу владиниот Кабинет, претседателскиот Кабинет и посебните министерства, како и помеѓу министерствата и разните државни агенции во делот на безбедносната политика. Ваквата поврзаност овозможува проблемите што се појавуваат во креирањето на безбедносната политика во кој и да е дел од власта да бидат заедничка сопственост и заедничка одговорност. Така, комплексноста на организациската територија се поедноставува, бидејќи внатрешната регулатива е така дизајнирана да ги ублажи последиците од евентуалните проблеми или потполно да ги анулира.

34. Во Република Македонија во делот на координација на безбедносниот систем во подготовка и имплементација на безбедносната политика и проценка на ризиците и законите по земјата, од извршната власт треба да се назначи координатор, чија улога може да му се довери на потпретседателот на Владата за политички систем и тој би бил во улога на главен носител на креирањето на безбедносната политика и работата на безбедносниот систем на Република Македонија. Владата на Република Македонија акцентот би требало да го стави на координирана имплементација на безбедносната политика преку формирање владино тело за координација на чело со вицепремиерот за политички систем. Ова тело би требало да се фокусира на деталзирање и на воспоставување систем на креирање и имплементација на безбедносната политика и може да се нарече Комитет за безбедност и безбедносна политика.

Слика бр.4 Приказ на предлог за креирање на безбедносната политика на Република Македонија

35. Комитетот за безбедност и безбедносна политика треба да биде ново владино тело кое само по себе ќе се задржи како унифициран субјект во фокусирањето на стратегиските политички одлуки. Еден од индикаторите на ова политичко единство е улогата на генералните политички дискусии во извршната власт. Во случај на коалициона Влада, на пример, неговиот кредибилитет ќе значи интервенција во безбедносната политика и тоа може да се најде во улога на посредник помеѓу раздвоената владина коалиција. Во овој случај координацијата најчесто треба да се раководи на принципот на задолжителна одговорност, во која сите владини министри се задолжени да ја поддржуваат одлуката која е донесена.

36. Владата треба да ја има примарната одговорност за државната координација на безбедносната политика,

така што јасниот систем за донесување одлуки на ова колективно и индивидуално ниво е клучно. Кога ќе се постигне политичка одлука, се јавува потреба од сериозна подготовка од страна на администрацијата за добри алтернативи и имплементација.

37. Потребно е во рамките на Владата да се воспостави најнапред добра функционална меѓуагенциска соработка и останатите надлежни министерства да имаат воспоставена структура и процедура на донесување одлуки. Постојните структури обично се изградени околу највисокото ниво на извршната власт, но им недостасуваат слоеви на координација и подготовка на безбедносната политика.

38. Креирањето на политики на национално ниво во областа на безбедноста се остварува воедно и преку Генералниот секретаријат на Владата и Центарот за управување со кризи, чие место во безбедносниот систем иако постои не е доволно искористено, бидејќи поседува поголем кадровски потенцијал.

39. За надминување на состојбата на некоординација и неусогласеност во имплементацијата на безбедносната политика треба да се побара решение што може да биде претпоставка за почитување на начелото за спроведување на дејноста на националната безбедност и безбедносната политика со сите расположиви ресурси и сите фактори на државна моќ, за што е потребно да се донесе посебен пропис, односно законско решение кое прво ќе ја регулира координацијата на безбедносните институции во разузнавачката заедница, а тоа не значи ништо ако нема целосна имплементација на политиката и ако информациите не се обработени и не се враќаат повторно кон системот за да може тој да реагира. Овој пропис, односно посебен законски или подзаконски акт треба да помогне во деловите за прием на информациите, обработка и предлог-одлуките. Треба, исто така, да постои посебно тело како, на пример,

заеднички Аналитички центар кој ќе биде во хиерархиска поставеност под заменик-претседателот на Владата за политички систем и ќе обезбеди координација и единство на сите разузнавачки капацитети и со тоа оптимално ќе ја обезбеди безбедносната проценка на Република Македонија, по што ќе се пристапи кон изработка на ефикасна безбедносна политика. Со овој пропис во основа треба да биде утврдена задачата на Аналитичкиот центар преку кој со самите информации ќе се надгледува спроведувањето на донесените одлуки од Претседателот на Републиката и од Претседателот на Владата во областа на безбедноста, спроведување на безбедносната политика, нејзиното надградување, усогласување на работата на разузнавачките служби и подготвување на седниците на Владата и на Советот за безбедност. Генерално, Аналитичкиот центар би требало да се поврзе со новиот т.н. Комитет за безбедност и безбедносна политика кој ќе го раководи потпретседателот на Владата на Република Македонија за политички систем и би требало да има координативна улога со следните надлежности: да дава насоки и да ги преиспитува организацијата и работата на институциите од безбедносниот систем, постојано да ги разгледува загрозувањата за безбедноста дома и надвор и да се справува со оние проблеми за кои ќе биде задолжен. Значи, овој Комитет за безбедност и безбедносна политика при Владата треба статутарно преку посебен закон за интегрална безбедност да се имплементира во следните сфери: размена на информации, заедничка употреба на базите на податоци, интеракција на полето на оперативните и на истражните активности и следење на безбедносната политика.

40. Креирањето на безбедносна политика во Република Македонија претставува процес низ кој, во настојување да се изгради целно сообразено и внатре во себе непротивречно настапување на нејзиниот носител, се обединуваат теориските, искусствените и интуитивно заснованите

спознанија за политичкиот проблем, од една страна, и парцијалните интересни позиции и видувања на проблемот, од друга. Тоа се остварува низ повеќе фази, при што постапно треба да се дојде до оние решенија за безбедносното дејствување кои треба да се примерени на објективните околности (на политичкиот амбиент) и на можностите на носителот на безбедносната политика.

41. Иако можеби така звучи, во никој случај не е фраза ако се каже дека безбедносната политика секогаш треба да биде ориентирана кон иднината, цврсто да е вкоренета во сегашноста, а притоа во ниту еден момент од вид да не го губи минатото.

42. Со реформите во безбедносниот систем особено треба да се постигне:

а) Кај Претседателот на Републиката се појавуваат големи ингеренции во доменот на одбраната. Неговата улога како врховен командант на вооружените сили треба јасно да се прецизира. Во македонскиот случај се има чувство од префорсирање на неговата улога на врховен командант, особено во мирновремени услови, во споредба со останатите органи на државната власт (Собранието, Владата, Министерството за одбрана и ГШ на АРМ) по основ на раководењето, управувањето и командувањето со АРМ. Оттука со реформите се јавува и потребата за појаснување на неговата улога на врховен командант во мирновремени услови, и во услови на парламентарен систем. Истакнатата позиција на Претседателот како врховен командант повеќе е својствена за претседателски систем и воедно не се користи неговата позиција во креирањето на безбедносната политика каде има директни ингеренции. Поради тоа донесувањето на стратегиски документи за безбедноста од Претседателот треба да се префрли кај Владата на Република Македонија.

б) Собранието како носител на законодавната власт треба поенергично и поцврсто да ја применува оваа негова првенствена функција во безбедноста и безбедносната политика. Карактеристично за парламентарните системи е остварување на контролната функција, па оттука со реформите се јавува потреба од зајакнување на неговата контролна функција во безбедносниот систем. Во случајот на Република Македонија контролната функција над безбедносниот систем и нејзината политика едноставно не се чувствува.

в) Кога станува збор за Владата на Република Македонија, со реформите е потребно преиспитување, нормативно уредување и ефективно остварување на вкупните права и должности по основ на безбедноста и безбедносната политика на земјата. Со реформите од особено значење е да заживее координирачката функција која треба да ја има Владата во сферата на безбедноста во целина, како нејзино оригинерно право. Во основа Владата го обезбедува единството на државните институции и интереси, кои, пак, се од клучно значење за безбедноста на Република Македонија. Оваа координација треба максимално да биде изразена во сферата на безбедноста и одбраната, затоа што во основа Владата е таа која е задолжена да остварува тесна соработка помеѓу сите ресори од безбедносниот систем. Во македонскиот случај не се чувствува кој ја утврдува безбедносната политика, а кој го координира нејзиното спроведување.

г) Генералштабот на Армијата е потребно да се оспособи и да се насочи кон реализација на задачите од обезбедувањето професионализација на армијата, борбената готовност и командувањето со АРМ. Луѓето кои професионално се занимаваат со извршување на своите задачи во Армијата треба да бидат настрана од дневно-политичките превирања и надвор од политичките партии. Понатаму,

реформите треба да се насочат кон интензивирање на процесот за професионализација, подигање на стандардите во согласност со тие на НАТО, и подготвување на Армијата за полноправно членство во НАТО. Во овој дел допрецизирање бараат и релациите: Претседател-министер за одбрана-началник на Генералштаб; претседател-Влада-Генералштаб и претседател-Влада-Агенција за разузнавање.

д) Советот за национална безбедност сè уште го нема заземено вистинското место во остварувањето на единствениот систем на безбедноста на земјата. Едно од решенијата е донесување на еден посебен закон со кој ќе се реши положбата и надлежностите на овој Совет.

ѓ) Во Република Македонија останува отворено прашањето за остварување на координацијата на безбедносните структури или т.н. безбедносна заедница. Со формирањето на Центарот за управување со кризи можеби идејата беше да се реши националната координација на безбедносната заедница како столб на остварување на концептот на единствен систем за национална безбедност. Но, како што стојат работите ова тело сè уште не ги дава посакуваните резултати и идните напори треба да бидат насочени кон она што значи операционализирање на неговите функции, а координацијата на безбедносната заедница треба да се реши на друг адекватен начин компатибилен со други земји како, на пример, преку формирање на Комитет за безбедност и безбедносна политика.

е) Агенцијата за разузнавање како клучен орган за ефикасен систем за национална безбедност и понатаму останува несоодветно врзана за синџирот на институции од безбедносниот сектор во државата, па со реформите е препорачливо да се држи соодветно и овој проблем. На крајот би потенцирал дека со заокружувањето на рефор-

мите во безбедносниот сектор треба да дојдеме до посакуваните резултати, но за тоа е потребно да се постигне политичка согласност, и да се интензивира изградбата на единствен концепт на интегрална безбедност, како и градење на т.н. корисни релации меѓу сите видови власт во самата држава.

43. Оправдано може да се зборува за потребата од постоење Научен институт за безбедносна политика, чија програмска ориентација би била главно насочена кон фундаменталните и применети (акциони) истражувања на најразличните проблеми од безбедноста за начинот на нивно решавање и воспоставувањето безбедносни интеграциски процеси. Институтот би ги истражувал различните аспекти од безбедноста. Во суштина, тоа би била научна установа која ќе ги истражува безбедносните проблеми во мир и во војна, што ѝ дава полемолошки карактер на нејзината програмска ориентација. Но, би било неоправдано да се очекува дека сите тие безбедносни проблеми ќе се истражуваат само на тој институт. Напротив, поради мултидисциплинарноста на безбедносните проблеми, преку координација и соработка со другите научни установи во општеството би се решавале најразлични истражувачки задачи, а резултатите од таквите истражувања би служеле за научно засновање на одлуките на државното раководство во областа на безбедноста и за изработка на стратешки документи. Врз основа на оценките и препораките би се разработувале концептуални решенија за поединечни подрачја од националната безбедност во конкретниот безбедносен амбиент. Овој Институт најдобро е да биде основан од страна на Владата на Република Македонија, односно да добива насоки од Комитетот за безбедност и заменик-претседателот на Владата за политички систем. Тој ќе има задача да ги разгледува прашањата од безбедносната политика, да развива иницијативи за безбедносната политика и да обезбеди коментари на министерствата и на агенциите, да ја проценува ефикасноста на безбедносната

политика, да врши мониторинг и да му помага на Комитетот во водењето на имплементацијата на безбедносната политика за да обезбеди кохерентност и конзистентност и да ја надгледува примената на безбедносната политика која треба да биде во согласност со дефинираните цели. Преку Институтот, Владата, односно Комитетот за безбедност ќе подготвува иницијативи што се однесуваат на безбедносната политика на Република Македонија.

44. За остварување на целите во безбедносната политика, системот за безбедност треба да се гради и развива врз основа на оценките за безбедносните закани, ризици и опасности на локално, регионално и глобално рамниште; барањата произлезени од стратегиските мисии; економските можности на националните капацитети и придобивките од партиципацијата во меѓународните операции.

45. Пристапот кон дефинирање на предлог-решенија за воспоставување на современ безбедносен систем на Република Македонија и креирање на безбедносната политика, треба да произлегува од теоретските, практичните и научните достигнувања на полето на одбраната создавајќи општи (генерални) решенија и специфични побарувања и предлози за дооформување на сегашниот систем. Во суштина, клучните полиња за создавање на ефикасен безбедносен систем треба да претставуваат проекција за развојот на силите и нивниот организациско-формациски состав; материјално-технички средства потребни за остварување на планот; проектирање и спроведување на потврдена и ефикасна подготовка на просторот, инфраструктурата и територијата и соодветна финансиска поддршка на процесот.

БИБЛИОГРАФИЈА

Abbott C, Rogers P. and Sloboda 1, *Global Responses to Global Threats*, Oxford Research Group, June 2006.

Ayoob, Mohamed (1993): *Squaring the Circle: Collective Security in a System of States*, pp. 45-63. In: Thomas G. Weiss (ed.): *Collective Security in a Changing World*. Lynne Rienner Publishers, Boulder & London.

Апостолски М., „Создавање на македонската војска“, *Историја*, VII/2, Скопје, 1971.

Антољак С, *Средновековна Македонија*, Т. 1, Скопје, 1985. Andreas P. and Price R., "From War Fighting to Crime Fighting: Transforming the American National Security State", in *International Studies Review*, no. 3, 2001. Barash D. P., *Approaches to Peace (A Reader in Peace Studies)*, Oxford University Press, New York & Oxford, 2000.

Barroso J. M., "Europe and the challenges of globalization", President of the European Commission, Speech given at St Antony's College , Oxford, 11 October 2007.

Бакрески О., *Контрола на безбедносниот сектор*, Филозофски факултет, Скопје, 2008.

Бакрески О., *Координација на безбедносната заедница во Република Македонија*, Филозофски факултет, Скопје, 2005

Бакрески О., *Координација на безбедносниот сектор, искуства и практики*, Филозофски факултет, Скопје, 2006.

Betts R. K., "Fixing Intelligence", in *Foreign Affairs*, Vol. 81, no. 1, 2002. Beuman P., *Terror and Liberalism*, New York: W. W. Norton, 2003. 'Bodansky Y, Bin Laden, Roosevelt, Calif.: Prima Publishing, 1999. Bone A., 'Conflict Diamonds: The De Beers Group and the Kimberley Process,' in Bailes, A. and Frommelt, I. (eds) *Business and Security: Public-Private Sector Relationships in a New Security Environment*, Stockholm: Oxford University Press, 2004.

Boskovic M., *Oblici organizovanog kriminaliteta i metodi suprostavljanja*, Beograd, 1994.

Brown H., "Thinking About National Security: Defense and Foreign Policy", in *A Dangerous World*, Colorado: Westview Press, 1983.

Baric, R., "Prilagodba Sporazuma o konvencionalnim snagama (CFE Treaty)", *Medunarodne studije*, Vol. I, broj 1/2000.

Basic N. i Stoett P. (ur.), *Sigurnosne studije u tranziciji*, Univerzitet u Bihacu, Centar za ljudska prava i prevenciju konflikta i Univerzitet u Banja Luci, Centar za geostrateska istrazivanja, Bihac, 2003.

Booth K., "Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice", *International Affairs*, vol. 67, no. 3, 1991.

Bruneau T., "Controlling Intelligence in New Democracies", in *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, vol. 14, no. 3, 2001. Bruneau, T. C., 'The Military in Post-Conflict Societies: Lessons from Central America and Prospects for Colombia,' in *Security Sector Reform and Post-Conflict Peacebuilding*, ed. Schnabel, A. and Ehrhart, H.-G., 233-242, Tokyo: United Nations University Press, 2005.

Buzan B., *People, States and Fear: An Agenda for International Security in the Post-Cold War Era*, Second Edition, Harvester Wheatsheaf, London, 1991.

Buzan B., Waver O., and De Wilde J., *Security: A New Framework For Analysis*,

Boulder, CO: Lynne Rienner Publications, 1998.

Vankovska B., "The Human Security Doctrine for Europe: A View from Below", in *International Peacekeeping*, Vol. 14, No. 2, April 2007.

Ванковска Б. Реформа на безбедносниот сектор во пост-конфликтно општество: меѓу владеење на правото и градење на мирот?, материјал презентирани на конференцијата „Владеење на правото и реформите во судската власт и во безбедносните владини структури“, одржана во Скопје на 21 април 2006.

Ванковска Б., „Национална и/или хумана безбедност: Дилемите на постконфликтните општества во Југоисточна Европа“, во *Перспективите на Република Македонија на патот кон НАТО и Европската унија*, МО на РМ и Филозофски факултет, Скопје 2006.

Ванковска Б., *Политички систем*, Бомат Графикс, Скопје, 2007.

Вујаклија М., *Лексикон страних речи и изрази*, ИРО „Просвета“, Београд 1980.

Георгиева Л., *Менаџирање на ризиците*, Филозофски факултет, Скопје, 2006 година.

Георгиева Л., *Творење на мирот*, Студио АДА, Скопје, 1999.

Гоцевски Т., Бакрески О., Славески С., *Европската унија низ призмата на европската безбедност*, Филозофски факултет, Скопје, 2007.

Гоцевски Т., *Економика на одбраната*, Универзитетска печатница „Свети Кирил и Методиј“, Скопје, 1996.

Гоцевски Т., Основи на системот на националната одбрана, Филозофски факултет, Скопје, 2006.

Cvrtila, V., Nacionalna sigurnost neutralnih drzava Europe: politicke i geostrategijske odrednice, doktorska disertacija, Fakultet politickih znanosti, Sveuciliste u Zagrebu, 1999.
Duncan, S., "Relative Gains and the Pattern of International Cooperation", American Political Science Review, no.85, 1991.

Grizold, A., Medunarodna sigurnost: Teorijsko-institucionalni okvir, Fakultet politickih znanosti, Zagreb, 1998.

Grizold, A. (ur.), Raspotja nacionalne varnosti, FDV, Ljubljana, 1992.

Grizold Anton, Evropska varnost, Fakulteta za druzbene vede, Ljubljana, 1999.

Гризолд А., Словенија во изменета безбедносна средина, Министерство за одбрана на РМ, Скопје, 2006.

Grizold, A. „Oblikovanje Slovenske nacionalne varnosti,„ In: Anton Grizold (ed.): „Razpotja nacionalne varnosti,„ Fakulteta za druzbene vede, Ljubljana, str. 59-93. 1992

Grizold, A. „The Concept Of National Security in The Contemporary World,„ International Journal on World Peace, Vol. XI (September 1994) 3,pp.37-53.1994

Grizold, A. „Institutionalization of the Prevention and Solution of Conflicts Between States,„ Teorija in praksa, 31, 5-6, pp. 452-468. 1994

Grizold, A. „Posameznikova varnost in obvescevalne sluzbe,„ Zbornik strokovno-znanstvenih razprav. Ministrstvo za notranje zadeve Re-publike Slovenije, Ljubljana, pp. 108—115. 1996

Ghizold, A. „Varnost malih drzav v okviru novega evropskega varnostnega okolja,„ In: Anton Kramberger (ed.), „Slovenska Drzava, Druzba in Jcnosi,„ Fakulteta za druzbene vede, Ljubljana, pp. 65-74. 1996

Godson R., "Organized Crime-Characteristics of Global Threat", International Organized Crime, 2002.

Gray S., 'Iraq's New Leaders target Private Guards', The Sunday Times, 6 June 2004.

Greene, O. 'Security Sector Reform, Conflict Prevention and Regional Perspectives', Journal of Security Sector Management Volume 1, No. 1, March 2003.

Gurr N. and Cole B., The New Face of Terrorism: Threats from Weapons of Mass Destruction, New York: I. B. Tauris, 2002.

Gyarmati I. (ed.), *Security Sector Governance in the Western Balkans 2004*, DCAF, 2004.

Даскаловски С. „Кризата во Македонија 2001 - Внатрешен вооружен конфликт или војна“, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, 2005

Даскаловски С. „Од покана до приклучување во НАТО“, Научна трибина на Институтот за одбранбени и мировни студии, Скопје, 2006

Даскаловски С. „Меѓусебните односи и димензионирањето на видовите во војските на НАТО земјите-состојби и перспективи“, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, 2006.

Даскаловски С. „Создавање на нови воени сили како одговор на новите закани“, Годишен зборник на Филозофски факултет, Скопје, 2007.

Даскаловски С. „Новата конфликтна средина и нејзините импликации на конвенционалните сили“, Современа македонска одбрана, Бр.16, Скопје, 2007.

Danikar G., *Nature and Deployment of Armed Forces - Turning Point Gulf War 1991*, Frauenfeld, 1992.

Dimitrijevic, V. „The Concept of Security in International Relations“, Beograd: Savremena Administracija. 1973.

Dearth D. H., "National Intelligence: Profession and Process," in Douglas H. Dearth and R. Thomas Goodden, (eds.), *Strategic Intelligence: Theory and Application*, Washington, DC: Joint Military Intelligence Training Center, 1995.

Димишковски С, *Основи на националната одбрана на Република Македонија (воено-политички аспекти)*, НИП „Глобус“, Скопје 1996.

Caparini M. and Schreier F., 'Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies,' DCAF Occasional Paper No. 6, March 2005.

Carter A., Deutch J., and Zelikow P., "Catastrophic Terrorism," *Foreign Affairs*, 77, November/December 1998.

Channa J., *Security Sector Reform: Issues, Challenges and Prospects*, IISS Adelphi Paper 344, 2002.

Chesterman S., 'Shared Secrets: Intelligence and Collective Security,' Lowy Institute Paper 10, Double Bay: Lowy Institute for International Policy, 2006.

Christie N.. *Crime Control as Industry*, London & New York: Routledge, 1994.

Cookridge E. H., Gehlen: Spy of the Century, New York, Random House, 2004.

Crawford A., "The Governance of Crime and Insecurity in an Anxious Age", in Crawford (ed.). Crime and insecurity, Devon: Willan, 2002.

Цветковски Г., Македонскиот октопод, Силсонс, Скопје, 2008.

Crawford A., "The Governance of Crime and Insecurity in an Anxious Age", in Crawford (ed.). Crime and insecurity, Devon: Willan, 2002.

Falkenrath R. A., Newman R. D., and Thayer B. A., America's Achilles'Heel: Nuclear, Biological, and Chemical Terrorism and Covert Attack, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998.

Falkenrath R., "Confronting Nuclear, Biological and Chemical Terrorism,"Survival, 40, Autumn 1998.

Fischer D., Nonmilitary Aspects of Security: A Systems Approach, Aldershot: United Nations Institute for Disarmament Research, 1993.

Flanagan S. J. and Schear J. A. (ed.), America's Global Security Agenda, Institute for National Strategic Studies, Library of Congress, 2008.

Hadzic M., „Zamisao reforme sektora bezbednosti“, Smisao reforme sektora bezbednosti (prirucnik), Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2004.

Ханс Борн и Иан Ли, Создавање отчетно разузнавање: Правни стандарди и најдобри практики за надзорот над разузнавачките агенции, Скенпоинт, Осло, 2005.

Hanggi H. and Winkler T. (eds.), Challenges of Security Sector Governance, LIT: Munster, 2003.

Harkleroad D., "Actionable Competitive Intelligence," briefing to SCIP Conference, Alexandria, VA, March 28, 1996.

Harris G., "Evaluating Intelligence Evidence," in Ronald D. Garst, (ed), A Handbook of Intelligence Analysis, Washington, DC: Defense Intelligence College, 1989.

Hasted G. (ed.), Controlling Intelligence, Frank Cass, London, 2001.

Herman M., "Intelligence After the Cold War: Contribution to International Security?", Brassey 's Defence Yearbook, 1995.

Heymann P. B., Terrorism and America: A Commonsense Strategy for a Democratic Society, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998.

Haftendorn, H. „The Security Puzzle: Theory Building in International Security„. *International Studies Quarterly* 35(1), pp. 3-17. 1991.

Herz, John H. "Idealist internationalism and the security dilemma." *World Politics*, 3 (1950) 2. 1950.

Hewedy, A. „*Militarization and Security in the Middle East*„, London: Pinter Publishers. 1989.

Hinley, F. H. „*Power and Pursuit of Peace*„. Cambridge University Press, Cambridge.1963.

Hoffmann, S. "Weighting the Balance of Power." *Foreign Affairs*. July 1950.

Hoffman B., "Holy Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative," *Studies in Conflict and Terrorism*, 18, October-December 1995.

Hoffman B., "Intelligence and Terrorism: Emerging Threats and New Security Challenges in the Post-Cold War Era", in *Intelligence and National Security*, Vol. 11, no. 2, 1996.

Hoffman B., *Inside Terrorism*, New York: Columbia Univ. Press, 1998.

Holmqvist C, 'Private Security Companies: the Case for Regulation,' SIPRI Policy Paper, no. 9, 2005.

Hornqvist M., "Risk Assessments and Public Order Disturbances: New European Guidelines for the Use of Force?," *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, Vol. 5, 2004.

Hughes G. and Edwards A. (eds.), *Crime Control and Community*. Cullompton: Willan, 2002.

Huntington S., *The Solder and the State*, Cambridge, MA: Harvard/Belknap, 1987.

Hutchful E., 'A Civil Society Perspective', in Lala A. and Fitz-Gerald A.M. (eds.), *Providing Security for People: Security Sector Reform in Africa*, GFN-SSR, 2003.

Ивановски З. и Ангелески М., *Безбедносни системи*, „Југореклам“, Скопје, 2005.

Ioannides I., "European Policing? A Critical Approach to European Union Civilian Crisis Management with Special Reference to Macedonia", *Conference Proceedings "Globalization, Nationalism and Ethnic Conflicts in the Balkans and Its Regional Context"*, Belgrade: Forum for Ethnic Relations, 2007.

Jenkins B. M., *The Likelihood of Nuclear Terrorism*, Santa Monica, Calif.: RAND, July 1985.

Jeske J., „Organizirano kriminalno djelovanje stranaca i medunarodna suradnja na primjeru kriminala vezanog za drogu“, *Izbor*, Zagreb, 1/1989.

Jervis, R.; „Perception and Misperception in International politics“, Princeton: Princeton University Press. 1976

Kissinger, H.A. „Diplomacy“, Simon & Schuster, London.1994.

Krause, L.B. and J.N.: „Reflections on the Economics and Politics of International Economic Organizations An“, C.F.Bergsten and L.B.Krause (eds): *World Politics and International Economics*. Washington D.C.:Brookings Institution.1975.

Krell, G.“The Development of the concept of security“ Arbeitspaper 3. Frankfurt: Peace Research Institute. 1979.

Kaplan R., “The Coming anarchy“, *The Atlantic Monthly*, Vol.273, No.2,1994.

Котовчевски М., „Разузнавачко-безбедносна заедница на Република Хрватска“, *Современа македонска одбрана*, Министерство за одбрана, Скопје, бр. 16/2007.

Котовчевски М., „Разузнавачко-безбедносниот систем на државната заедница Србија и Црна Гора“, *Современа македонска одбрана*. Министерство за одбрана, бр. 7, 2003.

Котовчевски М „Извори на загрозување на мирот и на националната безбедност“, *Балкански центар за мир*, Скопје, 1999 година.

Котовчевски М. „Дефендологија“, *Македонска ризница*, Куманово, 2002 година.

Котовчевски М. „Дефендологија (второ изменето и дополнето издание)“, *Македонска ризница*, Куманово, 2005 година.

Котовчевски М. „Етиологија на вооружените конфликти“, Скопје, 2007 година.

Котовчевски М., *Национална безбедност на Република Македонија*, I, 11,111. книга, *Македонска цивилизација*, Скопје, 2000.

Котовчевски М., *Современи разузнавачки служби*, Скопје, 2002.

Кузев С, *Стратегија за одбрана*, „Југореклам“, Скопје, 2001.

Knesel M., „Preventivno suzbijanje krivičnih djela - odbrana od opasnosti ili krivično gonjenje“, *Izbor*, 3/1989.

Knightley P., *The Second Oldest Profession: Spies and Spying in the Twentieth Century*, W.W. Norton, New York, 1998.

Krivokapic V., *Problemi reintegracije i reforme jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva*, Beograd, 1995.

Kuus M., “European Integration in Identity Narratives in Estonia: A Quest for Security”, *Journal for Peace Research*, vol. 39, no. 1, 2002.

Quillen C., “A Historical Analysis of Mass Casualty Bombers,” *Studies in Conflict and Terrorism*, 25, September/October 2002.

Lab S., “Crime Prevention: Approaches”, *Practices and Evaluations.*, Cincinnati: Anderson Publishing, 1997.

Laguer W., *A world of secrets*, New York Basic Books Inc. 1985.

Laqueur W., “Terror’s New Face”, *Harvard International Review*, 20, Fall 1998.

Laqueur W., *No End to War: Terrorism in the Twenty-First Century*, New York: Continuum, 2003.

Law D., ‘Security Sector Reform and the Future of the Code of Conduct’, *Helsinki Monitor* 17, no. 2, 2006.

Law D., ‘Security Sector Reform in the North Atlantic Area: unfinished business’, in *Reform and Reconstruction of the Security Sector*, eds. Alan Bryden and Heiner Hanggi, Geneva: DCAF, 2004.

Law D., “Intergovernmental Organizations and their Role in Security Sector Reform”, in David Law (Ed.), *Intergovernmental Organizations and Security Sector Reform*, DCAF, 2007.

Lippman, W. “US Foreign Policy”, Boston. 1943.

Lowenhard, P.: “Is war Inevitable”, *International Journal on World Peace*, March. 1991.

Mearsheimer, J. John, “The False Promise of International Institutions”, *International Security*, vol. 19, Winter no. 3, 1994/95.

Morgenthau, H., “Another “Great Debate”: The National Interest of the United States”, in: Vasquez, J. (ed.), *Classics of International Relations*, NJ: Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1982.

Mangold, P.: “National Security and International Relations”. *Routledge*, New York. 1990.

Miletic, A. “National Interests in the US Theory of International Relations”, *Sarajevo*, Beograd: Savremena Administracija, pp. 131-169 and 193-217. 1978.

Mlinar, Z.: "Sovereignty, Interdependence and Menace", Theory-and Practice, October-November, pp. 1163-1174.1991.

Malik S. K., The Quranic Concept of War, Lahore, India: Wajidalis, 1979.

Mandel R, Armies Without States: The Privatization of Security, Boulder: Lynne Rienner, 2002.

Маслеша Р., Теорије и системи сигурности, „Магистрат», Сарајево, 2001.

Мендел Т., Слободен пристап до информациите: Споредбен правен преглед, ПРО МЕДИА, Скопје, 2004.

Милевски Т. „Македонија Рубикова коцка на Балканот“, Скопје: Филозофски факултет, 2005.

Милевски Т., Еколошка безбедност, Филозофски факултет, Скопје, 2006.

Милошевиќ М., Систем државне безбедности, Полициска академија, Београд, 2001.

Митревска, М. „Кризен менаџмент“, Европа 92, Кочани, 2008 година.

Митревска М. и други. „Превенција и менаџирање на конфликти-случај Македонија“, Бомат графикс-Скопје, Скопје, 2009 година..

Митревска, М. „Цивилна одбрана“, Филозофски факултет, Скопје, 2010.

Митревска М. „Превентивна дипломатија и мировни операции“, Филозофски факултет, Скопје, 2010.

Milosavljevic B., Nauka o policiji, Prosveta, Beograd, 1985.

Muller H., «Terrorism, proliferation: a European threat assessment», Chaillot Paper 58, EU Institute for Security Studies, Paris, 2003.

Miiller-Ville B., For our eyes only? Shaping an intelligence community within the EU, Occasional Papers no. 50, Institute for Security Studies, January 2004.

Нацев З. и Начевски Р., Војна, мир и безбедност, Македонска ризница, Куманово, 2000.

Нацев З., Теориски основи на доктрината и стратегијата на националната одбрана, НИП Гурѓа, Скопје, 1999.

Nobilo, M. "The Concept of Security in the Terminology of International Relations", Political Thought, October-December.1988.

Nef J., *Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political of Development and Underdevelopment*, Second Edition, International Development Research Centre, Johannesburg, 1999.

Панов Б., *Дејноста на Кирил и Методиј во Македонија*, 36. Кирил Солунски 1, МАНУ, Скопје, 1970.

Папазоглу Ф., *Историја на хелинистичкиот период*, Скопје, 1995.

Печар Ј., „Словенска полиција у новим дрштвено политичким приликама“, Приручник, 1/1991.

Проева Н., *Студии за античките Македонци*, Скопје, 1997.

Пусиќ Е., *Управни системи*, ГЕХ Загреб, 1985.

Ransom H. H., *The Intelligence Establishment*, Harvard University Press, Cambridge, 1970.

Rapoport D. C., "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions," *American Political Science Review*, 78, September 1984.

Rapoport D. C., "The Fourth Wave: September 11 and the History of Terrorism," *Current History*, December 2001.

Richelson G., *Foreign Intelligence Organizations*, 2003.

Richelson J., *A Century of Spies: Intelligence in the XX Century*, Oxford University Press, Oxford, 1995.

Roberts B., (ed.), *Terrorism with Chemical and Biological Weapons: Calibrating Risks and Responses* Alexandria, Va.: Chemical and Biological Arms Control Institute, 1997.

Rosow C. J., *Globalization as Democratic Theory*, *Journal of International Studies*, Vol. 29, No. 1, 2002.

Schreier F. and Caparini M., 'Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies' Geneva Centre for the Democratic Control of the Armed Forces. Occasional Paper, no. 6, 2005.

Silverstein K., *Private Warrio `s*, Verso: London, 2000.

Singer W., 'Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and its Ramifications for International Security', *International Security* 26/3, Winter 2006/07.

Singer P. W., *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Ithaca: Cornell University Press, 2003.

Славески С., „Интеграцијата на земјите од Западен Балкан во евроатлантските структури: Прилог кон регионалната безбедност“, во *Перспективите на Република Ма-*

кедоноија на патот кон НАТО и Европската унија, МО на РМ, Скопје, 2006.

Славески С, Националната безбедност на Република Македонија и евроатлантските интеграции, Дигипринт, Скопје, 2003.

Slaveski S., "Security of information - precondition for membership of the Republic of Macedonia to NATO", in Macedonia in NATO, Ministry of Defence of the Republic of Macedonia, Skopje, 2003.

Slaveski S., „The Societal Security Dilemma: The Case of the Republic of Macedonia“, Macedonian Affairs, Vol. IV, No. 9, March 2003.

Schiffer, W.: "The Legal Community of Mankind: A Critical Analysis of the Modern World Organization". Columbia University Press, New York.1954.

Shultz, R., Roy G., Ted G. (eds.): "Security Studies for the 1990's". Washington D.C., New York: Brassey's.

Stein Wrightson, Patricia and Alice Ackemiann (1994) in: Michael T. Klare (ed.) Peace and World Security Studies 1994.

Symonides, J. "The General State of European Security". In: Robert D. B., F. Stephen L.(ed.): "Conventional Arms Control and East-West Security". Clarendon Press, Oxford, New York. 1989.

Стајик М., „Безбедноста и заштитата на класифицираните информации кои се чуваат, обработуваат и пренесуваат преку комуникациско-информатички системи“, Современа македонска одбрана, бр. 11, јуни 2005.

Стаменковски А., Менаџмент со одбраната, Ѓурѓа, Скопје, 2004.

Стевковски Л., „Предизвиците за современото разубинавање“, во Предизвиците за реформите во безбедносниот сектор на Република Македонија, Институт за одбрана и мировни студии (Филозофски факултет) - Скопје и Центар за демократска контрола на вооружените сили - Женева, Скопје, 2003.

Стојановски, Полицијата во демократското општество, „2 Август“ Штип „Астор“ ДОО Скопје, 1997.

Стојчев В., Воена историја на Македонија, Сојузот на друштвата на историчарите на Република Македонија и Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“, Скопје, 2000.

Smith A. K., Turning on the DIME: Diplomacy's Role in National Security, The Strategic Studies Institute, October 2007.

Smith A., "The Ethnic Sources of Nationalism", *Survival*, Vol. 35, No. 1., 1993.

Sparks R., "Perspectives on risk and penal politics", in Hope T, Sparks R (eds.), *Crime, Risk and Insecurity*,. London: Routledge, 2000.

Stern J., *The Ultimate Terrorists*, Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1999.

Stojanovic Z., "Organizovane forme kriminaliteta", *Bezbednost i DSZ*, Beograd, 5/1990.

Tatalovic S. i Bilandzic M., *Osnove nacionalne sigurnosti*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 2005.

Tatalovic S., „Novo razumijevanje sigurnosti i sigurnosno okruzenje na jugoistoku Europe“, u: *Demokratski nadzor i kontrola nad bezbjednosnim sektorom u regionu*, Banja Luka, 2004.,

Трапанс Ј. А., „Безбедносните реформи во Македонија“, во *Предизвиците за реформите во безбедносниот сектор на Република Македонија*, Институт за одбрана и мировни студии (Филозофски факултет) - Скопје и Центар за демократска контрола на вооружените сили - Женева, Скопје, 2003.

Шанев Р., „Законот за класифицирани информации - новина во нашето законодавство“, *Одбрана*, бр. 96, април 2004.

Шкариќ С, *Македонија на сите континенти (мир, демократија, геополитика)*, Унион трејд, Скопје, 2000.

Wendt A., *Anarchy Is What States Makes of It: The Social Construction of Power Politics*, *International Organization*, Vol. 46, no. 2, 1992.

Winkler, T., "Central Europe and Post-Cold War European Security Order", u: Jacob Kipp (ur.), *Central European Security Concerns*, Frank Cass, London, 1993.

Wolfers, A. *National Security as an Ambiguous Symbol, Discord and Collaboration*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1962.

Wacquant L., "The Penalisation of Poverty and the Rise of Neo-liberalism", *European Journal on Criminal Policy and Research*, 9/2001.

Waver O., Buzan B., Kelstrup M. and Lemaitre P., *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, St. Martins's Press, New York, 1993

Warner M., "Wanted: A Definition of Intelligence", in *Studies in Intelligence*, vol. 46, no. 3, 2002.

Wilkinson P., "Terrorist Targets and Tactics: New Risks to World Order", *Conflict Study*, 236, Washington: Research Institute for the Study of Conflict and Terrorism, December 1990.

Wolf P., "O Pravnim i socijalnim osnovama egzistencije i zadacima njemacke vojske", vo *Polemos*, *Casopis za interdisciplinarni istrazivanje rata i mira*, Hrvatsko sociolosko drustvo i Jesenski & Publishing House, Sv. 4, broj 1(7), Zagreb, sijecan-lipanj, 2001.

Woodhouse T., and Ramsbotham O., 'Cosmopolitan Peacekeeping and the Globalization of Security'. *International Peacekeeping*, vol. 12, no. 2, 2005. Wulf H., *Internationalizing War and Peace*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005.

Woifers, A. "National Security as an Ambiguous Symbol" *Science Quarterly*, Vol. 67, No.4. December 1952, pp. 167-168. 1952.

Wolfers. A. "National Security as an ambiguous Symbol". *Discord and Collaboration* 7. Baltimore: John Hopkins University. 1962.

Извештаји, списанија и други публикации

A more secure world: Our shared responsibility. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, United Nations, 2004.

United Nations Development Program, *Human Development Report*, 1994.

United Nations, *Brahimi Report*, 'Report of the Panel on United Nations Peace Operations', Doc. A/55/305-S/2000/809, 21 August 2000..

Security Sector Reform In Post-Conflict States Critical To Consolidating Peace: Report Needed Aimed At Improving Un Effectiveness, *Security Council Says*, UN Doc. SC/8958, 20 February 2007.

UNSC, 'Statement by the President of the Security Council', UN Doc. S/PRST/2007/3, 21 February 2007.

Global Trends 2025: A Transformed World, National Intelligence Council, November 2008.

Congressional Research Service report for Congress, *Homeland Security: Intelligence Support*, updated 4 March 2004.

National Commission on Terrorism, Countering the Changing Threat of International Terrorism, Report of the National Commission on Terrorism, Washington: GPO, 2000.

U.S. Army War College Guide to National Security Issues (National Security Policy and Strategy), Volume II, 3rd Edition, June 2008.

Working Table III, Security and Defence Issues The SSR: The SSR, Regional Conference, Bucharest, 25-26 October 2001.

OECD, 'The OECD DAC Handbook on SSR: Supporting Security and Justice', Paris: OECD, 2007.

European Commission, 'Enlargement - Accession criteria', European Commission, 4 September 2007.

European Union, 'A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy', Brussels, 12 December 2003.

Council of Europe Parliamentary Assembly, 'Control of internal security services in Council of Europe member states', Recommendation 1402, 1999.

Council of Europe Parliamentary Assembly, 'Committee of Ministers draft recommendation on the European code of police ethics', Opinion No. 223, 14 March 2001.

Council of Europe Parliamentary Assembly, 'Democratic oversight of the security sector in member states', Recommendation 1713, 2005.

Final Communiqué: Meeting of the North Atlantic Council in Defence Ministers Session', 14 June 2007.

Study on NATO Enlargement, September 1995.

The Ministry of Defence Policy Papers: Defence Diplomacy, Paper no. 1, 2004.

DCAF, 'Defence Institution Building: Papers Presented at the Conference on the 2005 Partnership Action Plan on Defence Institution Building (PAP-DIB), 2005.

Прирачникот за парламентарци, бр. 5, Женевски центар за демократска контрола на вооружените сили и Интер-парламентарната унија, Београд, 2003.

Извештај за напредокот на Република Македонија - 2008, Комисија на Европските заедници, СЕЦ (2008) 2695, Брисел, 5 ноември 2008.

Годишен извештај за активностите на Дирекцијата за спречување перње на пари (1 јануари 2007 година - 31 декември 2007).

Гласник за обезбедување, Комора на Република Македонија за обезбедување на лица и имот, Скопје, април, 2007

Нормативни акти и други документи

Устав на Република Македонија („Службен весник на РМ“ бр. 52/91, 1/92; 31/98; 91/01 и 84/03).

Закон за управување со кризи („Службен весник на РМ“ бр. 29/05).

Закон за одбрана („Службен весник“ бр. 42/01 и 5/03).

Закон за внатрешни работи („Службен весник на РМ“ бр. 19/95, 15/97, 55/97, 38/2002, 33/2003, 19/2004 и 51/2005).

Закон за полиција („Службен весник на РМ“ бр. 114/06)

Закон за организација и работа на органите на државната управа („Службен весник на РМ“ бр. 58/00).

Закон за Агенцијата за разузнавање („Службен весник на РМ“ бр. 19/95).

Закон за Царинска управа („Службен весник на РМ“ бр. 46/04, 81/05, 107/07 и 103/08).

Закон за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело („Службен весник на РМ“ бр. 13/08).

Закон за финансиска полиција („Службен весник на РМ“ бр. 55/07).

Закон за надзор на државната граница („Службен весник на РМ“ бр. 71/06).

Закон за заштита и спасување („Службен весник на РМ“ бр. 36/04).

Закон за Народен правобранител („Службен весник на РМ“ бр. 60/03).

Закон за судовите („Службен весник на РМ“ бр. 58/2006).

Закон за јавното обвинителство („Службен весник на РМ“ бр. 38/2004).

Закон за кривична постапка („Службен весник на РМ“ бр. 15/97).

Закон за државното правобранителство („Службен весник на РМ“ бр. 87/07).

Закон за детективска дејност („Службен весник на РМ“ бр. 80/99, 66/07 и 86/08).

Закон за обезбедување на лица и имот („Службен весник на РМ“ бр. 80/99).

Закон за класифицирани информации („Службен весник на РМ“ бр. 9/04).

Закон за слободен пристап до информациите од јавен карактер („Службен весник на РМ“ бр. 13/06).

Кодекс на полициска етика („Службен весник на РМ“ бр. 72/07).

Уредба за безбедност на лица корисници на класифицирани информации („Службен весник на РМ“ бр. 82/04).

Уредба за административна безбедност на класифицирани информации („Службен весник на РМ“ бр. 82/04).

Деловник за работа на Собранието на РМ („Службен весник на РМ“ бр. 60/02).

Деловник за работа на Владата на РМ („Службен весник на РМ“ бр. 58/06).

Правилник за вршење на работите на Дирекцијата за безбедност и контраразузнавање бр. 10-4922 од 15.09.1998.

Националната концепција за безбедност и одбрана („Службен весник на РМ“ бр.40/2003).

Стратегијата за одбрана на Република Македонија („Службен весник на РМ“ бр.8/1992).

Стратегиски одбранбен преглед, Министерство за одбрана на РМ, 2004.

Стратегијата за реформи во полицијата, МВР, Скопје, декември 2004.

Стратешки план на МВР 2008-10, МВР, Скопје, 2007.

Материјали од интернет

[http://hdr.undp.org/reports/global/1994/en/.](http://hdr.undp.org/reports/global/1994/en/)

www.dni.gov/nic/NIC2025_jproject.html

[http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/.](http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/)

www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf

www.am.gov.lv/en/nato/basic/4534/

<http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>
www.vbs-ddps.ch/internet/vbs/en/home.html
www.am.gov.lv/en/nato/basic/4534/
www.pco-bcp.gc.ca/docs/Publications/NatSecurnat/natsecurnate.pdf
www.carlisle.army.mil/ssi/pdf/PUB332.pdf
www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_cat39.htm
www.hri.org/docs/ECHR50.html
<http://www.dcaf.ch/oversight/>
[www.dcaf.ch/publications/Working_Papers/I_21 .pdf](http://www.dcaf.ch/publications/Working_Papers/I_21.pdf)
www.un.org/secureworld/report2.pdf
www.stabilitypact.org hnp^/www.oecd.org/dac/conflict/if-ssr
www.cesd.org/natonotes/notes37annex.htm
www.assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta05/EREC
www.dcaf.ch/unssr/_events.cfm?navsub
[http://www.nato.int/docu/basicxt/b060407e.pdf.](http://www.nato.int/docu/basicxt/b060407e.pdf)
[www.ohchr.org/english/about/publications/docs/ruleoflaw- Vetting_en.pdf](http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/ruleoflaw-Vetting_en.pdf)
[ww.csis-scrs.gc.ca/en/priorities/security_screening.asp](http://www.csis-scrs.gc.ca/en/priorities/security_screening.asp)
www.security.govt.nz/sigs/html/chapter5.html
[www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/Organisation/AgenciesOrganisation S.DVA/](http://www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/Organisation/AgenciesOrganisation_S.DVA/)
www.fas.org/sgp/library/moynihan/index.html
www.fas.org/sgp/isoo/guidelines.html
www.mvr.gov.mk
www.usppft.gov.mk
<http://www.privacyinternational.org/foi>
<http://www.mod.uk/aboutus/staff/sofs/htm>
http://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Republlike_Hrvatske
http://www.informator.co.yu/informator/tekstovi/politika_1106.htm

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св.
Климент Охридски“, Скопје

355

ЃУРОВСКИ, Марјан

Безбедносни политики и концепти / Марјан
Ѓуровски. - Скопје : Факултет за безбедност : Фон-
дација Конрад Аденауер, 2017. - 567 стр. : граф.
прикази ; 21 см

Библиографија: стр. 549-567. - Содржи и: Прилози

ISBN 978-608-4828-23-5 (Ф.З.Б.)

ISBN 978-608-4648-32-1 (Ф.К.А.)

а) Безбедност - Политика - Одбрана - Теории
COBISS.MK-ID 105571082